

MINISTERSTWO ROLNICTWA I ROZWOJU WSI

Projekt

**Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich
na lata 2014–2020
(PROW 2014–2020)**

7 kwietnia 2014 r.

1	OPIS TERYTORIUM	6
1.1	OBSZAR GEOGRAFICZNY OBJĘTY PROGRAMEM	6
1.2	KLASYFIKACJA REGIONÓW	7
2	EWALUACJA EX-ANTE	8
2.1	OPIS PROCESU EWALUACJI EX-ANTE	8
3	ANALIZA SWOT I IDENTYFIKACJA POTRZEB	10
3.1	ANALIZA SWOT	10
3.1.1	<i>Opis ogólny oparty na wspólnych i specyficznych wskaźnikach kontekstu oraz na informacji jakościowej</i>	10
3.1.2	<i>Mocne strony</i>	19
3.1.3	<i>Słabe strony</i>	21
3.1.4	<i>Szanse</i>	25
3.1.5	<i>Zagrożenia</i>	27
3.2	IDENTYFIKACJA POTRZEB	29
4	STRATEGIA	35
4.1	UZASADNIENIE WYBRANYCH POTRZEB, WYBÓR CELÓW, PRIORYTETÓW I CELÓW SZCZEGÓŁOWYCH W OPARCIU O ANALIZĘ SWOT I ANALIZĘ POTRZEB	35
4.2	WYBÓR I UZASADNIENIE REALIZACJI DZIAŁAŃ POD DANYM CELEM SZCZEGÓŁOWYM	41
4.3	SPOSÓB UJĘCIA CELÓW PRZEKROJOWYCH W PROGRAMIE	47
4.4	OPIS DZIAŁAŃ PODJĘTYCH W CELU ZAPEWNIENIA DORADZTWA W ZAKRESIE WYMOGÓW PRAWNYCH I DZIAŁALNOŚCI ZWIĄZANYCH Z INNOWACJĄ	51
5	OCENA SPEŁNIENIA WARUNKOWOŚCI EX-ANTE	55
5.1	IDENTYFIKACJA ODPOWIEDNICH UWARUNKOWAŃ EX-ANTE I OCENA ICH SPEŁNIENIA (UWARUNKOWANIA ZWIĄZANE Z PRIORYTETAMI ROW I OGÓLNE)	55
5.2	OPIS DZIAŁAŃ, KTÓRE BĘDĄ PODJĘTE W CELU SPEŁNIENIA UWARUNKOWAŃ EX-ANTE, ODPOWIEDZIALNYCH INSTYTUCJI I HARMONOGRAMU DZIAŁAŃ	78
5.2.1	<i>Opis działań które będą podjęte w celu spełnienia uwarunkowań ex-ante ogólnych</i>	79
6	OPIS RAM WYKONANIA	83
6.1	RAMY WYKONANIA PROW 2014–2020	83
6.2	UZASADNIENIE ALOKACJI NA REZERWĘ WYKONANIA	88
7	OPIS DZIAŁAŃ	89
7.1	OPIS WARUNKÓW OGÓLNYCH MAJĄCYCH ZASTOSOWANIE DO KILKU DZIAŁAŃ / PODDZIAŁAŃ	89
7.2	TRANSFER WIEDZY I DZIAŁALNOŚĆ INFORMACYJNA	91
7.2.1	<i>Poddziałanie: Szkolenia zawodowe i nabywanie umiejętności</i>	92
7.2.2	<i>Poddziałanie: Demonstracje i działania informacyjne</i>	93
7.3	USŁUGI DORADCZE, USŁUGI Z ZAKRESU ZARZĄDZANIA GOSPODARSTWEM ROLNYM I USŁUGI Z ZAKRESU ZASTĘPSTW	97
7.3.1	<i>Poddziałanie: Udzielanie pomocy rolnikom lub właścicielom lasów w korzystaniu z usług doradczych</i>	99
7.3.2	<i>Poddziałanie: Wsparcie szkoleń dla doradców</i>	102
7.4	SYSTEMY JAKOŚCI PRODUKTÓW ROLNYCH I ŚRODKÓW SPOŻYWCZYCH	105
7.4.1	<i>Poddziałanie: Wsparcie dla nowych uczestników systemów jakości</i>	105
7.4.2	<i>Poddziałanie: Wsparcie na przeprowadzenie działań informacyjnych i promocyjnych</i>	106
7.5	INWESTYCJE W ŚRODKI TRWAŁE	109

7.5.1	<i>Poddziałanie: Pomoc na inwestycje w gospodarstwach rolnych (Modernizacja gospodarstw rolnych)</i>	110
7.5.2	<i>Poddziałanie: Pomoc na inwestycje w przetwórstwo/marketing i rozwój produktów rolnych (Przetwórstwo i marketing produktów rolnych)</i>	115
7.5.3	<i>Poddziałanie: Scalanie gruntów</i>	118
7.6	PRZYWRACANIE POTENCJAŁU PRODUKCJI ROLNEJ ZNISZCZONEGO W WYNIKU KLĘSK ŻYWIOŁOWYCH I KATASTROF ORAZ WPROWADZANIE ODPOWIEDNIH ŚRODKÓW ZAPOBIEGAWCZYCH.....	123
7.6.1	<i>Poddziałanie: Wsparcie inwestycji w środki zapobiegawcze, których celem jest ograniczanie skutków prawdopodobnych klęsk żywiołowych, niekorzystnych zjawisk klimatycznych i katastrof (Inwestycje zapobiegawcze)</i>	123
7.6.2	<i>Poddziałanie: Wsparcie inwestycji w odtwarzanie gruntów rolnych i przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku klęsk żywiołowych, niekorzystnych zjawisk klimatycznych i katastrof (Inwestycje odtworzeniowe)</i>	125
7.7	ROZWÓJ GOSPODARSTW I DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ.....	128
7.7.1	<i>Poddziałanie: Pomoc na rozpoczęcie działalności gospodarczej na rzecz młodych rolników (Premie dla młodych rolników)</i>	129
7.7.2	<i>Poddziałanie: Pomoc na rozpoczęcie działalności gospodarczej na rzecz działalności pozarolniczej na obszarach wiejskich (Premie na rozpoczęcie działalności pozarolniczej)</i>	131
7.7.3	<i>Poddziałanie: Pomoc na rozpoczęcie działalności gospodarczej na rzecz rozwoju małych gospodarstw (Restrukturyzacja małych gospodarstw)</i>	133
7.7.4	<i>Poddziałanie: Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych</i>	135
7.7.5	<i>Poddziałanie: Płatności dla rolników kwalifikujących się do wsparcia w ramach systemu dla małych gospodarstw (Płatności dla rolników przekazujących małe gospodarstwa)</i>	136
7.8	PODSTAWOWE USŁUGI I ODNOWA MIEJSCOWOŚCI NA OBSZARACH WIEJSKICH.....	144
7.8.1	<i>Poddziałanie: Inwestycje związane z tworzeniem, ulepszaniem lub rozbudową wszystkich rodzajów małej infrastruktury, w tym inwestycje w energię odnawialną i w oszczędzanie energii;</i>	145
7.8.2	<i>Poddziałanie: Badania i inwestycje związane z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej</i>	148
7.8.3	<i>Poddziałanie: Inwestycje w tworzenie, ulepszanie lub rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury oraz powiązanej infrastruktury</i>	150
7.9	INWESTYCJE W ROZWÓJ OBSZARÓW LEŚNYCH I POPRAWĘ ŻYWOTNOŚCI LASÓW.....	154
7.9.1	<i>Poddziałanie: Zalesianie i tworzenie terenów zalesionych</i>	155
7.10	TWORZENIE GRUP I ORGANIZACJI PRODUCENTÓW.....	162
7.10.1	<i>Poddziałanie: Tworzenie grup i organizacji producentów w sektorze rolnym i leśnym.</i>	162
7.11	DZIAŁANIE ROLNOŚRODOWISKOWO-KLIMATYCZNE.....	167
7.11.1	<i>Poddziałanie: Płatności w ramach zobowiązań rolnośrodowiskowo-klimatycznych</i>	168
7.11.2	<i>Poddziałanie: Wsparcie ochrony i zrównoważonego użytkowania oraz rozwoju zasobów genetycznych w rolnictwie</i>	177
7.12	ROLNICTWO EKOLOGICZNE.....	189
7.12.1	<i>Poddziałanie: Płatności w okresie konwersji na rolnictwo ekologiczne</i>	190
7.12.2	<i>Poddziałanie: Płatności w celu utrzymania rolnictwa ekologicznego</i>	192
7.13	PŁATNOŚCI DLA OBSZARÓW Z OGRANICZENIAMI NATURALNYMI LUB INNYMI SZCZEGÓLNYMI OGRANICZENIAM	200
7.14	WSPÓŁPRACA.....	205

7.14.1	<i>Poddziałanie: Wsparcie na rzecz rozwoju nowych produktów, praktyk, procesów i technologii w sektorze rolno-spożywczym poprzez współpracę w ramach grup operacyjnych na rzecz innowacji EPI (Współpraca w ramach grup EPI).</i>	206
7.15	LEADER	211
7.15.1	<i>Poddziałanie Wsparcie przygotowawcze</i>	213
7.15.2	<i>Poddziałanie Realizacja operacji w ramach lokalnych strategii rozwoju</i>	215
7.15.3	<i>Poddziałanie: Wdrażanie projektów współpracy</i>	219
7.15.4	<i>Poddziałanie: Wsparcie kosztów bieżących i aktywizacji</i>	221
8	PLAN EWALUACJI	227
8.1	CELE I PRZEZNACZENIE	227
8.2	ZARZĄDZANIE I KOORDYNACJA	227
8.3	PLANOWANE BADANIA	229
8.4	ŹRÓDŁA DANYCH	231
8.5	HARMONOGRAM	232
8.6	KOMUNIKACJA	234
8.7	ZASOBY	235
9	PLAN FINANSOWY	237
9.1	PLANOWANY ROCZNY WKŁAD UE (W EURO)	237
9.2	PODZIAŁ ŚRODKÓW NA DZIAŁANIA	238
10	PLAN WSKAŹNIKÓW	253
10.1	PRIORYTET 1.	253
10.2	PRIORYTET 2.	255
10.3	PRIORYTET 3.	257
10.4	PRIORYTET 4.	259
10.5	PRIORYTET 5.	264
10.6	PRIORYTET 6.	265
11	ELEMENTY WYMAGANE W ODNIESIENIU DO POMOCY PUBLICZNEJ	268
12	INFORMACJA NA TEMAT KOMPLEMENTARNOŚCI	270
12.1	KOMPLEMENTARNOŚĆ Z INNYMI INSTRUMENTAMI UE, W SZCZEGÓLNOŚCI Z FUNDUSZAMI EFSI ORAZ INNYMI INSTRUMENTAMI WPR	270
12.2	KOMPLEMENTARNOŚĆ Z INNYMI INSTRUMENTAMI FINANSOWYMI UE	275
13	ROZWIĄZANIA DOTYCZĄCE WDRAŻANIA PROGRAMU	277
13.1	WYZNACZENIE WSZYSTKICH ISTOTNYCH INSTYTUCJI ORAZ OPIS STRUKTURY ZARZĄDZANIA I KONTROLI	277
13.1.1	<i>Wyznaczenie istotnych instytucji, o których mowa w art. 65 ust. 2 rozporządzenia EFRROW 277</i>	
13.1.2	<i>Opis struktury zarządzania i kontroli</i>	277
13.2	ZASADY DOTYCZĄCE ROZPATRYWANIA I ROZSTRZYGANIA SKARG	279
13.3	PRZEWIDYWANY SKŁAD KOMITETU MONITORUJĄCEGO	280
13.4	MECHANIZMY W ZAKRESIE ROZPOWSZECHNIANIA INFORMACJI	281
13.5	OPIS MECHANIZMÓW ZAPEWNIAJĄCYCH SPÓJNOŚĆ W ODNIESIENIU DO LOKALNYCH STRATEGII ROZWOJU WDRAŻANYCH W RAMACH DZIAŁANIA „LEADER”, PRZEDSIĘWZIĘĆ PRZEWIDZIANYCH W RAMACH DZIAŁANIA WSPÓŁPRACA, PODSTAWOWE USŁUGI..., I INNYCH FUNDUSZY EFSI.	282
13.6	DZIAŁANIA ZMIERZAJĄCE DO ZMNIEJSZENIA OBCIĄŻEŃ ADMINISTRACYJNYCH DLA BENEFICJENTÓW	283
13.7	POMOC TECHNICZNA	285
14	DZIAŁANIA PODEJMOWANE W CELU ZAANGAŻOWANIA PARTNERÓW	289

14.1	LISTA DZIAŁAŃ PODJĘTYCH W CELU ZAANGAŻOWANIA PARTNERÓW	289
15	KRAJOWA SIĘĆ OBSZARÓW WIEJSKICH.....	295
15.1	TWORZENIE KRAJOWEJ SIĘCI OBSZARÓW WIEJSKICH.	295
15.2	STRUKTURA ORGANIZACYJNA KSOW, SPOSÓB WŁĄCZENIA PARTNERÓW W DZIAŁANIA SIĘCI ORAZ SPOSÓB UŁATWIANIA TWORZENIA SIĘCI KONTAKTÓW POMIĘDZY PARTNERAMI.....	295
15.3	ZADANIA SIĘCI	298
15.4	ZASOBY DOSTĘPNE W CELU UTWORZENIA I FUNKCJONOWANIA KSOW	299
16	OCENA EX-ANTE WERYFIKOWALNOŚCI, KONTROLI I RYZYKA BŁĘDU POSZCZEGÓLNYCH DZIAŁAŃ.....	301
16.1	OŚWIADCZENIE INSTYTUCJI ZARZĄDZAJĄCEJ I AGENCJI PŁATNICZEJ DOTYCZĄCE WERYFIKOWALNOŚCI I KONTROLOWALNOŚCI DZIAŁAŃ WSPIERANYCH W RAMACH PROW 2014–2020.....	301
16.2	OŚWIADCZENIE PODMIOTU NIEZALEŻNEGO OD INSTYTUCJI ODPOWIEDZIALNYCH ZA WDRAŻANIE PROGRAMU, POTWIERDZAJĄCE ADEKWATNOŚĆ I DOKŁADNOŚĆ KALKULACJI KOSZTÓW STANDARDOWYCH, KOSZTÓW DODATKOWYCH I UTRACONEGO DOCHODU.	302
17	POSTANOWIENIA PRZEJŚCIOWE	305
17.1	OPIS WARUNKÓW PRZEJŚCIOWYCH WG DZIAŁAŃ	305
17.2	TABELA ZOBOWIĄZAŃ Z POPRZEDNICH OKRESÓW PROGRAMOWANIA	307
18	ZAŁĄCZNIKI	308

1 OPIS TERYTORIUM

1.1 Obszar geograficzny objęty Programem

Polska zajmuje 312,7 tys. km², co stanowi ok. 7,1% ogólnej powierzchni krajów Unii Europejskiej (UE). Podzielona jest na 16 województw, 314 powiatów, 66 miast na prawach powiatów oraz 2 479 gmin. Jednostkami pomocniczymi w gminach są m.in. sołectwa, których jest ponad 40 tysięcy. Liczba ludności w Polsce wynosi 38,5 mln osób, w tym w miastach 23,4 mln, a na obszarach wiejskich 15,1 mln osób. Obszary wiejskie w Polsce stanowią 93,1%, które zamieszkuje 39,2% ludności ogółem.

Średnia gęstość zaludnienia wynosi 123,2 osoby/km², przy czym w miastach wskaźnik ten wynosi 1 084,7 osoby/km², a na obszarach wiejskich – 51,9 osoby/km². Polska wieś charakteryzuje się rozproszoną siecią osadniczą, która liczy ok. 52,5 tys. miejscowości wiejskich, w tym 43 tys. wsi.

1.2 Klasyfikacja regionów

W Polsce od 2014 r. występują dwie kategorie regionów (poziom NUTS 2): woj. mazowieckie jako region, który przekroczył poziom 75% poziomu PKB na mieszkańca w relacji do średniej unijnej oraz pozostałych 15 województw jako regiony słabiej rozwinięte (poniżej 75% poziomu PKB na mieszkańca w relacji do średniej unijnej).

2 EWALUACJA EX-ANTE

2.1 Opis procesu ewaluacji ex-ante

Projekt Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020, zwanego dalej Programem lub PROW 2014–2020, poddany został ewaluacji ex-ante zgodnie z zakresem wskazanym w art. 55 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego objętych zakresem wspólnych ram strategicznych oraz ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego i Funduszu Spójności, oraz uchylającego rozporządzenie (WE) nr 1083/2006, zwanego dalej rozporządzeniem ramowym.

Umowa na realizację oceny ex-ante została podpisana 27 marca 2013 r. Ewaluator został zaangażowany w proces oceny od wczesnej fazy programowania PROW 2014–2020, co w praktyce oznacza, że przygotowanie Programu oraz realizacja oceny ex-ante przebiegały równolegle. Proces ewaluacji ex-ante miał charakter partycypacyjny. Ewaluator dokonywał analizy i oceny kolejnych wersji Programu. Propozycje ewaluatora, dotyczące modyfikacji projektowanych rozwiązań, rozważane były przez instytucję zarządzającą (zwaną dalej IZ) i w miarę możliwości uwzględniane w toku bieżącej pracy nad Programem.

W całym okresie realizacji oceny ewaluator:

1. Pozostawał w stałym, bieżącym kontakcie z IZ. Organizowane były spotkania robocze w celu dwustronnej wymiany informacji, wypracowania wspólnych rozwiązań lub wyjaśnienia kwestii niezrozumiałych. Odbłyły się m.in. dwa spotkania, podczas których wypracowano podejście do analizy SWOT, w tym m.in.: relacje między silnymi i słabymi stronami, szansami i zagrożeniami; ułożenie elementów tabeli SWOT według ich ważności. Przedyskutowano spójność między działaniami i potrzebami programu a celami strategicznymi, celami przekrojowymi, priorytetami i celami szczegółowymi. Odbłyło się również spotkanie dotyczące systemu wskaźników do Programu;
2. Dokonywał bieżącej oceny poszczególnych elementów przygotowywanego projektu programu oraz formułował opinie, zalecenia i rekomendacje. Ewaluator w trakcie całego okresu projektowania Programu przekazał pięć opinii do kolejnych wersji projektu Programu. Opinie te obejmowały przede wszystkim zalecenia w zakresie uzupełnienia lub modyfikacji przygotowywanego dokumentu;
3. Uczestniczył w organizowanych dyskusjach i spotkaniach dotyczących opracowania PROW 2014–2020. Ewaluatorzy aktywnie uczestniczyli m.in. we wszystkich spotkaniach, powołanego przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Zespołu - Grupy roboczej wspierającej prace nad przygotowaniem Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 oraz funkcjonujących w ramach zespołu podgrup tematycznych;

4. Dwukrotnie prezentował wnioski i rekomendacje z przeprowadzonej oceny na posiedzeniach Zespołu - Grupy roboczej wspierającej prace nad przygotowaniem Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020.

Ewaluator współpracował z wykonawcą Strategicznej Oceny Oddziaływania na Środowisko PROW 2014–2020. Celem współpracy było uspoźnienie wniosków i rekomendacji oraz uwzględnienie wyników SOOŚ w raporcie końcowym z ewaluacji ex-ante.

3 ANALIZA SWOT I IDENTYFIKACJA POTRZEB

3.1 Analiza SWOT

3.1.1 Opis ogólny oparty na wspólnych i specyficznych wskaźnikach kontekstu oraz na informacji jakościowej

Spoleczno-ekonomiczna charakterystyka obszarów wiejskich

Na obszarach wiejskich w 2011 r. znajdowało się 4,4 mln spośród 13,6 mln ogółu gospodarstw domowych. Większość gospodarstw domowych związanych było z gospodarstwem rolnym. Przeciętna liczba osób w gospodarstwie domowym na wsi wyniosła 3,40 (wobec 2,82 ogółem w kraju).¹ Struktura wiekowa ludności wiejskiej jest korzystniejsza niż w miastach. Dodatnie saldo migracji występuje głównie na obszarach sąsiadujących z miastami, podczas gdy obszary peryferyjne wyludniają się. Jako czynnik zmniejszający liczbę ludności wiejskiej w dużej mierze działały migracje zagraniczne.

Ocena kapitału ludzkiego w 2011 r. wskazuje na prawie o połowę większy odsetek ludności z wykształceniem wyższym, średnim zawodowym i ogólnokształcącym oraz policealnym w mieście niż na wsi. Pracujący i bezrobotni na wsi posiadali głównie wykształcenie zasadnicze zawodowe oraz policealne i średnie zawodowe. Na niskim poziomie, choć lepiej niż przeciętnie w UE, kształtuje się wykształcenie kierujących gospodarstwami rolnymi.² Mieszkańcy wsi wyróżniali się wysokim poziomem kapitału społecznego, który przejawiał się m.in. aktywnym udziałem we wspólnotowej inicjatywie Leader, która objęła swoim zasięgiem 90% kraju, a liczba działających LGD w czerwcu 2012 r. wyniosła 336.

Wskaźnik aktywności zawodowej na wsi w latach 2006-2011 uległ znaczącemu zachwianiu i dopiero w 2012 r. osiągnął poziom 56,1%, tj. wyższy niż w latach 2003-2005. W miastach już w 2009 r. wskaźnik ten wyniósł 54,8%, tj. więcej niż tuż przed akcesją. Wskaźnik zatrudnienia na wsi i w miastach rósł do 2008 r. i w kolejnych latach kształtował się na zbliżonym poziomie. Jednak wśród osób użytkujących gospodarstwo rolne wskaźnik zatrudnienia zmniejszył się w znacznej mierze. Wśród ludności bezrolnej przeważał wzrost zatrudnienia, istotny spadek odnotowano w grupie młodzieży.³ Od kilku lat obserwowane są korzystniejsze tendencje zmian wskaźników zatrudnienia ludności bezrolnej niż związanej z gospodarstwem rolnym. Na taki kształt statystyki obszarów wiejskich wpływa ukryte bezrobocie oraz wyższe zagrożenie ubóstwem. Osoby z niższym wykształceniem cechuje mniejsza mobilność i gorsze dopasowanie do zmian rynku przy równoczesnej gotowości do podjęcia wszelkiej nadarzającej się pracy, nierzadko na gorszych warunkach. Dlatego uwzględniając poszczególne poziomy wykształcenia, wskaźniki aktywności zawodowej i zatrudnienia były korzystniejsze wśród osób na wsi niż w miastach.

¹ Gospodarstwa domowe w 2011 r. – wyniki spisu ludności i mieszkań 2011, GUS.

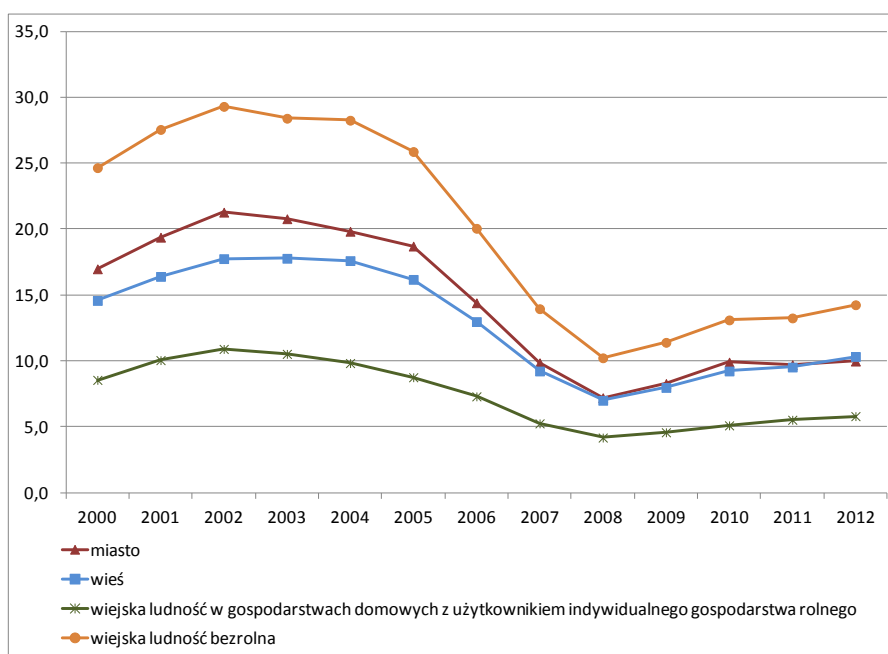
² Pracujący w gospodarstwach rolnych. PSR 2010, GUS.

³ Aktywność ekonomiczna ludności Polski w latach 2010-2012, GUS 2014 i wydania z lat wcześniejszych.

Aktywność zawodowa ludności w wieku 20-64 lat i wskaźnik zatrudnienia w Polsce kształtują się na jednym z niższych poziomów w UE.⁴

Stopę bezrobocia ogółem w Polsce w latach 2003-2012 charakteryzował trend spadkowy, niemniej od rozpoczęcia kryzysu gospodarczego w 2008 r. notuje się jej wzrost. Na wysokim poziomie kształtowało się bezrobocie wśród osób w wieku do 25 lat. W 2012 r. stopa bezrobocia młodzieży na wsi wyniosła 25% a w miastach 25,4%, podczas gdy stopa bezrobocia ogółem wyniosła analogicznie po ok. 10%. Wśród bezrobotnych 40% stanowili mieszkańcy obszarów wiejskich, przy czym od 2003 roku obserwuje się trend wzrostowy tego zjawiska, od poziomu 35%. Tempo wzrostu liczby bezrobotnych na wsi było większe wśród ludności użytkującej gospodarstwa rolne niż wśród ludności bezrolnej. Większość bezrobotnych na wsi to osoby w bezrolnych gospodarstwach domowych – chociaż ich odsetek zmniejszył się.

Rysunek 1. Stopa bezrobocia* w miastach oraz na wsi w latach 2000-2012.

* jako średnia w roku.

Źródło: na podstawie „Kwartalna informacja o rynku pracy” GUS. Wydania z lat 2003-2012.

Na obszarach przeważająco wiejskich⁵ w latach 2003-2011 wypracowano ok. 28% PKB Polski. PKB per capita na tych obszarach w 2011 r. stanowił niespełną połowę PKB per capita dla obszarów przeważająco miejskich. Wartość dodana brutto na pracującego na wsi wyniosła 65% wartości w miastach. Na obszarach wiejskich rośnie liczba podmiotów zarejestrowanych w systemie REGON, niemniej w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców jest ona niemal dwukrotnie mniejsza niż w miastach.⁶

Na obszarach wiejskich notuje się dochody niższe niż w miastach. W latach 2002-2012 średni miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwach domowych na wsi,

⁴ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>

⁵ Obszary przeważająco wiejskie zdefiniowane na poziomie NUTS-3. Nie są to więc wszystkie obszary wiejskie.

⁶ Należy przy tym nadmienić, że gospodarstwo rolne prowadzące działalność rolniczą nie jest w Polsce prawnie ujmowane jako przedsiębiorstwo, pomimo iż spełnia warunki określone w kodeksie cywilnym.

z niewielkimi zmianami, kształtował się na poziomie 70% uzyskiwanych w miastach. Podobnie dochody uzyskiwane przez rolników stanowiły przeciętnie ok. 2/3 dochodów generowanych przez pracujących na własny rachunek. W efekcie, mieszkańcy wsi, w tym rolnicy, obok rencistów i osób utrzymujących się z niezarobkowych źródeł (np. w ramach opieki społecznej), są w największym stopniu dotknięci ubóstwem. W latach 2006-2012 odsetek osób zagrożonych ubóstwem skrajnym i mieszkających na wsi kształtował się na poziomie 2-3 krotnie wyższym niż w miastach, a odsetek wśród rolników był 3-5 krotnie wyższy niż wśród pracujących na własny rachunek.⁷ W ujęciu regionalnym największy odsetek ludności zagrożonej ubóstwem był w województwach: warmińsko-mazurskim, podlaskim i świętokrzyskim.

Jedną z najpoważniejszych barier rozwoju obszarów wiejskich stanowi słabo rozwinięta infrastruktura techniczna. Wysoce niezadawalający stan lokalnej infrastruktury transportowej oraz komunikacji publicznej na tych terenach w istotny sposób ogranicza ich rozwój. Blisko 50% powierzchni dróg na wsi stanowią drogi nieutwardzone, a pozostałe wymagają modernizacji lub kapitalnych remontów⁸. Znaczna liczba gmin położona jest poza siecią kolejową lub obsługiwana jest przez szlaki o bardzo niskich parametrach technicznych przy równoczesnym braku dostatecznej integracji poszczególnych rodzajów transportu zbiorowego. Poważnym problemem pozostaje niewydolność systemu energetycznego. Na wsi występuje też niski poziom upowszechnienia i dostępności cenowej innowacyjnych rozwiązań w zakresie energetyki, w tym w szczególności OZE⁹. Także infrastruktura sanitarna nie zapewnia odpowiedniej jakości życia mieszkańcom tych terenów. Infrastruktura społeczna mająca na celu zaspokajanie potrzeb socjalnych, oświatowych, bezpieczeństwa oraz kulturowych na obszarach wiejskich wykazuje cechy niedoinwestowania i niedostosowania do istniejących potrzeb. Niedostateczny rozwój dotyczy szczególnie placówek służby zdrowia, placówek kulturalnych, turystycznych, jak również szkół.

Bezpośrednie sąsiedztwo miast wpływa na ekspansję terenów zabudowanych na obszar użytków rolnych. Pomędzy obszarami wiejskimi i lokalnymi ośrodkami miejskimi istnieją silne powiązania przestrzenne, które w istotnym stopniu oddziałują na kierunki rozwoju lokalnego. Duża aktywność gospodarcza obszarów sąsiadujących z miastami oraz dynamiczny rozwój budownictwa na tych terenach przekłada się na relatywnie wyższe dochody własne gmin, w porównaniu z gminami położonymi peryferyjnie. Na obszarach wiejskich peryferyjnych można zaobserwować wysoki udział gruntów rolnych, na których zaprzestano prowadzenia działalności rolniczej, a także słabszy rozwój przedsiębiorczości.

Potencjał i wyniki w sektorze rolnym

W latach 2003-2012 użytki rolne stanowiły ok. 60%, zaś grunty leśne około 30% całkowitej powierzchni Polski. Grunty klas najlepszych I-III zajmowały około 25% użytków rolnych. Na

---

⁷ Ubóstwo w Polsce w świetle badań GUS, Sytuacja gospodarstw domowych w 2012 roku w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych, Budżety gospodarstw domowych w 2012 roku, GUS 2013 i wydania z lat wcześniejszych.

⁸ Sytuacja ekonomiczna polskiego rolnictwa po akcesji do Unii Europejskiej (praca zespołowa pod kier. J.S. Zegara), IERiGŻ 2009.

⁹ Odnawialne źródła energii

zbliżonym poziomie kształtował się areał łąk i pastwisk, stanowiąc łącznie około 21% użytków rolnych.¹⁰ Areał użytków rolnych w dobrej kulturze w latach 2007-2012¹¹ zmniejszył się o 6,1% do 14,5 mln ha i stanowił 96,5% użytków rolnych ogółem. W 2010 r. powierzchnię użytków rolnych w dobrej kulturze rolnej posiadało 98,9% gospodarstw rolnych prowadzących działalność rolniczą.

W latach 2003-2012 liczbę osób pracujących w Polsce charakteryzował trend wzrostowy, pomimo zmniejszenia w roku 2009 (wobec roku poprzedniego). W 2012 r. spośród 15,6 mln ogółu pracujących, 38,9% pracowało na wsi, a w sektorze rolniczym 12,6%¹² (tj. prawie 2 mln osób).¹³

W 2010 r. wyłącznie w swoim gospodarstwie rolnym pracowało ponad 1,9 mln osób, tj. 84% spośród 2,3 mln ogółu pracujących w gospodarstwach rolnych prowadzących działalność rolniczą. Prawie 4% stanowili stali pracownicy najemni (łącznie w gospodarstwach indywidualnych i osób prawnych), stosunkowo licznie występujący w grupie gospodarstw 50 ha i więcej.¹⁴ Pracujący w polskim rolnictwie stanowili ok. 20% ogółu pracujących w unijnym rolnictwie. W 14% gospodarstw rolnych prowadzących działalność rolniczą kierujący byli w wieku do 35 lat. Zarządzali oni 16% areału użytków rolnych generując 17% produkcji rolnej (łącznie z produkcją z gospodarstw bez UR). Rolnicy w kraju w tej grupie wiekowej uzyskiwali lepsze wyniki produkcyjne niż w pozostałych, zwłaszcza osób powyżej 65 r. życia.¹⁵

W latach 2002-2011 liczba gospodarstw rolnych ogółem¹⁶ w Polsce zmniejszyła się o 23,2% do 2,25 mln. W 2002 r. działalność rolniczą prowadziło 2,2 mln, tj. 74% ogółu gospodarstw rolnych, w 2010 r. liczebność tej grupy zmniejszyła się do 1,9 mln, tj. do 83%. Zasadniczym problemem polskiego rolnictwa jest rozdrobnienie gospodarstw oraz niekorzystny rozkład użytkowanych gruntów ograniczający efektywność ponoszonych kosztów produkcji i pozycję konkurencyjną. W strukturze około 1,5 mln gospodarstw rolnych prowadzących działalność rolniczą w 2010 r. dominowały gospodarstwa o powierzchni do 5 ha (55%) i o standardowej produkcji do 4 tys. euro (51%).¹⁷ Niski wkład małych gospodarstw rolnych w produkcję rolniczą nie wykluczał jednak pełnienia przez nie istotnych funkcji w wymiarze społecznym, ekonomicznym czy środowiskowym. Małe gospodarstwa o areale do 5 ha wyraźnie dominowały w województwach: małopolskim, podkarpackim, śląskim oraz świętokrzyskim, zaś największy odsetek gospodarstw o powierzchni powyżej 100 ha notowano w województwach: zachodniopomorskim, warmińsko-mazurskim i lubuskim.

¹⁰ Stan geodezyjny i kierunki wykorzystania powierzchni kraju. Rocznik statystyczny rolnictwa 2012. GUS.

¹¹ Użytkowanie gruntów (NTS-2, 2004-2012). Bank Danych Lokalnych GUS, stan z dnia 21.02.2014 r.

¹² Rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo i rybactwo.

¹³ Przeciętnie w roku. Aktywność ekonomiczna ludności Polski w latach 2010-2012. GUS 2014 i wydania z lat wcześniejszych. W 2003 r. liczba pracujących ogółem wyniosła 13,6 mln, w tym 38,7% pracowało na wsi, w sektorze rolniczym pracowało ogółem prawie 2,5 mln osób, tj. 18,3%, ogółu pracujących, 92% pracujących w sektorze rolniczym pracowało na wsi.

¹⁴ W połowie roku. Raport z wyników. Powszechny Spis Rolny 2010 GUS, str. 55-56.

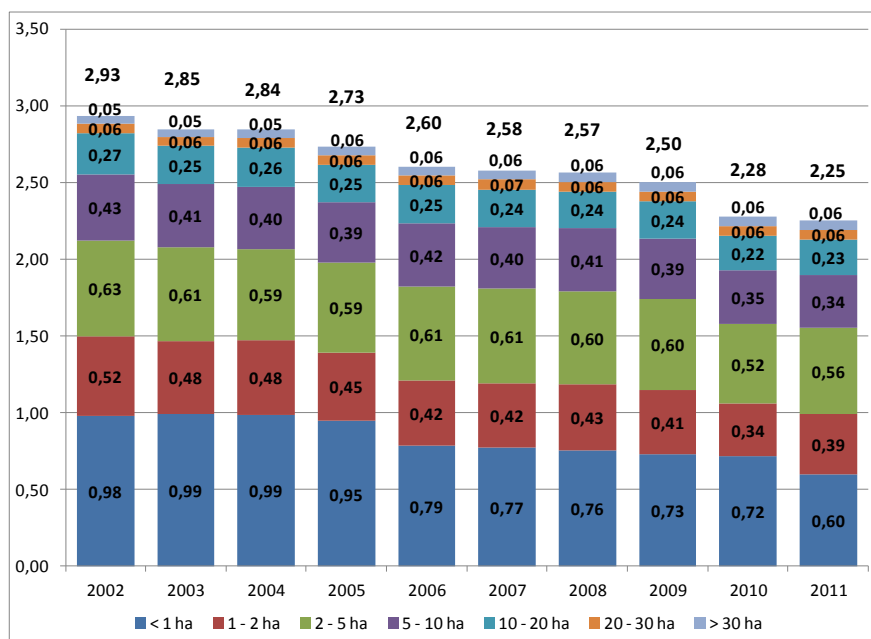
¹⁵ Key farm variables: Area, livestock (LSU), labour force and standard output (SO) by agricultural size of farm (UAA) and age of manager [ef_kvage]. W 2010 r. Eurostat: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/agriculture/introduction> last update 07.12.12, extracted on: 17.12.12.

¹⁶ GUS. Łącznie gospodarstwa rolne posiadające i nie posiadające użytki rolne.

¹⁷ Struktura podobna jak w latach poprzednich. Eurostat.

Zachodniopomorskie, warmińsko-mazurskie, pomorskie i opolskie również koncentrowało gospodarstwa o dużym potencjale użytków rolnych (50-100 ha).¹⁸

Rysunek 2. Liczba gospodarstw rolnych ogółem w Polsce w latach 2002-2011, w mln.

Źródło: na podstawie GUS.

Zmiany relacji cen produktów rolnych i środków do produkcji wyznaczających jej opłacalność, wobec dużej konkurencji na rynku, przyczyniły się do specjalizacji gospodarstw rolnych w kierunku produkcji o mniejszych nakładach pracy i kapitału. W 2010 r. 754 tys. gospodarstw rolnych prowadzących działalność rolniczą¹⁹ specjalizowało się w uprawach polowych (zboża, okopowe, strączkowe, przemysłowe). Było to o prawie 9% więcej niż pięć lat wcześniej.

Wartość aktywów ogółem oraz kapitału własnego w gospodarstwach rolnych w Polsce, pomimo tendencji wzrostowej, osiągnęła jeden z najniższych poziomów w porównaniu do pozostałych krajów Unii Europejskiej. Na niskim poziomie kształtowały się inwestycje, a także przepływy pieniężne, obrazujące zdolność gospodarstwa rolnego do samofinansowania i tworzenia oszczędności w ramach działalności operacyjnej. O dużych potrzebach inwestycyjnych związanych z odnową środków technicznych wykorzystywanych w procesach produkcyjnych świadczy natomiast zużycie przeciętnie w rolnictwie na poziomie 76,7%.²⁰ Zużycie środków trwałych określone wyłącznie w gospodarstwach indywidualnych jest jeszcze wyższe i wynosi 77,5%. Słabsze niż w wielu krajach Unii Europejskiej jakościowe wyposażenie techniczne rekompensowane było wyższymi nakładami pracy, co przekładało się na niższe dochody i ograniczone możliwości ekspansji lub wręcz redukcję dużej części polskich gospodarstw rolnych.

¹⁸ Gospodarstwa rolne według grup obszarowych użytków rolnych. Bank Danych Lokalnych GUS. Stan z dnia 21.02.2014 r.

¹⁹ Eurostat: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/agriculture/introduction>

²⁰ Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2011, s. 122

W latach 2002-2012²¹ wartość globalnej produkcji roślinnej w Polsce wzrosła o 89% do 55,7 mld zł, a wartość produkcji zwierzęcej wzrosła o 80% do 47,4 mld zł. Co istotne, wzrost wartości produkcji odnotowano również w ujęciu realnym. Udział towarowej produkcji rolniczej w produkcji globalnej zwiększył się z 62% do 73%. W strukturze wartości produkcji towarowej dominowała produkcja zwierzęca, choć jej udział w analizowanym okresie zmniejszył się o 6 p.p. do 55%. W produkcji zwierzęcej dominującym kierunkiem była produkcja żywca wieprzowego oraz mleka. Jednak łączne ich znaczenie uległo osłabieniu (o 12 p.p. do 56%), głównie z uwagi na zmniejszenie udziału produkcji żywca wieprzowego (o 13 p.p.), na rzecz wzrostu udziału produkcji żywca drobiowego (o 7 p.p. do 22%).

Produkcję sektora rolnego w Polsce cechował trend wzrostowy, ale jej udział w PKB ulegał zmniejszeniu. Pomimo wzrostu wartości dodanej brutto polskiego sektora rolnego (obejmującego rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo i rybactwo), jej wkład w krajową gospodarkę w 2012 r. ukształtował się na poziomie 3,5% wobec 4% dziesięć lat wcześniej.²²

Wartość produkcji wytworzonej w przeciętnym gospodarstwie rolnym w Polsce, znajdującym się w polu obserwacji FADN w latach 2004–2011 utrzymywała się prawie w całym okresie na dość zbliżonym poziomie, natomiast koszty produkcji systematycznie rosły. Wyższe koszty wynikały przede wszystkim z drożących czynników produkcji. W wyniku tego, dochód z gospodarstwa rolnego liczony bez dopłat systematycznie obniżał się. Gospodarstwa rolne w ramach FADN w Polsce były silnie zróżnicowane, a statystyczne gospodarstwo w Polsce należało do najmniejszych. Jego średnia wielkość ekonomiczna w latach 2005-2009 wyniosła 10 ESU (ok. 12 tys. euro) i była trzykrotnie mniejsza niż przeciętnie w UE. Areał użytków rolnych oraz liczba utrzymywanych zwierząt w gospodarstwie kształtowała się na dwukrotnie niższym poziomie. Pod względem wartości produkcji na 1 ha użytków rolnych statystyczne towarowe gospodarstwo rolne w Polsce plasowało się w połowie klasyfikacji gospodarstw. Podczas gdy np. w Austrii, czy na Słowacji duży odsetek stanowiły dochody uzyskiwane poza produkcją roślinną i zwierzęcą (np. w ramach usług świadczonych dla rolnictwa, czy agroturystyki) – odpowiednio 21% i 16%, w Polsce było to jedynie 1%.

Ze względu na dużą liczbę gospodarstw rolnych, statystyczne gospodarstwo rolne w Polsce prowadzące działalność rolniczą w 2010 r. wygenerowało produkcję na poziomie 12,6 tys. euro, tj. 50% średniej dla Unii Europejskiej.²³ W przeliczeniu na 1 ha wyniosła ona 1,3 tys. euro, tj. 74%, a na 1 pracującego (AWU²⁴) 10 tys. euro, tj. 32% przeciętnej wartości. Produkcja rolna jedynie w gospodarstwach o areale powyżej 100 ha kształtowała się na poziomie wyższym aniżeli przeciętnie w UE, była zbliżona do wartości średniej w przeliczeniu na 1 ha UAA, ale znacznie niższa niż przeciętnie w UE, w odniesieniu do 1 AWU.

Pomimo notowanego wzrostu efektywności pracującego w rolnictwie (wskaźnik realnych dochodów czynników produkcji w przeliczeniu na pracującego w rolnictwie w 2011 r.

---

²¹ Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2013. GUS 2013 i wydania z lat wcześniejszych.

²² Udział WDB w PKB. Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2013. GUS 2013 i wydania z lat wcześniejszych.

²³ Eurostat. Dane odnoszą się do 1,5 mln gospodarstw prowadzących działalność rolniczą (łącznie o areale powyżej 1 ha oraz bez użytków rolnych) – obok Rumunii i Włoszech było to najwięcej w Unii Europejskiej. W 2005 r. było to odpowiednio 6,5 tys. euro, tj. 33% średniej UE.

²⁴ uwzględniono siłę roboczą zatrudnioną bezpośrednio przez gospodarstwo – w 2010 r. w Polsce wyniosła ona prawie 1,9 mln AWU.

dwukrotnie wyższy niż w 2005 r.), była ona 2-3-krotnie mniejsza niż ogółem w Unii Europejskiej. Rozdrobieniu struktury agrarnej towarzyszył niski poziom integracji poziomej rolników, jak i integracji pionowej producentów rolnych z odbiorcami. Do takiego stanu rzeczy przyczyniła się likwidacja struktur spółdzielczych, która nastąpiła w okresie transformacji gospodarczej Polski. W 2012 r. funkcjonowało 1000 grup producentów rolnych, z czego ok. 80% powstało w latach 2007-2012. Ponadto w sektorze owocowo-warzywnym funkcjonowało 236 wstępnie uznanych grup producenckich oraz 58 uznanych organizacji producentów owoców i warzyw. Jednakże biorąc pod uwagę liczbę członków grup, jedynie ok. 2% polskich rolników było zrzeszonych, a wartość produktów sprzedanych w ramach GPR w 2011 r. stanowiła ok. 5% wartości towarowej produkcji rolniczej z 2010 r.

Sektor spożywczy, handel i konsumpcja żywności

Pod względem liczby podmiotów produkujących artykuły spożywcze Polska w 2010 r. plasowała się na 5. miejscu w UE. Udział wartości produkcji artykułów spożywczych w produkcji przemysłu przetwórczego wyniósł w Polsce 16%. Jednak efektywność produkcji, mierzona np. wartością dodaną brutto na jednego zatrudnionego, była relatywnie niska i plasowała polski przemysł spożywczy dopiero na 17. miejscu.²⁵

W 2012 r. zarejestrowanych było 34,3 tys. podmiotów przetwórstwa spożywczego i napojów, o 1,7% więcej niż siedem lat wcześniej.²⁶ Następuje proces koncentracji tej produkcji. Działalność gospodarczą w tym zakresie prowadziło 6 tys. podmiotów z liczbą pracujących powyżej 9 osób (38% ogółu). Prawie 78% całkowitej wartości sprzedaży żywności i napojów pochodziło od 5% podmiotów o rocznej sprzedaży powyżej 40 mln zł, zatrudniających 55% ogółu zatrudnionych w tej gałęzi²⁷.

Sytuacja w sektorze spożywczym była ściśle powiązana z wynikami handlu oraz poziomem krajowej konsumpcji. Na tle handlu ogółem²⁸ w Polsce w latach 2005-2011, import i eksport żywności charakteryzował się większą dynamiką wzrostu oraz dodatnim saldem. W analizowanym okresie eksport żywności podwoił się do 52 mld zł. Jednocześnie import wzrósł o 14 mld, do 41 mld zł. Dodatnie saldo zwiększyło się o 44%. W polskim imporcie dominowały produkty innych stref klimatycznych, niemniej w przypadku niektórych produktów z naszej strefy klimatycznej obserwowano wzmożony import. Dotyczyło to w szczególności rosnącego importu żywca wieprzowego, który obecnie w dużym stopniu ogranicza skalę krajowego chowu świń.

W Polsce w latach 2005-2012 realny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w statystycznym gospodarstwie domowym wzrósł o 35,5%, do 1 032 zł. Przełożyło się to na wzrost wielkości realnego, indywidualnego spożycia żywności i napojów bezalkoholowych o prawie 5%, ale udział asortymentu tych produktów w spożyciu indywidualnym w sektorze

²⁵ Eurostat. Bez Grecji i Luksemburga.

²⁶ REGON. GUS.

²⁷ Rocznik statystyczny przemysłu 2013. GUS 2013 i wydania z lat wcześniejszych. W 2005 r. 64% wartości produkcji sprzedanej art. spożywczych i napojów pochodziło od 3% podmiotów o rocznej sprzedaży powyżej 40 mln zł, przy 46% ogółu liczby zatrudnionych przy produkcji art. spożywczych i napojów.

²⁸ Wg nomenklatury SITC.

gospodarstw domowych ogółem zmniejszył się o 4 p.p. do 17%.²⁹ Zwiększa się zainteresowanie konsumentów produktami wysokojakościowymi, jednak poziom rozpoznawalności produktów uczestniczących we wspieranych systemach jakości żywności pozostaje niski, co ogranicza możliwość uzyskania wyższych dochodów przez producentów tych produktów³⁰ i wpływa na utrzymanie ich niskiego popytu i niskiej podaży. W systemach wspólnotowych (Rejestr Chronionych Nazw Pochodzenia i Chronionych Oznaczeń Geograficznych lub Rejestr Gwarantowanych Tradycyjnych Specjalności) zarejestrowano dotychczas 36 polskich produktów (zaledwie 3,2% liczby zarejestrowanych).

Pomimo wzrostu produktywności ziemi w Polsce o ponad 60% (2000-2008) pozostaje ona znacznie niższa niż w innych krajach UE³¹, również udział nakładów brutto na środki trwałe w wartości dodanej brutto w polskim rolnictwie był o 64% (2008 r.) niższy niż średnio we Wspólnocie. Pomimo znacznego wzrostu pokrycia obszarów wiejskich siecią szerokopasmowego Internetu w latach 2008-2010 (wzrost o prawie 16 p.p.), dostęp do Internetu na wsi należy uznać za niewystarczający. Jednym z czynników wymuszających innowacyjność w rolnictwie jest innowacyjność przemysłu spożywczego. Jej poziom w Polsce jest dość niski, o czym świadczy m.in. niewielki udział nakładów na działalność innowacyjną, małe zainteresowanie generowaniem lub nabywaniem nowej wiedzy oraz niski poziom nowych wyrobów w produkcji sprzedanej. Krajowe zaplecze naukowo-badawcze w dziedzinie nauk rolniczych dysponuje znaczącym potencjałem, ale nie jest on w pełni wykorzystywany. Mimo wzrostu nakładów na badania i rozwój w ostatnich latach, ich udział w PKB jest poniżej 1%, co plasuje Polskę wśród krajów o najniższych nakładach na działalność badawczo-rozwojową. Niewystarczające są powiązania między sektorem nauki a rolnictwem, w szczególności niski jest udział finansowania badań ze środków prywatnych. Krajową sieć ośrodków doradztwa rolniczego, z dużym kapitałem ludzkim, cechują niewystarczające więzi z jednostkami naukowymi.

Środowisko naturalne na obszarach wiejskich

Ze względu na położenie geograficzne i brak barier dzielących kraj od reszty kontynentu, przyroda Polski łączy w sobie cechy przyrody całej Europy, a równoleżnikowy wzrost wysokości nad poziomem morza wpływa na zmianę kształtu krajobrazu i szaty roślinnej w linii północ-południe. Przez Polskę przebiegają trasy migracyjne zwierząt, a przewaga terenów nizinnych i układ wiatrów wpływają na możliwość migracji nasion i zarodników. Nachylenie w kierunku północnozachodnim kształtuje kierunek spływu wód oraz możliwość ewentualnego transportu ich zanieczyszczeń.

Stan różnorodności biologicznej i zapobieganie jego spadkowi jest jednym z głównych wyzwań w dobie niespotykanego dotąd wymierania gatunków na świecie. Szacuje się, iż w Polsce istnieje ok. 70 tys. gatunków, w tym ok. 3 tys. roślin naczyniowych oraz 33-47 tys. zwierząt. Zmiany liczebności wskaźnikowych gatunków krajobrazu rolniczego podsumowane

---

²⁹ Sytuacja gospodarstw domowych w 2012 roku w świetle badania budżetów gospodarstw domowych GUS 2013 i wydania z lat wcześniejszych oraz Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2013. GUS 2014 i wydania z lat wcześniejszych.

³⁰ Wyniki badań w Ocena Średniookresowa PROW 2007-2013

³¹ Rural Development in the European Union. Statistical and Economic Information. EC, 2011

we wskaźniku Farmland Bird Index (FBI) wykazywały spadek o około 15% w latach 2000-2003, po którym nastąpił powolny powrót do poziomu wyjściowego (rok 2000, FBI = 1,00) w 2008 r. W trakcie ostatnich pięciu lat notuje się ponowny spadek liczebności ptaków z tej grupy, który w 2013 r. osiągnął najniższy poziom w historii badań. Jego wartość wyniosła 0,82 czyli prawie 20% mniej niż w roku bazowym.³² Powierzchnia leśna przypadająca na 1 mieszkańca Polski wynosiła 0,24 ha i był to jeden z najniższych wskaźników w regionie środkowoeuropejskim. Prowadzone projekty zalesiania gleb najsłabszych klas bonitacyjnych przyczyniają się do wzrostu powierzchni lasów, powstawania korytarzy ekologicznych, czy regulacji stosunków wilgotnościowych, a zarazem stają się miejscem naturalnej sukcesji dzikiej roślinności i zwierzyny. W latach 2000-2005 tempo zalesień w Polsce wynosiło ok. 28 tys. ha/rok (tj. ok. 0,31%), a w latach 2005-2010 ok. 24 tys. ha rocznie (tj. 0,26%). Nie mniej istotne jest prowadzenie działań w zakresie ochrony istniejących przyrodniczo cennych siedlisk oraz dbałość o zachowanie zagrożonych gatunków. Poza dbałością o zachowanie różnorodności biologicznej przyrody dzikiej jako istotne należy wskazać wysiłki podejmowane w celu zachowania rodzimych ras zwierząt gospodarskich i odmian roślin uprawnych. W Polsce objętych ochroną zasobów genetycznych jest ok. 70 ras i odmian zwierząt gospodarskich i ryb oraz ok. 30 dawnych odmian jabłoni i grusz. Rozdrobnienie struktury agrarnej polskiego rolnictwa przyczyniło się również do zachowania wielu tradycyjnych odmian roślin uprawnych. Na stan zachowania ekosystemów wpływ ma też poziom intensyfikacji prowadzonej działalności gospodarczej. W 2007 r. zaledwie 17,8% polskich gospodarstw oceniono jako wysoce intensywne.

Poziom intensywności prowadzonej gospodarki przekłada się również na stan czystości gleb i wód. Polska położona jest w obszarze niekorzystnych warunków hydrologicznych a część kraju charakteryzuje się ujemnym bilansem wodnym. W 2012 r. suma opadów wynosiła dla całego obszaru kraju 196,0 km³, zaś zasoby eksploatacyjne wód podziemnych w 2012 r. szacowano na 17 436,0 hm³/rok³³. Odpływ wód powierzchniowych ogółem wyniósł 49,7 km³ (2011 r.), podczas gdy pobór wód na potrzeby gospodarki narodowej i ludności 10 830,3 hm³ (z czego 9 142,9 hm³ stanowiły wody powierzchniowe a 1629,8 hm³ wody podziemne). W Polsce w 2012 r. powierzchnia nawadnianych użytków rolnych i gruntów leśnych wyniosła ok. 67 tys. ha. W 2012 r. pobór wody do nawodnień użytków rolnych i gruntów leśnych oraz napełniania stawów rybnych wyniósł 1 104,0 hm³, z czego do nawodnień użytków rolnych i gruntów leśnych pobrano 80,1 hm³ wody. Rolnictwo polskie w opisanych warunkach zmagać się musi z problemem małych zasobów wodnych oraz powiązaniem z tym stepowaniem, a także z ograniczeniami wynikającymi z braku dostępu do wystarczającej infrastruktury wodociągowo-kanalizacyjnej – woda w środowisku wiejskim pełni nie tylko funkcje intensyfikujące produkcję rolniczą, lecz stanowi również o standardzie życia ludności. Wadliwe stosunki wodno-powietrzne gruntów decydują niejednokrotnie o konieczności zaprzestania prowadzenia działalności gospodarczej na danym terenie. Podstawowym wskaźnikiem jakości gleb decydującym o ich właściwościach fizykochemicznych jest zawartość próchnicy stabilizująca ich strukturę, zmniejszająca podatność na zagęszczenie oraz degradację w wyniku erozji wodnej i wietrznej³⁴. W Polsce 60% gleb sklasyfikowano w przedziale średniej zawartości próchnicy (1-2% s.m.). Z przyczyn naturalnych oraz zaniedbań

³² Państwowy Monitoring Środowiska – Monitoring Ptaków Polski.

³³ PIG za GUS.

³⁴ Monitoring Chemizmu Gleb Ornych Polski.

w wapnowaniu, niejednokrotnie są to gleby zakwaszone (średnia wartość pH 5,48 przy medianie równej 5,38), co przyczynia się do małej dostępności dostarczanych roślinom w nawozach składników mineralnych i sprzyja dostępności metali ciężkich. Erozja jest naturalną przyczyną degradacji gleb i jedną z częściej występujących form degradacji gleby w Europie. W Polsce z racji silnego urzeźbienia lub pokrywy glebowej podatnej na zmywanie, około 28% gruntów rolnych i leśnych jest zagrożone erozją wodną. Poza erozją wodną około 11% powierzchni Polski jest zagrożone erozją wietrzną, o natężeniu średnim i silnym.³⁵

Polska jest położona w strefie klimatu umiarkowanego przejściowego, charakteryzującego się zmiennymi typami pogody, dlatego jest narażona na wiele zagrożeń naturalnych, które mogą przybierać formę kataklizmu. Zagroženiami powodującymi największe straty są powodzie, a następnie wichury i trąby powietrzne.³⁶ Oferta ubezpieczeniowa dla branży rolniczej obejmuje ubezpieczenia obowiązkowe: OC z tytułu posiadania gospodarstwa rolnego, budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego od ognia i innych zdarzeń losowych, dotowane ubezpieczenie upraw i zwierząt gospodarskich, a także ubezpieczenia dobrowolne: mienia w gospodarstwach, upraw rolniczych, zwierząt. Jednakże ubezpieczenia rolne w Polsce nie są wystarczająco powszechne. Powierzchnia ubezpieczonych upraw sięga ok. 30%, natomiast spośród ubezpieczanych ryzyk największą popularnością w ubezpieczeniach dotowanych cieszą się: ryzyko szkód w wyniku gradu (53% ubezpieczanych ryzyk w 2011 r.), a następnie przymrozków wiosennych (22%) i ujemnych skutków przezimowania (17%)³⁷.

Analiza mocnych i słabych stron szans i zagrożeń

3.1.2 Mocne strony

Za kluczową mocną stroną polskiego rolnictwa na tle pozostałych krajów UE należy uznać stosunkowo duże zasoby gruntów rolnych. Polska należy do grupy pięciu krajów w Unii Europejskiej o największej ogólnej powierzchni użytków, w tym gruntów rolnych, a także w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Oznacza to m.in., że produkcja rolnicza może mieć charakter ekstensywny – o niższych kosztach ponoszonych w gospodarstwach rolnych a także niższych kosztach dla środowiska w porównaniu z intensywną produkcją rolniczą.

Jako kolejną silną stroną sektora rolniczego trzeba wskazać wielokierunkowość produkcji. Jest to istotny czynnik pozytywnie wpływający na jakość i różnorodność biologiczną środowiska naturalnego. Przyczynia się ponadto do zwiększenia bezpieczeństwa żywnościowego kraju m.in. poprzez zróżnicowanie oferty produktowej.

Pozytywnie należy ocenić specjalizację terytorialną produkcji rolniczej – blisko połowa krajowej roślinnej produkcji towarowej jest wytwarzana w woj. mazowieckim, wielkopolskim, łódzkim i lubelskim, a z kolei ok. połowa krajowej zwierzęcej produkcji towarowej w woj. wielkopolskim, mazowieckim, podlaskim i kujawsko-pomorskim. Dokonuje się proces specjalizacji produkcji na poziomie gospodarstw rolnych w regionach, np. w woj. wielkopolskim czy kujawsko-pomorskim w produkcji żywca wieprzowego, w woj. podlaskim w

³⁵ Duer I.: Ochrona gleb i wód, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju wsi, Warszawa 2009, str. 13 i 15.

³⁶ Zagrożenia okresowe występujące w Polsce, Rządowe Centrum Bezpieczeństwa – Wydział Analiz, styczeń 2013;

³⁷ Dane MRiRW.

produkcji mleka, w woj. mazowieckim w produkcji mleka i owoców, w woj. dolnośląskim czy opolskim w produkcji zbóż. Taki stan rzeczy może sprzyjać budowaniu powiązań kooperacyjnych pomiędzy rolnikami i innymi partnerami biznesowymi, a także ułatwiać rozwój branżowej infrastruktury technicznej oraz transfer wiedzy.

Wśród mocnych stron polskiego rolnictwa można również wskazać, że koncentracja produkcji nastąpiła w dużej mierze w istotnych sektorach – mleko, zboże, owoce i warzywa, czyniąc je konkurencyjnymi na arenie międzynarodowej.

O sprawności i wynikach sektora żywnościowego w dużej mierze decydują duże podmioty. Dlatego za silną stronę sektora uznać należy obecność na polskim rynku dużych zakładów przetwórstwa rolno-żywnościowego. To one znacząco zdecydowały o obserwowanym wzroście wartości produkcji sprzedanej artykułów spożywczych i napojów (o ponad 30% w ujęciu realnym w latach 2005-2012).

Do wzrostu sprzedaży produkcji artykułów żywnościowych przyczynił się w dużej mierze eksport. Zarówno udział eksportu produktów rolno-spożywczych w całkowitym eksporcie, jak i ugruntowana współpraca między odbiorcami zagranicznymi, zwłaszcza z takich krajów jak Niemcy, Wielka Brytania, Czechy czy Rosja, stanowią mocne strony polskiego rolnictwa. Sektor rolno-spożywczy praktycznie jako jedyny w gospodarce narodowej od lat notuje dodatnie saldo w handlu.

Polska zaliczana jest do grupy państw europejskich o najlepiej zachowanej różnorodności biologicznej. Obszary wiejskie charakteryzują się zróżnicowaniem ekosystemów naturalnych i półnaturalnych zależnych od rolnictwa i leśnictwa. Rozdrobnienie i mozaikowość siedlisk oraz urozmaicenie stosunków wodnych sprzyja dużej różnorodności biologicznej w Polsce. Różnorodność gatunków fauny i flory jest unikalna i dobrze zachowana, ale również zróżnicowana przestrzennie, co wynika z lokalnych warunków środowiskowych i stopnia intensyfikacji rolnictwa. Bardzo duża mozaikowość siedlisk i związana z tym liczba ekotonów stwarza dogodne warunki dla bytowania wielu gatunków fauny i flory (nisze ekologiczne).

Dla utrzymania różnorodności biologicznej szczególną wartość biocenotyczną mają użytki zielone, które zajmują w strukturze użytków rolnych około 22% powierzchni. Pełnią one także m.in. funkcje wodo i glebochronne oraz retencyjne. Efektywność retencjonowania wody przez dany użytk zależy w dużym stopniu od zasobów materii organicznej w glebie. Największą rezerwą materii organicznej charakteryzują się trwałe użytki zielone pokryte wieloletnią roślinnością trawiastą, mokradła oraz torfowiska.

Istnieje duże zainteresowanie gospodarowaniem metodami ekologicznymi, które mają pozytywny wpływ na poprawę stanu środowiska.

W Polsce zachowały się miejscowe formy roślin uprawnych oraz lokalne rasy zwierząt gospodarskich, m.in. dzięki rozdrobnionej gospodarce rolnej. Rodzime rasy zwierząt gospodarskich oraz miejscowe formy roślin uprawnych są szczególnie przydatne do gospodarowania w ekstensywnym systemie produkcji oraz stanowią rezerwuar genowy do prac hodowlanych.

Polska, w porównaniu do państw Europy Zachodniej, charakteryzuje się wciąż dużym potencjałem ekstensywnie prowadzonej produkcji rolnej.

Rolnictwo pełni znaczącą rolę w procesie ograniczania emisji gazów cieplarnianych (GHG) na obszarach wiejskich, odpowiadając jedynie za ok. 9% całkowitej emisji GHG do atmosfery. Ponadto, powszechny charakter wymogów i norm wzajemnej zgodności (przestrzeganych na niemal wszystkich użytkach rolnych w Polsce) przyczynia się do osiągnięcia efektów środowiskowych i klimatycznych.

Duże zasoby pracy i jej relatywnie niskie koszty, wysokie walory kulturowe, przyrodnicze i turystyczne obszarów wiejskich przy ich odpowiednim wykorzystaniu, stanowią potencjał dla rozwoju kraju i rozwoju lokalnego. Natomiast silne więzi społeczne w ramach społeczności lokalnych mogą zostać wykorzystane do rozwoju partnerskiej współpracy na rzecz wykorzystania istniejących potencjałów.

W Polsce funkcjonuje rozwinięty system doradztwa rolniczego obejmujący podmioty publiczne (podległe samorządom terytorialnym i zawodowym oraz rządowi) i prywatne. Kadra doradcza jest objęta doskonaleniem zawodowym i posiada potencjał do dalszego rozwoju. Istnieje więc baza instytucji ułatwiająca wypracowanie rozwiązań potrzebnych dla rozwoju wsi i rolnictwa i ich transfer do praktyki oraz upowszechnienie aktualnej wiedzy niezbędnej w prowadzeniu działalności w szczególności rolniczej.

Istnieje także bogate zaplecze szkolnictwa wyższego oraz instytucji naukowo-badawczych działających w obszarze rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich. Mogą one dostarczać oraz upowszechniać nowe rozwiązania i wiedzę.

Wśród odbiorców usług z zakresu szeroko pojętego transferu wiedzy, a szczególnie ludzi młodych, widoczna jest determinacja w dążeniu do podnoszenia umiejętności i poziomu wykształcenia.

3.1.3 Słabe strony

Pomimo znacznych zasobów ziemi, jakimi dysponuje polskie rolnictwo, za najważniejszą słabość sektora należy uznać niekorzystną strukturę agrarną. Wśród 1,5 mln gospodarstw rolnych w Polsce prowadzących działalność rolniczą w 2010 r., podobnie jak w latach poprzednich, dominowały gospodarstwa o powierzchni do 5 ha, z kolei gospodarstw o areale powyżej 100 ha użytków rolnych było zaledwie 1%. W ujęciu ekonomicznym ponad połowę stanowiły gospodarstwa o wielkości produkcji do 4 tys. euro, a gospodarstwa o wielkości powyżej 15 tys. euro stanowiły 17%. Oznacza to skupienie znacznej części potencjału produkcyjnego w gospodarstwach prowadzących produkcję na małą skalę. Gospodarstwa te w większości charakteryzują się niską specjalizacją oraz ograniczonym udziałem w rynku. Niekorzystne implikacje rozdrobnienia gospodarstw potęguje wadliwy rozróż wielu z nich. Przy średniej gospodarstwa, która wynosiła w 2010 r. niespełna 8 ha, prawie jedna czwarta gospodarstw użytkowała powierzchnię w ponad sześciu działkach. Niekorzystna struktura agrarna przekłada się na wadliwość technologiczną, co ma z kolei wpływ na niską produktywność czynników produkcji. Warto zauważyć, że w ostatnim dziesięcioleciu

zmniejszenie liczby gospodarstw dokonywało się głównie za sprawą tych najmniejszych, do 2 ha.

Rozdrobnionej strukturze agrarnej towarzyszą nadwyżki siły roboczej w rolnictwie (w sekcji rolnictwo, leśnictwo i rybactwo 16% pracujących). Dodatkowo trend starzenia się populacji jest silniejszy w grupie zawodowej rolników niż w innych działach gospodarki na obszarach wiejskich. Większość gospodarstw dysponuje przestarzałym wyposażeniem technicznym, a kapitał własny na poziomie znacznie niższym niż przeciętna UE ogranicza możliwości modernizacji. Pochodną tego stanu rzeczy jest relatywnie niski poziom produkcji w odniesieniu do posiadanych zasobów czynników produkcji. Pomimo tego, że po wejściu do UE produktywność głównych czynników produkcji cechowała się powolną tendencją wzrostową, w dalszym ciągu Polska wyraźnie ustępuje pod tym względem pozostałym krajom z dużym udziałem w produkcji rolnej UE. Poprawie nie ulega wydajność pracy w rolnictwie, która pozostaje jedną z najniższych w Unii i stanowi kolejną słabą stronę polskiego sektora rolnego.

Źródłem słabości polskiego rolnictwa, oprócz niekorzystnej struktury gospodarstw, jest także niewystarczający poziom organizacji rynków rolnych. Przejawia się on przede wszystkim jednym z najniższych w UE poziomem zorganizowania rolników oraz słabą integracją z sektorem przetwórczym. Pojedynczy producent dysponujący niewielką skalą produkcji, brakiem dostępu do wyposażenia technicznego i nowoczesnych technologii zazwyczaj nie jest w stanie skutecznie reagować na zmiany zachodzące w jego otoczeniu. W przypadku polskich producentów rolnych ze względu na duże rozdrobnienie gospodarstw problemy te są spotęgowane. Słaba organizacja producentów rolnych w Polsce pozostaje wciąż nierozwiązaną kwestią, która w dużej mierze decydować będzie o konkurencyjności tego sektora w dłuższej perspektywie czasu. Tym bardziej, że grupowe działania rolników mogą stanowić etap poprzedzający integrację pionową z przetwórstwem, pożądaną zwłaszcza ze względu na obniżanie ryzyka operacyjnego gospodarstw i stabilizację cen.

Na tle krajów UE będących ważnymi producentami żywności, w Polsce funkcjonuje niewiele systemów jakości żywności i są one mało rozpowszechnione. Wiąże się to z małą rozpoznawalnością produktów uczestniczących w systemach jakości żywności. W tej sytuacji trudno jest pokonać jedną z barier możliwości uzyskania wyższych dochodów przez producentów produktów wysokojakościowych, jaką jest zbudowanie zaufania konsumentów przez gwarancję najwyższej jakości. Ponadto słabym punktem organizacji łańcucha żywnościowego jest brak alternatywnych kanałów zbytu dla lokalnej żywności wyprodukowanej w małych gospodarstwach, co wynika m.in. z braku ram instytucjonalnych korzystnych dla rozwoju krótkich łańcuchów dostaw, w tym zwłaszcza sprzedaży bezpośredniej.

Dobrze rozwinięty sektor przetwórstwa spożywczego jest najważniejszą odbiorcą produkcji rolnej, a dalszy rozwój rolnictwa jest zależny od wzrostu potencjału tego sektora. W tym kontekście należy wskazać jako słabą stronę wciąż niewystarczające zasoby kapitału i know-how dla rozwoju sektora małych i średnich przedsiębiorstw funkcjonujących w sektorze przetwórstwa.

Z punktu widzenia zarządzania ryzykiem produkcyjnym i ekonomicznym w gospodarstwach rolnych słabością polskiego rolnictwa pozostaje mała powszechność ubezpieczeń. W Polsce działa system subsydiowanych ubezpieczeń rolniczych, zawarty jedynie na ok. 30% powierzchni upraw i dotyczących wąskiego zakresu ryzyk. Niskie dochody rolnicze i brak wiedzy na temat korzyści płynących z ubezpieczania się mają wpływ na powolny proces upowszechnienia ubezpieczeń, a niestosowanie rachunkowości na powszechną skalę, uniemożliwia wprowadzanie instrumentów wspierających dochody rolnicze. Rolnicy nie ubezpieczają się wystarczająco i nie podejmują odpowiednich działań zapobiegających powstawaniu strat lub zapewniających ich rekompensatę.

Zarówno intensyfikacja produkcji rolnej, jak i jej nadmierna ekstensyfikacja (włączając w to zupełne zaniechanie praktyk rolniczych), prowadzą do marginalizacji siedlisk. Szereg zbiorowisk roślinnych, w tym na terenach podmokłych, oraz gatunków ptaków krajobrazu rolniczego jest w Polsce zagrożonych w związku ze sposobem gospodarowania, np. z powodu osuszania siedlisk, zaprzestania użytkowania, jak również intensyfikacji, czyli m.in. nawożenia oraz nadmiernego wypasu powodującego mechaniczne niszczenie okrywy roślinnej. Wynika to również z niedostatecznej świadomości ekologicznej rolników m.in. w zakresie adaptacji do zmian klimatu, zwłaszcza w kontekście gospodarowania wodą i ochrony gleb. Ponadto, stan i kondycja niektórych siedlisk przyrodniczych i populacji roślin i zwierząt związanych z ekosystemami zależnymi od rolnictwa nie są wystarczająco zinwentaryzowane. W szczególności dotyczy to siedlisk poza wyznaczonymi obszarami objętymi różnymi formami ochrony przyrody. W ramach sieci obszarów Natura 2000 słabą stroną jest niewielki stan zaawansowania prac w zakresie przygotowania planów zadań ochronnych (PZO) i planów ochrony (PO).

Jakość gleb w Polsce należy do jednej z najniższych w Europie, co wynika przede wszystkim z uziarnienia, niskiej zawartości próchnicy oraz zakwaszenia.

Przyczyną procesów erozyjnych, w wyniku których następuje degradacja gleby i zwiększenie spływu powierzchniowego, jest wzrost powierzchni gospodarstw i pól uprawnych oraz intensyfikacja produkcji, a także uproszczenie płodozmianu. Erozją wodną powierzchniową w stopniu słabym, średnim i silnym zagrożonych jest ok. 33% powierzchni ogólnej kraju, w tym w stopniu średnim i silnym ok. 17%.

Polska ze względu na swoją specyfikę położenia, posiada stosunkowo niewielkie zasoby wodne w porównaniu z innymi krajami europejskimi – ilość wody jest zależna wprost od wielkości opadów. Stan zasobów wodnych cechuje duża zmienność sezonowa i nierównomierność rozmieszczenia terytorialnego, co sprzyja występowaniu zarówno okresów nadmiaru wody (zalewanie, okresowe podtopienia), jak i jej niedoboru (susza rolnicza), w tym niekorzystnego zjawiska osuszania naturalnie zalewanych gruntów rolnych.

Słabe warunki glebowe oraz problemy z bilansem wody wpływają negatywnie na produktywność rolnictwa.

Zasadniczym problemem rozwojowym obszarów wiejskich jest wysokie bezrobocie (w tym bezrobocie ukryte w rolnictwie). Niskie i niedopasowane do potrzeb rynku pracy kwalifikacje mieszkańców obszarów wiejskich ograniczają możliwość znalezienia zatrudnienia poza rolnictwem. Jednocześnie, przy występującym zróżnicowaniu terytorialnym, obserwuje się

niewystarczający udział działalności pozarolniczej w strukturze zatrudnienia na obszarach wiejskich, małą umiejętność i skłonność do podejmowania działalności pozarolniczej. Osoby fizyczne oraz podmioty gospodarcze na obszarach wiejskich mają niski kapitał własny oraz ograniczony dostęp do kapitału zewnętrznego. Wysoki odsetek zatrudnienia w rolnictwie powiązany jest z małą powierzchnią gospodarstw rolnych, wysokim poziomem bezrobocia oraz niskim stopniem urbanizacji.

W Polsce ubóstwo w największym stopniu dotyczy osób utrzymujących się głównie z niezarobkowych źródeł, a w grupie gospodarstw domowych posiadających źródło zarobkowania osób w gospodarstwach domowych rolników i rencistów, a także osób w rodzinach wielodzietnych. Wyższe zagrożenie ubóstwem występuje na wsi niż w mieście. Znaczne różnice regionalne wskazują na najwyższy poziom zagrożenia ubóstwem obszarów wiejskich województw Polski Wschodniej, rolniczych o rozdrobnionej strukturze agrarnej albo popegeerowskich.

Słabo rozwinięta infrastruktura techniczna na wsi stanowi jedną z najpoważniejszych barier rozwoju obszarów wiejskich, wpływając zarówno na jakość życia mieszkańców, możliwości inwestowania na tych obszarach oraz dojazdów do pracy poza miejscem zamieszkania. Szczególne problemy to niska jakość dróg i trudności komunikacyjne, brak dostatecznego wyposażenia w zbiorową sieć kanalizacyjną, oczyszczalnie ścieków, zaopatrzenia w wodę, zły stan infrastruktury energetycznej oraz niedostateczne wyposażenie w Internet. Niedostateczny rozwój infrastruktury społecznej dotyczy szczególnie placówek służby zdrowia, placówek kulturalnych, obiektów turystycznych, jak również opieki nad dziećmi, przedszkoli i szkół.

Gminy wiejskie osiągają znacznie niższe dochody własne niż miasta, przy czym poziom dochodów gmin wiejskich jest znacznie zróżnicowany, co skutkuje znacznie mniejszymi i bardziej zróżnicowanymi możliwościami realizacji inwestycji infrastrukturalnych.

Problemy związane z niskim poziomem infrastruktury, jak również mniejszą aktywnością na rynku pracy są zróżnicowane terytorialnie. W większym stopniu dotyczą mieszkańców obszarów wiejskich położonych w znacznej odległości od miast.

W Polsce zbyt słabo rozwinięte są mechanizmy transferu wiedzy i współpracy pomiędzy sektorem naukowo-badawczym a doradztwem i rolnictwem. Słabo zorganizowany sektor rolny w zbyt niskim stopniu komunikuje swoje potrzeby, a wyniki badań naukowych często nie znajdują zastosowania w praktyce.

W efekcie, zarówno proponowana oferta szkoleniowa jak i wybór innowacyjnych rozwiązań są często nieadekwatne w stosunku do potrzeb odpowiednich grup odbiorców. Również kompetencje zawodowe kadr doradczych są niewystarczające w stosunku do potrzeb sektora i zapewnienia transferu innowacji.

Pomimo istotnej poprawy struktury wykształcenia, poziom wykształcenia ludności wiejskiej, w tym rolników, jest niższy niż mieszkańców miast. Poziom wykształcenia rolników jest zróżnicowany, jednakże 59% z nich nie posiada wykształcenia rolniczego i jedynie 4% ma wykształcenie wyższe (w miastach wskaźnik ten wynosi 21%). Kompetencje rolników są więc

często niewystarczające dla dokonania przekształceń w funkcjonowaniu prowadzonych przez nich gospodarstw rolnych jak i ewentualnego wyjścia poza sektor rolny.

Również świadomość potrzeb w zakresie innowacyjności i doskonalenia wiedzy jest niewystarczająca, zaś poziom kompetencji cyfrowych mieszkańców wsi, w tym rolników, jest niższy niż w mieście.

Słabości w obszarze transferu wiedzy przekładają się w efekcie na niską innowacyjność sektora. Również w przemyśle spożywczym zarówno udział nakładów przeznaczanych na działalność innowacyjną jak i udział wydatków na badania i rozwój jest niski.

3.1.4 Szanse

Z punktu widzenia polskiego sektora rolno-żywnościowego szans na rozwój upatrywać należy przede wszystkim w występującym trendzie globalnego wzrostu zapotrzebowania na produkty rolne oraz we wzroście siły nabywczej krajowych konsumentów. Pozwoli to na wykorzystanie już posiadanych mocy produkcyjnych i ich dalszy rozwój. Dotychczasowa ekspansja polskich produktów rolno-żywnościowych na rynki zagraniczne dowodzi z jednej strony coraz większego zainteresowania polskimi produktami żywnościowymi, a z drugiej strony coraz większej sprawności polskich producentów i pośredników w zdobywaniu zagranicznych kontrahentów.

Wzrostowy trend popytu na produkty wysokiej jakości, wytwarzane z zachowaniem wymogów środowiskowo-klimatycznych, tworzy możliwość dalszego podnoszenia konkurencyjności a zarazem podnoszenia dochodowości producentów rolnych. Do wykorzystania tej szansy przyczyniają się nowe technologie poprawiające produktywność i jakość produktów rolnych oraz pozytywnie wpływające na stan środowiska. Kierunek zmian preferencji konsumentów pozwala również wnioskować, że szansą rozwojową dla polskich producentów, zwłaszcza tych o niewielkiej skali działania, będą produkty niszowe lub sprzedaż bezpośrednia niskoprzetworzonych produktów spożywczych, wytwarzanych w gospodarstwach rolnych.

Duża różnorodność biologiczna oraz zróżnicowanie krajobrazu obszarów wiejskich, jak również stosunkowo dobra kondycja siedlisk przyrodniczych występujących na obszarach wiejskich, stwarzają możliwość zachowania lub odtworzenia ich walorów przyrodniczych i krajobrazowych rozumianych jako dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe. Bardzo duża mozaikowość siedlisk i związana z tym liczba ekotonów, stwarzają dogodne warunki dla bytowania wielu gatunków, których nisze ekologiczne obejmują zróżnicowane środowiska. Szansą na wzrost korzystnego efektu środowiskowego rolnictwa są również zalesienia gruntów rolnych (marginalnych) i innych niż rolne, które w sposób bezpośredni przyczyniają się do sekwestracji dwutlenku węgla. Ponadto, wpływają one korzystnie na ekologiczną stabilność obszarów leśnych oraz zapobiegają erozji, spełniając funkcje wodo- i glebochronne.

Prowadzenie zrównoważonego sposobu gospodarowania, w tym stosowanie odpowiednich metod uprawy oraz ilości nawożenia w celu ograniczenia erozji, spływu powierzchniowego oraz wymywania składników biogenych, ma pozytywny wpływ na różnorodność biologiczną

i jest szansą na poprawę bilansu wodnego. Ponadto, racjonalna gospodarka rolna, prowadzona poprzez ustawiczne podnoszenie kwalifikacji i świadomości ekologicznych rolników, przyczynia się do utrzymania lub zwiększenia zawartości materii organicznej w glebie.

Rolnictwo ekologiczne jest szansą na rozwój gospodarstw dla wielu rolników, w tym tych posiadających niewielkie gospodarstwa, oparte głównie o własne zasoby siły roboczej. Wytwarzanie produktów ekologicznych przyczynia się do zwiększenia na rynku podaży produktów o wysokiej jakości, coraz częściej poszukiwanych przez konsumentów. Ekologiczne metody produkcji pełnią podwójną funkcję społeczną, z jednej strony dostarczają towarów na specyficzny rynek kształtowany przez popyt na produkty ekologiczne, a z drugiej strony są działaniem w interesie publicznym, ponieważ przyczyniają się do ochrony środowiska, dobrostanu zwierząt i zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich.

W polskim rolnictwie istnieje pewien potencjał zmniejszenia emisji gazów cieplarnianych m.in. w drodze promowania inwestycji ograniczających zużycie energii w wyniku modernizacji technicznej gospodarstw rolnych, czy też przez racjonalne stosowanie nawozów, wdrażanie Działania rolnośrodowiskowo-klimatycznego, które obok utrzymywania ekstensywnego użytkowania łąk i pastwisk przyczyniają się do ochrony gleb i wód, a także utrzymania właściwego poziomu próchnicy w glebach. Działania zalesieniowe w sposób bezpośredni przyczyniają się do łagodzenia zmian klimatu poprzez utrzymanie i odtworzenie dotychczasowego potencjału sekwestracji dwutlenku węgla.

Zalesianie marginalnych gruntów rolnych przyczynia się do powiększenia istniejących kompleksów leśnych, a także do zwiększenia retencji wodnej, ograniczania procesów erozyjnych oraz poprawy mikroklimatu. Istotne jest wprowadzanie także małopowierzchniowych zalesień, zgodnie z dokumentami planistycznymi gminy, szczególnie na terenach górskich.

Szansą rozwoju obszarów wiejskich jest wzrost zainteresowania tymi obszarami jako miejscem zamieszkania i odpoczynku. Poprawie warunków życia i zwiększeniu atrakcyjności inwestycyjnej obszarów wiejskich (głównie poprzez rozwój infrastruktury technicznej, społecznej – w tym turystycznej), powinno towarzyszyć stymulowanie rozwoju przedsiębiorczości oraz rozwój usług i szkoleń pozarolniczych. Rozwój infrastruktury transportowej i komunikacyjnej z jednej strony oraz podnoszenie kwalifikacji w zakresie pozarolniczym i rozwój elastycznych form pracy z drugiej, umożliwiają znalezienie pracy bez zmiany miejsca zamieszkania.

Do rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich przyczyniają się również działania na rzecz wykorzystania i promowania potencjału endogenicznego, w tym kulturowego i przyrodniczego tych obszarów. Wykorzystaniu potencjałów endogenicznych oraz aktywizacji społeczności lokalnych w szczególny sposób służy realizacja zintegrowanych lokalnych strategii rozwoju.

Szansą jest rozwój mniejszych ośrodków miejskich, ponieważ generują pozarolnicze miejsca pracy, skracają czas dojazdu do pracy ludności ze wsi i ograniczają wyludnianie obszarów wiejskich oddalonych od dużego miasta.

Przewidywany przez FAO 70% globalny wzrost zapotrzebowania na żywność (prognoza do 2050) obejmuje zboża, pasze, produkty mięsne i mleczne. Predykcja jest sprzyjająca dla dynamicznego rozwoju sektora B+R w rolnictwie i przetwórstwie spożywczym, ze względu na konieczność poprawy technologii i organizacji produkcji w sektorze. Równoległy rozwój technik informacyjnych i metod komunikacji pozytywnie może wpłynąć na transfer wiedzy. Szansy należy upatrywać w rozwoju nowych form kształcenia ustawicznego i szerszym wykorzystaniu praktyk zawodowych. Istotną szansą jest coraz większy dostęp do informacji rynkowej przez rolników i mieszkańców obszarów wiejskich.

3.1.5 Zagrożenia

Słaba koniunktura lub dekonunktura gospodarcza w kraju oraz u głównych partnerów handlowych Polski, może stać się zagrożeniem z uwagi na ograniczenie impulsów dla dalszego budowania konkurencyjności sektora. Stała gotowość do adaptacji i rozwoju jest konieczna z uwagi na konkurencję ze strony importowanej żywności. Z kolei czynnikiem utrudniającym budowanie pozycji konkurencyjnej są wysokie koszty i związane z tym ryzyka wdrażania nowych technologii.

W wyniku liberalizacji rynków w ostatnich dekadach wystąpiły dynamiczne zmiany w łańcuchach żywnościowych. Rosnąca konkurencja zagranicznego sektora rolno-spożywczego zwiększa ryzyko utraty stabilnej bazy surowcowej w niektórych sektorach rynku, w Polsce taka sytuacja ma ostatnio miejsce np. w chowie świń.

Obserwowane trendy dotyczą również konsolidacji przemysłu przetwórczego oraz rosnącego znaczenia sieci supermarketów w handlu produktami żywnościowymi. Intensywne procesy koncentracji wśród odbiorców sprawiają, że producenci rolni muszą zapewniać duże, stabilne dostawy jednorodnych jakościowo produktów. Sprostanie takim wymogom w przypadku większości drobnych gospodarstw rolnych nie jest możliwe i stanowi istotne zagrożenie dla dalszego ich funkcjonowania. Jednocześnie istniejące bariery prawne i fiskalne, które ograniczają rozwój handlu i małego przetwórstwa, nie pozwalają równoważyć postępujących procesów koncentracji i hamują rozwój alternatywnych kanałów sprzedaży dla małych producentów.

Wzrost ryzyka prowadzenia działalności produkcyjnej w rolnictwie wiąże się z nasilonymi w ostatnim czasie negatywnymi skutkami zmian klimatu i zagrożeniem chorobami roślin i zwierząt. W powiązaniu ze zidentyfikowaną w Polsce niedostateczną powszechnością ubezpieczeń w rolnictwie, może to prowadzić do pogorszenia sytuacji dochodowej rolników.

Podobnie jak w innych krajach Europy, również w Polsce występują zagrożenia różnorodności biologicznej typowe dla procesów cywilizacyjnych. Należą do nich m.in. zmiany sposobów użytkowania ziemi (w tym wprowadzanie monokultur, likwidacja mozaiki upraw, nadmierne odwodnienie). Zagrożenie przetrwania lokalnych ras zwierząt gospodarskich i odmian roślin uprawnych jest wynikiem wielu procesów, obserwowanych w rolnictwie i hodowli, z których najważniejszym jest dążenie do intensyfikacji produkcji, w tym chowu zwierząt o najwyższej produktywności. To może doprowadzić do wyparcia dawnych odmian roślin uprawnych oraz

tradycyjnych ras zwierząt doskonale przystosowanych do lokalnych, często bardzo trudnych warunków środowiska.

Intensyfikacja produkcji, w tym uproszczenie płodozmianu oraz zaniechanie produkcji zwierzęcej, w małych gospodarstwach prowadzi do zubożenia zawartości substancji organicznej w glebie, powoduje wzrost populacji agrofagów oraz zachwaszczenie.

Rozkład substancji organicznej jest bardzo niekorzystny dla środowiska, ze względu na uwalnianie dużej ilości składników mineralnych, szczególnie azotu, co może prowadzić do lokalnego zanieczyszczenia wód i emisji gazów cieplarnianych. Nieodpowiednie użycie nawozów, w tym niedostosowanie dawki azotu do aktualnego zapotrzebowania roślin, zwiększa emisję tlenków azotu do atmosfery.

Na obszarach zagrożonych erozją wodną i wietrzną, brak utrzymywania roślinności na gruntach ornych w okresach między dwoma plonami głównymi może wpływać na zanieczyszczanie wód. Ponadto, może przyczyniać się do zwiększenia spływu powierzchniowego i wymywania składników mineralnych oraz zmniejszenia retencji wody w glebie. W efekcie doprowadzić to może do zaniechania działalności rolniczej na tego typu obszarach.

Przebieg warunków pogodowych i zarysowane tendencje wskazują na wzrost temperatury powietrza, zmianę rozkładu czasowego opadów atmosferycznych, a także wzrost ryzyka różnych anomalii pogodowych, którym towarzyszą katastrofy naturalne takie jak: silne wiatry, powodzie, podtopienia, susze, masowe występowanie szkodliwych owadów, grzybów patogenicznych oraz pożary, lawiny i osuwiska.

W zakresie produkcji zwierzęcej zmiany klimatu, a tym samym zwiększenie zmienności plonowania upraw i pastwisk, mogą wywołać braki pasz w gospodarstwach i wzrost cen. Wzrost liczby dni bardzo upalnych będzie zwiększał ryzyko wystąpienia stresu cieplnego u zwierząt, co może spowodować zmniejszenie produktywności stad. Zmiana warunków termicznych w okresie wegetacyjnym jak i w warunkach zimy może doprowadzić do zwiększenia częstości występowania, dotychczas mniej znaczących, jednostek chorobotwórczych, wpływających na zdrowie zwierząt gospodarskich. Zmiany klimatu będą zwiększać ryzyko produkcyjne i dochodowe w rolnictwie.

Postępujące narastanie i kumulacja problemów na niektórych obszarach stwarza realne zagrożenie wzrostu poziomu ubóstwa i pogłębiania się różnic rozwojowych pomiędzy województwami jak i w ramach województw pomiędzy miastem a wsią. Może się to przyczynić do trwałych migracji osób aktywnych zawodowo z obszarów wiejskich w poszukiwaniu lepszych źródeł zatrudnienia (szczególnie kobiet, osób młodych i wysoko wykwalifikowanych), a w niektórych regionach, szczególnie tych bardziej zależnych od rolnictwa, może doprowadzić do depopulacji obszarów wiejskich.

Gminy wiejskie osiągają znacznie niższe dochody własne niż miasta, przy czym poziom dochodów gmin wiejskich jest znacznie zróżnicowany, co skutkuje znacznie mniejszymi i bardziej zróżnicowanymi możliwościami realizacji inwestycji infrastrukturalnych. Zagrożeniem jest postępujące różnicowanie dochodów budżetowych samorządów lokalnych. Na skutek kryzysu finansowego zagrożeniem jest spadek liczby miejsc pracy,

przedsiębiorczości oraz dochodów mieszkańców obszarów wiejskich, co ograniczy dochody samorządów lokalnych oraz popyt na usługi.

Zagrożeniem dla transferu wiedzy i innowacji jest niedostosowanie oferty sektora naukowo – badawczego i edukacyjnego do potrzeb odbiorców. Bariery mogą wynikać również z utrzymania zbyt niskich nakładów na finansowanie badań, nieodpowiedniego poziomu wiedzy i innowacyjności oraz braku aktywności odbiorców, niesprawności mechanizmów współpracy wewnątrz i pomiędzy sektorem nauki, edukacji, doradztwa oraz sfery rolnictwa. W otoczeniu rolnictwa istotnymi zagrożeniami są niewystarczające kompetencje zawodowe doradców, zbyt niskie nakłady na finansowanie badań, zmniejszenie nakładów na innowacje w gospodarstwach rolnych i przemyśle spożywczym.

3.2 Identyfikacja potrzeb

Potrzeba 1. Zwiększenie liczby konkurencyjnych gospodarstw rolnych

Istnieje potrzeba dalszej restrukturyzacji i modernizacji gospodarstw, których potencjał produkcyjny pozwala na podjęcie wyzwań konkurencyjnych na europejskim rynku. Analiza SWOT wskazuje również na konieczność uwzględnienia specyfiki poszczególnych rynków rolnych w adresowaniu potrzeb modernizacyjnych. Wskazano: i) rynek mleka, przed którym stoi zagrożenie utraty konkurencyjności po zakończeniu kwotowania produkcji; ii) rynek trzody stojący wobec wyzwań strukturalnych, których przezwyciężenie wymaga wsparcia procesu dalszej koncentracji produkcji i integracji poziomej; iii) rynek wołowiny ważny dla gospodarstw małych i odchodzących od produkcji mleka, istotny w eksporcie. Niezbędne jest także działanie na rzecz powiększenia areалу gospodarstw dzięki uwolnieniu zasobów ziemi użytkowanych przez małe gospodarstwa.

Dla zachowania i wzrostu konkurencyjności polskiego sektora rolnego ważne jest zachowanie korzystnej struktury wieku w populacji ludności rolniczej. Młodzi rolnicy ze względu na lepsze wykształcenie i większą skłonność do wprowadzania nowych rozwiązań i innowacji w znacznym stopniu mogą decydować o rozwoju sektora rolnego. Tymczasem trend starzenia się populacji jest silniejszy w grupie zawodowej rolników niż w innych działach gospodarki na obszarach wiejskich.

Potrzeba 2. Reorientacja małych gospodarstw w kierunku rolniczym lub pozarolniczym

W Polsce, w warunkach rozdrobnionej struktury agrarnej, potrzebna jest poprawa dochodowości małych gospodarstw. Małe gospodarstwa rolne, o niskim obecnie potencjale produkcyjnym mogą przekształcić się lub rozwinąć swoją produkcję rolniczą aby osiągnąć żywotność ekonomiczną, albo też dokonać dywersyfikacji w kierunku pozarolniczym, co wymaga przeprowadzenia odpowiednich inwestycji. Rozwój działalności małych gospodarstw uwarunkowany jest też dostępem do wiedzy oraz odpowiednich rozwiązań w zakresie współpracy i wprowadzania produktów do obrotu.

Potrzeba 3. Zapewnienie trwałości rolnictwa w warunkach zmian klimatu i naturalnych ograniczeń oraz ochrona i poprawa stanu wód gruntowych

Ze względu na funkcje gospodarcze, społeczne i środowiskowe rolnictwa konieczne jest zapewnienie jego trwałości ekonomicznej. W związku z niekorzystnymi warunkami naturalnymi część gospodarstw wymaga wsparcia niwelującego efekty istniejących ograniczeń lub umożliwiającego dokonanie odpowiednich dostosowań (w tym dotyczących niekorzystnego rozłogu). Jednocześnie, zmienność warunków pogodowych wynikająca ze zmian klimatu zwiększa ryzyko w produkcji rolnej, co powoduje konieczność wsparcia odbudowy zniszczonego potencjału produkcyjnego (w przypadku zjawisk o charakterze klęsk żywiołowych lub katastrof), jak również dostosowania samych gospodarstw do zaistniałych warunków klimatycznych.

Ponadto, niska jakość produkcyjna większości gleb w Polsce w powiązaniu z intensyfikacją rolnictwa oraz zmianami klimatu sprzyja procesom erozyjnym, zmniejszaniu zawartości próchnicy glebowej i wypłukiwaniu składników mineralnych do wód gruntowych. Zwiększanie/ochrona pojemności wodnej gleb poprzez dbałość o jej strukturę i wzrost zawartości substancji organicznej zwiększa odporność upraw w okresach suszy i zmniejsza tempo odpływu nadmiaru wód do rzek. Stan gleb będzie też współdecydował o produktywności całego sektora i jego wkładzie w zaspokajanie rosnących potrzeb żywnościowych w sposób zrównoważony.

Na znacznej części obszaru kraju niezbędne są więc działania przeciwdziałające procesom erozji i degradacji gleb oraz poprawiające ich stan, co jest istotne z punktu widzenia: (i) ochrony wód gruntowych przed zanieczyszczeniami pochodzenia rolniczego i w konsekwencji także oddziaływania na eutrofizację Bałtyku, (ii) ochrony różnorodności biologicznej związanej z glebą, (iii) adaptacji do zmian klimatu (poprzez zwiększenie pojemności wodnej gleb), (iv) sekwestracji dwutlenku węgla w rolnictwie, jak i (v) długoterminowej produktywności i konkurencyjności całego sektora.

Potrzeba 4. Poprawa zbytu produktów rolnych i wzmocnienie pozycji rolników w łańcuchu żywnościowym

W Polsce zarówno proces integracji poziomej jak i pionowej w sektorze żywnościowym jest słabo zaawansowany. Struktura gospodarstw rolnych jest silnie rozdrobniona, a rozwój grup producentów mało zaawansowany – za ich pośrednictwem sprzedawane jest zaledwie 5% towarowej produkcji rolnej.

Odpowiedzią na postępującą koncentrację struktur handlu i przetwórstwa produktów rolnych, i zarazem alternatywą dla procesu koncentracji ziemi, jest integracja pozioma w sektorze rolnictwa. Dzięki niej rolnicy mogą uzyskać lepszy dostęp do rynku i korzystniejsze ceny produktów. Podobnie jak powiązania poziome, niezwykle ważne dla stabilizacji popytu na produkty rolne i poziomu ich cen są powiązania pionowe rolników z przetwórstwem. Dla zapewnienia zbytu na wytwarzane surowce, niezbędny jest rozwój sektora przetwórstwa rolno – spożywczego. Inną drogą wzmocnienia pozycji rolników jest wejście w wyższe fazy łańcucha żywnościowego, w tym przetwórstwo i sprzedaż bezpośrednią produktów. Istnieje

potrzeba wzrostu liczby innowacyjnych rozwiązań oraz transferu wiedzy nt. łańcucha żywnościowego wśród uczestników rynku.

Potrzeba 5. Poprawa jakości produktów rolnych i żywnościowych

Polskie rolnictwo (podobnie jak rolnictwo europejskie) traci przewagi cenowo-kosztowe. Utrzymanie konkurencyjności produktów na rynku UE i światowym wymaga w związku z tym położenia większego nacisku na wysoką jakość. Proces poprawy jakości dotyczy zarówno zmian w produkcji rolnej, przetwórstwie, jak i dalszego rozwinięcia rynku „produktów wysokojakościowych”. Poziom rozpoznawalności produktów wytwarzanych w systemach jakości żywności jest niski, co obecnie ogranicza możliwość uzyskania wyższych dochodów przez producentów tych produktów. W rezultacie utrzymuje się zarówno niski popyt jak i niska podaż tych produktów.

W zagadnienie podnoszenia jakości produktów rolnych wpisuje się również zwiększanie wartości dodanej. Istotne jest, aby w zwiększaniu wartości dodanej uczestniczyli rolnicy, podnosząc w ten sposób swój udział w cenie finalnej produktów. Inwestowanie w marketing produktów, rozumiany tutaj jako poprawa jakości i zwiększanie wartości dodanej, w przypadku polskich rolników jest ograniczone, głównie ze względu na niskie wyposażenie gospodarstw w kapitał finansowy.

Potrzeba 6. Odtwarzanie i zachowanie różnorodności biologicznej, w tym na obszarach NATURA 2000 i obszarach o utrudnieniach naturalnych

Niezbędna jest ochrona potencjału środowiskowego obszarów wiejskich przejawiającego się zróżnicowaniem ekosystemów naturalnych i półnaturalnych zależnych od rolnictwa, które tworzą w polskim krajobrazie strukturę mozaikową. Analiza SWOT wskazuje, że kondycja niektórych siedlisk przyrodniczych oraz populacji roślin i zwierząt związanych z ekosystemami zależnymi od rolnictwa i leśnictwa wymaga szczególnej ochrony lub restytucji, zarówno na obszarach Natura 2000 jak i poza nimi. Niezbędne jest także utrzymanie rolniczego użytkowania gruntów na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania, które poprzez ekstensywną strukturę użytkowania ziemi przyczyniają się do zachowania walorów krajobrazowych i sprzyjają różnorodności biologicznej obszarów wiejskich. Ponadto, w celu ułatwienia migracji zwierząt i ochrony różnorodności biologicznej (ale także zwiększenia retencji wodnej, poprawy mikroklimatu i ograniczenia procesów erozyjnych) istotny jest wkład istniejących i możliwych do utworzenia elementów krajobrazu rolniczego w tworzenie korytarzy i enklaw ekologicznych (np. poprzez racjonalne zalesianie marginalnych gleb, zachowanie elementów krajobrazu nieużytkowanych rolniczo stanowiących ostoje dzikiej przyrody).

Potrzeba 7. Promowanie zrównoważonych metod gospodarowania: rolnictwo zrównoważone i rolnictwo ekologiczne

Oprócz działań terytorialnie ukierunkowanych bezpośrednio na ochronę gleb i siedlisk/różnorodności biologicznej istnieje także potrzeba ograniczania negatywnego wpływu intensyfikującego się rolnictwa na środowisko poprzez upowszechnianie kompleksowych, zrównoważonych metod gospodarowania, które zapobiegają ubytkowi zawartości substancji organicznej w glebie i przeciwdziałają wymywaniu składników mineralnych i ich przedostawaniu się do wód gruntowych. Istotne jest przy tym równoczesne

przeciwdziałanie pełnemu zaprzestaniu gospodarowania rolniczego na obszarach z niekorzystnymi warunkami naturalnymi.

Z kolei promowanie w najbliższych latach korzystnych dla środowiska ekologicznych metod gospodarowania, może przyczynić się do rozwoju rynku produktów ekologicznych, który znajduje się wciąż w początkowej fazie rozwoju. W długiej perspektywie pozwoli to na skuteczniejsze i trwałe ekonomicznie przekładanie się rosnącego popytu na żywność ekologiczną, na korzystne dla środowiska praktyki rolnicze.

Potrzeba 8. Zachowanie zasobów genetycznych roślin uprawnych oraz zwierząt gospodarskich

Zachowanie zasobów genowych roślin uprawnych oraz rodzimych ras zwierząt gospodarskich jest niezbędne dla utrzymania tego ważnego elementu różnorodności biologicznej obszarów wiejskich, a także z punktu widzenia przyszłych prac hodowlanych. Potrzeba ta wynika z postępującej intensyfikacji polskiego rolnictwa i związanej z tym presji na wprowadzanie nowoczesnych, wysokowydajnych, jednolitych genetycznie odmian roślin oraz na zmianę systemów chowu wypierających tradycyjne rasy zwierząt gospodarskich. Lokalne rasy są przystosowane do miejscowych, często bardzo trudnych warunków środowiskowych, mogą być utrzymywane w warunkach produkcji ekstensywnej i ze względu na swoje predyspozycje mogą sprzyjać ochronie pewnych siedlisk. Pula genowa zagrożonych erozją genetyczną gatunków i odmian roślin oraz rodzimych ras zwierząt gospodarskich może mieć wkład w przyszłe prace hodowlane, m.in. pod kątem adaptacji do zmian klimatycznych.

Potrzeba 9. Tworzenie możliwości zatrudnienia poza rolnictwem bez zmiany miejsca zamieszkania

Wysoki poziom bezrobocia (w tym ukrytego), niski udział działalności pozarolniczej w strukturze zatrudnienia na obszarach wiejskich, niższy niż w miastach poziom dochodów mieszkańców wsi oraz wyższy niż w miastach odsetek osób zagrożonych ubóstwem wskazują na potrzebę wsparcia działań ułatwiających mieszkańcom znalezienie pracy poza rolnictwem bez zmiany miejsca zamieszkania. Niezbędne jest zatem wsparcie rozwoju przedsiębiorczości i tworzenia miejsc pracy na obszarach wiejskich, ułatwienie dojazdu do pracy w miastach oraz umożliwienie pracy na odległość. Mając na uwadze poziom kwalifikacji mieszkańców obszarów wiejskich, znalezienie zatrudnienia uwarunkowane jest dostosowaniem ich umiejętności do potrzeb rynku pracy.

Potrzeba 10. Rozwój infrastruktury technicznej i społecznej na obszarach wiejskich

Poziom rozwoju infrastruktury technicznej warunkuje możliwość rozwoju gospodarczego (w tym rozwoju produkcji rolniczej), atrakcyjność inwestycyjną, warunki życia mieszkańców, dostępność do usług publicznych i miejsc pracy w ośrodkach lokalnych. Do najważniejszych problemów należy niski poziom rozwoju sieci wodno-kanalizacyjnej, zły stan infrastruktury transportowej oraz niewydolność infrastruktury energetycznej na obszarach wiejskich. Potrzeby w zakresie rozwoju infrastruktury technicznej są zróżnicowane regionalnie, w większym stopniu dotyczą obszarów wiejskich oddalonych od miast.

Możliwością dla rozwoju obszarów wiejskich, w szczególności oddalonych od miast, jest rozwój Internetu szerokopasmowego i jego szersze wykorzystanie w prowadzeniu działalności gospodarczej czy pracy na odległość.

Ze względu na różnice w dostępności i jakości usług publicznych pomiędzy miastem a wsią, niezbędne jest podjęcie działań na rzecz zwiększenia dostępności do wysokiej jakości usług publicznych, w szczególności w zakresie edukacji, zdrowia, usług kulturalnych oraz społecznych.

Potrzeba 11. Aktywizacja mieszkańców obszarów wiejskich i wykorzystanie potencjałów endogenicznych na rzecz rozwoju lokalnego

Istnieje potrzeba odpowiedniego wykorzystania potencjałów kulturowych, środowiskowych i turystycznych obszarów wiejskich, przy zaangażowaniu lokalnej społeczności dla przyspieszenia lokalnego rozwoju gospodarczego, a przede wszystkim zwiększenia udziału dochodów mieszkańców z działalności pozarolniczej. Silne więzi społeczne w ramach lokalnych społeczności oraz ich aktywizacja powinny zostać wykorzystane do planowania i podejmowania wspólnych działań i rozwoju przedsiębiorczości mieszkańców.

Na obszarach o potencjale do rozwoju funkcji turystycznych niezbędne jest wspieranie odnowy wsi dla zapewnienia efektywnego wykorzystania istniejących możliwości rozwoju. Ze względu na wysoki poziom zagrożenia ubóstwem mieszkańców obszarów wiejskich, istnieje potrzeba podejmowania na poziomie lokalnym działań pobudzających postawy kreatywne i umożliwiających zarówno udział we wspólnych przedsięwzięciach jak i samodzielną realizację projektów.

Potrzeba 12. Wzrost innowacyjności, unowocześnienie sektora rolno-spożywczego oraz podniesienie poziomu wiedzy producentów rolnych

Innowacyjność jest ważnym czynnikiem poprawy produktywności, wzrostu i konkurencyjności sektora rolnego oraz doskonalenia jakości produktów, a przez to sposobem na poprawę dochodów rolników. Jednocześnie, rozwiązania innowacyjne mogą sprzyjać dostosowaniu działalności rolniczej do potrzeb środowiska.

Ze względu na niski poziom innowacyjności sektora rolno-spożywczego, istnieje potrzeba zwiększenia nakładów na działalność badawczo-rozwojową (w tym dotyczących rozwiązań przyjaznych dla środowiska), liczby wdrożonych rozwiązań innowacyjnych oraz transfer nowoczesnych i już znanych rozwiązań.

Dla zwiększenia innowacyjności konieczne jest stworzenie warunków sprzyjających jej rozwojowi. Podniesienie świadomości (w tym ekologicznej) i kwalifikacji rolników oraz większa dostępność informacji o istniejących rozwiązaniach pociąga za sobą wzrost popytu.

Poprawa współpracy pomiędzy sektorem wiedzy a odbiorcami prowadzić będzie do zwiększenia liczby wdrażanych nowych rozwiązań. Niezbędne jest również podniesienie kompetencji doradców, którzy odgrywają istotną rolę w rozprzestrzenianiu innowacji.

Efektywność wdrażania Programu jest uzależniona od poziomu wiedzy producentów rolnych w obszarach zidentyfikowanych w ramach poszczególnych potrzeb.

Tabela. Przyporządkowanie potrzeb do celów szczegółowych i horyzontalnych

Potrzeba	Priorytet 1			Priorytet 2		Priorytet 3		Priorytet 4			Priorytet 5					Priorytet 6			Cele przekrojowe		
	1A	1B	1C	2A	2B	3A	3B	4A	4B	4C	5A	5B	5C	5D	5E	6A	6B	6C	środowisko	klimat	innowacje
1. Zwiększenie liczby konkurencyjnych gospodarstw rolnych	√	√	√	√	√														√	√	√
2. Reorientacja małych gospodarstw w kierunku rolniczym lub pozarolniczym	√	√	√	√		√										√					√
3. Zapewnienie trwałości rolnictwa w warunkach zmian klimatu i naturalnych ograniczeń oraz ochrona i poprawa stanu wód gruntowych	√		√				√	√	√	√					√				√	√	
4. Poprawa zbytu produktów rolnych i wzmocnienie pozycji rolników w łańcuchu żywnościowym	√		√	√		√															√
5. Poprawa jakości produktów rolnych i żywnościowych	√	√	√	√		√															√
6. Odtwarzanie i zachowanie różnorodności biologicznej, w tym na obszarach Natura 2000 i obszarach o utrudnieniach naturalnych								√	√	√					√				√	√	
7. Promowanie zrównoważonych metod gospodarowania: rolnictwo zrównoważone i rolnictwo ekologiczne								√	√	√					√				√	√	
8. Zachowanie zasobów genetycznych roślin uprawnych oraz zwierząt gospodarskich	√		√					√	√	√					√				√	√	
9. Tworzenie możliwości zatrudnienia poza rolnictwem bez zmiany miejsca zamieszkania																√	√				
10. Rozwój infrastruktury technicznej i społecznej na obszarach wiejskich																	√				
11. Aktywizacja mieszkańców obszarów wiejskich i wykorzystanie potencjałów endogenicznych na rzecz rozwoju lokalnego																	√				
12. Wzrost innowacyjności, unowocześnienie sektora rolno-spożywczego oraz podniesienie poziomu wiedzy producentów rolnych.	√	√	√	√		√	√	√	√	√									√	√	√

4 STRATEGIA

4.1 Uzasadnienie wybranych potrzeb, wybór celów, priorytetów i celów szczegółowych w oparciu o analizę SWOT i analizę potrzeb.

Zidentyfikowane na podstawie analizy SWOT potrzeby będą realizowane poprzez działania wpisujące się w priorytety rozwoju obszarów wiejskich określone w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005, zwanym dalej rozporządzeniem EFRROW, które wpisują się w „Strategię Europa 2020”.

Program jako jeden z instrumentów realizujących umowę partnerstwa wpisuje się w jej główne cele. Poprzez priorytetowe traktowanie zwiększania konkurencyjności gospodarstw rolnych PROW w największym stopniu przyczynia się do realizacji celu dotyczącego zwiększania konkurencyjności gospodarki.

Uzasadnienie wybranych potrzeb.

Zgodnie z DSRK w okresie do 2020 r. należy **„wzmocnić rozwój obszarów wiejskich i peryferyjnych poprzez inwestycję w transport, infrastrukturę telekomunikacyjną i inwestycje w edukację, kulturę, usługi publiczne, lokalną infrastrukturę, wspieranie przedsiębiorczości i konkurencyjności sektora rolno spożywczego”**.

Wybrane do realizacji potrzeby wpisują się w kierunki interwencji przewidziane w:

- (1) *DSRK*, w szczególności w celu 8. Cel ten obejmuje następujące kierunki interwencji: *Zrównoważony wzrost produktywności i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego zapewniający bezpieczeństwo żywnościowe oraz stymulujący wzrost pozarolniczego zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich oraz Stworzenie warunków sprzyjających tworzeniu pozarolniczych miejsc pracy na wsi i zwiększaniu mobilności zawodowej na linii obszary wiejskie – miasta.*
- (2) *ŚSRK*. Wsparcie poprawy konkurencyjności i transferu wiedzy w sektorze rolno-spożywczym, tworzenia i rozwoju MŚP oraz poprawy jakości produkcji rolnej realizuje kierunek interwencji *II.2.3.*. Poprzez promowanie zrównoważonych metod gospodarowania oraz odtwarzanie i zachowanie różnorodności biologicznej w rolnictwie i na obszarach wiejskich, program wpisuje się w kierunek interwencji *II.6.4*. Natomiast wsparcie rozwoju infrastruktury technicznej oraz aktywizacji mieszkańców obszarów wiejskich i wykorzystania potencjałów endogenicznych na rzecz rozwoju lokalnego wraz z realizacją innych potrzeb przyczynią się do wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich w ramach kierunku interwencji *III.3.3*.

(3) SZRWRiR 2012-2020.

Program będzie realizował wszystkie zdefiniowane wcześniej potrzeby jednak nie w pełnym zakresie. Potrzeby zostały zdiagnozowane na podstawie analizy SWOT wykonanej wokół priorytetów unijnych w zakresie rozwoju obszarów wiejskich i wszystkie mogą być realizowane poprzez instrumentarium dostępne w Programie. Niektóre aspekty potrzeb dotyczące rozwoju obszarów wiejskich zostaną zaadresowane w ramach nowego systemu płatności bezpośrednich, polityki spójności, oraz polityki krajowej.

Zwiększenie liczby konkurencyjnych gospodarstw rolnych

Sektor rolny jest ważny dla gospodarki krajowej ze względu na zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego, wielkość zatrudnienia czy potencjał eksportowy. Analiza sytuacji polskiego rolnictwa prowadzi do konkluzji, że w PROW 2014-2020 potrzebna jest kontynuacja przemian prowadzących do modernizacji i przekształceń strukturalnych tego sektora, uwzględniających m.in. ułatwienie transferu ziemi do gospodarstw o odpowiednim potencjale rozwojowym. Najistotniejszą kwestią dla sektora rolnego, realizowaną w Programie będzie poprawa jego konkurencyjności. Potrzeba będzie realizowana poprzez wsparcie inwestycyjne takich gospodarstw rolnych, które na skutek interwencji uzyskują trwałą rentowność. Interwencja zostanie nakierowana przede wszystkim na rynki rolne wymagające zmian strukturalnych (rynek mleka, trzody chlewnej oraz wołowiny) oraz na młodych rolników, którzy przejawiają największą skłonność do wprowadzania nowych rozwiązań i innowacji i przez co przyczynią się do rozwoju sektora.

Potrzeba wpisuje się w priorytet 4.1 oraz priorytet 4.3. SZRWRiR

Reorientacja małych gospodarstw w kierunku rolniczym lub pozarolniczym

Struktura gospodarstw rolnych jest rozdrobniona co przekłada się na dużą liczbę małych gospodarstw rolnych o niskim potencjale produkcyjnym. Rozwój tych gospodarstw zostanie wsparty zarówno w kierunku rozwinięcia produkcji rolniczej jak i w kierunku pozarolniczym. Restrukturyzacja ma doprowadzić do znacznego wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstw bądź do rozpoczęcia prowadzenia działalności gospodarczej.

Potrzeba wpisuje się w priorytet 4.1 oraz priorytet 1.3 SZRWRiR

Zapewnienie trwałości rolnictwa w warunkach zmian klimatu i naturalnych ograniczeń oraz ochrona i poprawa stanu wód gruntowych.

Działalność rolnicza narażona jest na szereg zagrożeń wynikających zarówno z ograniczeń naturalnych występujących na dużej części obszarów wiejskich jak i zmian klimatu. Niezbędne jest zatem utrzymanie zrównoważonego sposobu gospodarowania na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania, uwzględniającego aspekty ochrony środowiska, jak również dostosowanie gospodarstw rolnych do zachodzących zmian klimatycznych oraz zapewnienie wsparcia w przypadku zagrożeń naturalnych. Równoległe powinien być wspierany system ubezpieczeń rolnych. Działalność rolnicza prowadzona w nieodpowiedni

sposób może przyczyniać się do degradacji gleb w wyniku np. utraty substancji organicznej oraz wymywania składników pokarmowych (azot, fosfor) do wód gruntowych.

Potrzeba wpisuje się w priorytet 5.3, priorytet 4.3, oraz priorytet 5.4. SZRWRiR

Poprawa zbytu produktów rolnych i wzmocnienie pozycji rolników w łańcuchu żywnościowym.

Poprawa funkcjonowania łańcucha żywnościowego wymaga wielokierunkowych działań. Wspierana będzie integracja pozioma rolników czyli działania zespołowe producentów pozwalające na osiągnięcie korzyści skali, oraz integracja pionowa prowadząca do wchodzenia producentów rolnych w kolejne fazy łańcucha żywnościowego takie jak przetwórstwo na małą skalę czy sprzedaż bezpośrednio do konsumenta, co umożliwi rolnikom przejmowanie marży przetwórczej oraz detalicznej. Poprawa zbytu produktów rolnych i żywności oraz skracanie łańcucha dostaw będą realizowane również poprzez budowę i modernizację targowisk.

Największym odbiorcą produkcji rolnej, od którego zależy wielkość i stabilizacja zbytu, jest przetwórstwo rolno-żywnościowe. W związku z tym prowadzone będą działania wspierające rozwój sektora przetwórstwa, który w dużej mierze warunkuje możliwości rozwojowe rolnictwa.

Potrzeba wpisuje się w priorytet 4.3 oraz priorytet 3.2 SZRWRiR.

Poprawa jakości produktów rolnych i żywnościowych

Obserwowany jest trend wspólny dla rolnictwa polskiego i europejskiego – utraty przewag cenowo-kosztowych na tle rynku globalnego. Aby utrzymać w przyszłości konkurencyjność produktów, konieczne jest położenie nacisku na ich wysoką jakość. Zdefiniowano potrzebę, która dotyczy zarówno sektora rolnego jak i sektora przetwórstwa. Podnoszenie jakości, poprawa marketingu produktów, rozwój „produktów wysokojakościowych” będzie prowadzić do zwiększenia wartości dodanej produkcji.

Potrzeba wpisuje się w priorytet 3.2 SZRWRiR

Odtwarzanie i zachowanie różnorodności biologicznej, w tym na obszarach NATURA 2000 i obszarach o utrudnieniach naturalnych.

Niewłaściwa działalność rolnicza lub jej zaniechanie może wiązać się z niekorzystnym oddziaływaniem na różnorodność biologiczną obszarów wiejskich np. poprzez: zaniechanie lub zmianę sposobu użytkowania łąk i pastwisk, fragmentację siedlisk, zmianę warunków wodnych, nadmierną intensyfikację rolnictwa. Niezbędna jest zatem ochrona lub restytucja dobrej kondycji siedlisk przyrodniczych i gatunków roślin oraz zwierząt związanych z ekosystemami zależnymi od rolnictwa i leśnictwa.

Potrzeba wpisuje się w szczególności w priorytet 3.1 oraz priorytet 5.1 SZRWRiR.

Promowanie zrównoważonych metod gospodarowania: rolnictwo zrównoważone i rolnictwo ekologiczne.

W rolnictwie istotne jest promowanie metod gospodarowania, które poprzez ograniczenie zużycia azotu, stosowanie nawozów w ilości niezbędnej roślinom oraz zapobieganie ubytkowi zawartości substancji organicznej w glebie przeciwdziałają wymywaniu składników mineralnych oraz przedostawaniu się nawozów do wód gruntowych. Konieczne jest w szczególności przeciwdziałanie negatywnym skutkom intensyfikującego się rolnictwa, które może niekorzystnie oddziaływać na środowisko.

Potrzeba wpisuje się w priorytet 3.2, priorytet 5.1 oraz priorytet 5.3 SZRWRiR

Zachowanie zasobów genetycznych roślin uprawnych oraz zwierząt gospodarskich.

Jednym z przejawów intensyfikacji polskiego rolnictwa jest presja na wprowadzanie nowoczesnych, wysokowydajnych, jednolitych genetycznie odmian roślin. W związku z tym, istnieje potencjalne zagrożenie dla wykorzystywanych rolniczo gatunków tradycyjnie uprawianych w Polsce. Ponadto, zachodzące obecnie zmiany systemu uprawy i chowu zwierząt oraz tendencja do przechodzenia z ekstensywnego na intensywny sposób gospodarowania mogą doprowadzić do wyparcia tradycyjnych ras zwierząt gospodarskich.

Potrzeba wpisuje się w priorytet 3.1 i, priorytet 5.1. SZRWRiR

Tworzenie możliwości zatrudnienia poza rolnictwem bez zmiany miejsca zamieszkania.

Zasadniczym problemem rozwojowym obszarów wiejskich jest wysokie bezrobocie (w tym bezrobocie ukryte w rolnictwie). Niskie i niedopasowane do potrzeb rynku pracy kwalifikacje mieszkańców obszarów wiejskich ograniczają możliwość znalezienia zatrudnienia poza rolnictwem. Jednocześnie, przy występującym zróżnicowaniu terytorialnym, obserwuje się niewystarczający udział działalności pozarolniczej w strukturze zatrudnienia na obszarach wiejskich, małą umiejętność i skłonność do podejmowania działalności pozarolniczej.

Dla zwiększenia mobilności zawodowej niezbędne jest wspieranie mieszkańców wsi nie tylko w zakresie rolnictwa, ale także w procesie nabywania nowych umiejętności i podejmowania działalności pozarolniczej. We wsparcie reorientacji zawodowej rolników i mieszkańców obszarów wiejskich oraz tworzenie pozarolniczych miejsc pracy zaangażowane zostaną również środki Europejskiego Funduszu Społecznego.

Potrzeba wpisuje się w priorytet 1.2 oraz priorytet 1.3 SZRWRiR .

Rozwój infrastruktury technicznej i społecznej na obszarach wiejskich.

Słabo rozwinięta infrastruktura techniczna na wsi stanowi jedną z najpoważniejszych barier rozwoju obszarów wiejskich, wpływając zarówno na jakość życia mieszkańców, jak i możliwości inwestowania na tych obszarach oraz dojazdów do pracy poza miejscem zamieszkania. Poprawa warunków życia i zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej obszarów wiejskich (głównie poprzez rozwój infrastruktury technicznej, społecznej – w tym turystycznej), którym towarzyszyć będzie stymulowanie rozwoju przedsiębiorczości oraz rozwój usług i szkoleń pozarolniczych, mają przyczynić się do zwiększenia możliwości znalezienia zatrudnienia na obszarach wiejskich. Rozwój infrastruktury transportowej i

komunikacyjnej oraz elastyczne formy pracy umożliwią znalezienie pracy bez zmiany miejsca zamieszkania. W celu wyrównywania różnic rozwojowych niezbędne jest wsparcie rozwoju infrastruktury technicznej (w tym Internetu szerokopasmowego), infrastruktury społecznej, poprawa dostępu do usług publicznych, upowszechnienie wykorzystania TIK na obszarach wiejskich ze środków polityki spójności.

Uzupełniająco w ramach PROW, dla ułatwienia dostępu do usług oraz poprawy dojazdu do pracy na obszarach wiejskich, wspierana będzie budowa lub modernizacja dróg lokalnych łączących jednostki osadnicze z istniejącą siecią drogową. Ze względu na braki w zakresie gospodarki wodno-ściekowej na obszarach wiejskich, wsparciem zostaną objęte operacje w miejscowościach zlokalizowanych poza aglomeracjami zdefiniowanymi w KPOŚK.

W ramach ochrony promocji i rozwoju dziedzictwa kulturowego, na obszarach wiejskich polityka spójności wspiera ochronę zabytków. Natomiast w ramach Programu wspierane będą przedsięwzięcia związane z poprawą stanu dziedzictwa kulturowego, kształtowania przestrzeni publicznej oraz budową lub odnową obiektów pełniących funkcje kulturalne.

Potrzeba wpisuje się w priorytety SZRWRiR celu szczegółowego 2.

Aktywizacja mieszkańców obszarów wiejskich i wykorzystanie potencjałów endogenicznych na rzecz rozwoju lokalnego.

Duże zasoby pracy i jej relatywnie niskie koszty, wysokie walory kulturowe, przyrodnicze i turystyczne obszarów wiejskich przy ich odpowiednim wykorzystaniu, stanowią potencjał dla rozwoju kraju i rozwoju lokalnego. Natomiast silne więzi społeczne w ramach społeczności lokalnych mogą zostać wykorzystane do rozwoju partnerskiej współpracy na rzecz wykorzystania istniejących potencjałów.

Wyższe zagrożenie ubóstwem występuje na wsi niż w mieście. W ramach polityki spójności, wspierane będzie włączenie społeczności zamieszkujących obszary problemowe i poprawa dostępności usług publicznych.

Wykorzystaniu potencjałów endogenicznych oraz aktywizacji społeczności lokalnych w szczególności służyć będzie realizacja zintegrowanych lokalnych strategii rozwoju.. Lokalne strategie rozwoju przyczynią się do rozwiązywania lokalnych problemów w sposób skoordynowany, ukierunkowany na kompleksowe wsparcie społeczności lokalnych. Będą one korzystać z istniejącego potencjału i tradycji współpracy mieszkańców i organizacji wiejskich. Powinny również uwzględniać zróżnicowania przestrzenne i specyficzne uwarunkowania lokalne (społeczne, demograficzne, rynku pracy, środowiskowe, gospodarcze), przy wykorzystaniu innowacyjnego i wielosektorowego podejścia.

Potrzeba wpisuje się w priorytety celu szczegółowego 1 SZRWRiR: w priorytet 1.3 oraz priorytet 1.4.

Wzrost innowacyjności, unowocześnienie sektora rolno-spożywczego oraz podniesienie poziomu wiedzy producentów rolnych.

Sektor rolny znacznie odstaje od innych sektorów gospodarki w obszarze innowacyjności, co znajduje odzwierciedlenie w takich wskaźnikach jak: produktywność pracy i ziemi, udział

nakładów na środki trwałe, średnia wieku i poziom wykształcenia rolników oraz dostęp do Internetu na obszarach wiejskich. Niska jest także innowacyjność polskiego przemysłu spożywczego, o czym świadczy m.in. niewielki udział nakładów na działalność innowacyjną w wartości dodanej sprzedaży, dominacja wydatków na zakup środków trwałych w strukturze nakładów na działalność innowacyjną, małe zainteresowanie nabywaniem nowej wiedzy oraz wprowadzaniem na rynek nowych wyrobów.

Niewystarczające są także powiązania między sektorem nauki a rolnictwem. Słabo zorganizowany sektor rolny nie komunikuje swoich potrzeb, a wyniki badań naukowych wyższych uczelni z kierunków rolniczych często nie znajdują zastosowania w praktyce.

Potrzeba wpisuje się w priorytet 3.4, Priorytet 4.1, Priorytet 4.2 ,oraz Priorytet 5.3 SZRWRiR .

Wybór celów, priorytetów i celów przekrojowych

Biorąc pod uwagę potrzeby wynikające z diagnozy i analizy SWOT do PROW 2014-2020 Program będzie realizował trzy cele WPR, sześć priorytetów unijnych oraz trzy cele przekrojowe.

Cele WPR	Priorytety rozwoju obszarów wiejskich
Wspieranie konkurencyjności rolnictwa.	- Wspieranie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie, leśnictwie i na obszarach wiejskich. - Zwiększanie rentowności gospodarstw i konkurencyjności wszystkich rodzajów rolnictwa we wszystkich regionach oraz promowanie innowacyjnych technologii gospodarstwach i zrównoważonego zarządzania lasami.
Zapewnienie zrównoważonego zarządzania zasobami naturalnymi oraz działania w dziedzinie klimatu.	- Wspieranie organizacji łańcucha dostaw żywności, w tym przetwarzania i wprowadzania do obrotu produktów rolnych, promowanie dobrostanu zwierząt i zarządzania ryzykiem w rolnictwie.
Osiąganie zrównoważonego rozwoju terytorialnego wiejskich gospodarek i społeczności w tym tworzenie i utrzymywanie miejsc pracy.	- Odtwarzanie, ochrona i wzbogacanie ekosystemów powiązanych z rolnictwem i leśnictwem. - Wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami i przechodzenia na gospodarke niskoemisyjną i odporną na zmianę klimatu w sektorach rolnym, spożywczym i leśnym. - Wspieranie włączenia społecznego, ograniczania ubóstwa i rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich.
Cele przekrojowe: 1) innowacyjność, 2) środowisko, 3) łagodzenie zmiany klimatu i przystosowanie się do niej.	

4.2 Wybór i uzasadnienie realizacji działań pod danym celem szczegółowym

1A) Wspieranie innowacyjności, współpracy i rozwoju bazy wiedzy na obszarach wiejskich:

Art. 14. Transfer wiedzy i działalność informacyjna

Art. 15. Usługi doradcze, usługi z zakresu zarządzania gospodarstwem i usługi z zakresu zastępstw

Art. 35. Współpraca

Pomoc w ramach PROW 2014–2020 ukierunkowana będzie na zagadnienia związane z sektorem rolnym w aspekcie jego funkcji gospodarczych i środowiskowych.

W tym kontekście zasadnicze znaczenie dla rozwoju sfery rolnictwa ma wzmocnienie mechanizmów transferu wiedzy i innowacji m.in. poprzez doradztwo. System doradztwa rolniczego stanowić będzie ogniwo pośrednie pomiędzy ośrodkami naukowymi a sferą rolnictwa. Poprzez indywidualne doradztwo uwzględniające konkretne potrzeby rolników dostarczana będzie praktyczna i aktualna wiedza sprzyjająca wzrostowi innowacyjności gospodarstw. Podjęte też będą działania na rzecz rozwijania wiedzy i umiejętności służb doradczych.

Podjęte będą również działania szkoleniowe dla rolników i właścicieli lasów. Będą one ściśle dostosowane do potrzeb odbiorców i realizowane poprzez aktywne formy sprzyjające nabywaniu konkretnych praktycznych umiejętności. Zakłada się rozwój projektów demonstracyjnych i ich szerokie wykorzystanie w celu upowszechniania nowych rozwiązań.

Wypracowaniu i upowszechnianiu rozwiązań innowacyjnych sprzyjać będzie wsparcie realizowane w ramach działania „Współpraca”.

1B) Wzmacnianie powiązań między rolnictwem, produkcją żywności i leśnictwem a badaniami i innowacją, w tym do celów ulepszonego zarządzania środowiskiem i lepszych wyników:

Art. 35. Współpraca

W sektorze rolno-spożywczym, zwłaszcza rolnym i w leśnictwie, dominuje model wdrażania innowacji polegający na tym, że inicjatorami wypracowania innowacji są przede wszystkim jednostki naukowo-badawcze. Jednakże ich oferta często nie jest odpowiedzią na zapotrzebowanie rolników, dostosowaną do zróżnicowania gospodarstw rolnych oraz ich warunków produkcji i potencjału ekonomicznego, czy też przedsiębiorców rolno-spożywczych. Z drugiej strony, wśród rolników, przedsiębiorców operujących w obszarze okołorolniczym i w przetwórstwie rolno-spożywczym istnieje duży potencjał pomysłów na innowacyjne rozwiązania zarówno w dziedzinie produktów jak też technik, technologii, organizacji procesów lub marketingu, które nie mają szans na realizację ze względu na liczne

ograniczenia. Ograniczenia dotyczą wiedzy specjalistycznej i kapitału niezbędnego do opracowania i wdrożenia nowego rozwiązania.

Wspieranie tworzenia i funkcjonowania partnerstw zrzeszających rolników (w tym grupy producentów rolnych, spółdzielnie rolnicze), jednostki naukowe, przedsiębiorców, posiadaczy lasów, organizacje pozarządowe, podmioty doradcze, które w ramach grup operacyjnych na rzecz innowacji (EPI) będą wspólnie opracowywać nowe rozwiązania do zastosowania w praktyce przyczyni się do zwiększenia interaktywnej współpracy pomiędzy podmiotami funkcjonującymi w sektorze rolno-spożywczym, a tym samym do wzmacniania powiązań pomiędzy badaniami naukowymi, kreowaniem działań proinnowacyjnych, a praktycznym zapotrzebowaniem występującym w sektorze, prowadząc do jego rozwoju. Spodziewanym efektem długookresowym jest utrwalenie rozwoju takich powiązań.

1C) Wspieranie uczenia się przez całe życie oraz szkolenia zawodowego w sektorach rolnictwa i leśnictwa:

Art. 14. Transfer wiedzy i działalność informacyjna

Art. 15. Usługi doradcze, usługi z zakresu zarządzania gospodarstwem i usługi z zakresu zastępstw

Wsparcie będzie udzielane w celu zapewnienia ludności związanej z rolnictwem możliwości poprawy poziomu wiedzy oraz wszechstronnego doskonalenia zawodowego, obejmującego kwestie organizacji produkcji rolniczej i leśnej, wykorzystywania innowacyjnych rozwiązań w zakresie rolnictwa i leśnictwa oraz w zakresie szeroko pojętego środowiska.

Wiedza i zdobyte informacje przyczynić się mogą do zwiększenia konkurencyjności gospodarstw rolnych i leśnych oraz poprawy efektywności gospodarowania zasobami i efektywności środowiskowej.

2A) Poprawa wyników gospodarczych wszystkich gospodarstw oraz ułatwienie restrukturyzacji i modernizacji gospodarstw, szczególnie z myślą o zwiększeniu uczestnictwa w rynku i zorientowania na rynek, a także zróżnicowania produkcji rolnej:

Art. 14. Transfer wiedzy i działalność informacyjna

Art. 15. Usługi doradcze, usługi z zakresu zarządzania gospodarstwem i usługi z zakresu zastępstw

Art. 17. Inwestycje w środki trwałe (modernizacja gospodarstw rolnych)

Art. 19. Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej (art. 19 lit. a pkt iii rozwój małych gospodarstw oraz art. 19 lit. b rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych)

Art.19. Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej (art. 19 lit. c płatności roczne lub płatności jednorazowe dla rolników kwalifikujących się do systemu dla małych gospodarstw ustanowionego w tytule V rozporządzenia (UE) nr

1307/2013 („system dla małych gospodarstw”), którzy trwale przekazali swoje gospodarstwo rolne innemu rolnikowi

Art. 35. Współpraca

Realizacja celu szczegółowego 2A ma priorytetowe znaczenie z punktu widzenia analizy potrzeb oraz założeń realizowanej krajowej Strategii Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa na lata 2012-2020 (SZRWRiR). W podnoszeniu konkurencyjności gospodarstw rolnych za najważniejszą kwestię uznano dalszą modernizację rolnictwa. Podejmowane działania będą ukierunkowane na określone grupy docelowe gospodarstw w celu ich lepszego dopasowania do specyficznych czynników i możliwości rozwoju. Pomoc kierowana będzie do gospodarstw średnich oraz małych w celu wzmocnienia ich potencjału produkcyjnego, co doprowadzi do wzrostu wartości dodanej. Rozwojowi rolnictwa (zwłaszcza ze względu na istniejące rozdrobnienie agrarne) służyć będzie ponadto możliwość dostępu do usług rolniczych oraz zwiększenie możliwości powiększania gospodarstw wynikające z wprowadzenia instrumentu premii dla właścicieli małych gospodarstw rezygnujących z działalności rolniczej. W trwałym podnoszeniu konkurencyjności gospodarstw kluczowe znaczenie będzie miało kreowanie i wdrażanie innowacyjnych rozwiązań, do którego przyczyniać będą się projekty realizowane we współpracy różnych podmiotów. Skuteczna realizacja celu szczegółowego 2A wymaga wsparcia z zakresu szeroko rozumianego transferu wiedzy do praktyki poprzez działania o charakterze informacyjnym, szkoleniowym i doradczym oraz wzmocnienie potencjału jednostek odpowiedzialnych za transfer wiedzy.

2B) Ułatwianie wejścia rolników posiadających odpowiednie umiejętności do sektora rolnictwa, a w szczególności wymiany pokoleń:

Art. 19. Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej (art. 19 lit. a pkt i premia dla młodych rolników)

Młodzi rolnicy ze względu na posiadane atrybuty w postaci m.in. większej otwartości na zmiany czy szybszego uczenia się, są szczególnie predestynowani do podejmowania innowacyjnych działań przyczyniających się do wzrostu produktywności w rolnictwie. Dlatego za kluczowy czynnik wpływający na modernizację i podnoszenie konkurencyjności gospodarstw uznaje się wymianę pokoleniową. Przyspieszeniu tej wymiany oraz zachęceniu młodych do pozostania w produkcji rolnej służyć ma głównie wsparcie inwestycyjne.

3A) Poprawa konkurencyjności producentów rolnych poprzez lepsze ich zintegrowanie z łańcuchem rolno-spożywczym poprzez systemy jakości, dodawanie wartości do produktów rolnych, promocję na rynkach lokalnych i krótkie cykle dostaw, grupy i organizacje producentów oraz organizacje międzybranżowe:

Art. 14. Transfer wiedzy i działalność informacyjna

Art. 16. Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych

Art. 17. Inwestycje w środki trwałe (art. 17 ust. 1 lit. b przetwórstwo i marketing produktów rolnych)

Art. 20. Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich (targowiska)

Art. 27. Tworzenie grup i organizacji producentów

Art. 35. Współpraca

W kontekście rozdrobnienia polskich gospodarstw istotne jest usprawnienie organizacji łańcucha żywnościowego. Udział małych i średnich producentów rolnych w nowoczesnych kanałach marketingowych jest utrudniony ze względu na niewielką skalę produkcji lub brak możliwości dostosowania się do wymogów jakościowych odbiorców. Stąd konieczne jest podjęcie działań niwelujących te bariery, w postaci wsparcia zrzeszania się rolników w grupach producentów oraz udziału w systemach jakości. Dla sprawnego funkcjonowania łańcucha żywnościowego niezbędne jest ponadto budowanie trwałych powiązań integracyjnych pomiędzy producentami rolnymi a przetwórstwem, które zapewnią będą m.in. pewność zbytu i stabilność cen produktów rolnych. Wsparciem objęte będą również innowacyjne projekty wypracowane w ramach współpracy podmiotów uczestniczących w zintegrowanych łańcuchach, bądź na rzecz tworzenia i usprawniania zintegrowanych łańcuchów. Aby umożliwić drobnym producentom zbyć żywności, a konsumentom dostęp do produktów lokalnych zaprojektowano działanie służące rozwojowi lokalnych targowisk. Ze względu na konieczność uświadamiania rolnikom potrzeby działań integracyjnych oraz konieczność profesjonalizacji podejmowanych przez rolników zadań z zakresu jakości i sprzedaży produktów niezbędne jest włączenie do interwencji działań doradczo-szkoleniowych w tym zakresie.

3B) Wspieranie zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem w gospodarstwach:

Art. 14. Transfer wiedzy i działalność informacyjna

Art. 18. Przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku klęsk żywiołowych i katastrof oraz wprowadzanie odpowiednich środków zapobiegawczych

Zapobieganie i zarządzanie ryzykiem w gospodarstwach jest istotną kwestią w Polsce, zwłaszcza ze względu na rosnące zagrożenia wynikające ze zmian klimatu. Interwencją zostaną objęte gospodarstwa dotknięte w poważnym stopniu klęskami żywiołowymi i katastrofami. Ponadto, podejmowane będą działania umożliwiające zabezpieczenie gospodarstw przed skutkami niekorzystnych zjawisk pogodowych w przyszłości.

Ubezpieczeniami rolniczymi objęta jest niewielka część powierzchni upraw i pomimo, iż ta powierzchnia z roku na rok rośnie, to ubezpieczenia wymagają szerokiego upowszechnienia wśród rolników. W tym celu realizowane będą działania nakierowane na rozwój wiedzy rolników w zakresie możliwości i korzyści płynących z ubezpieczeń w gospodarstwach.

4A) Odtwarzanie, ochrona i wzbogacanie różnorodności biologicznej, w tym na obszarach Natura 2000 i obszarach z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami, oraz rolnictwa o wysokiej wartości przyrodniczej, a także stanu europejskich krajobrazów:

Art. 14. Transfer wiedzy i działalność informacyjna

Art. 28. Działanie rolnośrodowiskowo-klimatyczne

Art. 31. Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami

Powyższy cel szczegółowy będzie realizowany poprzez wspieranie odpowiednich systemów użytkowania cennych siedlisk z uwzględnieniem procesów i zjawisk wynikających ze zmian klimatu (np. utrzymanie wsparcia dla siedlisk mokradłowych szczególnie wrażliwych na przesuszenie) realizowanych w szczególności w ramach pakietów przyrodniczych „Działania rolnośrodowiskowo-klimatycznego”. Cel ten będzie również realizowany w ramach działania „Rolnictwo ekologiczne” oraz „Zalesianie i tworzenie terenów zalesionych”. Jednocześnie mając na uwadze, że działalność rolnicza ma znaczny wpływ na stan środowiska przyrodniczego, powyższy cel będzie realizowany również poprzez promowanie działań polegających na wsparciu rolniczego użytkowania obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania - ONW.

4B) Poprawa gospodarki wodnej, w tym nawożenie i stosowania pestycydów:

Art. 14. Transfer wiedzy i działalność informacyjna

Art. 28. Działanie rolnośrodowiskowo-klimatyczne

Do realizacji powyższego celu szczegółowego niezbędne jest podjęcie działań ograniczających wymywanie składników pokarmowych (azot, fosfor) do wód gruntowych oraz zapewnienie zbilansowanego stosowania nawozów. Wychodząc naprzeciw tym potrzebom proponuje się stosowanie odpowiednich praktyk agrotechnicznych m.in. międzyplony, racjonalne nawożenie w oparciu o plan nawozowy. Powyższe działania będą realizowane w szczególności w ramach pakietu Ochrona gleb i wód i pakietu Rolnictwo zrównoważone w ramach „Działania rolnośrodowiskowo-klimatycznego”, a także działania „Rolnictwo Ekologiczne”. Ponadto, cel ten będzie pośrednio realizowany w ramach działania „Zalesianie i tworzenie terenów zalesionych”, którego realizacja wpływa korzystnie na zatrzymywanie wody w glebie oraz zapobiega przedostawaniu się zanieczyszczeń do wód gruntowych.

4C) Zapobieganie erozji gleby i poprawa gospodarowania glebą:

Art. 14. Transfer wiedzy i działalność informacyjna

Art. 17. Inwestycje w środki trwałe (scalenia gruntów)

Art. 28. Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne

Art. 29. Rolnictwo ekologiczne

Do realizacji powyższego celu szczegółowego, z uwagi na zjawisko utraty substancji organicznej oraz nadmierne stosowanie nawozów i nasilające się zjawisko erozji gleb niezbędne jest podjęcie następujących działań: (i) wsparcie odpowiednich praktyk takich jak zrównoważone i ekologiczne metody gospodarowania, stosowanie międzyplonów, (ii) promowanie ekstensywnego sposobu użytkowania łąk i pastwisk, jak również poprzez tworzenie zalesień, które jednocześnie pełnią funkcje wodo- i gleboochronne na terenach zagrożonych erozją. Powyższe działania będą realizowane poprzez następujące instrumenty: „Działanie rolnośrodowiskowo-klimatyczne” (w szczególności poprzez pakiet Rolnictwo zrównoważone i pakiet Ochrona gleb i wód), działanie „Rolnictwo Ekologiczne” oraz „Zalesianie i tworzenie terenów zalesionych”.

5E) Promowanie ochrony pochłaniaczy dwutlenku węgla oraz pochłaniania dwutlenku węgla w rolnictwie i leśnictwie:

Art. 21. Inwestycje w rozwój obszarów leśnych i poprawę żywotności lasów (art. 21 ust. 1 lit. a Zalesianie i tworzenie terenów zalesionych)

W ramach tego celu podejmowane będą działania dążące zarówno do ograniczania emisji gazów cieplarnianych w rolnictwie i leśnictwie jak również zwiększania pochłaniania dwutlenku węgla poprzez odpowiednie użytkowanie gruntów rolnych i leśnych. Naturalnym sposobem na osiągnięcie tego celu będzie zwiększanie powierzchni leśnej poprzez zalesienia, w ramach działania „Zalesianie i tworzenie terenów zalesionych”. Niemniej ważne będzie również promowanie ekstensywnego sposobu użytkowania łąk i pastwisk oraz promowanie zrównoważonego i ekologicznego sposobu gospodarowania m.in. poprzez działania: „Działanie rolnośrodowiskowo-klimatyczne” oraz „Rolnictwo ekologiczne”.

6A) Ułatwianie różnicowania działalności, zakładania i rozwoju małych przedsiębiorstw, a także tworzenia miejsc pracy:

Art. 19. Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej (art. 19 ust.1 pkt ii premie na rozwój działalności pozarolniczej).

Rolnictwo pozostaje najważniejszym pod względem generowania PKB oraz zatrudnienia sektorem na obszarach wiejskich. Rozdrobniona struktura wiąże się w Polsce z przerostem zatrudnienia, co powoduje konieczność zagospodarowania znaczących nadwyżek pracy. Słabo rozwinięty rynek pracy na obszarach wiejskich oznacza trudności z pozyskaniem pozarolniczego źródła dochodów. Planowane w Programie działania polegać będzie na wsparciu podejmowania przez ludność rolniczą działalności pozarolniczej, przyczyniając się tym samym do redukcji ukrytego bezrobocia.

6B) Wspieranie lokalnego rozwoju na obszarach wiejskich:

Art. 20. Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich (Art. 20 d, f odnowa wsi).

Art. 42-44 LEADER

Realizacja działania LEADER stanowi kontynuację wsparcia oferowanego w okresie 2007-2013 oraz w ograniczonym zakresie w okresie 2004–2006. Mając jednak na uwadze potrzebę wzmocnienia lokalnego charakteru, jak najlepszego dostosowania oferty do potrzeb lokalnych a także doświadczenia dotychczas zdobyte, w PROW 2014–2020 wskazano szereg nowych zakresów wsparcia realizowanych w ramach lokalnych strategii rozwoju (LSR) tj. przetwórstwo produktów rolno-spożywczych (na małą skalę) oraz tworzenie i funkcjonowanie sieci w zakresie krótkich łańcuchów żywnościowych, rynków lokalnych lub usług turystycznych. Oba zakresy powinny pozwolić na wykorzystanie endogenicznego potencjału obszarów wiejskich. Dodatkowo mając na uwadze umiejscowienie działania LEADER w celu tematycznym 9 dotyczącym walki z wykluczeniem społecznym i ubóstwem wprowadzono możliwość realizacji projektów z zakresu infrastruktury społecznej, wzmocniono wsparcie odnośnie zakładania i rozwijania działalności rolniczej, któremu towarzyszyć będą szkolenia i doradztwo dostosowane do potrzeb indywidualnych. Wśród projektów realizowanych w ramach LSR premiowane będą projekty wykorzystujące zasoby lokalne i/lub adresowane do grup defaworyzowanych.

Elementem wsparcia rozwoju lokalnego będzie realizacja działania „Podstawowe usługi i odnowa na obszarach wiejskich”. W ramach tego działania współfinansowane będą projekty z zakresu zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego, również projekty dotyczące obiektów pełniących funkcje kulturalne lub związane z kształtowaniem przestrzeni publicznej.

4.3 Sposób ujęcia celów przekrojowych w Programie

Program stanowić będzie wkład w realizację celów przekrojowych w zakresie innowacyjności, środowiska oraz łagodzenia zmiany klimatu i przystosowania się do niej.

Ponadnarodowe wyzwania pojawiające się w zakresie ww. celów będą realizowane poprzez poszczególne priorytety PROW 2014–2020, z których część związana jest bezpośrednio ze zmianami klimatycznymi i ochroną środowiska np. „zachowanie i wzmacnianie ekosystemów zależnych od rolnictwa i leśnictwa” czy „niskowęglowa gospodarka i skuteczne wykorzystywanie zasobów”.

Cele te w sposób bezpośredni będą realizowane poprzez wdrażanie:

- (i) „Działania rolnośrodowiskowo-klimatycznego”, które poprzez wsparcie odpowiednich praktyk takich jak: optymalizacja nawożenia, w tym ograniczenie zużycia nawozów azotowych (np. plany nawozowe, limity dawek, międzyplony), utrzymanie trwałych użytków zielonych oraz promowanie ekstensywnego sposobu

- użytkowania łąk i pastwisk, przyczyni się, do ochrony gleb i wód, a także utrzymania właściwego poziomu próchnicy w glebach;
- (ii) Rolnictwa ekologicznego, które propaguje działania nakierowane na rozwój dobrych praktyk rolniczych, w tym rolnictwa przyjaznego środowisku wpływającego na zrównoważone użytkowanie gleb;
  - (iii) zalesień, które przyczyniają się do sekwestracji dwutlenku węgla oraz wpływają korzystnie nie tylko na ekologiczną stabilność obszarów leśnych, ale także przyległych obszarów zależnych od rolnictwa (np. poprzez zapobieganie erozji i wpływ na mikroklimat). Jednocześnie, wzrost efektywności ww. działań środowiskowych zostanie osiągnięty również poprzez ich komplementarność z wymogami zazielenienia oraz zasadą wzajemnej zgodności (cross-compliance) w ramach I filaru WPR.

Ponadto, w polskim rolnictwie istnieje pewien potencjał zmniejszania emisji gazów cieplarnianych m.in. w drodze promowania inwestycji ograniczających zużycie energii w wyniku modernizacji technicznej gospodarstw, co obok ww. działań środowiskowych niewątpliwie przyczyni się do realizacji wyzwań klimatyczno - środowiskowych. Sposobem na sprostanie tym wyzwaniom, w ramach działań inwestycyjnych, będzie odpowiednie ukierunkowanie pomocy poprzez kryteria wyboru oraz wdrażanie działań pozwalających na przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku klęsk żywiołowych i katastrof oraz wprowadzanie odpowiednich środków zapobiegawczych.

Jednocześnie mając na uwadze konieczność podnoszenia świadomości producentów rolnych wdrażane będą działania szkoleniowo-doradcze w zakresie praktyk środowiskowych oraz działań mitygacyjnych i adaptacji do zmian klimatu, jak np.: gospodarowanie wodą i ochrona gleb czy też w zakresie systemów utrzymywania zwierząt gospodarskich.

Szereg działań PROW 2014–2020 służyć będzie, zatem osiągnięciu celów środowiskowych ujętych w krajowych dokumentach strategicznych tj.: Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020; Strategicznym Planie Adaptacji dla sektorów i obszarów wrażliwych na zmiany klimatu do roku 2020 z perspektywą do roku 2030; oraz dokumentach UE: Strategii na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu (Europa 2020); Decyzji Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie zasad rozliczania emisji i pochłaniania gazów cieplarnianych w wyniku działalności związanej z użytkowaniem gruntów, zmianą użytkowania gruntów i leśnictwem oraz informacji o działaniach związanych z tą działalnością (LULUCF), dokumentach wchodzących w skład pakietu energetyczno - klimatycznego oraz Strategii UE w zakresie przystosowania się do zmian klimatu.

Biorąc pod uwagę powyższe, zakłada się, iż PROW 2014–2020 będzie stanowił wkład w realizację celów środowiskowych i klimatycznych wychodząc naprzeciw wyzwaniom, przed którymi stoi nowy okres programowania.

Innowacyjność jest ważnym czynnikiem poprawy produktywności i wzrostu konkurencyjności sektora rolnego, jakości produktu, a przez to sposobem na poprawę dochodów rolników czy redukcję negatywnego oddziaływania gospodarstw rolnych na środowisko naturalne.

Ze względu na niski poziom innowacyjności sektora rolno-spożywczego, w porównaniu do innych sektorów, istnieje potrzeba zwiększenia nakładów na działalność badawczo-rozwojową (w tym dotyczących rozwiązań przyjaznych dla środowiska), liczby wdrożonych rozwiązań innowacyjnych oraz transfer nowoczesnych i już znanych rozwiązań do praktyki.

W Polsce sektor rolno-spożywczy dysponuje rozbudowanym zapleczem badawczym i edukacyjnym, wymagającym jednak dofinansowania. Mimo to dotychczas nie występowała w zadowalającym stopniu współpraca między nauką, a rolnikami i przedsiębiorcami w opracowywaniu innowacji zwiększających konkurencyjność sektora.

Dla zwiększenia innowacyjności konieczne jest stworzenie warunków sprzyjających jej rozwojowi. Podniesienie świadomości (w tym ekologicznej) i kwalifikacji rolników oraz większa dostępność informacji o istniejących rozwiązaniach pociąga za sobą wzrost popytu na nie.

Przedsiębiorcy i rolnicy dostrzegają potrzebę stosowania innowacji wobec rosnącej konieczności konkurowania na rynkach globalnych. Budowanie trwałych przewag konkurencyjnych w tych warunkach wymaga opracowywania i wprowadzania do praktyki innowacji.

Działanie współpraca ma służyć poprawie komunikacji pomiędzy nauką a sektorem rolno-spożywczym, lepszej koordynacji działań w celu lepszego ukierunkowania badań i wdrażania ich wyników do praktyki.

W Programie przyjęto, że do osiągnięcia celu przekrojowego *Innowacyjność* w głównej mierze przyczynią się operacje realizowane przez grupy operacyjne na rzecz innowacji EPI. Wsparcie tych inicjatyw będzie realizowane poprzez działanie „Współpraca”, gdzie grupą docelową są partnerstwa tworzone przez rolników (w tym grupy producentów, spółdzielnie rolnicze) jednostki naukowe, przedsiębiorstwa, posiadaczy lasów, organizacje pozarządowe, podmioty doradcze, które w ramach grup operacyjnych na rzecz innowacji (EPI) będą wspólnie rozwiązywać zidentyfikowane problemy i opracowywać innowacyjne rozwiązania do zastosowania w praktyce. Oczekiwanym efektem współpracy podmiotów będą nowe, innowacyjne rozwiązania gotowe do zastosowania.

Ponadto działania z zakresu transferu wiedzy i doradztwa przyczynią się do podniesienia wiedzy i umiejętności rolników i producentów rolnych w odniesieniu do stosowania rozwiązań innowacyjnych w procesie produkcji. Działania inwestycyjne adresowane do gospodarstw rolnych, w tym małych gospodarstw wspierają m.in. projekty z zakresu innowacji. Instrumenty wsparcia dla producentów żywności wysokiej jakości będą przyczyniać się do poszukiwania nowych innowacyjnych rozwiązań w zakresie organizacji współpracy, produkcji i promowania żywności wysokiej jakości. Zastosowanie innowacyjnych rozwiązań w organizacji krótkich łańcuchów dostaw żywności będzie adresowane dla gospodarstw szukających możliwości poprawy zbytu. Wsparcie dla przetwórstwa będzie obejmować małe i średnie zakłady przetwórcze w modernizowaniu technologii i organizacji produkcji, co wiąże się z wprowadzaniem innowacji.

Z kolei dotychczasowe doświadczenia z wdrażania podejścia Leader wskazują, że LGD realizują projekty o charakterze innowacyjnym na obszarach wiejskich. W PROW 2014–2020

realizacja lokalnych strategii jest silnie powiązana z innowacyjnością zarówno w zakresie wsparcia rolnictwa jak i rozwoju infrastruktury społecznej i technicznej na obszarach wiejskich.

W kontekście wskazanych potrzeb w zakresie rozwoju obszarów wiejskich, w szczególności potrzeb środowiskowych i w infrastrukturalnych (potrzeby 3, 6, 7, 10), należy zwrócić uwagę na pozytywny wpływ planowanych działań prośrodowiskowych, które mają przełożenie na jakość wód, a w konsekwencji na stan wody Morza Bałtyckiego. Terytorium Polski znajduje się głównie w dorzeczu Wisły i Odry, a więc stanowi zlewnię Morza Bałtyckiego.

Jednocześnie należy podkreślić, że kwestia poprawy jakości wód Morza Bałtyckiego stanowi jedno z kluczowych wyzwań Strategii Unii Europejskiej dla Regionu Morza Bałtyckiego.

Cel związany ze wzrostem dobrobytu realizowany będzie poprzez tworzenie możliwości zatrudnienia oraz rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, w tym poprzez działanie Leader (potrzeby 2, 9, 11). Część wsparcia ukierunkowana będzie na poprawę współpracy podmiotów związanych z sektorem rolno-spożywczym i sektorem nauki w zakresie wspólnego opracowywania nowych rozwiązań i ich zastosowania w praktyce.

Do realizacji Strategii przyczyni się również współpraca i wymiana doświadczeń w ramach Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich.

Równość szans oraz zapobieganie dyskryminacji

W ramach PROW 2014–2020 gwarantuje się przestrzeganie zasady równości szans oraz zapobiegania dyskryminacji, jako jednej z naczelnych polityk horyzontalnych UE, poprzez zapewnienie równego traktowania oraz równego dostępu bez względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną. Zasadę tę uwzględnia się w trakcie przygotowania i wdrażania Programu, w tym monitorowaniu, sprawozdawczości oraz ewaluacji.

Na etapie programowania warunki kwalifikowalności i zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru operacji zostały określone w taki sposób, żeby zapewnić równe traktowanie i zapobiegać dyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną. Przyznanie wsparcia zależne jest od spełnienia warunków kwalifikowalności, które mają charakter obiektywnych i przejrzystych kryteriów związanych z celem danego instrumentu lub wynikają z prawa UE. Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru operacji zostały przedstawione w Programie, a opracowane na ich podstawie kryteria wyboru operacji zostaną zaopiniowane przez Komitet Monitorujący PROW 2014–2020.

Na etapie monitorowania i sprawozdawczości w wybranych działaniach Programu uwzględnione zostaną dane dotyczące udziału mężczyzn i kobiet (w tym wiek), korzystających ze wsparcia. Zgodnie z art. 50 rozporządzenia ramowego, w sprawozdaniach rocznych składanych w roku 2017 i 2019 zostanie zawarta informacja odnośnie promowania równości mężczyzn i kobiet oraz zapobiegania dyskryminacji.

Ponadto, zgodnie z art. 5 rozporządzenia ramowego w skład Komitetu Monitorującego PROW 2014–2020 będą wchodzić podmioty reprezentujące środowisko obywatelskie, w tym partnerzy działający na rzecz promowania równości i niedyskryminacji.

4.4 Opis działań podjętych w celu zapewnienia doradztwa w zakresie wymogów prawnych i działalności związanych z innowacją

System doradztwa rolniczego w Polsce jest systemem publiczno - prywatnym. Tworzą go:

- instytucje świadczące usługi doradcze rolnikom:
  - 16 wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego (ODR), podlegających zarządom województw,
  - podmioty doradcze akredytowane przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi,
  - izby rolnicze,
- na szczeblu ogólnopolskim - instytucja odpowiadająca za doskonalenie kadry doradczej oraz rozwój i wspieranie działalności ww. instytucji tj. Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie (CDR), z oddziałami w Poznaniu, Krakowie i Radomiu, podlegające Ministrowi Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

System doradztwa rolniczego jest powszechny, dobrowolny i łatwo dostępny dla rolników.

Funkcjonowanie systemu doradztwa rolniczego w Polsce regulują następujące akty prawne:

- ustawa z dnia 22 października 2004 r. o jednostkach doradztwa rolniczego (z 2013 r. poz. 474) i rozporządzenia wykonawcze wydane na jej podstawie, określające zadania i zasady prowadzenia działalności wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego oraz CDR,
- ustawa z dnia 7 marca 2007 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich i wydane na jej podstawie rozporządzenia wykonawcze, określające zasady świadczenia usług doradczych w ramach działania „Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów”, objętego PROW 2007–2013 przez ODR-y, izby rolnicze oraz akredytowane podmioty doradcze, a także obowiązki CDR w odniesieniu do zapewnienia wysokiej jakości usług doradczych w ramach ww. działania PROW 2007–2013 i kontroli podmiotów akredytowanych,
- ustawa z dnia 14 grudnia 1995 r. o izbach rolniczych (Dz. U. z 2002 r. Nr 101, poz. 927 z późn. zm.)

Zadania ustawowe publicznych jednostek doradztwa rolniczego (16 ODR-ów i CDR) finansowane są w ramach dotacji celowej z budżetu państwa, udzielanej przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Instytucje te mogą także prowadzić działalność gospodarczą, a przychody przeznaczać na finansowanie swojej działalności statutowej. ODR-y mogą otrzymywać również dotacje podmiotowe z budżetów jednostek samorządu terytorialnego (JST) na wykonywanie zadań z zakresu doradztwa rolniczego.

Zatrudnienie w jednostkach doradztwa rolniczego - stan na 30 czerwca 2013 r.

Jednostka doradcza	Liczba osób
Centrum Doradztwa Rolniczego	198
Wojewódzkie Ośrodki Doradztwa Rolniczego	4490
Ogółem	4688

Obecnie akredytację w zakresie doradztwa rolniczego posiada 187 prywatnych podmiotów doradczych, które zatrudniają łącznie 436 doradców, natomiast w zakresie doradztwa leśnego akredytowano 273 podmioty (w tym 271 to jednostki Lasów Państwowych, a 2 podmioty prywatne), zatrudniające łącznie 353 doradców.

Instytucją wspomagającą funkcjonowanie systemu doradztwa rolniczego jest Centrum Doradztwa Rolniczego (CDR). Do zadań CDR należy:

- doskonalenie zawodowe i certyfikacja doradców,
- prowadzenie list specjalistów – doradców, posiadających uprawnienia do doradzania w ramach PROW,
- opracowywanie materiałów i narzędzi pracy doradczej dla doradców, w tym opracowanie metodyki świadczenia usług doradczych w zakresie przepisów prawnych UE, dotyczących gospodarstwa rolnego oraz kontrola prywatnych, akredytowanych podmiotów doradczych.

W odniesieniu do działań: „Działanie rolnośrodowiskowo-klimatyczne” i „Rolnictwa ekologiczne” niezwykle ważnym dokumentem, zgodnie z którym każdy beneficjent powinien realizować zobowiązanie rolnośrodowiskowe/ekologiczne, jest plan działalności rolnośrodowiskowej/ekologicznej sporządzany przy udziale doradcy rolnośrodowiskowego. Plany rolnośrodowiskowe/plany działalności ekologicznej w kolejnej perspektywie finansowej, m.in. potwierdzające kontakt rolników z doradcami, będą instrumentem ułatwiającym poprawne wdrożenie zarówno samych wymogów rolnośrodowiskowych/ekologicznych, jak i innych, nowych, powiązanych z Programem wymogów UE w zakresie zazielenienia płatności bezpośrednich, warunków kwalifikowalności gruntów i wymogów wzajemnej zgodności.

Ponieważ do obowiązków CDR należy kontrola, to instytucja ta ma ustawowy zakaz świadczenia usług rolnikom w zakresie objętym kontrolą. W CDR prowadzone są następujące listy doradców:

- rolniczych - posiadających uprawnienia do doradzania na temat przepisów prawnych UE, dotyczących gospodarstw rolnych, w tym cross-compliance,
- rolnośrodowiskowych - posiadających uprawnienia do sporządzania planów rolnośrodowiskowych,
- ekspertów przyrodniczych - przygotowujących rolnikom dokumentację przyrodniczą w ramach programów rolnośrodowiskowych,
- doradców leśnych, posiadających uprawnienia do doradzania na podstawie certyfikatu, wydanego przez Lasy Państwowe.

Listy doradców są prowadzone w systemie elektronicznym i dostępne zarówno na stronie CDR jak i MRiRW. Na stronie internetowej MRiRW znajduje się także wykaz akredytowanych podmiotów doradczych. Liczbę certyfikowanych doradców – specjalistów w ww. specjalnościach oraz szacowane potrzeby przygotowania kadry do świadczenia usług w związku z okresem programowania 2014–2020 przedstawia poniższa tabela, opracowana na podstawie danych i potrzeb oszacowanych przez Centrum Doradztwa Rolniczego.

Lp.		Stan na 30.06.2013 r.	Szacowane potrzeby zwiększenia liczby doradców	RAZEM
1.	Liczba doradców rolniczych	3692	430	4122
2.	Liczba doradców rolnośrodowiskowych	2224	370	2594
3.	Liczba ekspertów przyrodniczych	658	171	829

Uprawnienia do doradzania i wpis na listę wiążą się z obowiązkiem uczestniczenia w szkoleniach podstawowych oraz uzupełniających i aktualizujących wiedzę oraz zaliczenie egzaminu. CDR prowadzi systematycznie działania na rzecz rozwoju kompetencji doradczych i monitoruje listy, skreślając doradców, którzy nie spełniają określonych wymagań. Podstawą planowania zakresu doskonalenia zawodowego doradców rolniczych są coroczne badania potrzeb szkoleniowych, prowadzone przez CDR.

W związku z nowymi zadaniami i wyzwaniem, stojącymi przed doradztwem rolniczym, takimi jak: przeciwdziałanie zmianom klimatycznym i upowszechnianie metod korzystnych dla klimatu i środowiska, ochrona różnorodności biologicznej, zarządzanie zasobami wodnymi, zintegrowane stosowanie pestycydów, zorientowanie na rynek, a także promowanie przedsiębiorczości, podjęte zostały działania w celu przygotowania systemu doradztwa rolniczego do efektywnej realizacji zadań. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi zleciło Centrum Doradztwa Rolniczego przeszkolenie doradców na temat integrowanej ochrony roślin. Obecnie jest już 712 wykwalifikowanych doradców z tego zakresu, ale wg szacunków CDR potrzeba jeszcze ok. 492, aby zapewnić doradztwo wszystkim rolnikom. W latach 2012-2013 w zakresie przeciwdziałania zmianom klimatycznym zorganizowano szkolenia dla doradców, w roku 2014 planuje się szkolenia na temat ochrony różnorodności biologicznej, natomiast do świadczenia usług doradczych na temat odnawialnych źródeł energii CDR zorganizował w ww. okresie 115 szkoleń dla 4392 osób. W nowo utworzonym przez CDR, Centrum Szkolenia Praktycznego w Zakresie Małego Przetwórstwa, przeszkolono w latach 2012-2013 ponad 4000 osób na temat przetwórstwa na poziomie gospodarstwa i skracania łańcucha żywnościowego.

Sieć na rzecz innowacji

W celu zapewnienia efektywnego upowszechniania wiedzy i doświadczeń we wdrażaniu innowacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich utworzona jest sieć na rzecz innowacji

w rolnictwie i na obszarach wiejskich (SIR), w ramach Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich (KSOW). W ramach sieci realizowane będą działania z zakresu aktywizacji potencjalnych partnerów współpracy na rzecz innowacji, podnoszące wiedzę i umiejętności w zakresie zarządzania projektami badawczo-wdrożeniowymi oraz upowszechniania wyników prac badawczo-wdrożeniowych.

W szczególności sieć będzie realizowała następujące zadania:

- identyfikowanie partnerów do współpracy w zakresie wdrażania projektów innowacyjnych,
- rozpowszechnianie informacji i wiedzy na temat sposobu współpracy w projektach naukowo-badawczych,
- opracowanie metodologii tworzenia i identyfikowania projektów współpracy i prowadzenie bazy projektów,
- współpraca z krajowymi jednostkami naukowo-badawczymi, instytucjami i organizacjami działającymi na rzecz innowacji oraz Europejską Siecią na rzecz Innowacji, w tym w selekcji projektów zgłaszanych do Europejskiej nagrody za realizację najlepszych projektów innowacyjnych w rolnictwie i na obszarach wiejskich,
- prowadzenie działań animacyjnych i sieciujących wśród interesariuszy (rolników, przedsiębiorców, jednostek naukowo - badawczych i doradców), w tym moderowanie prac grup tematycznych dotyczących tematów o potencjale innowacyjnym powstających w ramach sieci,
- doradztwo i pomoc w tworzeniu i organizacji grup operacyjnych na rzecz innowacji,
- doradztwo i pomoc w tworzeniu projektów przez grupy operacyjne i partnerstwa na rzecz innowacji.

Realizację zadań sieci na poziomie krajowym zapewnia Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, a na poziomie regionalnym Wojewódzkie Ośrodki Doradztwa Rolniczego.

5 OCENA SPEŁNIENIA WARUNKOWOŚCI EX-ANTE

5.1 Identyfikacja odpowiednich uwarunkowań ex-ante i ocena ich spełnienia (uwarunkowania związane z priorytetami ROW i ogólne)

Uwarunkowania ex-ante, które mają zastosowanie do PROW 2014–2020	Cel szczegółowy i działania, do których odnoszą się uwarunkowania ex-ante	Warunkowość ex-ante spełniona: tak /nie/częściowo	Kryteria	Kryterium spełnione tak/nie	Odniesienia (odniesienia do strategii, aktów prawnych albo innych odpowiednich dokumentów, również z odniesieniem do odpowiedniej części bądź artykułu)	Wyjaśnienia
3.1. Zapobieganie ryzyku i zarządzanie ryzykiem: istnienie krajowych lub regionalnych ocen ryzyka na potrzeby zarządzania katastrofami przy uwzględnieniu przystosowania się do zmiany klimatu	Cel szczegółowy: 3b Działanie: <i>Przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku klęsk żywiołowych i katastrof oraz wprowadzanie odpowiednich środków zapobiegawczych</i>	Tak	Gotowa będzie krajowa lub regionalna ocena ryzyka zawierająca następujące elementy: — opis procesu, metodologii, metod i danych niewrażliwych wykorzystywanych w ocenach ryzyka oraz opartych na ocenie ryzyka kryteriów określania inwestycji	Kryterium pierwsze - tak; drugie- tak; trzecie- tak.	Strona polska przekaze Komisji Europejskiej szczegółowe wyjaśnienia – dokument roboczy przygotowywany przez Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, opracowany na bazie niejawnego Raportu o zagrożeniach bezpieczeństwa narodowego, przyjętego uchwałą Rady Ministrów w dniu 12 lipca 2013 r. Kryterium trzecie Kryterium zostało spełnione przez przyjęcie Strategicznego planu adaptacji dla sektorów i obszarów wrażliwych na zmiany klimatu do roku 2020, z perspektywą do roku 2030 (SPA 2020) przez Radę Ministrów w dniu 29 października 2013 r. http://klimada.mos.gov.pl/dokumentspa-2020	Kryterium pierwsze i drugie Sposób spełnienia warunku będzie przedmiotem dalszej dyskusji z KE. Wstępną propozycją strony polskiej będzie przygotowanie dodatkowego dokumentu opartego o raporty cząstkowe przygotowywane na potrzeby Raportu na temat zagrożeń bezpieczeństwa narodowego.

			<p>priorytetowych;</p> <p>— opis scenariuszy zakładających jeden rodzaj ryzyka i scenariuszy zakładających wiele rodzajów ryzyka;</p> <p>— uwzględnienie, w stosownych przypadkach, krajowych strategii dostosowania.</p>			
<p>4.1 Warunki dobrej kultury rolnej zgodnej z ochroną środowiska: na poziomie krajowym ustalone są normy dotyczące dobrej kultury rolnej zgodnej z ochroną środowiska gruntów, o których to normach mowa w tytule VI rozdział I rozporządzenia (UE) nr 1306/2013</p>	<p>Cel szczegółowy: 4a, 4b, 4c</p> <p>Działania: <i>rolnośrodowisko wo-klimatyczne; Rolnictwo ekologiczne; Płatności dla obszarów ONW</i></p>	Tak	<p>Normy dobrej kultury rolnej zgodnej z ochroną środowiska są określone w prawie krajowym i wyszczególnione w programach.</p>	Tak	<p>Obowiązek utrzymywania gruntów rolnych w Dobrej Kulturze Rolnej zgodnej z ochroną środowiska (GAEC) istnieje już obecnie na podstawie zapisów rozporządzenia Rady (WE) nr 73/2009 z dnia 19 stycznia 2009 r. ustanawiającego wspólne zasady dla systemów wsparcia bezpośredniego dla rolników w ramach wspólnej polityki rolnej i ustanawiającego określone systemy wsparcia dla rolników, zmieniającego rozporządzenia (WE) nr 1290/2005, (WE) nr 247/2006, (WE) nr 378/2007 oraz uchylającego rozporządzenie (WE) nr 1782/2003 (Dz.Urz. UE. L 30 z 31.01.2009, str. 16).</p> <p>Zasady dobrej kultury rolnej zgodnej z ochroną środowiska są określone na podstawie ram ustanowionych w załączniku III do wymienionego rozporządzenia. Załącznik wyróżnia normy obowiązkowe oraz dobrowolne.</p>	<p>Do przestrzegania norm GAEC zobowiązani są rolnicy ubiegający się o płatności bezpośrednie oraz płatności w ramach niektórych działań nieinwestycyjnych PROW 2007–2013, tj. płatności: z tytułu naturalnych utrudnień dla rolników na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW); rolnośrodowiskowych; na zalesianie gruntów rolnych.</p>

<p>4.2 Wymogi minimalne w odniesieniu do nawozów i środków ochrony roślin: na poziomie krajowym określone są wymogi minimalne w odniesieniu do nawozów i środków ochrony roślin, o których to wymogach mowa w tytule III rozdział I art. 28 rozporządzenia EFRROW</p>	<p>Cel szczegółowy: 4a, 4b, 4c</p> <p>Działania: <i>rolnośrodowiskowo-klimatyczne; Rolnictwo ekologiczne</i></p>	<p>Tak</p>	<p>W programach określone są minimalne wymogi w odniesieniu do nawozów i środków ochrony roślin, o których to wymogach mowa w tytule III rozdział I rozporządzenia EFRROW</p>	<p>Tak</p>	<p>W Polsce obowiązują normy GAEC, które zostały wdrożone do prawodawstwa krajowego rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 marca 2010 r. w sprawie minimalnych norm (Dz. U. 39, poz. 211 z późn. zm). Z uwagi na fakt, iż rozporządzenie (UE) nr 1306/2013, w którym zaproponowano zmiany dotyczące m.in. norm Dobrej Kultury Rolnej zgodnej z ochroną środowiska (DKR), będzie obowiązywało od 2015 r., do tego czasu, zgodnie z prawem UE, obowiązywać będą obecne normy DKR realizujące przepisy rozporządzenia Rady 73/2013. Zmiana przepisów krajowych dotycząca norm Dobrej Kultury Rolnej zgodnej z ochroną środowiska (rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi) wejdzie w życie od 2015 r.</p>	
<p>4.3 Inne odpowiednie normy krajowe: na potrzeby tytułu III rozdział I art. 28 rozporządzenia EFRROW określone są odpowiednie obowiązkowe normy krajowe</p>	<p>Cel szczegółowy: 4a, 4b, 4c</p> <p>Działania: <i>Rolnośrodowiskowo-klimatyczne; Rolnictwo ekologiczne</i></p>	<p>Tak</p>	<p>W programach wyszczególnione są odpowiednie obowiązkowe normy krajowe.</p>	<p>Tak</p>		
<p>Zapobieganie dyskryminacji</p> <p>Istnienie zdolności administracyjnych umożliwiających wdrożenie</p>	<p>Cel szczegółowy: 6b</p> <p>Działania: <i>LEADER</i></p>	<p>Częściowo</p>	<p>Rozwiązania zgodne z ramami instytucjonalnymi i prawnymi państw członkowskich</p>		<p>Kryterium pierwsze: Funkcję krajowego organu ds. równości szans w Polsce pełni Pełnomocnik Rządu ds. Równego Traktowania. Przedstawiciel Pełnomocnika Rządu ds. Równego Traktowania jako członek Zespołu-Grupy roboczej wspierającej prace nad przygotowaniem</p>	

<p>i stosowanie unijnych przepisów i polityki dotyczących niedyskryminacji w odniesieniu do EFSI³⁸.</p>		<p>dotyczące zaangażowania podmiotów odpowiedzialnych za wspieranie równego traktowania wszystkich osób podczas przygotowywania i wdrażania programów, w tym zapewnienie doradztwa dotyczącego równości w zakresie działań związanych z EFSI;</p> <p>— Rozwiązania w zakresie szkoleń pracowników instytucji zaangażowanych w zarządzanie EFSI oraz kontrolę nad tymi funduszami z dziedziny unijnych</p>		<p>PROW 2014–2020, zaangażowany jest w proces konsultacji Programu.</p> <p><i>W Agendzie działań na rzecz równości szans i niedyskryminacji osób z niepełnosprawnościami w ramach funduszy unijnych 2014-2020 przewidziano zaangażowanie podmiotów aktywnych w obszarze przeciwdziałania niedyskryminacji, w tym ze względu na niepełnosprawność, w proces tworzenia i realizacji programów operacyjnych współfinansowanych z EFSI. Krajowy Program Działań na rzecz Równego Traktowania został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 10 grudnia 2013 r.</i></p>	
--	--	---	--	---	--

³⁸ Europejskie Fundusze Strukturalne i Inwestycyjne, o których mowa w rozporządzeniu ramowym.

			przepisów i polityki dotyczących niedyskryminacji.			
Równouprawnienie płci Istnienie zdolności administracyjnych umożliwiających wdrożenie i stosowanie unijnych przepisów i polityki dotyczących równouprawnienia płci w odniesieniu do EFSI.	Cel szczegółowy: 6a, 6b Działania: <i>Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej; Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich; LEADER</i>	Częściowo	– Rozwiązania zgodne z ramami instytucjonalnymi i prawnymi państw członkowskich dotyczące zaangażowania podmiotów odpowiedzialnych zarówno w zakresie -nie płci podczas przygotowywania i realizacji programów, w tym zapewnienie doradztwa dotyczącego równouprawnienia płci w zakresie działań związanych z EFSI; — Rozwiązania w zakresie szkolenia pracowników instytucji	Kryterium pierwsze- Częściowo Kryterium drugie- Częściowo	Kryterium pierwsze Poziom krajowy Kwestie dotyczące równouprawnienia zawarte są w następujących dokumentach: – Cele operacyjne SRKL: <i>Ułatwienie godzenia pracy z indywidualnymi potrzebami człowieka (na różnych etapach życia, w tym w zakresie łączenia aktywności zawodowej z opieką nad dziećmi oraz dorosłymi osobami zależnymi), rozwój form opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 oraz Upowszechnianie dostępu do opieki instytucjonalnej nad dziećmi do lat 3, oraz Połączenie systemu opieki nad dziećmi 0-3 i przedszkolnego</i> – Działania w ramach KPR: <i>Aktywność dla wzrostu sprzyjającemu włączeniu społecznemu, Nowoczesny Rynek pracy, Działania na rzecz godzenia ról rodzinnych i zawodowych kobiet i mężczyzn w tym rozwój różnych form opieki nad dziećmi do lat 3</i> – SRK 2020, DSRK. Poziom funduszy unijnych Realizacją tego kryterium będzie <i>Agenda działań na rzecz równości szans płci 2014-2020</i> przedstawiająca szczegółowe rozwiązania na rzecz podnoszenia świadomości równościowej wśród m.in. instytucji zaangażowanych we wdrażanie funduszy unijnych. Kryterium drugie Realizacją tego kryterium będzie <i>Agenda działań na rzecz równości szans płci 2014-2020</i> .	Kryterium pierwsze Poziom krajowy Dopełnieniem realizacji tego kryterium polegającego na wdrożeniu zasady równości płci do głównego nurtu życia społecznego na poziomie krajowym będzie przyjęcie Krajowego Programu Działań na rzecz Równego Traktowania. Kryterium drugie Dokument ten w sposób systemowy przedstawia działania na rzecz tworzenia równościowego systemu instytucjonalnego (m.in. szkolenia z równości szans płci pracowników urzędów zaangażowanych we wdrażanie programów operacyjnych), budowania otoczenia instytucjonalnego realizacji zasady równości szans kobiet i mężczyzn (m.in. przypisanie działań z zakresu równości szans płci do każdej z instytucji zaangażowanej w system wdrażania funduszy).

			zaangażowanych w zarządzanie EFSI oraz kontrolę nad tymi funduszami z dziedziny unijnych przepisów i polityki dotyczących równouprawnienia płci i uwzględniania aspektu płci.			
Niepełnosprawność Istnienie zdolności administracyjnych umożliwiających wdrożenie i stosowanie Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawach osób z niepełnosprawnościami w odniesieniu do EFSI zgodnie z decyzją Rady 2010/48/WE.	Cel szczegółowy: 6a, 6b Działania: <i>Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej;</i> <i>Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich;</i> <i>LEADER</i>	Częściowo	– Rozwiązania zgodne z ramami instytucjonalnymi i prawnymi państw członkowskich dotyczące konsultacji i zaangażowania podmiotów odpowiedzialnych za ochronę praw osób z niepełnosprawnościami lub organizacji przedstawicielskich osób z niepełnosprawnościami i innych właściwych zainteresowa-	Kryterium pierwsze- Częściowo Kryterium drugie - tak Kryterium trzecie – tak	Kryterium pierwsze: <i>W Agendzie działań na rzecz równości szans i niedyskryminacji osób z niepełnosprawnościami w ramach funduszy unijnych 2014-2020</i> przewidziano działania na rzecz zaangażowania podmiotów aktywnych w obszarze wsparcia osób z niepełnosprawnościami oraz przeciwdziałania dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność w proces tworzenia i realizacji programów operacyjnych współfinansowanych z EFSI. Przedstawiciel Pełnomocnika Rządu ds. Równego Traktowania jako członek Zespołu- Grupy roboczej wspierającej prace nad przygotowaniem PROW 2014–2020, zaangażowany jest w proces konsultacji Programu. Kryterium drugie: W celu spełnienia kryterium zostanie przedstawiony plan szkoleń dla instytucji zaangażowanych w system wdrażania funduszy europejskich.	

		<p>nych stron podczas przygotowywania i wdrażania programów;</p> <p>— Rozwiązania w zakresie szkoleń pracowników instytucji zaangażowanych w zarządzanie EFSI oraz kontrolę nad tymi funduszami z dziedziny obowiązujących unijnych przepisów i polityki dotyczących niepełnosprawności, w tym dostępności i praktycznego stosowania Konwencji o prawach osób z niepełnosprawnościami, zgodnie z przepisami unijnymi i prawem krajowym;</p> <p>— Rozwiązania</p>	<p>Kryterium trzecie:</p> <p>Za koordynację wykonywania Konwencji odpowiadać będzie minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego (obecnie Minister Pracy i Polityki Społecznej), działający jako punkt kontaktowy, o którym mowa w art. 33 ust. 1 Konwencji. Do jego obowiązków będzie należało także sporządzanie sprawozdań z wykonywania Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, podobnie jak odbywa się to w przypadku innych konwencji dotyczących praw społecznych.</p> <p>Przepisy nakładające obowiązek zapewniania dostępności dla osób niepełnosprawnych, o której mowa w art. 9 Konwencji, odnoszące się do środowiska fizycznego oraz informacji, komunikacji i różnych innych usług, są zawarte w wielu ustawach (np. w ustawie – Prawo budowlane, ustawie – Prawo o ruchu drogowym, ustawie o transporcie kolejowym, ustawie – Prawo telekomunikacyjne, ustawie – Prawo pocztowe, ustawie – Prawo zamówień publicznych, ustawie – o języku migowym i innych środkach komunikowania się, ustawie – Kodeks wyborczy) i aktach wykonawczych do wielu ustaw. Prowadzone są działania na rzecz zapewniania dalszego postępu w tym zakresie, obejmujące m.in. rozpoznawanie potrzeb w obszarze niezbędnych zmian prawa i poprawy jego wdrażania, jak również kontynuowanie propagowania idei uniwersalnego projektowania. Od 2010 r., organizowane są przez Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych ogólnopolskie konferencje nt. uniwersalnego projektowania oraz upowszechniane publikacje na temat stosowania tej koncepcji. W ramach PO WER w celu szczegółowym 4 Priorytetu Inwestycyjnego 9.4 realizowane będą działania mające na celu monitorowanie polityk publicznych pod kątem zgodności z postanowieniami Konwencji ONZ o prawach</p>	
--	--	--	---	--

			dotyczące monitorowania wdrożenia przepisów art. 9 Konwencji o prawach osób z niepełnosprawnościami w związku z EFSI przy przygotowaniu i wdrażaniu programów.		osób niepełnosprawnych. W odniesieniu do funduszy strukturalnych i inwestycyjnych kwestie dostępności dla osób z niepełnosprawnościami uregulowane zostały w <i>Agendzie działań na rzecz równości szans i niedyskryminacji osób z niepełnosprawnościami w ramach funduszy unijnych 2014-2020.</i>	
Zamówienia publiczne Istnienie rozwiązań dotyczących skutecznego stosowania unijnych przepisów w zakresie zamówień publicznych w odniesieniu do EFSI.	Cel szczegółowy: 2a, 6b Działania: <i>Transfer wiedzy i działania informacyjne;</i> <i>Doradztwo;</i> <i>Inwestycje w środki trwałe;</i> <i>Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej;</i> <i>Współpraca;</i> <i>LEADER</i>	Częściowo	– Rozwiązania dotyczące skutecznego stosowania unijnych przepisów w zakresie zamówień publicznych poprzez stosowne mechanizmy; – Rozwiązania zapewniające przejrzystość postępowań o udzielanie zamówienia; – Rozwiązania w zakresie szkoleń i rozpowszechnia	Kryterium pierwsze – częściowo Kryterium drugie – tak Kryterium trzecie – tak Kryterium czwarte – tak	Kryterium pierwsze: Implementacja zapisów wskazanych powyżej dyrektyw do polskiej ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. - Prawo zamówień publicznych. (Dz. U. z 2010 r. Nr 113, poz. 759, z późn. zm.) W związku z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości UE w sprawie C-465/11 Forposta i ABC Direct Contact oraz mając na uwadze decyzję Komisji Europejskiej o skierowaniu przeciwko Polsce sprawy do Trybunału Sprawiedliwości UE w trybie art. 258 i art. 260 TFUE podjętą w dniu 17 października 2013 r., zostały podjęte niezbędne działania legislacyjne w celu zmodyfikowania przepisów ustawy Prawo zamówień publicznych dotyczących przesłanek wykluczenia wykonawców z postępowania o udzielenie zamówienia publicznego przewidzianych w art. 24 ust. 1 pkt. 1 i art. 24 ust. pkt. 1a ustawy Pzp stanowiących implementację art. 45 ust. 2 lit. d) dyrektywy 2004/18/WE. Informacje na temat naruszeń przepisów prawa zamówień publicznych, także w zamówieniach współfinansowanych ze środków unijnych, są rozpowszechniane przez Urząd Zamówień Publicznych w ramach wydawanych corocznie publikacji „Kontrola	Prace nad rządowym projektem ustawy o zmianie ustawy Prawo zamówień publicznych eliminującej ww. niezgodność prowadzone przez Urząd Zamówień Publicznych zostały jednak wstrzymane w związku z tym, iż do prac legislacyjnych skierowano równolegle projekt poselski ustawy o zmianie ustawy – Prawo zamówień publicznych (druk sejmowy nr 1653). Poselski projekt zawiera między innymi propozycję zmian w zakresie modyfikacji treści art. 24 ust. 1 pkt. 1 i 1a ustawy Pzp dotyczącego przesłanek wykluczenia wykonawcy z uwagi na wyrządzenie szkody lub rozwiązanie, wypowiedzenie lub odstąpienie od umowy z przyczyn dotyczących wykonawcy. W dniu 27 sierpnia

		<p>nia informacji wśród pracowników zaangażowanych we wdrażanie EFSI;</p> <p>— Rozwiązania zapewniające zdolności administracyjne w celu wdrożenia i stosowania unijnych przepisów w zakresie zamówień publicznych.</p>	<p>udzielania zamówień publicznych prowadzona przez Prezesa UZP”.</p> <p>Przedmiotowe publikacje prezentują wyniki kontroli prowadzonej przez Urząd Zamówień Publicznych (w tym przez Departament Kontroli Zamówień Współfinansowanych ze środków UE) oraz zawierają przykłady naruszeń zidentyfikowanych w ramach kontroli wraz z komentarzami omawiającymi właściwe przepisy ustawy Prawo zamówień publicznych, innych krajowych aktów prawnych, unijnych aktów prawnych i wyroków TSUE w zakresie zamówień publicznych oraz wyników i zaleceń związanych z audytami Komisji Europejskiej przeprowadzonymi w Polsce, których niezastosowanie lub błędna interpretacja skutkuje nieprawidłowościami w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego lub nieważnością umowy o zamówienie publiczne. Publikacje są dostępne na stronie internetowej Urzędu Zamówień Publicznych: http://www.uzp.gov.pl/cmsws/page/?D;1303 .</p> <p>Przykłady naruszeń ustawy Prawo zamówień publicznych zidentyfikowane w ramach kontroli prowadzonej przez Prezesa Urzędu Zamówień Publicznych są także upubliczniane przy okazji ogólnopolskich konferencji: „VI Konferencja Naukowa. Kontrola zamówień publicznych. 17-18 czerwca 2013 r., Wrocław” oraz „V Konferencja Naukowa. Zamówienia publiczne jako instrument sprawnego wykorzystania środków unijnych. 17-18 września 2012 r., Sopot”.</p> <p>Wyniki audytów Komisji Europejskiej oraz Europejskiego Trybunału Obrachunkowego i wynikające z nich zalecenia są uwzględniane także w opiniach prawnych na temat stosowania ustawy Prawo zamówień publicznych wydawanych przez Departament Prawny Urzędu Zamówień Publicznych. Zostały także wzięte pod uwagę w opracowanych przez UZP</p>	<p>2013 r. projekt poselski ustawy o zmianie ustawy - Prawo zamówień publicznych (druk sejmowy nr 1653) skierowano do pierwszego czytania w komisjach sejmowych (Sejmowa Komisja Gospodarki). W dniu 12 września 2013 r. odbyło się pierwsze czytanie w Sejmowej Komisji Gospodarki, która skierowała projekt ustawy do podkomisji nadzwyczajnej. Obecnie trwają prace nad przedmiotowym projektem w ramach podkomisji nadzwyczajnej Sejmowej Komisji Gospodarki.</p> <p>Pozostałe przepisy ustawy Prawo zamówień publicznych są zgodne z uregulowaniami wspólnotowymi.</p>
--	--	---	---	---

				<p><i>Wytycznych dotyczących interpretacji przesłanek pozwalających na przeprowadzenie postępowania o udzielenie zamówienia publicznego w trybie negocjacji z ogłoszeniem, dialogu konkurencyjnego, negocjacji bez ogłoszenia, zamówienia z wolnej ręki i zapytania o cenę.</i></p> <p>Kryterium drugie:</p> <p>Celem zapewnienia mechanizmów gwarantujących przejrzystość postępowań o udzielenie zamówienia w ramach Urzędu Zamówień Publicznych Departament Unii Europejskiej i Współpracy Międzynarodowej oraz Departament Prawny są odpowiedzialne za prawidłowe wdrażanie unijnych przepisów w zakresie zamówień publicznych do polskiego porządku prawnego oraz czuwają nad prawidłowym stosowaniem prawa zamówień publicznych przez instytucje zamawiające poprzez wydawanie opinii prawnych dotyczących interpretacji przepisów ustawy i aktów wykonawczych do ustawy. W 2012 r. Urząd Zamówień Publicznych wydał 1246 opinii prawnych na zapytania ze strony instytucji zamawiających oraz innych podmiotów uczestniczących w rynku zamówień publicznych, natomiast do połowy listopada bieżącego roku zostało wydanych ponad 450 opinii prawnych.</p> <p>Za kontrolę prowadzonych postępowań o udzielenie zamówień publicznych odpowiedzialne są dwa departamenty w ramach Urzędu Zamówień Publicznych: Departament Kontroli Doraźnej oraz Departament Kontroli Zamówień Współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej. Departament Kontroli Doraźnej realizuje zadania wynikające z uprawnień kontrolnych Prezesa Urzędu w zakresie zamówień nie finansowanych ze środków UE. Natomiast Departament Kontroli Zamówień Współfinansowanych ze Środków Unii Europejskiej realizuje zadania wynikające</p>	
--	--	--	--	---	--

				<p>z uprawnień kontrolnych Prezesa Urzędu w zakresie zamówień współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej. Prezes Urzędu Zamówień Publicznych prowadzi kontrolę uprzednią zamówień współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej oraz kontrolę doraźną. Kontrola uprzednia zamówień lub umów ramowych współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej jest przeprowadzana przed zawarciem umowy w przypadku zamówień na roboty budowlane, których wartość wyrażona w złotych jest równa lub przekracza równowartość kwoty 20 000 000 euro oraz w przypadku zamówień na dostawy lub usługi, których wartość wyrażona w złotych jest równa lub przekracza równowartość kwoty 10 000 000 euro.</p> <p>Kontrola doraźna jest prowadzona w przypadku uzasadnionego przypuszczenia, że w postępowaniu o udzielenie zamówienia publicznego doszło do naruszenia przepisów ustawy Prawo zamówień publicznych, które mogło mieć wpływ na jego wynik. Kontrola ta może być wszczęta z urzędu lub na wniosek, także na wniosek instytucji zarządzającej, o której mowa w przepisach o Narodowym Planie Rozwoju oraz w przepisach o zasadach prowadzenia polityki rozwoju lub w przepisach o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, jeżeli z uzasadnienia wniosku instytucji wynika, że zachodzi uzasadnione przypuszczenie, że w postępowaniu o udzielenie zamówienia doszło do naruszenia przepisów ustawy, które mogło mieć wpływ na jego wynik.</p> <p>Ponadto zgodnie z Ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju w realizację zadań związanych z monitorowaniem prawidłowego stosowania procedur zamówień publicznych w ramach realizacji projektów współfinansowanych ze środków unijnych</p>	
--	--	--	--	---	--

				<p>zaangażowane są inne instytucje odpowiedzialne za system zarządzania i kontroli w ramach programów współfinansowanych z funduszy europejskich takie jak: Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, władze regionalne, regionalne izby obrachunkowe, izby skarbowe.</p> <p>Odnosząc się do wytycznych na temat udzielania zamówień publicznych o wartości nieprzekraczającej wartości progów unijnych, należy wskazać, iż w polskim systemie zamówień publicznych nie ma potrzeby wydawania specjalnych wytycznych dotyczących zamówień podprogowych, gdyż udzielanie zamówień o wartości nieprzekraczającej progów unijnych zostało uregulowane w ustawie Prawo zamówień publicznych. Obowiązująca w Polsce ustawa Prawo zamówień publicznych obejmuje zamówienia zarówno powyżej jak i poniżej progów unijnych, przy czym w przypadku zamówień o wartości nieprzekraczającej wartości progów unijnych ustawa przewiduje bardziej elastyczne regulacje dotyczące przykładowo krótszych terminów składanie ofert i wniosków o udział w postępowaniu, możliwości braku wymagania wadium, itp. Ustawę Prawo zamówień publicznych stosuje się do udzielania zamówień publicznych, których wartości jest równa lub wyższa od wartości progu krajowego, który wynosi 14 tysięcy euro. Wartość progu krajowego zakłada niskie prawdopodobieństwo zainteresowania transgranicznego tego typu zamówieniami, ale nie zwalnia polskich zamawiających z obowiązku przestrzegania przepisów dotyczących finansów publicznych. W związku z powyższym zasady udzielania zamówień o wartości poniżej 14 tysięcy euro są określane w wewnętrznych regulaminach udzielania zamówień publicznych poszczególnych instytucji zamawiających.</p>	
--	--	--	--	--	--

				<p>Kryterium trzecie: Corocznie w ramach Urzędu Zamówień Publicznych opracowywany jest Plan działań wydawniczo-szkoleniowych, który w swoim zakresie obejmuje także działania szkoleniowo-informacyjne skierowane do instytucji zamawiających oraz przedstawicieli innych instytucji w tym także kontrolnych, zaangażowanych w realizację projektów współfinansowanych ze środków unijnych.</p> <p>Oprócz działalności informacyjno-szkoleniowej UZP skierowanej do instytucji zajmującej się wdrażaniem funduszy, w ramach samych instytucji realizowane są szkolenia pracowników w obszarze zamówień publicznych. Ten zakres szkoleń stanowi jeden z głównych obszarów realizowanych w ramach polityk szkoleniowych poszczególnych instytucji. W kolejnym okresie programowania szkolenia w obszarze zamówień publicznych skierowane do pracowników zajmujących się wdrażaniem funduszy będą kontynuowane. Odpowiedzialne za to będą poszczególne IZ Polityki Spójności oraz MRiRW.</p> <p>Kryterium czwarte: W ramach Urzędu Zamówień Publicznych prowadzone są różnego typu działania szkoleniowo-promocyjno-informacyjne takie jak np. szkolenia, konferencje, opinie prawne czy publikacje, których zadaniem jest poszerzanie wiedzy na temat unijnych uregulowań w zakresie zamówień publicznych oraz wzmocnienie prawidłowego stosowania ich w praktyce wśród przedstawicieli administracji publicznej odpowiedzialnych za przygotowanie i prowadzenie postępowań o udzielenie zamówień publicznych. W Urzędzie Zamówień Publicznych interpretacją stosowania przepisów unijnych w zakresie zamówień publicznych zajmuje się Departament Unii Europejskiej</p>	
--	--	--	--	--	--

				<p>i Współpracy Międzynarodowej, w którym jest zatrudnionych 9 pracowników merytorycznych. Zasady wynikające z unijnego prawa zamówień publicznych są także uwzględniane w opiniach prawnych wydawanych przez Wydział Opinii, Spraw Administracyjnych i Sądowych Departamentu Prawnego Urzędu Zamówień Publicznych, który to Wydział liczy 8 pracowników merytorycznych.</p> <p>Działalność prowadzona przez Urząd Zamówień Publicznych skupia się przede wszystkim na wydawaniu interpretacji prawnych dotyczących prawidłowego stosowania przepisów ustawy Prawo zamówień publicznych i prowadzeniu działalności szkoleniowo-wydawniczej w tym zakresie. Urząd Zamówień Publicznych nie prowadzi działalności o charakterze doradczym i nie świadczy porad dla uczestników procesu udzielania zamówień publicznych dotyczących konkretnych przypadków.</p> <p>Jako przykłady działalności szkoleniowej należy wskazać na corocznie organizowane przez Urząd cykliczne warsztaty dla instytucji zamawiających, których celem jest upowszechnienie wiedzy dotyczącej procedur udzielania zamówień publicznych, szkolenia i konferencje na temat zrównoważonych zamówień publicznych, coroczne konferencje naukowe oraz seminaria tematyczne takie jak np. zorganizowane w 2011 r. seminarium „<i>Nieprawidłowości związane z procedurą udzielania zamówień publicznych wynikające z doświadczeń kontrolnych Prezesa UZP</i>”. W swojej działalności informacyjnej UZP wydaje cyklicznie publikacje „<i>Zamówienia publiczne w orzecznictwie. Zeszyty orzecznicze</i>” opracowywane w oparciu o orzecznictwo Krajowej Izby Odwoławczej oraz sądów okręgowych. Kilka razy w roku wydawane są publikacje tematyczne dotyczące najważniejszych elementów w postępowaniu o udzielenie zamówienia</p>	
--	--	--	--	---	--

				<p>publicznego jak np. publikacje „Kryteria oceny ofert w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego – przykłady i zastosowanie” czy „Aukcja elektroniczna. Praktyczny poradnik dla użytkowników Platformy Aukcji Elektronicznej UZP”. Publikacje przygotowywane są także przy okazji konferencji naukowych jak też w związku ze zmianami w unijnym oraz polskim prawie zamówień publicznych np. publikacja „Zamówienia publiczne w dziedzinach obronności i bezpieczeństwa”. Ponadto Urząd Zamówień Publicznych cyklicznie – raz w miesiącu – wydaje w formie elektronicznej informator zawierający materiały dotyczące funkcjonowania systemu zamówień publicznych w Polsce oraz działalności Urzędu.</p> <p>Urząd Zamówień Publicznych od kilku lat prowadzi także działania mające na celu promocję i upowszechnianie wiedzy uczestników systemu zamówień publicznych na temat zielonych, innowacyjnych i społecznych zamówień publicznych, przede wszystkim w ramach realizacji kolejnych krajowych planów działań w zakresie zrównoważonych zamówień publicznych. Obecnie rozpoczęło się wdrażanie „Krajowego Planu Działań w zakresie zrównoważonych zamówień publicznych na lata 2013 – 2016”, który stanowi trzeci z kolei opracowany przez Urząd Zamówień Publicznych dokument planistyczny przewidujący działania promocyjno - informacyjno - szkoleniowe na rzecz przedstawicieli instytucji zamawiających, służące popularyzacji uwzględniania aspektów środowiskowych, innowacyjnych i społecznych w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego. Wśród działań popularyzujących zielone i innowacyjne zamówienia publiczne, przewidzianych do realizacji w ramach „Krajowego Planu Działań w zakresie zrównoważonych zamówień publicznych na lata 2013 – 2016” należy</p>	
--	--	--	--	---	--

				<p>wskazać na: przeprowadzenie 4 edycji szkoleń oraz 4 corocznych ogólnopolskich konferencji popularyzujących aspekty zrównoważone w zamówieniach publicznych, utrzymanie i bieżąca aktualizacja zakładki „Zielone Zamówienia Publiczne” na stronie internetowej UZP, w tym popularyzacja informacji na temat nowych inicjatyw unijnych ułatwiających uwzględnianie aspektów środowiskowych w zamówieniach publicznych oraz regulacji prawnych rozszerzających zakres przedmiotowy zielonych zamówień publicznych, analiza rozwiązań prawnych dotyczących zielonych i innowacyjnych zamówień publicznych przewidzianych w nowych dyrektywach w sprawie zamówień publicznych pod kątem implementacji do prawa krajowego, przygotowanie podręcznika dotyczącego zmian prawnych wynikających z nowych dyrektyw unijnych w zakresie zielonych zamówień, popularyzacja publikacji wydanej przez Urząd Zamówień Publicznych w 2012 r. „Zielone zamówienia publiczne. II Podręcznik”- dystrybucja oraz ewentualny dodruk, badanie rynku zielonych zamówień publicznych w oparciu o metodologię UZP, opracowanie ankiety skierowanej do zamawiających na temat posiadanej wiedzy (w tym znajomości przepisów, dostępnych opinii prawnych oraz materiałów informacyjnych) oraz doświadczeń w praktycznej realizacji zrównoważonych zamówień publicznych, promowanie unijnych kryteriów środowiskowych (EU GPP criteria) opracowanych na zlecenie Komisji Europejskiej, zlecenie tłumaczenia na język polski kryteriów opracowanych dla nowych grup produktów w przypadku braku oficjalnego tłumaczenia, doprecyzowanie w ramach nieformalnych spotkań eksperckich unijnych kryteriów środowiskowych dla sektora budownictwa pod kątem wymaganych właściwości środowiskowych i użytkowych, specyficznych warunków klimatycznych, wymaganych</p>	
--	--	--	--	---	--

				<p>przepisów technicznych i norm - popularyzacja i promocja zasad zrównoważonego budownictwa, popularyzacja poradnika ustalania czynników energetyczno-emisyjnych w zamówieniach publicznych na zakup pojazdów drogowych, informowanie na temat możliwości dofinansowania zmian w charakterystyce energetycznej budynków w ramach termomodernizacji budynków użyteczności publicznej oraz wybranych podmiotów sektora finansów publicznych w ramach programów priorytetowych systemu GIS, popularyzacja Systemu Weryfikacji Technologii Środowiskowych jako narzędzia wspierającego przygotowanie zamówień publicznych uwzględniających innowacyjne technologie i produkty o niższym oddziaływaniu na środowisko w odniesieniu do technologii konwencjonalnych, promocja zweryfikowanych w ramach ETV technologii środowiskowych, zwiększanie świadomości w zakresie technologii środowiskowych i ekoinnowacji przez działania Polskiej Platformy Technologicznej Ekoinnowacji, popularyzacja systemów zarządzania środowiskowego, w tym EMAS oraz ISO 14001 oraz możliwości wykorzystania wydanych certyfikatów do potwierdzenia kwalifikacji podmiotowej oraz spełniania warunków realizacji zamówienia (jeżeli zamawiający wskazują środki zarządzania środowiskiem, które wykonawca będzie stosował podczas wykonywania zamówienia na roboty budowlane lub usługi) w ramach zamówień publicznych, popularyzacja ogólnych i branżowych oznakowań ekologicznych typu I wg norm ISO oraz możliwości ich wykorzystania przy tworzeniu specyfikacji istotnych warunków zamówienia oraz jako dowód na potwierdzenie spełniania przez oferowane produkty wymogów określonych przez zamawiającego. Jednym z rozwiązań promujących zielone i innowacyjne zamówienia publiczne była także realizacja projektu <i>Nowe podejście do zamówień publicznych</i>. Projekt był</p>	
--	--	--	--	--	--

				<p>współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Działanie 2.1 „Rozwój kadr nowoczesnej gospodarki”, Poddziałanie 2.1.3. „Wsparcie systemowe na rzecz zwiększania zdolności adaptacyjnych pracowników i przedsiębiorstw”. W ramach przedmiotowego projektu Urząd Zamówień Publicznych we współpracy z Polską Agencją Rozwoju Przedsiębiorczości w latach 2010 -2013 podejmował działania zmierzające do zmiany podejścia administracji publicznej i przedsiębiorców do procedury ubiegania się i prowadzenia postępowań o udzielenie zamówienia publicznego poprzez promocję włączania do zamówień publicznych elementów tzw. nowego podejścia do zamówień publicznych (innowacyjne zamówienia publiczne, elektroniczne zamówienia publiczne, wsparcie udziału Małych i Średnich Przedsiębiorstw w zamówieniach publicznych, uwzględnianie aspektów społecznych i środowiskowych w zamówieniach publicznych). Działania projektowe prowadzone przez Urząd Zamówień Publicznych koncentrowały się przede wszystkim na organizacji i prowadzeniu szkoleń dla instytucji zamawiających oraz aktywności informacyjno – promocyjnej. W latach 2010–2013 przeprowadzono 48 dwudniowych szkoleń (1013 przeszkolonych pracowników instytucji zamawiających), 4 spotkania informacyjne dla instytucji kontroli (270 przeszkolonych pracowników instytucji kontrolnych) oraz 3 konferencje informacyjno-promocyjne (ok. 450 uczestników konferencji). W ramach realizacji Projektu przygotowane zostały także publikacje na temat zagadnień tzw. nowego podejścia do zamówień publicznych, wśród których do kwestii innowacyjnych i środowiskowych odnoszą się przede wszystkim takie publikacje jak „<i>Nowe podejście do zamówień publicznych - wybrane zagadnienia</i>”, „<i>Instrumenty</i></p>	
--	--	--	--	---	--

					<p><i>nowego podejścia do zamówień publicznych – broszura informacyjna</i>; „Przewodnik po Nowym Podejściu do zamówień publicznych. Zagadnienia prawne oraz praktyka stosowania instrumentów nowego podejścia do zamówień publicznych” „Innowacyjne i przedkomercyjne zamówienia publiczne”, „Pozacenowe kryteria oceny ofert w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego”, „Zamówienia publiczne przyjazne innowacjom”.</p> <p>W perspektywie finansowej 2014-2020 Urząd Zamówień Publicznych planuje kontynuację oraz poszerzenie działań realizowanych w ramach projektu <i>Nowe podejście do zamówień publicznych</i>.</p> <p>Elementem wspierającym innowacyjne zamówienia publiczne są także działania mające na celu promocję przedkomercyjnych zamówień publicznych przewidziane w przygotowanym przez Ministerstwo Gospodarki „Programie Rozwoju Przedsiębiorstw do 2020 r.”.</p>	
<p>Pomoc państwa</p> <p>Istnienie rozwiązań dotyczących skutecznego stosowania unijnych przepisów w zakresie zamówień publicznych w odniesieniu do EFSI.</p>	<p>Wszystkie cele szczegółowe i działania, które nie wchodzą w zakres Art. 42 Traktatu</p>	Tak	<p>- Rozwiązania dotyczące skutecznego stosowania unijnych przepisów w zakresie pomocy państwa; — Rozwiązania w zakresie szkoleń i rozpowszechniania informacji wśród pracowników zaangażowanych we wdrażanie</p>	<p>Kryterium pierwsze: - tak</p> <p>Kryterium drugie - tak</p> <p>Kryterium trzecie - tak</p>	<p>Kryterium pierwsze: Organem odpowiedzialnym za skuteczne wdrożenie i stosowanie unijnych przepisów w zakresie pomocy publicznej jest Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów. Kompetencje Prezesa UOKiK w zakresie pomocy publicznej reguluje <i>Ustawa z dnia 30 kwietnia 2004 r. o postępowaniu w sprawach dotyczących pomocy publicznej</i> (tekst jednolity - Dz. U. z 2007 r. Nr 59, poz. 404, z późn. zm.).</p> <p>Kryterium drugie: W odniesieniu do szkoleń pracowników Departamentu Monitorowania Pomocy Publicznej w UOKiK, należy zauważyć, iż w okresie ostatnich kilku lat, ze względu na brak odpowiednich środków budżetowych UOKiK, możliwość korzystania ze szkoleń zagranicznych w zakresie pomocy publicznej (które zasadniczo jako</p>	<p>Zgodnie z tą ustawą, Prezes UOKiK opiniuje projekty programów pomocowych i pomocy indywidualnej (dalej: projekty pomocy), w tym projekty finansowane w ramach środków strukturalnych, notyfikuje je Komisji Europejskiej, reprezentuje rząd polski w postępowaniu przed Komisją i sądami europejskimi oraz monitoruje pomoc publiczną udzielaną przedsiębiorcom. Ponadto, Prezes UOKiK współpracuje przy tworzeniu i zmianie projektów pomocy,</p>

		<p>EFSI;</p> <p>— Rozwiązania zapewniające zdolności administracyjne niezbędne do wdrożenia i stosowania</p>	<p>jedynie zapewniają odpowiedni stopień szczegółowości i fachowości przekazywanej wiedzy) była bardzo ograniczona. Jednakże, w rezultacie zmiany dokonanej w tym roku w Programie Operacyjnym Pomoc Techniczna 2007-2013, możliwe stało się objęcie jego środkami również pracowników Departamentu Monitorowania Pomocy Publicznej. UOKiK został uwzględniony w katalogu beneficjentów tego programu w działaniu 2.2 Infrastruktura informatyczna oraz w działaniu 3.1 Wsparcie instytucji zaangażowanych w realizację NSRO. W związku z tym, pojawiła się możliwość szerszego korzystania ze szkoleń. Aktualnie został przygotowany wniosek o dofinansowanie projektu szkoleniowego, obejmującego głównie szkolenia zagraniczne z zakresu pomocy publicznej, organizowane przez instytucje posiadające duże doświadczenie w tej tematyce i międzynarodową renomę (ERA, EIPA). Udział w szkoleniach pozwoli na uaktualnienie wiedzy pracowników Departamentu Monitorowania Pomocy Publicznej UOKiK na temat najnowszych regulacji, praktyki decyzyjnej Komisji Europejskiej i orzecznictwa sądów unijnych. W przyszłym roku planowana jest realizacja kolejnego projektu, który pozwoli na dalsze doskonalenie zawodowe pracowników Departamentu Monitorowania Pomocy Publicznej. Jeśli chodzi o rozpowszechnianie wiedzy, UOKiK dokonuje w oparciu o swoje kompetencje, doświadczenie i uzgodnienia z Komisją Europejską, niezbędnych interpretacji przepisów w zakresie pomocy publicznej na potrzeby administracji publicznej. Ponadto, na stronie internetowej stworzona została zakładka poświęcona w całości tematyce pomocy publicznej, w której znajdują się aktualizowane na bieżąco informacje o funkcjonujących w Polsce programach pomocowych i przypadkach pomocy</p>	<p>w tym przewidujących wydatkowanie środków z funduszy strukturalnych, już na etapie uzgodnień międzyresortowych, a także z podmiotami udzielającymi pomocy oraz beneficjentami pomocy, w celu zapewnienia zgodności projektów pomocy z unijnymi przepisami o pomocy publicznej lub wyjaśnienia wątpliwości dotyczących stosowania przepisów o pomocy publicznej. W zakresie monitorowania wsparcia udzielanego polskim przedsiębiorcom, czyli gromadzenia, przetwarzania oraz przekazywana informacji związanych z pomocą publiczną, wszystkie podmioty udzielające pomocy zostały zobowiązane do przekazywania Prezesowi UOKiK sprawozdań o udzielonej pomocy lub informacji o nieudzieleniu pomocy (tzw. sprawozdanie zerowe). Informacje te są gromadzone w specjalnej elektronicznej bazie danych tzw. SHRIMP (System Harmonogramowania, Raportowania i Monitorowania Pomocy). Na podstawie zebranych danych, Prezes UOKiK co roku opracowuje</p>
--	--	--	---	---

				<p>indywidualnej, o decyzjach podejmowanych przez Komisję Europejską w sprawie polskich programów pomocowych i pomocy dla beneficjentów indywidualnych, a także szczegółowe wyjaśnienia dotyczące interpretacji przepisów w zakresie pomocy publicznej oraz informacje o obowiązujących procedurach. Istnieje również zakładka, która grupuje wszystkie polskie i unijne akty prawne regulujące udzielanie pomocy publicznej. UOKiK realizuje swoją politykę informacyjną również w oparciu o konferencje specjalistyczne poświęcone pomocy publicznej oraz przygotowuje projekty wydawnicze. UOKiK uczestniczy w projektowaniu i uzgadnianiu oraz opiniowaniu wytycznych i instrukcji skierowanych do osób zajmujących się implementacją funduszy strukturalnych, dotyczących postępowania w przypadku występowania pomocy publicznej w projektach realizowanych ze środków strukturalnych. Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów nie planuje organizować we własnym zakresie szkoleń i przedsięwzięć służących rozpowszechnianiu informacji wśród pracowników zaangażowanych we wdrażanie funduszy, jednakże wyraża gotowość czynnego uczestnictwa w przedsięwzięciach organizowanych przez inne instytucje, poprzez delegowanie swoich pracowników w roli prelegentów.</p> <p>Kryterium trzecie: W kontekście zabezpieczenia prawidłowej implementacji i stosowania przepisów o pomocy publicznej poprzez zapewnienie odpowiedniego potencjału administracyjnego, należy zauważyć, iż aktualnie w Departamencie Monitorowania Pomocy Publicznej w UOKiK zatrudnione są 33 osoby (32,5 etatu). Z uśrednionych wyliczeń wynika, iż 30% czasu pracy pracownicy Departamentu poświęcają na realizację</p>	<p>i przedstawia Radzie Ministrów raport o pomocy publicznej udzielonej w roku poprzednim, jak również przygotowuje raport dla Komisji Europejskiej i przekazuje go za pośrednictwem systemu SARI. Za wykonywanie ww. obowiązków Prezesa Urzędu odpowiada Departament Monitorowania Pomocy Publicznej.</p>
--	--	--	--	--	--

					zadań związanych z wykorzystywaniem środków z funduszy strukturalnych (dofinansowanie wynagrodzeń pracowników z Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna stanowi odpowiednio 30%). Podany powyżej stan zatrudnienia w chwili obecnej jest wystarczający dla zapewnienia sprawnego i rzetelnego wykonywania zadań Departamentu. Jednakże w związku ze zwiększającą się liczbą zadań realizowanych przez Departament, w przyszłości może zaistnieć potrzeba zwiększenia zatrudnienia.	
<p>Prawodawstwo w dziedzinie ochrony środowiska w zakresie ocen oddziaływania na środowisko (OOS) oraz strategicznych ocen oddziaływania na środowisko (SEA)</p> <p>Istnienie rozwiązań zapewniających skuteczne stosowanie unijnych przepisów w dziedzinie ochrony środowiska w zakresie ocen oddziaływania na środowisko (OOS) oraz strategicznych ocen oddziaływania na środowisko</p>	<p>Cel szczegółowy: 2a, 3a, 4a, 4b, 4c, 5e, 6a</p> <p>Działania: <i>Inwestycje w środki trwałe; Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej; Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich; Zalesianie i tworzenie terenów zalesionych; rolnośrodowisko wo-klimatyczne; Rolnictwo ekologiczne; Płatności dla</i></p>	Częściowo	<p>_ Uregulowania dotyczące skutecznego stosowania dyrektyw w zakresie ocen oddziaływania na środowisko (EIA) oraz strategicznych ocen oddziaływania na środowisko (SEA).</p> <p>— Rozwiązania w zakresie szkoleń i rozpowszechniania informacji wśród pracowników zaangażowanych we wdrażanie dyrektyw dotyczących OOS</p>	<p>Kryterium pierwsze: Częściowo</p> <p>Kryterium drugie - tak</p> <p>Kryterium trzecie - tak</p>	<p>Kwestie EIA i SEA zostały uregulowane w ustawie z dnia 3 października 2008 r. <i>o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko</i> (Dz. U. Nr 199, poz. 1227, z późn. zm.) – (dalej: <i>Ustawa oos</i>) oraz, w zakresie EIA, rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2010 r. <i>w sprawie przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko</i> (Dz. U. Nr 213 poz. 1397, z późn. zm.); zwanej dalej „rozporządzeniem oos”.</p> <p>Kryterium pierwsze: Rozporządzenie nowelizujące rozporządzenie oos, tj. <i>rozporządzenie Rady Ministrów z dn. 25 czerwca 2013r. zmieniające rozporządzenie w sprawie przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko</i> (Dz. U. poz. 817) w § 3 wprowadza przepis uzależniający wejście w życie przepisów rozporządzenia dotyczących wychwytywania, transportowania i magazynowania dwutlenku węgla, od wejścia w życie ustawy dotyczącej sekwestracji dwutlenku węgla. Prace zmierzające do implementacji zasadniczej części dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/31/WE z dnia 23 kwietnia 2009 r. w sprawie geologicznego składowania dwutlenku węgla zostały</p>	<p><u>Informacja dotycząca prac utrzymaniowych na rzekach:</u> Akty prawne transponujące dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/92/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie oceny skutków wywieranych przez niektóre przedsięwzięcia publiczne i prywatne na środowisko w sposób właściwy implementowały przepisy dotyczące regulacji wód. Natomiast niezgodność wynika z niewłaściwego stosowania przepisów oos w zakresie tzw. „prac utrzymaniowych”. Problemem była niejasna granica między regulacją a utrzymaniem wód. Projekt ustawy o zmianie ustawy – Prawo wodne oraz niektórych innych ustaw (UC65) wychodzi naprzeciw temu problemowi i w sposób jasny określa granicę między</p>

(SEA).	<i>obszarów ONW; Współpraca</i>		i SEA; — Rozwiązania mające na celu zapewnienie odpowiednich zdolności administracyjnych.	zakończone – wraz z uchwaleniem ustawy z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Prawo geologiczne i górnicze oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1238). Ustawa weszła w życie z dniem 24 listopada 2013 r. Rozporządzenie jest dostępne na stronie http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20130000817 Ustawa jest dostępna na stronie: http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20130001238 . Kryterium drugie: odnośnie do wymogów dotyczących szkoleń i zdolności instytucjonalnej w tym obszarze należy wskazać, że funkcjonowanie GDOŚ wypełnia te wymagania, dodatkowo warto podkreślić, że przeprowadzono liczne spotkania/warsztaty/konferencje w ramach projektów finansowanych ze środków UE w ramach POPT 2007–2013 wspomagającego funkcjonowanie Sieci Partnerstwo: Środowisko dla Rozwoju. Program priorytetowy pn. „Wsparcie realizacji Polityki Ekologicznej Państwa przez Ministra Środowiska Część 4) Wspieranie systemu ocen oddziaływania na środowisko i obszarów Natura 2000”, projekt „Partnerstwo: Środowisko dla Rozwoju” i wsparcie w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna (POPT) to zamierzenia wieloletnie, które kontynuowane będą w kolejnych latach. W ramach okresu programowania 2007-2013 Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska (GDOŚ) i 16 regionalnych dyrekcji ochrony środowiska (RDOŚ) zostało objętych wsparciem merytorycznym i organizacyjnym finansowanym z EFRR w ramach POPT w celu wzmocnienia instytucjonalnego w zakresie zadań związanych z funkcjonowaniem obszarów Natura 2000 oraz ocenami oddziaływania na środowisko. GDOŚ/RDOŚ uzyskały też wsparcie w postaci sprzętu i	regulacją wód i ich utrzymaniem, przy czym wprowadza dodatkowe mechanizmy prawne, które mają weryfikować wpływ prac utrzymaniowych na tereny cenne przyrodniczo. Projekt ustawy przewiduje także obowiązek sporządzania planów utrzymania wód, które będą poddawane strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko. 31.10.2013 r. projekt ustawy został przekazany do rozpatrzenia przez Radę Ministrów. Ponadto 22.11.2013 r. w Brukseli odbyło się robocze spotkanie pomiędzy MŚ i KE dotyczące kwestii transpozycji dyrektyw UE w zakresie gospodarki wodnej, w tym w szczególności problematyki „prac utrzymaniowych”. Przedstawiciele KE przekazali swoje sugestie i spostrzeżenia w tym przedmiocie. Muszą one zostać skonsultowane z GDOŚ, która jest instytucją odpowiedzialną za część regulacji w nowelizacji Prawa wodnego, dotyczącej prac utrzymaniowych.
--------	-------------------------------------	--	--	--	---

				<p>dofinansowania działań Sieci Partnerstwo: Środowisko dla Rozwoju.</p> <p>Kryterium trzecie Kryterium to jest spełnione przez przepisy Ustawy OOS, które są podstawą prawną funkcjonowania Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska i regionalnych dyrekcji ochrony środowiska.</p> <p>W ramach okresu programowania 2007-2013 GDOŚ i 16 regionalnych dyrekcji ochrony środowiska zostało objętych wsparciem merytorycznym i organizacyjnym finansowanym z EFRR w ramach POPT w celu wzmocnienia instytucjonalnego w zakresie zadań związanych z funkcjonowaniem obszarów Natura 2000 oraz ocenami oddziaływania na środowisko.</p>	
--	--	--	--	---	--

5.2 Opis działań, które będą podjęte w celu spełnienia uwarunkowań ex-ante, odpowiedzialnych instytucji i harmonogramu działań

Tabele te dotyczą tylko odpowiednich uwarunkowań ex-ante związanych z priorytetami rozwoju obszarów wiejskich i ogólnymi, które nie są spełnione lub są spełnione częściowo (por. tabela powyżej) w czasie złożenia Programu do Komisji.

5.2.1 Opis działań które będą podjęte w celu spełnienia uwarunkowań ex-ante ogólnych.

Uwarunkowania ogólne ex-ante które nie są spełnione lub są spełnione częściowo	Kryteria, które nie zostały spełnione	Działania, które zostaną podjęte	Data spełnienia uwarunkowania	Instytucja odpowiedzialna za spełnienie uwarunkowań
<p>Zapobieganie dyskryminacji</p> <p>Istnienie zdolności administracyjnych umożliwiających wdrożenie i stosowanie unijnych przepisów i polityki dotyczących niedyskryminacji w odniesieniu do EFSI.</p>	<p>Uregulowania zgodne z ramami instytucjonalnymi i prawnymi państw członkowskich w zakresie zaangażowania odpowiedzialnych podmiotów w promowanie równego traktowania wszystkich osób w procesie przygotowania i realizacji programów, w tym doradztwo w zakresie równego traktowania w działaniach związanych z funduszami strukturalnymi i inwestycyjnymi.</p>	<p>Przygotowanie <i>Agendy działań na rzecz równości szans płci w ramach funduszy unijnych 2014- 2020</i> oraz <i>Agendy działań na rzecz równości szans i niedyskryminacji osób z niepełnosprawnościami w ramach funduszy unijnych 2014-2020.</i></p>	<p>Termin: I połowa 2014 r.</p>	<p>Instytucja wiodąca: Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju</p>

<p>Równouprawnienie płci</p> <p>Istnienie zdolności administracyjnych umożliwiających wdrożenie i stosowanie unijnych przepisów i polityki dotyczących niedyskryminacji w odniesieniu do EFSI.</p>	<p>Uregulowania w zakresie szkoleń pracowników organów zaangażowanych w zarządzanie funduszami strukturalnymi i inwestycyjnymi w zakresie prawa i polityki UE w dziedzinie równouprawnienia płci, i w kontrolowanie tych funduszy.</p>	<p>Przygotowanie <i>Agendy działań na rzecz równości szans płci w ramach funduszy unijnych 2014- 2020</i> oraz <i>Agendy działań na rzecz równości szans i niedyskryminacji osób z niepełnosprawnościami w ramach funduszy unijnych 2014-2020.</i></p>	<p>Termin: I połowa 2014 r.</p>	<p>Instytucja wiodąca: Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju</p>
<p>Niepełnosprawność</p> <p>Istnienie zdolności administracyjnych umożliwiających wdrożenie i stosowanie Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawach osób z niepełnosprawnościami w odniesieniu do EFSI zgodnie z decyzją Rady 2010/48/WE.</p>	<p>Rozwiązania zgodne z ramami instytucjonalnymi i prawnymi państw członkowskich dotyczące konsultacji i zaangażowania podmiotów odpowiedzialnych za ochronę praw osób z niepełnosprawnościami lub organizacji przedstawicielskich</p>	<p>Przygotowanie <i>Agendy działań na rzecz równości szans i niedyskryminacji osób z niepełnosprawnościami w ramach funduszy unijnych 2014-2020</i></p>	<p>Termin: I połowa 2014 r.</p>	<p>Instytucja wiodąca: Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju</p>

	osób z niepełnosprawnościami i innych właściwych zainteresowanych stron podczas przygotowywania i wdrażania programów.			
Zamówienia publiczne Istnienie rozwiązań dotyczących skutecznego stosowania unijnych przepisów w zakresie zamówień publicznych w odniesieniu do EFSI.	Uregulowania dotyczące skutecznego stosowania unijnych przepisów w zakresie zamówień publicznych poprzez stosowne mechanizmy.	Przyjęcie ustawy o zmianie ustawy Prawo zamówień publicznych w zakresie modyfikacji art. 24 ust. 1 pkt. 1 i art. 24 ust. pkt. 1a ustawy Pzp.	Termin: 2014 r.	Instytucja wiodąca: Urząd Zamówień Publicznych
Prawodawstwo w dziedzinie ochrony środowiska w zakresie ocen oddziaływania na środowisko (OOŚ) oraz strategicznych ocen oddziaływania na środowisko (SEA) Istnienie rozwiązań zapewniających skuteczne stosowanie unijnych przepisów w dziedzinie ochrony środowiska	Rozwiązania dotyczące skutecznego stosowania dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/92/UE (2) (OOŚ) i dyrektywy Parlamentu Europejskiego	Przyjęcie ustawy o zmianie ustawy– Prawo wodne, ustawy o ochronie przyrody oraz ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania	Termin: II kwartał 2014 r.	Instytucja wiodąca: Ministerstwo Środowiska

w zakresie ocen oddziaływania na środowisko (OOS) oraz strategicznych ocen oddziaływania na środowisko (SEA).	i Rady 2001/42/WE (3) (SEA).	na środowisko.		
---	--------------------------------	----------------	--	--

6 OPIS RAM WYKONANIA

6.1 Ramy wykonania PROW 2014–2020

Priorytet 2: Zwiększenie rentowności gospodarstw i konkurencyjności wszystkich rodzajów rolnictwa we wszystkich regionach oraz promowanie innowacyjnych technologii w gospodarstwach i zrównoważonego zarządzania lasami

Priorytet	Wskaźnik	Jednostka miary	Cel pośredni na 2018 rok		Cel końcowy na 2023 rok	Rezerwa wykonania (EURO) (EFRROW)
Priorytet 2	Całkowite wydatki publiczne P2	EURO	10,18%	453 687 309	4 458 345 737	180 466 412
	Liczba gospodarstw rolnych wspartych w ramach inwestycji w restrukturyzację (2A) + Liczba gospodarstw otrzymujących wsparcie na rozpoczęcie działalności inwestycje dla młodych rolników (2B)	Szt.	6,91%	5 143	74 450	

Priorytet 3: Wspieranie organizacji łańcucha dostaw żywności, w tym przetwarzania i wprowadzania do obrotu produktów rolnych, promowanie dobrostanu zwierząt i zarządzania ryzykiem w rolnictwie

Priorytet	Wskaźnik	Jednostka miary	Cel pośredni na 2018 rok		Cel końcowy na 2023 rok	Rezerwa wykonania (EURO) (EFRROW)
Priorytet 3	Całkowite wydatki publiczne P3	EURO	21,87%	349 724 492	1 599 110 914	64 729 347
	Liczba gospodarstw rolnych otrzymujących wsparcie w ramach systemów jakości, rynków lokalnych i krótkich cykli dostaw, grup i organizacji producentów (3A)	Szt.	78,82%	47 188	59 870	
	Liczba gospodarstw rolnych uczestniczących w systemach zarządzania ryzykiem (3B)	Szt.	0		0	

Priorytet 4: Odtwarzanie, ochrona i wzbogacanie ekosystemów powiązanych z rolnictwem i leśnictwem

Priorytet	Wskaźnik	Jednostka miary	Cel pośredni na 2018 rok		Cel końcowy na 2023 rok	Rezerwa wykonania (EURO) (EFRROW)
Priorytet 4	Całkowite wydatki publiczne P4	EURO	38,78%	1 643 267 108	4 237 617 949	171 531 719
	Powierzchnia użytków rolnych objętych umowami zapewniającymi zachowanie różnorodności biologicznej (ha) (4A) + Powierzchnia użytków rolnych objętych umowami w ramach poprawy gospodarki wodnej (ha) (4B)+ Powierzchnia użytków rolnych objętych umowami w ramach zapobiegania erozji gleby i poprawy gospodarowania glebą (ha) (4C)	ha	70%	3 268 636ha	4 669 480ha	

Priorytet 5: Wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami i przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną i odporną na zmianę klimatu w sektorach rolnym, spożywczym i leśnym

Priorytet	Wskaźnik	Jednostka miary	Cel pośredni na 2018 rok		Cel końcowy na 2023 rok	Rezerwa wykonania (EURO) (EFRROW)
Priorytet 5	Całkowite wydatki publiczne P5	EURO	30%	90 229 121	300 997 069	12 183 860
	Całkowita wartość inwestycji w oszczędność energii i efektywność (5B) + w produkcję energii ze źródeł odnawialnych (5C)	EURO	0		0	
	Powierzchnia gruntów rolnych i leśnych objętych kontraktami przyczyniającymi się do wspierania sekwestracji dwutlenku węgla (ha) (5E)+ Ziemia rolna w ramach umowy o zarządzanie na rzecz ograniczenia emisji gazów cieplarnianych i / lub emisji amoniaku (ha) (5d) + Nawadnianie przejście na bardziej efektywny system nawadniania (ha) (5a)	ha	70%	62 300	89 000	

Priorytet 6: Wspieranie włączenia społecznego, ograniczania ubóstwa i rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich

Priorytet	Wskaźnik	Jednostka miary	Cel pośredni na 2018 rok		Cel końcowy na 2023 rok	Rezerwa wykonania (EURO) (EFRROW)
Priorytet 6	Całkowite wydatki publiczne P6	EURO	16,67%	358 313 746	2 148 939 940	86 985 511
	Liczba operacji wspieranych w celu poprawy podstawowych usług i infrastruktury na obszarach wiejskich (6B i 6C)	Szt.	23,28%	638	2 740	
	Ludność wiejska objęta lokalnymi strategiami rozwoju	Szt.	90%	16 128 000	17 920 000	

6.2 Uzasadnienie alokacji na rezerwę wykonania

Zgodnie z art. 20 rozporządzenia ramowego, 6% środków budżetu programu stanowi rezerwę wykonania.

Rezerwa wykonania ustanawiana jest na poziomie poszczególnych priorytetów z wyłączeniem priorytetu pierwszego, zobowiązań wynikających z przyznanej pomocy w ramach działania „Renty strukturalne” PROW 2004–2006 i PROW 2007–2013 oraz Pomocy Technicznej.

Biorąc powyższe pod uwagę, kwota rezerwy wykonania (EFRROW) dla PROW 2014–2020 to 515 896 849 euro. Rezerwa wykonania w PROW 2014–2020 zostaje rozdzielona pomiędzy priorytety z uwzględnieniem jednolitego wskaźnika procentowego wynoszącego 6,36%. Wartość ta jest zgodna z art. 22 ww. rozporządzenia, gdyż rezerwa wykonania stanowi pomiędzy 5 a 7% alokacji na priorytet w programie. Przyjmując powyższe rozwiązanie zakłada się, że po przeglądzie w 2019 r., cele pośrednie dla wszystkich priorytetów zostaną osiągnięte i kwoty rezerwy wykonania ustanowione dla priorytetów zostaną uznane za ostatecznie przyznane.

7 OPIS DZIAŁAŃ

7.1 Opis warunków ogólnych mających zastosowanie do kilku działań / poddziałań.

Definicje:

Rolnik – oznacza osobę fizyczną lub osobę prawną lub jednostkę organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej, której gospodarstwo rolne położone jest na terenie Polski i która prowadzi działalność rolniczą.

Rolnik aktywny zawodowo – rolnik w rozumieniu art. 9 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1307/2013 ustanawiającego przepisy dotyczące płatności bezpośrednich dla rolników na podstawie systemów wsparcia w ramach wspólnej polityki rolnej oraz uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 637/2008 i rozporządzenie Rady (WE) nr 73/2009, zwanego dalej rozporządzeniem ws. płatności bezpośrednich, oraz przepisów krajowych.

Wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego – jest to całkowita roczna standardowa produkcja gospodarstwa, wyrażona w euro. Wielkość ekonomiczna jest liczona zgodnie z metodologią UE zawartą w rozporządzeniu Komisji (WE) nr 1242/2008 z dnia 8 grudnia 2008 r. ustanawiającym wspólnotową typologię gospodarstw rolnych.

Grupa producentów rolnych – grupa producentów, wpisana do rejestru prowadzonego przez marszałka województwa, na podstawie ustawy z dnia 15 września 2000 r. *o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw* (Dz. U. Nr 88, poz. 983, z późn. zm.).

Organizacja producentów – podmiot utworzony zgodnie z artykułem 152 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającego wspólną organizację rynków produktów rolnych oraz uchylającego rozporządzenie Rady (EWG) nr 922/72, (EWG) nr 234/79, (WE) nr 1037/2001 i (WE) nr 1234/2007.

Związek grup producentów rolnych – podmiot wpisany do rejestru prowadzonego przez ministra właściwego do spraw rolnictwa, na podstawie ustawy z dnia 15 września 2000 r. *o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw* (Dz. U. Nr 88, poz. 983, z późn. zm.).

Zrzeszenie organizacji producentów – podmiot utworzony zgodnie z artykułem 156 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającego wspólną organizację rynków produktów rolnych oraz uchylającego rozporządzenie Rady (EWG) nr 922/72, (EWG) nr 234/79, (WE) nr 1037/2001 i (WE) nr 1234/2007.

Obszary wiejskie – tereny położone poza granicami administracyjnymi miast, czyli gminy wiejskie lub części wiejskie gmin miejsko-wiejskich.

Innowacje – zastosowanie lub wprowadzenie nowych lub ulepszonych produktów, procesów (technologii), metod organizacji lub marketingu poprzez praktyczne wykorzystanie.

Prosta inwestycja odtworzeniowa – inwestycja, która polega na zastąpieniu istniejącego budynku czy rzeczy ruchomej (maszyna, urządzenie, wyposażenie) lub ich części nowym odtworzonym budynkiem czy rzeczą ruchomą, bez zwiększania zdolności produkcyjnych o co najmniej 25% lub bez gruntownej zmiany charakteru produkcji czy zastosowanej technologii. Ponadto, za inwestycje odtworzeniowe nie uznaje się całkowitego zniszczenia co najmniej 30-letniego budynku gospodarczego i zastąpienia go nowoczesnym budynkiem oraz gruntownego remontu budynku gospodarczego. Remont uznaje się za gruntowny, jeśli jego koszty wynoszą co najmniej 50% wartości nowego budynku.

Mikro, małe i średnie przedsiębiorstwo - w rozumieniu Zalecenia Komisji z dnia 6 maja 2003 r. dotyczącego definicji przedsiębiorstw mikro, małych i średnich (Dz. Urz. UE L124 z 20.05.2003, str. 36).

Zaliczki – beneficjent będzie miał możliwość ubiegania się o zaliczkę w działaniach:

- Inwestycje w środki trwałe,
- Przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku klęsk żywiołowych i katastrof oraz wprowadzanie odpowiednich środków zapobiegawczych,
- Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej (poddziałanie: Rozwój przedsiębiorczości),
- Współpraca,
- LEADER.

Mając na uwadze zalecenie/wytyczną KE, oraz fakt, że zaliczki, o których mowa w rozporządzeniu EFRROW, nie niwelują trudności spowodowanych koniecznością oczekiwania na wypłatę pomocy po rozliczeniu operacji (projektu), wdrożony zostanie dodatkowy system zaliczkowania na zasadach przewidzianych w przepisach krajowych.

Podatek od wartości dodanej (VAT), którego nie można odzyskać na mocy prawodawstwa krajowego VAT, może być kosztem kwalifikowalnym w ramach Programu (zgodnie z art. 69 ust. 3 lit. c rozporządzenia ramowego).

W Programie nie ma możliwości wsparcia zakupu używanych rzeczy, z wyjątkiem rzeczy objętych operacjami dot. zachowania dziedzictwa.

Celem zapewnienia odpowiedniej dystrybucji środków Programu pomiędzy poszczególne regiony kraju, zastosowany będzie mechanizm tworzenia tzw. „kopert wojewódzkich” dla wybranych działań lub poddziałań.

Dla uwzględnienia zróżnicowania regionalnego przewiduje się także możliwość zróżnicowania w poszczególnych województwach niektórych kryteriów wyboru operacji w ramach wybranych działań lub poddziałań, stosownie do specyficznych potrzeb danego województwa.

Wszystkie operacje realizowane w ramach działań Programu będą zgodne z odpowiednimi, dotyczącymi ich przepisami obowiązującego prawa.

7.2 Transfer wiedzy i działalność informacyjna

Podstawa prawna

Art. 14. rozporządzenia EFRROW

Ogólny opis działania

Realizacja działania ma umożliwić zwiększanie innowacyjności i bazy wiedzy na obszarach wiejskich oraz wzmacnianie powiązań między rolnictwem i leśnictwem a badaniami i innowacją, a także promować uczenie się przez całe życie.

Wsparcie w ramach tego działania obejmuje następujące poddziałania: szkolenia zawodowe i nabywanie umiejętności (1.1) oraz demonstracje i działania informacyjne (1.2).

W ramach poddziałania szkolenia zawodowe i nabywanie umiejętności wsparcie będzie udzielane na szkolenia ukierunkowane na rozwój wiedzy i umiejętności zawodowych rolników, właścicieli lasów, w zakresie związanym z prowadzeniem działalności rolniczej i związanej z rolnictwem oraz leśnictwem. Szkolenia dotyczą zagadnień związanych w szczególności z:

- zarządzaniem,
- technologią i organizacją produkcji w gospodarstwie, w tym produkcji ekologicznej,
- bezpieczeństwem pracy,
- marketingiem,
- rachunkowością,
- ubezpieczeniami w gospodarstwie,
- korzystaniem z instrumentów finansowych,
- ochroną środowiska,
- wykorzystaniem TIK,
- spółdzielczością,
- tworzeniem i funkcjonowaniem grup producentów,
- skróceniem łańcucha żywnościowego.

Działania szkoleniowe prowadzone są w szczególności w następujących formach: kursy, szkolenia, warsztaty, demonstracje, krótkoterminowe wymiany, wyjazdy studyjne.

W ramach poddziałania demonstracje i działania informacyjne wsparcie udzielane będzie na następujące typy operacji:

- 1) Inwestycje w projekty demonstracyjne w zakresie produkcji rolnej lub leśnej lub przetwórstwa rolno-spożywczego służące promowaniu innowacji.

Inwestycje te polegać będą na przebudowie, modernizacji lub wyposażeniu obiektów budowlanych oraz zakupie sprzętu, materiałów i usług służących realizacji operacji.

- 2) Działania upowszechniające dobre praktyki lub innowacyjne rozwiązania dotyczące produkcji rolnej lub leśnej lub przetwórstwa rolno-spożywczego.

Działania te ukierunkowane będą w szczególności na upowszechnienie dobrych praktyk lub innowacyjnych rozwiązań wypracowanych przez jednostki naukowe i uczelnie wyższe.

Działania upowszechniające prowadzone są w szczególności w następujących formach: konferencje, seminaria, pokazy, demonstracje.

Wsparcie w ramach działania będzie wpływać na realizację wymienionych celów szczegółowych Programu:

- 2A Poprawa wyników gospodarczych wszystkich gospodarstw rolnych i ułatwianie restrukturyzacji i modernizacji gospodarstw rolnych, szczególnie z myślą o zwiększeniu uczestnictwa w rynku i zorientowania na rynek oraz zróżnicowania produkcji rolnej;
- 3A Poprawa konkurencyjności głównych producentów w drodze lepszego ich zintegrowania z łańcuchem rolno-spożywczym poprzez systemy jakości, dodawanie wartości do produktów rolnych, promocję na rynkach lokalnych i krótkie cykle dostaw, grupy i organizacje producentów oraz organizacje międzybranżowe;
- 3B Wspieranie zarządzania ryzykiem w gospodarstwach rolnych;
- 4 Odtwarzanie, chronienie i wzmacnianie ekosystemów zależnych od rolnictwa i leśnictwa (4A, 4B, 4C).

Zgodnie z logiką interwencji KE, poprzez realizację powyższych celów, działanie przyczyni się do osiągnięcia celów szczegółowych w ramach priorytetu 1, tj.

- zwiększanie innowacyjności i bazy wiedzy na obszarach wiejskich (1A);
- promowanie uczenia się przez całe życie oraz szkolenia zawodowego w sektorach rolnym i leśnym (1C).

7.2.1 Poddziałanie: Szkolenia zawodowe i nabywanie umiejętności

Rodzaj wsparcia

Pomoc ma formę refundacji kosztów kwalifikowalnych operacji.

Powiązania z innymi aktami prawnymi

Koszty kwalifikowalne

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- koszty ściśle związane z organizacją i przeprowadzeniem działań szkoleniowych,
- koszty ogólne związane z realizacją operacji.

Beneficjenci

- jednostki naukowe i uczelnie;
- publiczne podmioty doradcze, tj. wojewódzkie ośrodki doradztwa rolniczego, Centrum Doradztwa Rolniczego, izby rolnicze;
- JST lub organy administracji rządowej prowadzące szkoły rolnicze lub szkoły leśne, lub centra kształcenia ustawicznego, lub centra kształcenia praktycznego;
- podmioty prowadzące działalność szkoleniową.

Warunki kwalifikowalności

Pomoc może być przyznana jeżeli:

- operacja wpisuje się w priorytety PROW 2014–2020;
- szkolenie realizowane w ramach operacji nie zastępuje zajęć edukacyjnych przewidzianych programem nauczania obowiązującego w szkołach ponadgimnazjalnych lub programem kształcenia dla poszczególnych kierunków na uczelniach wyższych.

Pomoc może być przyznana wnioskodawcy, który:

- prowadzi działalność szkoleniową na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
- dysponuje odpowiednim personelem, w tym kadrami dydaktyczną;
- dysponuje odpowiednią bazą dydaktyczno-lokalową do prowadzenia działań transferu wiedzy;
- posiada odpowiednie doświadczenie w organizacji działań transferu wiedzy dla uczestników tych działań.

Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru

Szczegółowe zasady konkursów ustalane będą w zależności od ich celu / tematyki / grupy docelowej uczestników. Kryteria wyboru będą dostosowane do danego konkursu i będą obejmować m.in. kryteria jakościowe i cenę.

Kwoty i wielkość wsparcia

Poziom pomocy finansowej wynosi maksymalnie 100% kosztów kwalifikowalnych operacji.

7.2.2 Poddziałanie: Demonstracje i działania informacyjne

7.2.2.1. Inwestycje w projekty demonstracyjne służące promowaniu innowacji.

Rodzaj wsparcia

Pomoc ma formę refundacji kosztów kwalifikowalnych operacji.

Powiązania z innymi aktami prawnymi

Koszty kwalifikowalne

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- koszty przebudowy, modernizacji lub wyposażenia obiektów budowlanych;
- koszty zakupu lub leasingu zakończonego przeniesieniem prawa własności, nowych maszyn, urządzeń, wyposażenia, w tym oprogramowania komputerowego;
- koszty zakupu sprzętu, materiałów, usług, służących realizacji operacji.

Beneficjenci

- jednostki naukowe i uczelnie;
- publiczne podmioty doradcze, tj. wojewódzkie ośrodki doradztwa rolniczego, Centrum Doradztwa Rolniczego, izby rolnicze;
- JST, lub organy administracji rządowej prowadzące szkoły rolnicze lub szkoły leśne, lub centra kształcenia ustawicznego, lub centra kształcenia praktycznego.

Warunki kwalifikowalności

Pomoc może być przyznana jeśli:

- operacja wpisuje się w priorytety PROW 2014–2020;
- operacja nie ma charakteru komercyjnego;
- operacja spełnia wymagania wynikające z obowiązujących przepisów prawa, które mają zastosowanie do tej operacji;
- w przypadku, gdy operacja realizowana będzie na nieruchomości nienależącej do wnioskodawcy, wnioskodawca posiada prawo do dysponowania tą nieruchomością na cele określone w operacji przez okres związania celem;
- w obiekcie, którego dotyczyła realizacja operacji będą prowadzone szkolenia / demonstracje mające na celu poszerzenie oferty edukacyjnej, podnoszenie kwalifikacji i nabywanie umiejętności przez mieszkańców obszarów wiejskich przez okres związania celem.

Pomoc może być przyznana wnioskodawcy, który:

- prowadzi działalność szkoleniową na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
- dysponuje odpowiednim personelem, w tym kadrą dydaktyczną;
- posiada odpowiednie doświadczenie w organizacji działań transferu wiedzy dla uczestników tych działań.

Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru

Szczegółowe zasady wyboru operacji do realizacji będą uwzględniały potrzebę realizacji danej operacji oraz ocenę jakościową.

Kwoty i wielkość wsparcia

Poziom pomocy finansowej wynosi maksymalnie 100% kosztów kwalifikowalnych operacji.

7.2.2.2. Działania upowszechniające dobre praktyki lub innowacyjne rozwiązania.

Rodzaj wsparcia

Pomoc ma formę refundacji kosztów kwalifikowalnych operacji.

Powiązania z innymi aktami prawnymi

Koszty kwalifikowalne

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- koszty ściśle związane z organizacją i przeprowadzeniem działań upowszechniających,
- koszty ogólne związane z realizacją operacji.

Beneficjenci

- jednostki naukowe i uczelnie;
- publiczne podmioty doradcze, tj. wojewódzkie ośrodki doradztwa rolniczego, Centrum Doradztwa Rolniczego, izby rolnicze;
- podmioty prowadzące działalność szkoleniową.

Warunki kwalifikowalności

Pomoc może być przyznana jeśli:

- operacja wpisuje się w priorytety PROW 2014–2020,

Pomoc może być przyznana wnioskodawcy, który:

- prowadzi działalność szkoleniową na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej,
- dysponuje odpowiednim personelem, w tym kadrą dydaktyczną,
- dysponuje odpowiednią bazą dydaktyczno-lokalową do prowadzenia działań transferu wiedzy,
- posiada odpowiednie doświadczenie w organizacji działań transferu wiedzy dla uczestników tych działań.

Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru

Szczegółowe zasady konkursów ustalane będą w zależności od ich celu / tematyki / grupy docelowej uczestników. Kryteria wyboru będą dostosowane do danego konkursu i będą obejmować m.in. kryteria jakościowe, cenę.

Kwoty i wielkość wsparcia

Poziom pomocy finansowej wynosi maksymalnie 100% kosztów kwalifikowalnych operacji.

Możliwość weryfikacji i kontroli działania

- **Ryzyko we wdrażaniu działania**

Brak

- **Działania łagodzące**

Brak

- **Ogólna ocena działania**

Nie stwierdzono zagrożeń.

Metoda kalkulacji kwoty wsparcia dla działania

Nie dotyczy

Inne ważne uwagi istotne dla zrozumienia i wdrażania działania

Ostatecznymi odbiorcami pomocy (uczestnikami działań transferu wiedzy) są: rolnik, domownik rolnika, małżonek rolnika, osoba zatrudniona w rolnictwie, właściciel lasu, osoba fizyczna, która nie ukończyła 40. roku życia, posiadająca odpowiednie kwalifikacje, rozpoczynająca po raz pierwszy prowadzenie gospodarstwa (młody rolnik w ramach działania „Premia dla młodych rolników” PROW 2014–2020).

Ostateczni odbiorcy pomocy nie ponoszą kosztów związanych z udziałem w tych działaniach.

Inne informacje ważne dla działania

Wsparcie może być przyznane temu wnioskodawcy, który:

- posiada odpowiednie doświadczenie w organizacji działań transferu wiedzy dla uczestników tych działań, gdzie za odpowiednie doświadczenie uważa się co najmniej 5 lat aktywności w organizacji działań transferu wiedzy o charakterze i złożoności porównywalnych z zakresem działania. Za aktywność w organizacji działań transferu wiedzy uważa się organizację minimum sześciu działań w roku, potwierdzone rocznymi sprawozdaniami z działalności lub min. 3 rekomendacjami dotyczącymi realizacji ww. działań transferu wiedzy.
- dysponuje odpowiednim personelem, który posiada przygotowanie do organizacji i przeprowadzenia działań transferu wiedzy. Kadra dydaktyczna posiada kwalifikacje do przeprowadzenia działań transferu wiedzy odpowiadające zakresowi określonymu w konkursie (m.in. odpowiednie wykształcenie, ukończone szkolenia, kursy, staże).
- dysponuje odpowiednią bazą dydaktyczno-lokalową do prowadzenia działań transferu wiedzy.

7.3 Usługi doradcze, usługi z zakresu zarządzania gospodarstwem rolnym i usługi z zakresu zastępstw

Podstawa prawna

Art. 15. rozporządzenia EFRROW

Ogólny opis działania

Realizacja działania ma umożliwić wzmocnienie mechanizmów transferu wiedzy i innowacji m.in. poprzez doradztwo, którego oferta będzie dostosowana do indywidualnych potrzeb rolnika lub grupy rolników, lub właścicieli lasów. Ponadto, realizując cele priorytetu pierwszego – promowanie uczenia się przez całe życie, wsparcie kierowane będzie także na doskonalenie zawodowe doradców w zakresie obszarów, w ramach których świadczone będą usługi doradcze.

Wsparcie w ramach tego działania obejmuje następujące poddziałania: udzielanie pomocy rolnikom lub właścicielom lasów w korzystaniu z usług doradczych oraz wsparcie szkoleń dla doradców.

W ramach poddziałania: udzielanie pomocy rolnikom lub właścicielom lasów w korzystaniu z usług doradczych, wsparcie będzie udzielane na następujące typy operacji:

- Świadczenia kompleksowej porady (usługi doradczej) dla rolników lub grupy rolników w szczególności w zakresie:
  - zobowiązań na szczeblu gospodarstwa rolnego wynikających z obowiązkowych wymogów dotyczących zarządzania lub norm dotyczących dobrej kultury rolnej zgodnej z ochroną środowiska;
  - praktyk rolniczych korzystnych dla klimatu i środowiska, działań na szczeblu gospodarstwa rolnego przewidzianych w programach rozwoju obszarów wiejskich służących modernizacji gospodarstw rolnych, budowaniu konkurencyjności, integracji sektorowej, innowacji, zorientowaniu na rynek oraz promowaniu przedsiębiorczości;
  - wymogów na szczeblu uczestników określonych przez państwa członkowskie do celów wdrożenia art. 11 ust. 3 dyrektywy 2000/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady;
  - wymogów na szczeblu uczestników określonych przez państwa członkowskie do celów wdrożenia art. 55 rozporządzenia (WE) nr 1107/2009, w szczególności zgodności z ogólnymi zasadami zintegrowanej ochrony przed szkodnikami, o której mowa w art. 14 dyrektywy 2009/128/WE ustanawiającej ramy wspólnotowego działania na rzecz zrównoważonego stosowania pestycydów;
  - norm higieny pracy lub norm bezpieczeństwa związanych z gospodarstwem rolnym;
  - szczególnego doradztwa dla rolników rozpoczynających działalność po raz pierwszy.

Usługa doradcza dla rolników i grup rolników może obejmować także inne kwestie w szczególności związane z:

- ekonomicznymi, rolniczymi i środowiskowymi wynikami gospodarstwa rolnego (np. opracowanie biznesplanu, rentowność ekonomiczna, zarządzanie ryzykiem, strategie adaptacji do zmian klimatu i łagodzenia ich skutków, technologii produkcji),
  - ekonomiką i zarządzaniem gospodarstwem,
  - rozwojem krótkich łańcuchów dostaw,
  - rolnictwem ekologicznym,
  - aspektami zdrowotnymi chowu zwierząt.
- Świadczenia porady (usługi doradczej) dla właścicieli lasów, która obejmuje co najmniej odpowiednie obowiązki w ramach następujących obszarów:
    - ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory, tj. wynikające z dyrektywy 92/43/EWG,
    - ochrony dzikiego ptactwa, tj. wynikające z dyrektywy 2009/147/WE,
    - ram działania Wspólnoty w dziedzinie polityki wodnej, tj. dyrektywa 2000/60/WE.

Usługa doradcza może obejmować także kwestie związane z efektywnością gospodarczą i środowiskową gospodarstwa leśnego.

W ramach poddziałania: wsparcie szkoleń dla doradców będzie udzielane na szkolenia w ramach doskonalenia zawodowego doradców w zakresie obszarów, w ramach których świadczone będą usługi doradcze dla rolników, grupy rolników i właścicieli lasów.

Wsparcie w ramach działania będzie wpływać na realizację celu szczegółowego Programu:

- 2A - poprawa wyników gospodarczych wszystkich gospodarstw rolnych i ułatwienie restrukturyzacji i modernizacji gospodarstw rolnych, szczególnie z myślą o zwiększeniu uczestnictwa w rynku i zorientowania na rynek oraz zróżnicowania produkcji rolnej.

Zgodnie z logiką interwencji KE, poprzez realizację powyższego celu, działanie przyczynia się do osiągnięcia celu szczegółowego w ramach priorytetu 1, tj.

- zwiększanie innowacyjności i bazy wiedzy na obszarach wiejskich (1A).

7.3.1 Poddziałanie: Udzielanie pomocy rolnikom lub właścicielom lasów w korzystaniu z usług doradczych

7.3.1.1 Świadczenie kompleksowej porady dla rolnika lub grupy rolników

Rodzaj wsparcia

Pomoc ma formę refundacji kosztów kwalifikowalnych operacji.

Powiązania z innymi aktami prawnymi

Usługa doradcza świadczona w ramach tego działania powinna być spójna i zgodna z odpowiednim prawodawstwem UE dotyczącym przedmiotu usługi.

Koszty kwalifikowalne

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- koszty udzielenia porady (np. wynagrodzenia pracowników, podróże, materiały, koszty związane z miejscem, w którym udzielono porady);
- koszty związane z promocją i informacją.

Beneficjenci

- publiczne podmioty doradcze, tj. wojewódzkie ośrodki doradztwa rolniczego, Centrum Doradztwa Rolniczego, izby rolnicze;
- prywatne podmioty doradcze.

Warunki kwalifikowalności

Pomoc może być przyznana jeśli :

- operacja wpisuje się w priorytety PROW 2014–2020;
- zakres usług doradczych dla rolnika będzie powiązany z co najmniej jednym unijnym priorytetem i z co najmniej jednym zagadnieniem, o których mowa w ogólnym opisie działania;
- zakres usług doradczych w przypadku grupy rolników będzie powiązany z co najmniej jednym unijnym priorytetem i z co najmniej jednym zagadnieniem, o których mowa w ogólnym opisie działania i co najmniej 5 rolników zadeklaruje chęć objęcia takim grupowym programem doradczym.

Pomoc może być przyznana wnioskodawcy, który:

- prowadzi działalność doradczą na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
- dysponuje odpowiednią liczbą doradców;
- posiada odpowiednie warunki techniczne i lokalowe biura, pozwalające na efektywne i sprawne wykonywanie zadań związanych ze świadczeniem usług doradczych;
- posiada odpowiednie doświadczenie w świadczeniu usług doradczych,

- przedłoży wraz z wnioskiem o przyznanie pomocy opracowany program doradczy dla rolników lub grupy rolników z terenu, który nie będzie wykraczał poza granice województwa (program doradczy nie musi obejmować wszystkich rolników z obszaru województwa);
- zapewni, że dany program doradczy obejmuje jednego rolnika jeden raz.

Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru

Kryteria wyboru będą uwzględniać w szczególności: szczegółowość zakresu programu doradczego, uwzględnienie w programie doradczym dodatkowych elementów informacyjno-upowszechniających związanych z obszarem usługi, doświadczenie w świadczeniu usług doradczych, dysponowanie wykwalifikowanym personelem.

Kwoty i wielkość wsparcia

Poziom pomocy finansowej wynosi maksymalnie 100% kosztów kwalifikowalnych operacji, jednak nie więcej niż:

- równowartość 1 500 euro za poradę – opracowanie i zrealizowanie 3-letniego programu doradczego dla rolnika / grupy rolników,
- równowartość 1 050 euro za poradę – opracowanie i zrealizowanie 2-letniego programu doradczego dla rolnika / grupy rolników.

Rolnik lub grupa rolników mogą skorzystać z porady maksymalnie dwa razy w okresie realizacji PROW 2014–2020.

7.3.1.2 Świadczenie kompleksowej porady dla właścicieli lasów

Rodzaj wsparcia

Pomoc ma formę refundacji kosztów kwalifikowalnych operacji.

Powiązania z innymi aktami prawnymi

Usługa doradcza świadczona w ramach tego działania powinna być spójna i zgodna z odpowiednim prawodawstwem UE dotyczącym przedmiotu usługi.

Koszty kwalifikowalne

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- koszty udzielenia porady (np. wynagrodzenia pracowników, podróże, materiały, koszty związane z miejscem, w którym udzielono porady);
- koszty związane z promocją i informacją.

Beneficjenci

- publiczne podmioty doradcze, tj. wojewódzkie ośrodki doradztwa rolniczego, Centrum Doradztwa Rolniczego, izby rolnicze;

- prywatne podmioty doradcze.

Warunki kwalifikowalności

Pomoc może być przyznana, jeżeli:

- operacja wpisuje się w priorytety PROW 2014–2020;
- zakres usług doradczych dla właścicieli lasów będzie powiązany z co najmniej jednym unijnym priorytetem i będzie obejmować co najmniej odpowiednie obowiązki w ramach obszarów, o których mowa w ogólnym opisie działania;
- zakres usług doradczych w przypadku grupy właścicieli lasów będzie powiązany z co najmniej jednym unijnym priorytetem i będzie obejmować co najmniej odpowiednie obowiązki w ramach obszarów, o których mowa w ogólnym opisie działania, i co najmniej 3 właścicieli lasów zadeklaruje chęć objęcia takim grupowym programem doradczym.

Pomoc może być przyznana wnioskodawcy, który:

- prowadzi działalność doradczą na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
- dysponuje odpowiednią liczbą doradców;
- posiada odpowiednie warunki techniczne i lokalowe biura, pozwalające na efektywne i sprawne wykonywanie zadań związanych ze świadczeniem usług doradczych;
- posiada odpowiednie doświadczenie w świadczeniu usług doradczych;
- przedłoży wraz z wnioskiem o przyznanie pomocy opracowany program doradczy dla właścicieli lasów lub grupy właścicieli lasów z terenu, który nie będzie wykraczał poza granice województwa (program doradczy nie musi obejmować wszystkich właścicieli lasów z obszaru województwa);
- zapewni, że dany program doradczy obejmuje jednego właściciela lasu jeden raz.

Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru

Kryteria wyboru będą uwzględniać w szczególności: szczegółowość zakresu programu doradczego, uwzględnienie w programie doradczym dodatkowych elementów informacyjno-upowszechniających związanych z obszarem usługi, doświadczenie w świadczeniu usług doradczych, dysponowanie wykwalifikowanym personelem.

Kwoty i wielkość wsparcia

Poziom pomocy finansowej wynosi maksymalnie 100% kosztów kwalifikowalnych operacji, jednak nie więcej niż równowartość 500 euro za poradę - opracowanie i zrealizowanie programu doradczego dla właściciela lasu/ grupy właścicieli lasów.

Właściciel lasu lub grupa właścicieli lasów mogą skorzystać z porady maksymalnie dwa razy w okresie realizacji PROW 2014–2020.

7.3.2 Poddziałanie: Wsparcie szkoleń dla doradców

Rodzaj wsparcia

Pomoc ma formę refundacji kosztów kwalifikowalnych operacji.

Powiązania z innymi aktami prawnymi

Koszty kwalifikowalne

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- koszty szkolenia doradców (np. wynagrodzenia pracowników, koszty podróży, materiały, koszty związane z miejscem, w którym szkolenie jest prowadzone);
- koszty związane z promocją i informacją.

Beneficjenci

- Centrum Doradztwa Rolniczego;
- instytuty badawcze;
- uczelnie.

Warunki kwalifikowalności

Pomoc może być przyznana, jeżeli:

- operacja wpisuje się w priorytety PROW 2014–2020;
- zakres programu szkoleniowego obejmuje obszary, o których mowa w ogólnym opisie działania, w ramach których świadczone będą usługi doradcze dla rolników lub grupy rolników, lub właścicieli lasów, lub grupy właścicieli lasów.

Pomoc może być przyznana wnioskodawcy, który:

- prowadzi działalność szkoleniową na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
- dysponuje odpowiednim personelem, w tym kadrami dydaktyczną;
- posiada odpowiednie warunki techniczne i lokalowe biura, pozwalające na efektywne i sprawne wykonywanie zadań związanych ze świadczeniem usług szkoleniowych;
- dysponuje odpowiednią bazą dydaktyczno-lokalową;
- posiada odpowiednie doświadczenie w organizowaniu i przeprowadzaniu szkoleń;
- przedłoży wraz z wnioskiem o przyznanie pomocy opracowany program szkoleniowy wraz z harmonogramem.

Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru

Kryteria wyboru będą uwzględniać w szczególności: uszczegółowienie zakresu programu szkoleniowego, uwzględnienie w programie szkoleniowym dodatkowych elementów informacyjno-upowszechniających związanych z obszarem szkolenia, doświadczenie w świadczeniu usług szkoleniowych, dysponowanie wykwalifikowanym personelem.

Kwoty i wielkość wsparcia

Poziom pomocy finansowej wynosi maksymalnie 100% kosztów kwalifikowalnych operacji, jednak nie więcej niż równowartość 200 000 euro za trzy lata szkolenia doradców dla jednego podmiotu szkoleniowego w okresie realizacji Programu.

Możliwość weryfikacji i kontroli działania

- **Ryzyko we wdrażaniu działania**

Brak

- **Działania łagodzące**

Brak

- **Ogólna ocena działania**

Nie stwierdzono zagrożeń.

Metoda kalkulacji kwoty wsparcia dla działania

Nie dotyczy

Inne ważne uwagi istotne dla zrozumienia i wdrażania działania

Przez poradę dla rolnika (usługę doradczą) rozumie się opracowanie i zrealizowanie 2- albo 3-letniego programu doradczego dla rolnika lub grupy rolników, wykonanego przez doradcę lub grupę doradców/specjalistów, zatrudnionych w podmiocie doradczym, będącym beneficjentem działania.

Przez poradę dla właściciela lasu (usługę doradczą) rozumie się opracowanie i zrealizowanie programu doradczego dla właściciela lasu lub grupy właścicieli lasów, wykonanego przez doradcę lub grupę doradców/specjalistów, zatrudnionych w podmiocie doradczym, będącym beneficjentem działania.

Porada dla grupy rolników lub grupy właścicieli lasów może być świadczona jedynie w należycie uzasadnionych przypadkach. O grupie rolników można mówić wówczas, gdy w jej skład wchodzi co najmniej 5 rolników, którzy deklarują chęć objęcia grupowym doradztwem i korzystania z porady. O grupie właścicieli lasów można mówić wówczas, gdy w jej skład wchodzi co najmniej 3 właścicieli lasu, którzy deklarują chęć objęcia grupowym doradztwem i korzystania z porady.

Ostatecznymi odbiorcami pomocy są: rolnik, grupa rolników, właściciel lasu, grupa właścicieli lasów, doradcy.

Ostateczni odbiorcy usług doradczych i szkoleń dla doradców nie ponoszą kosztów związanych ze świadczeniem usług lub udziałem w szkoleniach.

Pomoc może być przyznana wnioskodawcy, który dysponuje odpowiednim personelem doradczym lub szkoleniowym, który posiada przygotowanie do świadczenia usług doradczych lub szkoleniowych. Wykwalifikowany doradca powinien posiadać wyższe wykształcenie w obszarze nauk rolniczych, leśnych lub weterynaryjnych oraz mieć ukończone kursy prowadzone przez Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, uprawniające do wpisu na listę doradców rolniczych lub rolnośrodowiskowych.

Wykwalifikowany doradca leśny powinien mieć wykształcenie średnie w zakresie leśnictwa lub wykształcenie wyższe na kierunku leśnictwo lub na kierunkach pokrewnych, ukończone szkolenie organizowane przez Lasy Państwowe oraz wpis na listę doradców leśnych, prowadzoną przez dyrektora CDR.

Kadra dydaktyczna do szkoleń dla doradców powinna posiadać kwalifikacje, tj. wykształcenie wyższe i co najmniej 3-letnie doświadczenie zawodowe odpowiadające zakresowi tematycznemu prowadzonych szkoleń.

Inne informacje ważne dla działania

Wsparcie może być przyznane temu wnioskodawcy, który:

- posiada odpowiednie doświadczenie w świadczeniu usług doradczych dla ostatecznych odbiorców działania, gdzie za odpowiednie doświadczenie uważa się co najmniej 12 miesięcy aktywności w świadczeniu usług doradczych o charakterze i złożoności porównywalnym z zakresem działania.
    Za aktywność w świadczeniu usług doradczych uważa się udzielenie minimum 15 porad w roku, potwierdzonych stosownymi dokumentami, np. umowa z rolnikiem;
- posiada odpowiednie doświadczenie w świadczeniu usług szkoleniowych dla ostatecznych odbiorców działania, gdzie za odpowiednie doświadczenie uważa się co najmniej 3 lata aktywności w świadczeniu usług szkoleniowych o charakterze i złożoności porównywalnym z zakresem działania.
    Za aktywność w świadczeniu usług szkoleniowych uważa się przeprowadzenie minimum 5 szkoleń dla doradców lub rolników, lub właścicieli lasów w roku, potwierdzonych stosownymi dokumentami;
- dysponuje odpowiednią bazą dydaktyczno-lokalową do świadczenia usług doradczych lub szkoleniowych.

7.4 Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych

Podstawa prawna

Art. 16. rozporządzenia EFRROW

Ogólny opis działania

Wprowadzanie na rynek wysokojakościowych produktów rolnych i środków spożywczych, wytwarzanych w ramach systemów jakości, wiąże się z wyższymi kosztami produkcji. W związku z tym, wsparcie uczestników tych systemów jest szczególnie ważne, ponieważ rynek produktów o wysokiej, potwierdzonej jakości, rozwija się w Polsce dopiero od kilku lat. Uczestnictwo w systemach jakości zapewnia wytwarzanie produktów wysokiej jakości, otrzymywanych w wyniku produkcji ponadstandardowej, określonej właściwymi przepisami, przy uwzględnieniu zachowania dziedzictwa narodowego oraz dbałości o wpływ całego procesu wytwarzania na środowisko. Współpraca pomiędzy uczestnikami systemów jakości sprzyja zwiększaniu siły ekonomicznej tych podmiotów na rynku.

Cele szczegółowe i cele przekrojowe

Priorytet 3. Wspieranie organizacji łańcucha dostaw żywności, w tym przetwarzania i wprowadzania do obrotu produktów rolnych, promowanie dobrostanu zwierząt i zarządzania ryzykiem w rolnictwie, ze szczególnym naciskiem na:

- poprawę konkurencyjności producentów rolnych poprzez lepsze ich zintegrowanie z łańcuchem rolno-spożywczym poprzez systemy jakości, dodawanie wartości do produktów rolnych, promocję na rynkach lokalnych i krótkie cykle dostaw, grupy i organizacje producentów oraz organizacje międzybranżowe (3A).

7.4.1 Poddziałanie: Wsparcie dla nowych uczestników systemów jakości

Przystępowanie do uczestnictwa w systemie jakości wiąże się z ponoszeniem dodatkowych kosztów, wynikających z potrzeby wprowadzenia niezbędnych zmian w gospodarstwie oraz poddaniu go niezbędnym kontrolom, zgodnie z określonymi standardami systemu. Wsparcie ma charakter motywacyjny i ma na celu ułatwienie prowadzenia produkcji w nowych warunkach, wymaganych przez określony system jakości. Wsparcie ma na celu także umożliwienie pokrycia dodatkowych kosztów produkcji do momentu, kiedy będą one odzwierciedlone w wyższych cenach produktów na rynku.

Rodzaj wsparcia

Pomoc ma formę refundacji, w okresie 3 lat od przystąpienia do systemu jakości.

Powiązania z innymi aktami prawnymi

- Przepisy stanowiące podstawę dla unijnych systemów jakości, w tym rolnictwa ekologicznego.
- Przepisy stanowiące podstawę dla krajowych systemów jakości.

Koszty kwalifikowalne

Obejmują koszty poniesione przy przystępowaniu do systemu jakości i roczną składkę za udział w tym systemie. Do kosztów kwalifikowalnych zaliczane są wydatki dotyczące kontroli zgodności z wymaganiami systemu.

Beneficjenci

Rolnik aktywny zawodowo.

Warunki kwalifikowalności

Pomoc przyznawana jest wnioskodawcy, który wytwarza produkty rolne lub środki spożywcze przeznaczone do spożycia przez ludzi w ramach systemu jakości, który nie otrzymywał tego rodzaju wsparcia dla tego samego produktu rolnego lub środka spożywczego w ramach działania „Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności” objętego PROW 2007–2013.

Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru

Kryteria wyboru uwzględniają w szczególności wielkość powierzchni gruntów, na których wnioskodawca prowadzi wysokojakościową produkcję. Preferencje w przyznawaniu pomocy odnosić się będą do gospodarstw do 5 ha, dla których koszty stałe, wynikające z udziału w systemach jakości, stanowią duże obciążenie finansowe.

Kwoty i wielkość wsparcia

Do równowartości 2 000 euro na gospodarstwo rocznie.

Kwoty możliwe do refundacji w ramach poszczególnych systemów jakości zostaną określone w przepisach krajowych.

7.4.2 Poddziałanie: Wsparcie na przeprowadzenie działań informacyjnych i promocyjnych

Rozpoznawalność produktów objętych systemami jakości wymaga nakładów na promocję i informację o tych produktach, dlatego też konieczne jest wsparcie pozwalające na dotarcie do ich odbiorców. W Polsce nadal obserwuje się niski poziom wiedzy na temat istnienia unijnych i krajowych systemów jakości, w ramach których wytwarzane są wysokojakościowe produkty. W rezultacie utrzymuje się niski popyt na te produkty. Działania informacyjne i promocyjne skierowane są do konsumentów, w szczególności w celu zapoznania ich z tymi produktami oraz zwrócenia uwagi na ich specyficzne cechy. Dotarcie do konsumenta ma na celu zwiększenie wiedzy w zakresie wysokojakościowej produkcji a tym samym wzrost popytu na te produkty. Powinno to z jednej strony zapewnić zbyt tych produktów, a z drugiej strony stanowić zachętę do zwiększania skali ich produkcji czy do jej rozpoczęcia. Zwiększony

popyt na ten rodzaj produkcji może pozytywnie wpływać na aktywizację mieszkańców terenów wiejskich oraz na wzrost zatrudnienia na tych terenach.

Rodzaj wsparcia

Pomoc ma formę refundacji kosztów kwalifikowalnych operacji.

Powiązania z innymi aktami prawnymi

- Przepisy stanowiące podstawę dla unijnych systemów jakości, w tym rolnictwa ekologicznego.
- Przepisy stanowiące podstawę dla krajowych systemów jakości.

Koszty kwalifikowalne

Koszty poniesione w celu przeprowadzenia działań promocyjnych.

Rodzaje kosztów określone zostaną w przepisach krajowych.

Beneficjenci

Podmiot utworzony przez co najmniej dwóch producentów, wytwarzających produkty rolne lub środki spożywcze w ramach systemów jakości, zwany dalej „zespołem promocyjnym”.

Warunki kwalifikowalności

Pomoc może być przyznana wnioskodawcy, którego członkowie uczestniczą w wytwarzaniu produktu rolnego lub środka spożywczego w ramach systemu jakości przeznaczonego do spożycia przez ludzi.

Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru

Przewiduje się preferencje w zakresie wyboru operacji dla wnioskodawców, którzy nie otrzymywali tego rodzaju wsparcia w ramach działania „Działania informacyjne i promocyjne” objętego PROW 2007–2013.

Kryteria wyboru będą uwzględniać założoną przez wnioskodawców efektywność zaplanowanych działań promocyjnych.

Kwoty i wielkość wsparcia

70% kosztów kwalifikowalnych.

Możliwość weryfikacji i kontroli działania

- **Ryzyko we wdrażaniu działania**

Brak

- **Działania łagodzące**

Brak

- **Ogólna ocena działania**

Nie stwierdzono zagrożeń.

Metoda kalkulacji kwoty wsparcia dla działania

Nie dotyczy

Inne ważne uwagi istotne dla zrozumienia i wdrażania działania

Przez zespół promocyjny należy rozumieć m.in. Grupę Producentów, Organizację Producentów, Organizację międzybranżową, Organizację branżową oraz inne podmioty, niezależnie od posiadania przez nie formy prawnej, integrujące uczestników systemu jakości.

Inne informacje ważne dla działania

Podstawy prawne dotyczące funkcjonowania krajowych systemów jakości żywności:

- Integrowana produkcja roślin (IP) w rozumieniu ustawy z dnia 8 marca 2013 r. o środkach ochrony roślin (Dz. U. poz. 455);
- System Jakość Tradycja uznany za krajowy system jakości żywności na mocy decyzji Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 12 czerwca 2007 r.;
- System jakości QMP uznany za krajowy system jakości żywności na mocy decyzji Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 20 października 2008 r.;
- System jakości QAFP uznany za krajowy system jakości żywności w zakresie mięsa wieprzowego i drobiowego na mocy decyzji Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 grudnia 2009 r. oraz z dnia 13 stycznia 2011 r.;
- System jakości QAFP uznany za krajowy system jakości żywności w zakresie produkcji wędlin na mocy decyzji Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 stycznia 2012 r.;
- System jakości PQS uznany za krajowy system jakości żywności na mocy decyzji Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 grudnia 2009 r.

7.5 Inwestycje w środki trwałe

Podstawa prawna

Art. 17. rozporządzenia EFRROW

Ogólny opis działania

W ramach działania udziela się wsparcia w zakresie pierwotnej produkcji rolnej, przygotowania do sprzedaży, przetwórstwa, w wyniku którego powstaje produkt rolny oraz wprowadzania do obrotu (sprzedaż hurtowa) produktów rolnych, tj. produktów wymienionych w Załączniku nr 1 do Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej.

Wsparcie w ramach tego działania obejmuje również inwestycje materialne lub niematerialne, które dotyczą infrastruktury związanej z rozwojem, modernizacją lub dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa przez scalanie gruntów.

Cele szczegółowe i cele przekrojowe

Priorytet 2. „Zwiększenie rentowności gospodarstw i konkurencyjności wszystkich rodzajów rolnictwa we wszystkich regionach oraz promowanie innowacyjnych technologii w gospodarstwach i zrównoważonego zarządzania lasami, ze szczególnym naciskiem na”:

- poprawę wyników gospodarczych wszystkich gospodarstw oraz ułatwienie restrukturyzacji i modernizacji gospodarstw, szczególnie z myślą o zwiększeniu uczestnictwa w rynku i zorientowania na rynek, a także zróżnicowania produkcji rolnej (2A).

Priorytet 3. „Wspieranie organizacji łańcucha dostaw żywności, w tym przetwarzania i wprowadzania do obrotu produktów rolnych, promowanie dobrostanu zwierząt i zarządzania ryzykiem w rolnictwie, ze szczególnym naciskiem na”:

- poprawę konkurencyjności producentów rolnych poprzez lepsze ich zintegrowanie z łańcuchem rolno-spożywczym poprzez systemy jakości, dodawanie wartości do produktów rolnych, promocję na rynkach lokalnych i krótkie cykle dostaw, grupy i organizacje producentów oraz organizacje międzybranżowe (3A).

Priorytet 4. „Odtwarzanie, ochrona i wzbogacanie ekosystemów powiązanych z rolnictwem i leśnictwem”:

- zapobieganie erozji gleby i poprawa gospodarowania glebą (4C).

Działanie będzie realizować cele przekrojowe polityki rozwoju obszarów wiejskich, którymi są: innowacyjność, środowisko oraz przeciwdziałanie zmianie klimatu i przystosowanie się do niej.

7.5.1 Poddziałanie: Pomoc na inwestycje w gospodarstwach rolnych (Modernizacja gospodarstw rolnych)

Pomoc jest udzielana na materialne lub niematerialne inwestycje poprawiające ogólne wyniki (ogólną wydajność) gospodarstw rolnych prowadzących zarobkową działalność rolniczą.

Przez prowadzenie działalności w celach zarobkowych rozumie się prowadzenie działalności, której podstawowym celem jest osiągnięcie dochodu. Prowadzenie działalności w celach naukowo-badawczych nie stanowi prowadzenia działalności w celach zarobkowych.

W ramach tego poddziałania będą realizowane wyłącznie takie rodzaje operacji, które będą przyczyniały się do poprawy ogólnych wyników gospodarstwa. Poprzez poprawę ogólnych wyników gospodarstwa rolnego rozumie się poprawę konkurencyjności i zwiększenie rentowności gospodarstwa rolnego w wyniku jego restrukturyzacji.

Przez restrukturyzację rozumie się zmiany w gospodarstwie, które mają na celu poprawę jego konkurencyjności i zwiększenie jego rentowności oraz dokonywane z uwzględnieniem zmian w otoczeniu oraz wewnętrznych potrzeb danego gospodarstwa. Restrukturyzacja powinna być oparta o orientację rynkową.

Restrukturyzacja musi doprowadzić do wzrostu wartości dodanej brutto w gospodarstwie (GVA), w szczególności w wyniku racjonalizacji technologii produkcji lub wprowadzenia innowacji, zmiany profilu lub skali produkcji, poprawy jakości produkcji lub zwiększenia wartości dodanej produktu, co najmniej o 10% w odniesieniu do roku bazowego w okresie 5 lat od dnia przyznania pomocy.

Poprawa ogólnych wyników gospodarstwa rolnego fakultatywnie może dotyczyć:

- poprawy efektywności korzystania z zasobów wodnych w gospodarstwie,
- poprawy efektywności wykorzystania energii w gospodarstwie,
- zwiększenia wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w gospodarstwie,
- redukcji emisji gazów cieplarnianych i amoniaku z rolnictwa w gospodarstwie,

Operacje mogą dotyczyć produkcji produktów rolnych, żywnościowych jak i nieżywnościowych, a także przygotowania do sprzedaży produktów rolnych wytwarzanych w gospodarstwie.

W tym poddziałaniu będą również realizowane inwestycje zbiorowe, przez które rozumie się operacje realizowane przez co najmniej dwóch rolników, dotyczące gospodarstw tych rolników, w nich realizowane i przyczyniające się do poprawy ogólnych wyników tych gospodarstw np. budowa wspólnej przechowalni, silosu albo zakup wspólnej maszyny do prac polowych.

Uzasadnione ekonomicznie wykorzystanie odnawialnych źródeł energii może stanowić element operacji.

Celem poddziałania jest zwiększenie rentowności i konkurencyjności gospodarstw w następujących obszarach:

- rozwój produkcji psziąt,
- rozwój produkcji mleka krowiego,
- rozwój produkcji bydła mięsnego,
- operacje związane z racjonalizacją technologii produkcji, wprowadzeniem innowacji, zmianą profilu produkcji, zwiększeniem skali produkcji, poprawą jakości produkcji lub zwiększeniem wartości dodanej produktu.

Nabory wniosków o przyznanie pomocy będą ogłaszane w ramach powyższych obszarów. Każda z przyjętych do finansowania operacji będzie musiała przyczyniać się do realizacji celu szczegółowego 2A i ewentualnie dodatkowo do co najmniej jednego z następujących: celu szczegółowego 2B lub jednego z celów szczegółowych priorytetu 5, o których mowa w rozporządzeniu EFRROW, z wyłączeniem celu szczegółowego 5E.

Rodzaj wsparcia

Pomoc ma formę refundacji części kosztów kwalifikowalnych operacji.

Powiązania z innymi aktami prawnymi

Przepisy, z których wynika, iż istnieje możliwość podwójnego finansowania operacji kwalifikującej się do wsparcia w ramach tego poddziałania (m.in. kredyty preferencyjne, ulga inwestycyjna).

Przepisy dotyczące definicji młodego rolnika z poddziałania „Premie dla młodych rolników”.

Koszty kwalifikowalne

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- koszty budowy lub modernizacji budynków lub budowli;
- koszty zakupu (w tym również instalacji) lub leasingu zakończonym przeniesieniem prawa własności nowych maszyn i wyposażenia do wartości rynkowej majątku;
- koszty zakupu (w tym również instalacji) lub budowy elementów infrastruktury technicznej;
- koszty ogólne związane z wydatkami, o których mowa w ww. punktach, takie jak koszty przygotowania dokumentacji technicznej operacji, sprawowania nadzoru inwestorskiego lub autorskiego, czy koszty związane z kierowaniem robotami budowlanymi, opłaty za konsultacje, opłaty za doradztwo na temat zrównoważenia środowiskowego i gospodarczego, w tym studia wykonalności;
- koszty zakładania sadów i plantacji krzewów owocowych owocujących efektywnie dłużej niż 5 lat;
- koszty zakupu lub rozwoju oprogramowania komputerowego i zakupu patentów, licencji, praw autorskich, znaków towarowych.

Inwestycje, których dotyczą ww. koszty, muszą być bezpośrednio związane z działalnością rolniczą, w tym również mogą dotyczyć przygotowania do sprzedaży produktów rolnych wytwarzanych w gospodarstwie.

Nie ma możliwości wsparcia zakupu zwierząt.

Leasing zwrotny, dodatkowe koszty związane z umową leasingu, takie jak np. marża finansującego i ubezpieczenie oraz podatek VAT nie są kosztami kwalifikowalnymi.

Nie przewiduje się dofinansowania prostych inwestycji odtworzeniowych.

Koszty kwalifikowalne zostaną uszczegółowione na poziomie przepisów krajowych.

Beneficjenci

Rolnik prowadzący działalność rolniczą w celach zarobkowych lub grupa takich rolników.

W przypadku rolnika będącego jednostką organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej, o pomoc może ubiegać się jedynie spółka osobowa.

Grupę rolników stanowi co najmniej dwóch rolników, którzy ubiegają się wspólnie o pomoc w ramach tego poddziałania w celu zrealizowania inwestycji zbiorowej.

Warunki kwalifikowalności

Pomoc może być przyznana wyłącznie w przypadku, gdy realizacja inwestycji jest uzasadniona ekonomicznie, w tym pod względem kosztów, oraz nie jest możliwa bez udziału środków publicznych (unikanie efektu deadweight).

O pomoc może ubiegać się rolnik, który prowadzi na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej działalność rolniczą. Pomoc dotyczy gospodarstw prowadzących zarobkową działalność rolniczą w zakresie produkcji roślinnej lub zwierzęcej, w tym również produkcji materiału siewnego, szkółkarskiego, hodowlanego lub reprodukcyjnego, produkcji warzywniczej, roślin ozdobnych, grzybów uprawnych, sadownictwa, hodowli i produkcji materiału zarodowego zwierząt, ptactwa i owadów użytkowych lub produkcji zwierzęcej typu przemysłowego fermowego, z wyłączeniem chowu i hodowli ryb.

W przypadku produkcji zwierzęcej pomoc dotyczy wyłącznie produkcji w zakresie zwierząt gospodarskich w rozumieniu przepisów o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich.

O pomoc może ubiegać się rolnik:

- posiadający gospodarstwo rolne w rozumieniu Kodeksu cywilnego, o powierzchni użytków rolnych co najmniej 1 ha lub nieruchomość służącą do prowadzenia produkcji w zakresie działów specjalnych produkcji rolnej w rozumieniu przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników, w brzmieniu na dzień wejścia w życie Programu, zwanych dalej „gospodarstwem” i
- kierujący tym gospodarstwem.

Wielkość ekonomiczna gospodarstwa uprawnionego do otrzymania pomocy stanowi co najmniej równowartość 6 tys. euro i nie jest większa niż 250 tys. euro. Od powyższej zasady przewiduje się wyjątek dla inwestycji dotyczących rozwoju produkcji mleka krowiego. W przypadku takich inwestycji pomoc może być przyznana, jeżeli w gospodarstwie jest utrzymywane co najmniej 25 krów albo utrzymywane jest minimum 15 krów i w wyniku

realizacji operacji do dnia złożenia wniosku o płatność ostateczną osiągnięty zostanie próg co najmniej 25 krów oraz wielkość ekonomiczna gospodarstwa uprawnionego do otrzymania pomocy nie jest większa niż 250 tys. euro.

Jeżeli o pomoc na inwestycję dotyczącą rozwoju produkcji mleka krowiego ubiega się młody rolnik, pomoc może być przyznana nawet jeżeli w gospodarstwie nie są utrzymywane krowy albo utrzymywanych jest mniej niż 15 krów. W takim przypadku wielkość ekonomiczna gospodarstwa uprawnionego do otrzymania pomocy stanowi co najmniej równowartość 6 tys. euro, a w wyniku realizacji operacji do dnia złożenia wniosku o płatność ostateczną zostanie osiągnięty próg co najmniej 25 krów.

Rolnik posiadający gospodarstwo o powierzchni powyżej 300 ha nie może ubiegać się o pomoc w ramach tego poddziałania.

W przypadku grupy rolników warunek posiadania gospodarstwa powinien być spełniony przez każdego z rolników tworzących grupę, jednakże dopuszcza się, aby gospodarstwo nie miało wymaganej minimalnej wielkości ekonomicznej, jeżeli:

- w wyniku realizacji operacji taką wielkość osiągnie,
- suma wielkości ekonomicznej gospodarstw rolników tworzących grupę wynosi minimum 15 tys. euro.

Żadne z gospodarstw rolników tworzących grupę nie może mieć większej, niż wskazane powyżej, maksymalnej wielkości ekonomicznej lub powierzchni.

Podział gospodarstwa lub produkcji, który będzie miał związek z dążeniem do obejścia ww. warunków, zostanie potraktowany jako stworzenie sztucznych warunków w celu uzyskania pomocy.

W przypadku beneficjenta, który posiada więcej niż jedno gospodarstwo, warunki kwalifikowalności takie jak: wielkość ekonomiczna, liczba krów oraz wymagana maksymalna powierzchnia są ustalone przez sumowanie wielkości ekonomicznej, krów i powierzchni gospodarstw.

Nie przewiduje się wsparcia gospodarstw w zakresie chowu drobiu, chyba że produkcja jest ekologiczna albo operacja będzie polegała na zmianie sposobu chowu z konwencjonalnego na ekologiczny.

W przypadku beneficjentów, którzy w ramach PROW 2007–2013 zakupili: ciągniki, kombajny, kosiarki, siewniki, agregaty uprawowe, pługi, opryskiwacze, rozsiewacze nawozów, rozrzutniki nawozów mineralnych, wozy asenizacyjne, ładowacze, przyczepy, ładowarki teleskopowe, wózki widłowe oraz inne maszyny, za niekwalifikowalny uznaje zakup rzeczy tego samego rodzaju, jak rzecz dofinansowana w ramach PROW 2007–2013 (np. kolejnego rozrzutnika).

Inwestycja, której dotyczy operacja, musi spełniać wymagania określone przepisami prawa mającymi zastosowanie do tej inwestycji.

Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru

Przewiduje się, w szczególności, preferencje w przyznawaniu pomocy dla operacji:

- dotyczących budowy lub modernizacji budynków inwentarskich, lub magazynów paszowych,
- wpływających na zwiększenie uczestnictwa w rynku lub zróżnicowanie produkcji rolnej lub dotyczących produkcji ekologicznej,
- realizowanych w gospodarstwach, w których produkcja jest objęta dobrowolnym ubezpieczeniem,
- wpływających na cele przekrojowe, w tym:
  - poprawę efektywności korzystania z zasobów wodnych w gospodarstwie,
  - poprawę efektywności wykorzystania energii w gospodarstwie,
  - zwiększenie wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w gospodarstwie,
  - redukcję emisji gazów cieplarnianych i amoniaku z rolnictwa w gospodarstwie.

Przewiduje się możliwość wprowadzenia kryteriów wyboru preferujących wielkość gospodarstwa lub wielkość produkcji w gospodarstwie.

Przewiduje się możliwość przeprowadzania naborów wojewódzkich, z kryteriami uzupełnionymi o kryteria zgodne z potrzebami zdefiniowanymi w danym województwie.

Kwoty i wielkość wsparcia

- do 60% kosztów kwalifikowalnych operacji w przypadku młodych rolników i inwestycji zbiorowych albo,
- do 50% kosztów kwalifikowalnych w przypadku pozostałych operacji

i nie mniej niż 30% kosztów kwalifikowalnych.

Maksymalna wysokość pomocy udzielonej jednemu beneficjentowi i na jedno gospodarstwo rolne, w tym na realizację projektów zbiorowych, w ramach poddziałania, w okresie realizacji PROW 2014–2020, nie może przekroczyć:

- 900 000 zł – w przypadku operacji realizowanej w ramach celu – rozwój produkcji psiań,
- 500 000 zł – w przypadku pozostałych celów, przy czym na inwestycje niezwiązane bezpośrednio z budową, modernizacją budynków inwentarskich lub adaptacją innych istniejących w gospodarstwie budynków na budynki inwentarskie, lub budową lub modernizacją magazynów paszowych w gospodarstwach, w których prowadzona jest produkcja zwierzęca, nie może przekroczyć 200 tys. zł.

Powyższe limity nie łączą się.

Pomoc przyznaje się na operację o planowanej wysokości kosztów kwalifikowalnych powyżej 50 tys. zł.

Jeżeli beneficjent ubiega się o pomoc albo przyznano mu pomoc w ramach poddziałania „Restrukturyzacja małych gospodarstw” wyżej wymienione limity pomniejsza się o wysokość premii.

Beneficjent może realizować operacje indywidualnie i zbiorowo z tym, że limit na drugą operację jest zawsze pomniejszony o kwotę pomocy udzielonej na pierwszą operację, niezależnie od tego, która operacja została zrealizowana jako pierwsza.

7.5.2 Poddziałanie: Pomoc na inwestycje w przetwórstwo/marketing i rozwój produktów rolnych (Przetwórstwo i marketing produktów rolnych)

Opis podziałania

Przetwórstwo i wprowadzanie do obrotu na poziomie handlu hurtowego produktów rolnych (tj. produktów wymienionych w Załączniku nr 1 do Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej z wyłączeniem produktów rybnych), przy czym produkt będący wynikiem przetwarzania powinien być również produktem rolnym.

Rodzaj wsparcia

Pomoc ma formę refundacji części kosztów kwalifikowalnych operacji.

Powiązania z innymi aktami prawnymi

Zalecenie Komisji z dnia 6 maja 2003 r. dotyczące definicji przedsiębiorstw mikro, małych i średnich (Dz. Urz. UE L 124 z 20.05.2003, str. 36).

Koszty kwalifikowalne

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- koszty budowy, modernizacji lub przebudowy budynków produkcyjnych lub magazynowych i budowli stanowiących infrastrukturę zakładów przetwórstwa, niezbędną do wdrożenia inwestycji w zakresie zakupu maszyn i urządzeń lub infrastruktury służącej ochronie środowiska,
- koszty zakupu (wraz z instalacją) lub leasingu zakończonego przeniesieniem prawa własności:
  - maszyn lub urządzeń do przetwarzania, magazynowania lub przygotowania produktów do sprzedaży,
  - aparatury pomiarowej, kontrolnej oraz sprzętu do sterowania procesem produkcji lub magazynowania,
  - urządzeń służących poprawie ochrony środowiska,
- koszty zakupu oprogramowania służącego zarządzaniu przedsiębiorstwem oraz sterowaniu procesem produkcji i magazynowania,
- koszty wdrożenia procedury certyfikowanych systemów zarządzania jakością,
- opłaty za patenty i licencje,
- koszty ogólne tj.: przygotowania dokumentacji technicznej projektu, przygotowania biznesplanu, nadzoru urbanistycznego, architektonicznego, budowlanego lub konserwatorskiego.

Leasing zwrotny, dodatkowe koszty związane z umową leasingu, takie jak np. marża finansującego i ubezpieczenie oraz podatek VAT nie są kosztami kwalifikowalnymi.

Beneficjenci

Osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, która:

- posiada zarejestrowaną działalność w zakresie przetwórstwa lub wprowadzania do obrotu produktów rolnych,
- działa jako przedsiębiorca wykonujący działalność jako mikro, małe lub średnie przedsiębiorstwo.

Rolnik, domownik, małżonek rolnika podlegający ubezpieczeniu społecznemu rolników z mocy ustawy w pełnym zakresie – dotyczy podmiotów składających wnioski w naborze tematycznym dotyczącym wsparcia rozpoczynania działalności gospodarczej w zakresie przetwórstwa produktów rolnych.

Warunki kwalifikowalności

Pomoc może być przyznana, jeżeli spełnione są następujące warunki:

- Wnioskodawca jest zdolny do realizacji i utrzymania planowanego przedsięwzięcia, co weryfikowane jest na podstawie analizy danych ekonomicznych dotyczących dotychczasowej działalności gospodarczej oraz projekcji finansowych zawartych w biznesplanie. Udzielenie pomocy możliwe jest wyłącznie w przypadku, gdy realizacja inwestycji nie jest możliwa bez udziału środków publicznych (unikanie tzw. efektu deadweight).
- Wnioskodawca deklaruje, iż po zakończeniu realizacji operacji będzie zaopatrywał się w co najmniej 50% całkowitej ilości surowców niezbędnych do produkcji na podstawie umów długoterminowych (co najmniej 3-letnich), zawieranych bezpośrednio z:
  - rolnikami
  - grupami lub organizacjami producentów,
  - związkami grup lub zrzeszeniami organizacji producentów lub
  - podmiotami wstępnie przetwarzającymi produkty rolne.

Wskazane umowy powinny zawierać również mechanizm ustalania cen nabycia produktów rolnych.

Powyższego warunku nie stosuje się do podmiotów przetwarzających:

- produkty rolne wytworzone przez ich członków,
- miód, produkty runa leśnego lub dziczyznę,
- wyłącznie produkty rolne wytworzone w ramach prowadzonej przez nie działalności rolniczej.

- Inwestycja, której dotyczy operacja, musi spełniać wymagania określone przepisami prawa mające zastosowanie do tej inwestycji.
- Pomoc może być udzielona na realizację operacji w zakładach spełniających obowiązujące standardy higieniczno – sanitarne, ochrony środowiska i dobrostanu zwierząt.
- Inwestycje zakładające wzrost mocy produkcyjnych mogą być wspierane pod warunkiem udokumentowania bazy surowcowej oraz wykazania możliwości zbytu planowanej produkcji.
- W ramach działania wspierane są inwestycje w sektorach przetwórstwa: mleka, mięsa (z wyjątkiem uboju o dużej skali), owoców i warzyw (z wyjątkiem produkcji napojów winopodobnych i winopochodnych), zbóż (z wyjątkiem produkcji słodu), ziemniaków, jaj, miodu, lnu i konopi, roślin oleistych, wysokobiałkowych, przetwarzania produktów rolnych na cele energetyczne, a także usługowego zamrażania wraz z przechowywaniem produktów rolnych.

Pomocą finansową objęte są operacje dotyczące sprzedaży hurtowej produktów rolnych: owoców i warzyw, kwiatów i roślin, mleka i wyrobów mleczarskich, mięsa i wyrobów z mięsa, zboża, rzepaku, szyszek chmielowych oraz materiału siewnego roślin rolniczych i warzywnych.

Szczegółowy wykaz rodzajów działalności według Polskiej Klasyfikacji Działalności objętej pomocą w niniejszym działaniu zostanie określony w przepisach krajowych.

W sektorach przetwórstwa i wprowadzania do obrotu: mleka i wyrobów mleczarskich, mięsa, owoców i warzyw oraz zbóż, wsparcie nie może dotyczyć budowy nowych zakładów – warunek ten nie dotyczy rolników składających wnioski w naborze tematycznym, dotyczącym wsparcia rozpoczęcia działalności gospodarczej w zakresie przetwórstwa produktów rolnych.

- Operacje nie mogą dotyczyć sprzedaży detalicznej – warunek ten nie dotyczy podmiotów składających wnioski w naborze tematycznym dotyczącym wsparcia rozpoczęcia działalności gospodarczej w zakresie przetwórstwa produktów rolnych.

Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru

Kryteria wyboru będą uwzględniać operacje dotyczące w szczególności:

- grup lub organizacji producentów oraz związków grup lub zrzeszeń organizacji producentów,
- spółdzielni,
- młodych rolników, tj. rolników poniżej 40. roku życia, podlegających ubezpieczeniu społecznemu rolników z mocy ustawy w pełnym zakresie – dotyczy podmiotów składających wnioski w naborze tematycznym, dotyczącym wsparcia rozpoczęcia działalności gospodarczej w zakresie przetwórstwa produktów rolnych,
- wnioskodawców zaopatrujących się w surowce do produkcji na podstawie długoterminowych umów, zawartych bezpośrednio z producentami rolnymi, na poziomie przekraczającym 50% całkowitej ilości nabywanych produktów rolnych,

- innowacyjności, ochrony środowiska, przeciwdziałania zmianom klimatu,
- wnioskodawców uczestniczących we wspólnotowych lub krajowych systemach jakości lub przetwarzających produkty rolne pochodzące bezpośrednio od producentów ekologicznych,
- realizacji inwestycji w gminach należących do powiatów o najwyższym poziomie bezrobocia w kraju,
- wybranych sektorów przetwarzania i wprowadzania do obrotu produktów rolnych.

Kwoty i wielkość wsparcia

Poziom pomocy wynosi maksymalnie 50% kosztów inwestycji kwalifikującej się do wsparcia.

Maksymalna wysokość pomocy przyznana w okresie realizacji Programu jednemu beneficjentowi wynosi 3 000 000 zł, a w przypadków związków grup producentów rolnych lub zrzeszeń organizacji producentów, wynosi 15 000 000 zł Minimalna wysokość pomocy przyznana na realizację jednej operacji wynosi 100 000 zł.

W przypadku operacji realizowanych przez rolników składających wnioski w naborze tematycznym dotyczącym wsparcia rozpoczynania działalności gospodarczej w zakresie przetwórstwa produktów rolnych, maksymalna kwota pomocy wynosi 100 000 zł. Natomiast wielkość pomocy przyznanej na realizację jednej operacji w tym przypadku nie może być niższa niż 10 000 zł.

7.5.3 Poddziałanie: Scalanie gruntów

Pomoc jest udzielana na inwestycje poprawiające strukturę obszarową gospodarstw rolnych i gruntów leśnych, pozwalające na racjonalne ukształtowanie rozłogów gruntów, dostosowanie granic nieruchomości do systemu urządzeń melioracji wodnych, dróg oraz rzeźby terenu. Podczas scalania gruntów projektuje się nowy układ komunikacyjny wsi, który umożliwia dojazd do działek i skraca odległość między siedliskiem i działkami uprawowymi. W wyniku przeprowadzenia procesu scalenia uzyskuje się poprawę efektywności gospodarowania m.in. poprzez obniżenie kosztów produkcji, zmniejszenie: nakładów pracy, czasu przejazdów i zużycia paliwa.

W ramach operacji przeprowadza się prace z zakresu zagospodarowania poscaleniowego, które obejmują w szczególności stworzenie funkcjonalnej sieci dróg dojazdowych do gruntów rolnych i leśnych oraz wykonanie zadań wpływających na regulację stosunków wodnych na obszarze objętym scalaniem.

Operacje realizowane w ramach tego działania przyczynią się do zachowania lub poprawy walorów przyrodniczo-krajobrazowych oraz zmniejszenia nasilenia procesów erozyjnych gleb.

Cel działania:

- poprawa struktury obszarowej gospodarstw rolnych i gruntów leśnych poprzez wykonanie prac scaleniowych;

- uporządkowanie sieci dróg transportu rolniczego;
- ograniczenie nasilenia procesów erozyjnych oraz poprawa walorów estetycznych krajobrazu rolniczego na obszarze objętym scaleniem.

Rodzaj wsparcia

Pomoc ma formę refundacji części kosztów kwalifikowalnych operacji.

Powiązania z innymi aktami prawnymi

Koszty kwalifikowalne

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- koszty opracowania projektu scalenia (dokumentacji geodezyjno-prawnej);
- koszty zagospodarowania poscaleniowego związanego z organizacją rolniczej przestrzeni produkcyjnej;
- koszty ogólne związane z wydatkami, o których mowa powyżej.

Beneficjenci

Starosta

Warunki kwalifikowalności

Pomoc może być przyznana wnioskodawcy na operacje:

- zgodne z ustawą z dnia 26 marca 1982 r. o scalaniu i wymianie gruntów (Dz. U. z 2003 r. Nr 178, poz. 1749, z późn. zm.) w szczególności poparte wystąpieniem do starosty ponad 50% właścicieli gospodarstw rolnych z projektowanego obszaru scalenia lub na wniosek właścicieli gruntów, których łączny obszar przekracza połowę powierzchni projektowanego obszaru scalenia,
- dla których opracowano założenia do projektu scalenia gruntów,
- zgodne z przepisami prawa mającymi zastosowanie do tego rodzaju inwestycji, w szczególności:
  - w zakresie przeprowadzania ocen oddziaływania na środowisko, w tym na obszary Natura 2000,
  - w przypadku ich realizacji na obszarach NATURA 2000 oraz innych obszarach chronionych - zgodne z planami zadań ochronnych i planami ochrony przewidzianymi odrębnymi przepisami dla takich terenów, a w przypadku braku tych planów – zgodne z ustawą z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2013, poz. 627).

Pomocy nie przyznaje się na realizację scaleń infrastrukturalnych.

Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru

Przewiduje się preferencję w przyznawaniu pomocy na operacje, które będą miały wpływ na poprawę stanu środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych.

Kwoty i wielkość wsparcia

Do 100% kosztów kwalifikowalnych operacji.

Maksymalna wysokość pomocy na opracowanie projektu scalenia nie może przekroczyć kwoty:

- równowartości 800 euro na 1 ha gruntów objętych postępowaniem scaleniowym dla województw: dolnośląskiego, lubelskiego, małopolskiego, podkarpackiego, śląskiego, świętokrzyskiego;
- równowartości 650 euro na 1 ha gruntów objętych postępowaniem scaleniowym dla pozostałych województw.

Maksymalna wysokość pomocy na wykonanie zagospodarowania poscaleniowego nie może przekroczyć kwoty:

- równowartości 2 000 euro na 1 ha gruntów objętych postępowaniem scaleniowym dla województw: dolnośląskiego, lubelskiego, małopolskiego, podkarpackiego, śląskiego, świętokrzyskiego;
- równowartości 1 900 euro na 1 ha gruntów objętych postępowaniem scaleniowym dla pozostałych województw.

Możliwość weryfikacji i kontroli działania

• Ryzyko we wdrażaniu działania

W odniesieniu do poddziałania „Pomoc na inwestycje w gospodarstwach rolnych” (Modernizacja gospodarstw rolnych):

1. Trudność weryfikacji w związku z zagrożeniem wystąpienia efektu deadweight.
2. Trudności w potwierdzeniu wielkości ekonomicznej gospodarstwa w przypadku upraw polowych w związku z brakiem możliwości szczegółowej weryfikacji rodzaju i powierzchni deklarowanej uprawy ze względu na kolejne uproszczenia w zasadach przyznawania dopłat obszarowych.

Trudności w przeprowadzeniu czynności kontrolnych dla wszystkich gospodarstw, dla których złożono wnioski o przyznanie pomocy, w szczególności w przypadku, gdy termin składania wniosków będzie uniemożliwiał, potwierdzenie struktury upraw w danym gospodarstwie w czasie wymaganym do obsłużenia wniosku.

W odniesieniu do poddziałania „Pomoc na inwestycje w przetwórstwo/marketing i rozwój produktów rolnych” (Przetwórstwo i marketing produktów rolnych):

3. Trudności w weryfikacji w związku z brakiem precyzyjnej definicji innowacji.
4. Trudności w weryfikacji w związku z zagrożeniem wystąpienia efektu deadweight w naborach tematycznych dla rolników.

W odniesieniu do poddziałania „Scalenie gruntów”:

5. Trudności weryfikacji w związku z zagrożeniem wystąpienia efektu deadweight

- **Działania łagodzące**

W odniesieniu do poddziałania „Pomoc na inwestycje w gospodarstwach rolnych” (Modernizacja gospodarstw rolnych):

Ad. 1. Zawarcie w rozporządzeniach wykonawczych przepisów ograniczających ryzyko występowania efektu deadweight poprzez:

- Ograniczenia w zakresie terminu, od którego możliwa będzie realizacja operacji – od dnia zawarcia umowy. Powyższe nie będzie dotyczyło kwalifikowalnych kosztów ogólnych ponoszonych w związku z przygotowaniem projektu;
- Wymogu prowadzenia wydzielonej rachunkowości w związku z realizacją projektu; wymóg powinien obejmować koszty związane z realizacją operacji, natomiast sankcja za niespełnienie tego wymogu powinna dotyczyć kosztów kwalifikowalnych – w przypadku wnioskodawców zobowiązanych do jej prowadzenia;
- Wymóg w zakresie dokumentowania przez wnioskodawców, iż nie mogą zrealizować operacji bez wsparcia środków publicznych (UE). Przykłady dokumentów zostaną określone na poziomie wniosków o przyznanie pomocy.

Ad. 2. Uszczegółowienie w przepisach krajowych zasad obliczania wielkości ekonomicznej gospodarstwa.

Niezbędnym jest również rozszerzenie wymagań w przepisach krajowych dotyczących wniosków o przyznanie płatności do gruntów składanych przez osoby ubiegające się o wsparcie w ramach działań PROW 2014–2020, których kryterium dostępu jest wielkość ekonomiczna gospodarstwa i kontroli z tego wynikających. Konieczne jest wprowadzenie dla tych rolników wymogu uzupełnienia wniosku obszarowego o fakultatywne informacje, które zostaną wykorzystane do weryfikacji danych ujętych w wyliczeniu wielkości ekonomicznej gospodarstwa. Osoby te wraz z wnioskiem obszarowym powinny przedstawiać dodatkowe informacje dotyczące wielkości i rodzaju uprawy na działkach ewidencyjnych zgłaszanych do dopłat bezpośrednich. Uzupełnienie wniosku obszarowego o fakultatywne informacje nie będzie warunkowało otrzymania dopłaty obszarowej lub weryfikacji wielkości ekonomicznej gospodarstwa i możliwość przygotowania biznesplanów przez certyfikowane podmioty.

Wzmocnienie zdolności organizacyjnej agencji płatniczej.

W odniesieniu do poddziałania „Pomoc na inwestycje w przetwórstwo/marketing i rozwój produktów rolnych” (Przetwórstwo i marketing produktów rolnych):

Ad. 3. Definicja innowacji – szczegółowa definicja w zakresie tego poddziałania zostanie określona na poziomie przepisów krajowych.

Ad. 4. Zawarcie w rozporządzeniach wykonawczych przepisów ograniczających ryzyko występowania efektu deadweight w naborach tematycznych dla rolników poprzez:

- ograniczenia w zakresie terminu, od którego możliwa będzie realizacja operacji – od dnia zawarcia umowy. Powyższe nie będzie dotyczyło kwalifikowalnych kosztów ogólnych ponoszonych w związku z przygotowaniem projektu;

- zawarcie w rozporządzeniach wykonawczych wymogu prowadzenia wydzielonej rachunkowości w związku z realizacją projektu. Wymóg powinien obejmować koszty związane z realizacją operacji, natomiast sankcja za niespełnienie tego wymogu powinna dotyczyć kosztów kwalifikowalnych;
- zawarcie w rozporządzeniach dla poddziałań wymogów w zakresie dokumentowania przez wnioskodawców, iż nie mogą zrealizować operacji bez wsparcia środków publicznych (UE). Przykłady dokumentów zostaną określone na poziomie wniosków o przyznanie pomocy;

W odniesieniu do poddziałania „Scalenie gruntów”:

Ad. 5. Zawarcie w rozporządzeniach wykonawczych przepisów ograniczających ryzyko występowania efektu deadweight poprzez:

- ograniczenia w zakresie terminu, od którego możliwa będzie realizacja operacji – od dnia zawarcia umowy. Powyższe nie będzie dotyczyło kwalifikowalnych kosztów ogólnych ponoszonych w związku z przygotowaniem projektu;
- zawarcie w rozporządzeniach wykonawczych wymogu prowadzenia wydzielonej rachunkowości w związku z realizacją projektu. Wymóg powinien obejmować koszty związane z realizacją operacji, natomiast sankcja za niespełnienie tego wymogu powinna dotyczyć kosztów kwalifikowalnych.

• **Ogólna ocena działania**

Po realizacji wskazanych działań łagodzących realizacja działania nie będzie zagrożona.

W odniesieniu do poddziałania „Scalenie gruntów” doprecyzowanie wymogów na etapie wdrażania pozwoli na uniknięcie ryzyka w realizacji działania.

Metoda kalkulacji kwoty wsparcia dla działania

W przypadku poddziałania „Scalenie gruntów” stawki, w podziale na województwa górskie i nizinne, zostały określone na podstawie analizy pt. „Szacunkowe koszty wykonania dokumentacji scaleniowej i zagospodarowania poscaleniowego w Polsce na przyszły okres programowania (2014-2020)”, wykonanej na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi przez niezależny podmiot, tj. Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu.

Inne informacje ważne dla działania

Beneficjent poddziałania „Pomoc na inwestycje w gospodarstwach rolnych” (Modernizacja gospodarstw rolnych) zobowiązuje się do prowadzenia w gospodarstwie ewidencji przychodów i rozchodów od dnia przyznania pomocy.

W przypadku inwestycji, której celem będzie prowadzenie działalności w zakresie produkcji psiań, po zrealizowaniu operacji minimalna liczba loch ma wynosić 50.

Jeżeli operacja zostanie zrealizowana prawidłowo, w tym w zakresie zestawienia rzeczowego operacji, a warunek wzrostu GVA w gospodarstwie nie zostanie osiągnięty ze względu na czynniki zewnętrzne, których negatywnego wpływu na GVA gospodarstwa rolnik nie miał możliwości złagodzić, pomoc nie będzie podlegała zwrotowi.

7.6 Przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku klęsk żywiołowych i katastrof oraz wprowadzanie odpowiednich środków zapobiegawczych

Podstawa prawna

Art. 18. rozporządzenia EFRROW

Ogólny opis działania

Pomoc może być udzielona wyłącznie na ekonomicznie uzasadnione inwestycje mające na celu zapobieganie albo odtworzenie zniszczonego majątku produkcyjnego gospodarstwa uszkodzonego w wyniku wystąpienia klęsk żywiołowych, niekorzystnych zjawisk klimatycznych lub katastrof. Wsparcie nie może stanowić rekompensaty z tytułu straty dochodu wynikającej z klęski żywiołowej lub katastrofy.

Wsparcie na odtworzenie zniszczonego majątku produkcyjnego uzależnione jest od formalnego uznania przez właściwe organy publiczne, że klęska żywiołowa wystąpiła i że klęska ta lub środki przyjęte zgodnie z dyrektywą Rady 2000/29/WE w celu zwalczania lub powstrzymania choroby roślin lub inwazji szkodników spowodowały zniszczenie co najmniej 30% odpowiedniego potencjału rolnego.

Cele szczegółowe i cele przekrojowe

Priorytet 3. Wspieranie organizacji łańcucha dostaw żywności, w tym przetwarzania i wprowadzania do obrotu produktów rolnych, promowanie dobrostanu zwierząt i zarządzania ryzykiem w rolnictwie, ze szczególnym naciskiem na:

- wspieranie zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem w gospodarstwach (3B).

Działanie może realizować cele przekrojowe polityki rozwoju obszarów wiejskich, którymi są: innowacyjność, środowisko oraz przeciwdziałanie zmianie klimatu i przystosowanie się do niej.

7.6.1 Poddziałanie: Wsparcie inwestycji w środki zapobiegawcze, których celem jest ograniczanie skutków prawdopodobnych klęsk żywiołowych, niekorzystnych zjawisk klimatycznych i katastrof (Inwestycje zapobiegawcze)

Opis poddziałania

Pomoc jest udzielana na materialne lub niematerialne inwestycje zapobiegające wystąpieniu szkód w gospodarstwach rolnych i działach specjalnych produkcji rolnej powodowanych przez powódź lub deszcz nawalny.

Rodzaj wsparcia

Pomoc ma formę refundacji części kosztów kwalifikowalnych operacji.

Powiązania z innymi aktami prawnymi

Koszty kwalifikowalne

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- koszty zakupu lub leasingu zakończonego przeniesieniem prawa własności nowych maszyn i wyposażenia, do wartości rynkowej majątku,
- koszty ogólne określone w art. 45 ust. 2 lit. c rozporządzenia EFRROW;.

Leasing zwrotny, dodatkowe koszty związane z umową leasingu, takie jak np. marża finansującego i ubezpieczenie oraz podatek VAT nie są kosztami kwalifikowalnymi.

Koszty kwalifikowalne zostaną uszczegółowione na poziomie przepisów krajowych.

Beneficjenci

Spółka wodna, działająca na podstawie przepisów ustawy Prawo wodne, członkami której w większości są rolnicy, lub związki takich spółek wodnych tworzone i działające na podstawie przepisów ustawy prawo wodne.

Warunki kwalifikowalności

Pomoc może być przyznana wyłącznie w przypadku, gdy realizacja inwestycji jest uzasadniona ekonomicznie, w tym pod względem kosztów, oraz nie jest możliwa bez udziału środków publicznych (unikanie efektu deadweight).

Pomoc może być przyznana spółce wodnej, która:

- utworzona została do wykonywania, utrzymywania oraz eksploatacji urządzeń służących do:
  - ochrony gospodarstw członków spółki wodnej przed powodzią;
  - melioracji wodnych oraz prowadzenia racjonalnej gospodarki na terenach zmeliorowanych, będących w posiadaniu członków spółki wodnej

Pomoc może być przyznana wyłącznie na inwestycje przyczyniające się do ochrony upraw rolnych rolników będących członkami spółki wodnej, przed skutkami powodzi lub deszczu nawalnego.

Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru

Przewiduje się preferencje w przyznawaniu pomocy na operacje dotyczące ochrony przed skutkami powodzi lub deszczu nawalnego na terenach szczególnie narażonych na wystąpienie poszczególnych zdarzeń (np. na których potencjał produkcyjny członków spółek wodnych jest cyklicznie niszczone przez powódź lub deszcz nawalny).

Kwoty i wielkość wsparcia

Do 80% kosztów kwalifikowalnych operacji.

Maksymalna wysokość pomocy udzielonej jednemu beneficjentowi w ramach poddziałania, w okresie realizacji PROW 2014–2020, nie może przekroczyć 500 000 zł.

Pomoc przyznaje się na operację o planowanej wysokości kosztów kwalifikowalnych powyżej 20 tys. zł.

7.6.2 Poddziałanie: Wsparcie inwestycji w odtwarzanie gruntów rolnych i przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku klęsk żywiołowych, niekorzystnych zjawisk klimatycznych i katastrof (Inwestycje odtworzeniowe).

Pomoc jest udzielana na materialne lub niematerialne inwestycje odtwarzające potencjał produkcji roślinnej lub zwierzęcej zniszczonej w wyniku klęsk żywiołowych, w tym chorób zwierząt, niekorzystnych zjawisk klimatycznych i katastrof.

Rodzaj wsparcia

Pomoc ma formę refundacji części kosztów kwalifikowalnych operacji.

Powiązania z innymi aktami prawnymi

Koszty kwalifikowalne

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- koszty budowy, odbudowy, remontu lub modernizacji budynków lub budowli, z wyłączeniem budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego, do których rolnik jest obowiązany zawrzeć umowę ubezpieczenia obowiązkowego na podstawie obowiązujących przepisów prawa;
- koszty zakupu lub leasingu zakończonych przeniesieniem prawa własności nowych maszyn i wyposażenia, do wartości rynkowej majątku, w przypadku odtwarzania tego rodzaju potencjału produkcyjnego gospodarstwa;
- koszty odtwarzania zniszczonych lub uszkodzonych sadów, plantacji krzewów owocowych i chmielu, owocujących efektywnie dłużej niż 5 lat;
- koszty ogólne określone w art. 45 ust. 2 lit. c rozporządzenia EFRROW;
- koszty zakupu zwierząt gospodarskich wchodzących w skład stada podstawowego w rozumieniu przepisów o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich, w przypadku odtwarzania potencjału produkcji zwierzęcej;

Ww. rodzaje inwestycji muszą być bezpośrednio związane z działalnością rolniczą, w tym również mogą dotyczyć przygotowania do sprzedaży produktów rolnych wytwarzanych w gospodarstwie.

Leasing zwrotny, dodatkowe koszty związane z umową leasingu, takie jak np. marża finansującego i ubezpieczenie oraz podatek VAT nie są kosztami kwalifikowalnymi.

Beneficjenci

Rolnik

Warunki kwalifikowalności

Pomoc może być przyznana wyłącznie w przypadku, gdy realizacja inwestycji nie jest możliwa bez udziału środków publicznych (unikanie efektu deadweight).

Pomoc może być przyznana, jeżeli:

- wnioskodawca posiada gospodarstwo rolne w rozumieniu Kodeksu cywilnego, o powierzchni użytków rolnych co najmniej 1 ha lub nieruchomości służącą do prowadzenia produkcji w zakresie działów specjalnych produkcji rolnej w rozumieniu przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników, zwane dalej „gospodarstwem”;
- w gospodarstwie prowadzona jest zarobkowa działalność rolnicza w zakresie produkcji roślinnej lub zwierzęcej, w tym również produkcji materiału siewnego, szkółkarskiego, hodowlanego lub reprodukcyjnego, produkcja warzywnicza, roślin ozdobnych, grzybów uprawnych, sadownicza, hodowla i produkcja materiału zarodowego zwierząt, ptactwa i owadów użytkowych lub produkcja zwierzęca typu przemysłowego fermowego, z wyłączeniem chowu i hodowli ryb;
- w gospodarstwie w wyniku klęski żywiołowej lub działań podjętych zgodnie z dyrektywą 2000/29/WE w celu zwalczenia lub powstrzymania choroby roślin lub inwazji szkodników uległo zniszczeniu co najmniej 30% odpowiedniego potencjału rolnego.

Pomocy nie przyznaje się, jeżeli szkody powstały w budynkach wchodzących w skład gospodarstwa rolnego oraz uprawach, do których rolnik jest zobowiązany zawrzeć umowę ubezpieczenia obowiązkowego na podstawie obowiązujących przepisów prawa.

Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru

Przewiduje się preferencję w przyznawaniu pomocy w przypadku szkód powstałych w budynkach i budowlach wykorzystywanych do prowadzenia działalności rolniczej, maszynach i wyposażeniu gospodarstwa oraz sadach i plantacji krzewów owocowych i chmielu owocujących efektywnie dłużej niż 5 lat.

Kwoty i wielkość wsparcia

Do 80% kosztów kwalifikowalnych operacji.

Maksymalna wysokość pomocy udzielonej jednemu beneficjentowi i na jedno gospodarstwo rolne w ramach działania, w okresie realizacji PROW 2014–2020, nie może przekroczyć 300 000 zł.

Pomoc przyznaje się na operację o planowanej wysokości kosztów kwalifikowalnych powyżej 20 000 zł.

Możliwość weryfikacji i kontroli działania

- **Ryzyko we wdrażaniu działania**
Trudność weryfikacji w związku z zagrożeniem wystąpienia efektu deadweight.

- **Działania łagodzące**

Zawarcie w rozporządzeniach wykonawczych przepisów ograniczających ryzyko występowania efektu deadweight poprzez:

- ograniczenia w zakresie terminu, od którego możliwa będzie realizacja operacji – od dnia zawarcia umowy. Powyższe nie będzie dotyczyło kwalifikowalnych kosztów ogólnych ponoszonych w związku z przygotowaniem projektu;
- wymóg prowadzenia wydzielonej rachunkowości w związku z realizacją projektu; wymóg powinien obejmować koszty związane z realizacją operacji, natomiast sankcja za niespełnienie tego wymogu powinna dotyczyć kosztów kwalifikowalnych – w przypadku wnioskodawców zobowiązanych do jej prowadzenia;
- wymóg w zakresie dokumentowania przez wnioskodawców, iż nie mogą zrealizować operacji bez wsparcia środków publicznych (UE). Przykłady dokumentów zostaną określone na poziomie wniosków o przyznanie pomocy.

- **Ogólna ocena działania**

Doprecyzowanie wymogów na etapie wdrażania pozwoli na uniknięcie ryzyka w realizacji działania.

Metoda kalkulacji kwoty wsparcia dla działania

Nie dotyczy

Inne informacje ważne dla działania

Wielkość wsparcia na przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku klęsk żywiołowych, niekorzystnych zjawisk klimatycznych i katastrof nie może przekroczyć wartości potencjału produkcyjnego gospodarstwa zniszczonego przez klęski żywiołowe, katastrofy, niekorzystne zjawiska klimatyczne lub działania podjęte zgodnie z dyrektywą 2000/29/WE w celu zwalczania lub powstrzymania choroby roślin lub inwazji szkodników. Jeśli rolnikowi przysługuje odszkodowanie z tytułu polisy ubezpieczenia zniszczonych bądź uszkodzonych składników gospodarstwa, wysokość pomocy pomniejsza się odpowiednio o kwotę tego odszkodowania.

Nie udziela się wsparcia z tytułu straty dochodu wynikającej z klęski żywiołowej lub katastrofy.

7.7 Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej

Podstawa prawna

Art. 19. rozporządzenia EFRROW

Ogólny opis działania

W ramach działania udziela się pomocy na rozwój działalności rolniczej oraz pozarolniczej. Inwestycje muszą być bezpośrednio związane ze wspieraną działalnością i nie mogą dotyczyć poprawy warunków mieszkaniowych.

Przez działalność rolniczą rozumie się działalność w zakresie produkcji roślinnej lub zwierzęcej, w tym również produkcji materiału siewnego, szkółkarskiego, hodowlanego lub reprodukcyjnego, produkcji warzywniczej, roślin ozdobnych, grzybów uprawnych, sadownictwa, hodowli i produkcji materiału zarodowego zwierząt, ptactwa i owadów użytkowych lub produkcji zwierzęcej typu przemysłowego fermowego, z wyłączeniem chowu i hodowli ryb.

Pomoc w postaci premii kieruje się do zamierzających podjąć pracę w gospodarstwie rolnym oraz pracujących w gospodarstwach rolnych.

W ramach działania premia może być przyznana tylko raz w okresie realizacji PROW 2014–2020.

W ramach działania wspiera się również inwestycje dotyczące działalności polegającej na świadczeniu usług rolniczych.

Cele szczegółowe i cele przekrojowe

Priorytet 2. „Zwiększenie rentowności gospodarstw i konkurencyjności wszystkich rodzajów rolnictwa we wszystkich regionach oraz promowanie innowacyjnych technologii w gospodarstwach i zrównoważonego zarządzania lasami”, ze szczególnym naciskiem na:

- poprawę wyników gospodarczych wszystkich gospodarstw oraz ułatwienie restrukturyzacji i modernizacji gospodarstw, szczególnie z myślą o zwiększeniu uczestnictwa w rynku i zorientowania na rynek, a także zróżnicowania produkcji rolnej (2A),
- ułatwienie wejścia rolników posiadających odpowiednie umiejętności do sektora rolnictwa, a w szczególności wymiany pokoleń (2B).

Priorytet 6. „Wspieranie włączenia społecznego, ograniczania ubóstwa i rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich”, ze szczególnym naciskiem na:

- ułatwienie różnicowania działalności, zakładania i rozwoju małych przedsiębiorstw, a także tworzenia miejsc pracy (6A).

Działanie będzie realizować cele przekrojowe polityki rozwoju obszarów wiejskich, którymi są: innowacyjność, środowisko oraz przeciwdziałanie zmianie klimatu i przystosowanie się do niej.

7.7.1 Poddziałanie: Pomoc na rozpoczęcie działalności gospodarczej na rzecz młodych rolników (Premie dla młodych rolników)

Pomoc przyznaje się w związku z rozpoczynaniem przez młodego rolnika prowadzenia gospodarstwa rolnego jako kierujący gospodarstwem.

Wsparcie dotyczy rozwoju gospodarstwa rolnego, w kierunku produkcji żywnościowych produktów rolnych, jak i nieżywnościowych produktów rolnych, a także przygotowania do sprzedaży produktów rolnych wytwarzanych w gospodarstwie.

Rodzaj wsparcia

Pomoc ma formę premii.

Pomoc wypłacana jest w dwóch ratach: pierwsza rata w wysokości 80% kwoty pomocy, druga rata w wysokości 20% kwoty pomocy. Wypłacenie drugiej raty uzależnione jest od prawidłowej realizacji biznesplanu.

Powiązania z innymi aktami prawnymi

Koszty kwalifikowalne

Nie określa się.

Premia ma być wydatkowana zgodnie z założeniami biznesplanu, w szczególności na:

- budowę lub modernizację budynków lub budowli służących prowadzeniu działalności rolniczej lub przygotowaniu do sprzedaży produktów rolnych wytwarzanych w gospodarstwie;
- zakup w tym również instalację, nowych maszyn, urządzeń, w tym sprzętu komputerowego wraz z oprogramowaniem do prowadzenia działalności rolniczej lub przygotowania do sprzedaży produktów rolnych wytwarzanych w gospodarstwie;
- zakładanie sadów lub plantacji wieloletnich krzewów owocowych, które efektywnie owocują co najmniej przez 5 lat;
- zakup, w tym również instalację, lub budowę elementów infrastruktury technicznej wpływających bezpośrednio na warunki prowadzenia działalności rolniczej, oraz przygotowanie do sprzedaży produktów rolnych wytwarzanych w gospodarstwie;
- zakup gruntów rolnych;
- zakup zwierząt hodowlanych (gospodarskich) w rozumieniu przepisów o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich, stanowiących stado podstawowe - związany z rozpoczęciem produkcji zwierzęcej w gospodarstwie lub postępowaniem genetycznym w zakresie prowadzonej produkcji.

Beneficjenci

Młody rolnik – osoba, która nie ukończyła 40. roku życia, posiada odpowiednie kwalifikacje zawodowe (wynikające z wykształcenia lub stażu pracy w rolnictwie) i po raz pierwszy rozpoczyna prowadzenie gospodarstwa rolnego jako kierujący gospodarstwem, czyli do dnia złożenia wniosku o przyznanie pomocy nie prowadziła gospodarstwa rolnego jako kierujący lub prowadzi gospodarstwo rolne jako kierujący nie dłużej niż 12 miesięcy w dniu złożenia wniosku o przyznanie pomocy.

Kierujący gospodarstwem rolnym prowadzi gospodarstwo osobiście (pracuje w tym gospodarstwie i podejmuje wszelkie decyzje dotyczące gospodarstwa), na własny rachunek i we własnym imieniu, ponosi koszty i czerpie korzyści w związku z jego prowadzeniem.

O prowadzeniu gospodarstwa rolnego jako kierujący gospodarstwem świadczą w szczególności:

- zgłoszenie zwierząt gospodarskich do rejestru,
- wystąpienie o płatności bezpośrednio,
- wystąpienie o pomoc finansową dla rolników w ramach programów UE lub pomocy krajowej,
- prowadzenie działu specjalnego produkcji rolnej.

Warunki kwalifikowalności

Pomoc może być przyznana, jeżeli wnioskodawca posiada odpowiednie kwalifikacje zawodowe.

Warunek dotyczący kwalifikacji zawodowych jest spełniony, jeżeli młody rolnik posiada kwalifikacje rolnicze, potwierdzone odpowiednim świadectwem lub dyplomem, lub odpowiedni staż pracy w rolnictwie lub uzupełni kwalifikacje zawodowe (wykształcenie) w okresie 36 miesięcy od dnia doręczenia decyzji o przyznaniu pomocy.

Wnioskodawca przedkłada biznesplan dotyczący rozwoju gospodarstwa w zakresie działalności rolniczej lub przygotowania do sprzedaży produktów rolnych wytwarzanych w gospodarstwie.

Nie przewiduje się wsparcia gospodarstw, których głównym kierunkiem produkcji będzie:

- chów drobiu (nie dotyczy produkcji ekologicznej),
- prowadzenie plantacji roślin wieloletnich na cele energetyczne,
- prowadzenie niektórych działów specjalnych produkcji rolnej, w szczególności: hodowli zwierząt laboratoryjnych, hodowli ryb akwariowych, hodowli psów rasowych, hodowli kotów rasowych.

Gospodarstwo młodego rolnika:

- ma powierzchnię użytków rolnych równą co najmniej średniej krajowej, a w przypadku gospodarstw położonych w województwie o średniej niższej niż krajowa – równą co najmniej średniej wojewódzkiej, oraz nie większą niż 300 ha;

- przynajmniej 70% minimalnej wielkości, o której mowa w punkcie powyżej (część podstawowa gospodarstwa), stanowi własność beneficjenta lub dzierżawę z zasobu własności rolnej Skarbu Państwa lub JST;
- ma wielkość ekonomiczną nie mniejszą niż 10 tys. euro i nie większą niż 100 tys. euro.

Czynności mające na celu obejście warunków kwalifikowalności, zostaną potraktowane jako stworzenie sztucznych warunków w celu uzyskania pomocy.

Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru

Kryteria wyboru mogą w szczególności uwzględniać: wielkość gospodarstw, wykształcenie i kwalifikacje zawodowe wnioskodawców, rodzaj planowanej produkcji/działalności, rodzaj inwestycji, kompleksowość biznesplanu, różnicę wieku pomiędzy przekazującym gospodarstwo a młodym rolnikiem, udział w zorganizowanych formach współpracy producentów rolnych.

Kwoty i wielkość wsparcia

Do 100 000 zł.

7.7.2 Poddziałanie: Pomoc na rozpoczęcie działalności gospodarczej na rzecz działalności pozarolniczej na obszarach wiejskich (Premie na rozpoczęcie działalności pozarolniczej)

Pomoc przyznaje się w związku z rozpoczynaniem prowadzenia działalności pozarolniczej. Pomoc ma charakter pomocy de minimis.

Rodzaj wsparcia

Pomoc ma formę premii.

Pomoc wypłacana jest w dwóch ratach: pierwsza rata w wysokości 80% kwoty pomocy, druga rata w wysokości 20% kwoty pomocy. Wypłacenie drugiej raty uzależnione jest od prawidłowej realizacji biznesplanu.

Koszty kwalifikowalne

Nie określa się.

Premia powinna być wydatkowana zgodnie z założeniami biznesplanu, w szczególności na:

- budowę lub modernizację obiektów budowlanych;
- zakup, w tym również instalację, nowych maszyn, urządzeń, w tym sprzętu komputerowego i oprogramowania;
- koszty ogólne.

Beneficjenci

Osoby fizyczne

Warunki kwalifikowalności

Pomoc może być przyznana, jeżeli wnioskodawca jest beneficjentem poddziałania „Płatności dla rolników przekazujących małe gospodarstwa” lub spełnia następujące warunki:

- wnioskodawca jest ubezpieczony na podstawie przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników z mocy ustawy i w pełnym zakresie jako rolnik, małżonek rolnika lub domownik,
- gospodarstwo rolne, w którym pracuje wnioskodawca, ma wielkość ekonomiczną nie większą niż 15 tys. euro,
- za rok poprzedzający rok złożenia wniosku o przyznanie pomocy przyznano płatność do gruntów rolnych wchodzących w skład gospodarstwa rolnego, w którym pracuje wnioskodawca,
- gospodarstwo rolne, w którym pracuje wnioskodawca położone jest w miejscowości należącej do:
  - gminy wiejskiej lub
  - gminy miejsko-wiejskiej, z wyłączeniem miast liczących powyżej 5 tys. mieszkańców, lub
  - gminy miejskiej z wyłączeniem miejscowości liczących powyżej 5 tys. mieszkańców,

Wnioskodawca przedłoży biznesplan dotyczący planowanej działalności pozarolniczej.

Biznesplan powinien zakładać, że:

- miejsce zamieszkania wnioskodawcy oraz główne miejsce wykonywania działalności znajduje się w miejscowości, należącej do:
  - gminy wiejskiej lub
  - gminy miejsko-wiejskiej, z wyłączeniem miast liczących powyżej 5 tys. mieszkańców, lub
  - gminy miejskiej z wyłączeniem miejscowości liczących powyżej 5 tys. mieszkańców,
- jeżeli inwestycja jest związana z nieruchomością, to miejsce położenia tej nieruchomości znajduje się na obszarze zdefiniowanym powyżej,
- nastąpi utworzenie co najmniej jednego miejsca pracy w przeliczeniu średniorocznym (również samozatrudnienie).

Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru

Przewiduje się preferencje w przyznawaniu pomocy na inwestycje:

- realizowane przez osoby będące beneficjentami poddziałania „Płatności dla rolników przekazujących małe gospodarstwa”;
- realizowane przez osoby zamieszkujące na terenie powiatów o najwyższym poziomie bezrobocia w województwie;
- zakładające utworzenie miejsc pracy w przeliczeniu średniorocznym (nie dotyczy samozatrudnienia);
- realizowane przez osoby, które mają odpowiednie kwalifikacje z zakresu prowadzenia działalności pozarolniczej przewidzianej w biznesplanie.

Kwota i wielkość wsparcia

Do 100 000 zł zgodnie z założeniami biznesplanu.

7.7.3 Poddziałanie: Pomoc na rozpoczęcie działalności gospodarczej na rzecz rozwoju małych gospodarstw (Restrukturyzacja małych gospodarstw)

Pomoc jest przyznawana na restrukturyzację gospodarstwa w kierunku produkcji żywnościowych lub nieżywnościowych produktów rolnych, a także przygotowania do sprzedaży i sprzedaży bezpośredniej produktów rolnych wytwarzanych w gospodarstwie oraz przetwórstwa produktów rolnych pochodzących głównie z gospodarstwa, przy czym produkt będący wynikiem przetwarzania powinien być również produktem rolnym, tj. objętym Załącznikiem nr 1 do Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej.

Przez restrukturyzację rozumie się zmiany w gospodarstwie, które mają na celu poprawę jego konkurencyjności i zwiększenie jego rentowności poprzez wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa (wyrażonej w tys. euro), w szczególności w wyniku zmiany profilu prowadzonej produkcji rolnej.

Rodzaj wsparcia

Pomoc ma formę premii.

Pomoc wypłacana jest w dwóch ratach: pierwsza rata w wysokości 80% kwoty pomocy, druga rata w wysokości 20% kwoty pomocy. Wypłacenie drugiej raty uzależnione jest od prawidłowej realizacji biznesplanu.

Powiązania z innymi aktami prawnymi

Koszty kwalifikowalne

Nie określa się.

Premia ma być wydatkowana na restrukturyzację gospodarstwa zgodnie z założeniami biznesplanu, w szczególności na:

- budowę lub modernizację budynków lub budowli;
- zakup, w tym również instalację, nowych maszyn, urządzeń, w tym sprzętu komputerowego i oprogramowania;
- zakładanie sadów lub plantacji wieloletnich krzewów owocowych, owocujących efektywnie co najmniej przez 5 lat;
- zakup lub budowę elementów infrastruktury technicznej wpływających bezpośrednio na warunki prowadzenia działalności rolniczej, przygotowanie do sprzedaży, sprzedaż bezpośrednią, przetwórstwo produktów rolnych pochodzących głównie z gospodarstwa;
- zakup gruntów rolnych;

- zakup zwierząt hodowlanych (gospodarskich) w rozumieniu przepisów o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich, stanowiących stado podstawowe - związany z rozpoczęciem produkcji zwierzęcej w gospodarstwie lub postępowaniem genetycznym w zakresie prowadzonej produkcji.

Premia powinna być wydatkowana na restrukturyzację gospodarstwa.

Beneficjenci

Rolnik będący osobą fizyczną ubezpieczoną na podstawie przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników z mocy ustawy i w pełnym zakresie jako rolnik, prowadzącą wyłącznie działalność rolniczą.

Warunki kwalifikowalności

Pomoc może być przyznana wnioskodawcy, który:

- prowadzi na terytorium RP działalność rolniczą w celach zarobkowych w zakresie produkcji roślinnej lub zwierzęcej,
- posiada gospodarstwo rolne o wielkości ekonomicznej mniejszej niż 6 tys. euro,
- przedłoży biznesplan dotyczący restrukturyzacji gospodarstwa.

Biznesplan powinien przedstawiać koncepcję restrukturyzacji gospodarstwa, w wyniku której nastąpi wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa.

Założenia biznesplanu mogą dotyczyć rozwoju produkcji produktów rolnych, żywnościowych jak i nieżywnościowych, a także przygotowania do sprzedaży i sprzedaży bezpośredniej produktów wytworzonych w gospodarstwie oraz przetwórstwa produktów rolnych pochodzących głównie z gospodarstwa.

Pomocy nie przyznaje się:

- na inwestycje dotyczące plantacji roślin wieloletnich na cele energetyczne oraz niektórych działów specjalnych produkcji rolnej, w szczególności: hodowli zwierząt laboratoryjnych, hodowli ryb akwariowych, hodowli psów rasowych, hodowli kotów rasowych;
- osobie, która jest beneficjentem jednego z poniższych działań:
  - „Ułatwianie startu młodym rolnikom”, „Modernizacja gospodarstw rolnych”, „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” objętych PROW 2007–2013,
  - „Modernizacja gospodarstw rolnych”, „Premia dla młodych rolników”, „Premie na rozpoczęcie działalności pozarolniczej” objętych PROW 2014–2020.

Czynności mające na celu obejście ww. warunków, zostaną potraktowane jako stworzenie sztucznych warunków w celu uzyskania pomocy.

Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru

Przewiduje się preferencje w przyznawaniu pomocy na inwestycje, w szczególności:

- dotyczące ekologicznej produkcji rolniczej,

- dotyczące więcej niż jednego etapu produkcji (przygotowanie do sprzedaży, sprzedaż bezpośrednia lub przetwórstwo produktów rolnych pochodzących głównie z gospodarstwa),
- przewidujące działanie zespołowe rolników w celu dostarczania większych partii produktu,
- realizowane przez osoby posiadające odpowiednie kwalifikacje zawodowe.

Kwoty i wielkość wsparcia

Do 60 000 zł zgodnie z założeniami biznesplanu.

7.7.4 Poddziałanie: Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych

Wsparcie działalności gospodarczej dotyczącej świadczenia usług rolniczych. Realizacja działania tworzy warunki dla konkurencyjnego i nowoczesnego rolnictwa oraz dla dywersyfikacji działalności gospodarczej na obszarach wiejskich, przyczyniając się tym samym do zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich.

W ramach działania stosowana będzie zasada de minimis zgodnie z rozporządzeniem Komisji (WE) nr 1407/2013 z dnia 18 grudnia 2013 r. w sprawie stosowania art. 107 i 108 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej do pomocy de minimis.

Rodzaj wsparcia

Pomoc ma formę refundacji części kosztów kwalifikowalnych operacji.

Powiązania z innymi aktami prawnymi

Zalecenie Komisji z dnia 6 maja 2003 r. dotyczące definicji przedsiębiorstw mikro, małych i średnich.

Koszty kwalifikowalne

Koszty kwalifikowalne obejmują koszty zakupu (wraz z instalacją) lub leasingu zakończonego przeniesieniem prawa własności nowych maszyn, urządzeń lub sprzętu komputerowego, do wartości rynkowej majątku.

Koszt zakupu ciągnika rolniczego może być kosztem kwalifikowanym w części nie przekraczającej 50% pozostałych kosztów kwalifikowanych.

Leasing zwrotny, dodatkowe koszty związane z umową leasingu, takie jak np. marża finansującego i ubezpieczenie oraz podatek VAT nie są kosztami kwalifikowalnymi.

Beneficjenci

Osoba fizyczna, osoba prawna, jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, prowadząca działalność gospodarczą w zakresie usług rolniczych jako mikro- lub małe przedsiębiorstwo przez co najmniej dwa lata przed złożeniem wniosku o przyznanie pomocy.

Warunki kwalifikowalności

Pomoc może być przyznana, jeśli spełnione są następujące warunki:

- wnioskodawca prowadzi działalność gospodarczą w zakresie usług rolniczych jako mikro- lub małe przedsiębiorstwo przez co najmniej dwa lata przed złożeniem wniosku o przyznanie pomocy;
- wnioskodawca przedłoży biznesplan dotyczący rozwoju działalności gospodarczej, zakładający prowadzenie rentownej działalności w zakresie usług dla rolnictwa;
- wnioskodawca deklaruje obowiązek dokumentowania świadczenia usług rolniczych, co związane jest z zabezpieczeniem przed ryzykiem tworzenia sztucznych warunków w celu uzyskania wsparcia, tj. zakupu maszyn rolniczych, które przede wszystkim będą używane we własnym gospodarstwie rolnika, a nie w celu prowadzenia działalności gospodarczej zapewniającej dochód.

Pomocy nie udziela się podmiotom, które skorzystały z pomocy finansowej w ramach działania „Modernizacja gospodarstw rolnych”, objętego PROW 2007–2013.

Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru

Kryteria wyboru będą uwzględniać operacje dotyczące w szczególności:

- innowacyjności, ochrony środowiska, przeciwdziałania zmianom klimatu;
- wnioskodawców, którzy nie korzystali z pomocy finansowej w ramach działań: „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” lub „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” objętych PROW 2007–2013;
- realizacji inwestycji w gminach należących do powiatów o najwyższym poziomie bezrobocia w kraju.

Kwoty i wielkość wsparcia

Poziom pomocy wynosi maksymalnie 50% kosztów inwestycji kwalifikującej się do wsparcia. Maksymalna wysokość pomocy przyznana w okresie realizacji Programu jednemu beneficjentowi wynosi 500 000 zł (zgodnie z założeniami biznesplanu).

7.7.5 Poddziałanie: Płatności dla rolników kwalifikujących się do wsparcia w ramach systemu dla małych gospodarstw (Płatności dla rolników przekazujących małe gospodarstwa)

Pomoc przyznawana jest tym rolnikom, którzy kwalifikują się do systemu dla małych gospodarstw ustanowionego w rozporządzeniu ws. płatności bezpośrednich i trwale przekazują swoje gospodarstwo rolne innemu rolnikowi.

Rodzaj wsparcia

Płatność jednorazowa.

Powiązania z innymi aktami prawnymi

Rozporządzenie ws. płatności bezpośrednich

Koszty kwalifikowalne

Nie dotyczy.

Beneficjenci

Rolnik będący osobą fizyczną.

Warunki kwalifikowalności

Pomoc może być przyznana rolnikowi, który w roku poprzedzającym złożenie wniosku o przyznanie pomocy kwalifikował się do uczestniczenia w systemie dla małych gospodarstw, ustanowionym zgodnie z tytułem V rozporządzenia ws. płatności bezpośrednich, i który trwale przekazuje swoje gospodarstwo rolne innemu rolnikowi.

Gospodarstwo przejmujące grunty od beneficjenta musi posiadać lub osiągnąć, po przejęciu gruntów od beneficjenta działania, co najmniej wielkość odpowiadającą:

- średniej wielkości gospodarstwa w Polsce

lub

- średniej wielkości gospodarstwa w danym województwie, jeśli średnia powierzchnia gospodarstw w danym województwie jest większa niż średnia wielkość gospodarstwa w Polsce.

Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru

Kryteria wyboru uwzględniać będą:

- wielkość przekazywanego gospodarstwa (preferencja dla gospodarstw większych)
- wielkość gospodarstwa przejmującego grunty (preferencja dla gospodarstw mniejszych)
- preferencję dla przekazywania gruntów młodym rolnikom.

Kwoty i wielkość wsparcia

Roczna stawka pomocy odpowiada 120% rocznej płatności, do otrzymania której beneficjent kwalifikuje się w ramach systemu dla małych gospodarstw. Opisana wyżej stawka pomocy przysługuje za rok, w którym beneficjent trwale przekazuje swoje gospodarstwo, i lata następne, do roku 2020 włącznie. Pomoc wypłaca się jednorazowo.

Możliwość weryfikacji i kontroli działania

• Ryzyko we wdrażaniu działania

1. Trudności w potwierdzeniu wielkości ekonomicznej gospodarstwa w przypadku upraw polowych w związku z brakiem możliwości szczegółowej weryfikacji rodzaju i

powierzchni deklarowanej uprawy ze względu na kolejne uproszczenia w zasadach przyznawania dopłat obszarowych.

Trudności w przeprowadzeniu czynności kontrolnych dla wszystkich gospodarstw, dla których złożono wnioski o przyznanie pomocy, w szczególności w przypadku, gdy termin składania wniosków będzie uniemożliwiał, potwierdzenie struktury upraw w danym gospodarstwie w czasie wymaganym do obsłużenia wniosku.

2. Miejsce zamieszkania wnioskodawcy znajduje się na zdefiniowanych obszarach wiejskich.

Trudności w zweryfikowaniu tego kryterium w związku z planowanym zniesieniem obowiązku meldunkowego od dnia 1 stycznia 2016 r.

3. Trudność weryfikacji w związku z zagrożeniem wystąpienia efektu deadweight.

- **Działania łagodzące**

Ad. 1. Uszczegółowienie w przepisach krajowych zasad obliczania wielkości ekonomicznej gospodarstwa.

Niezbędnym jest również rozszerzenie wymagań w przepisach krajowych dotyczących wniosków o przyznanie płatności do gruntów składanych przez osoby ubiegające się o wsparcie w ramach działań PROW 2014–2020, których kryterium dostępu jest wielkość ekonomiczna gospodarstwa i kontroli z tego wynikających. Konieczne jest wprowadzenie dla tych rolników wymogu uzupełnienia wniosku obszarowego o fakultatywne informacje, które zostaną wykorzystane do weryfikacji danych ujętych w wyliczeniu wielkości ekonomicznej gospodarstwa. Osoby te wraz z wnioskiem obszarowym powinny przedstawiać dodatkowe informacje dotyczące wielkości i rodzaju uprawy na działkach ewidencyjnych zgłaszanych do dopłat bezpośrednich. Uzupełnienie wniosku obszarowego o fakultatywne informacje nie będzie warunkowało otrzymania dopłaty obszarowej lub weryfikacji wielkości ekonomicznej gospodarstwa i możliwość przygotowania biznesplanów przez certyfikowane podmioty.

Wzmocnienie zdolności organizacyjnej agencji płatniczej.

Ad. 2. Do dnia 1 stycznia 2016 r. można potwierdzać miejsce zamieszkania w sposób dotychczasowy, tj. na podstawie dokumentu tożsamości lub zaświadczenia z urzędu gminy. W związku z planowanym zniesieniem obowiązku meldunkowego oraz rejestru mieszkańców, weryfikacja tego kryterium po ww. terminie w sposób stosowany w działaniach inwestycyjnych realizowanych w ramach PROW na lata 2007–2013, nie będzie możliwa.

Miejsce zamieszkania mogłoby być potwierdzane adresem zamieszkania deklarowanym na potrzeby podatku dochodowego, ale rolnicy, ich małżonkowie i domownicy nie podlegają podatkowi dochodowemu. Z kolei na potrzeby podatku VAT właściwość miejscowa ustalana jest na podstawie miejsca wykonywania czynności podlegających opodatkowaniu.

W związku z tym, iż wnioskodawcy będą legitymowali się ubezpieczeniem w KRUS z mocy ustawy, jako jeden z wariantów weryfikacji ww. kryterium dopuszcza się możliwość potwierdzenia adresu zamieszkania na podstawie adresu wskazanego na potrzeby rolniczego ubezpieczenia społecznego.

Jednak w związku z tym, iż przepisy ustawy o ewidencji ludności będą musiały być zaimplementowane również przez inne instytucje, które posługują się tymi pojęciami, tj. zameldowanie / zamieszkanie, to ostateczne rozwiązanie co do sposobu weryfikacji tego kryterium wypracowane zostanie po udostępnieniu przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych informacji na temat nowego sposobu deklarowania zamieszkiwania.

Ad. 3. Zawarcie w rozporządzeniach wykonawczych przepisów ograniczających ryzyko występowania efektu deadweight poprzez:

- ograniczenia w zakresie terminu, od którego możliwa będzie realizacja operacji – od dnia zawarcia umowy. Powyższe nie będzie dotyczyło kwalifikowalnych kosztów ogólnych ponoszonych w związku z przygotowaniem projektu;
- wymóg prowadzenia wydzielonej rachunkowości w związku z realizacją projektu; wymóg powinien obejmować koszty związane z realizacją operacji, natomiast sankcja za niespełnienie tego wymogu powinna dotyczyć kosztów kwalifikowalnych – w przypadku wnioskodawców zobowiązanych do jej prowadzenia;
- wymóg w zakresie dokumentowania przez wnioskodawców, iż nie mogą zrealizować operacji bez wsparcia środków publicznych (UE). Przykłady dokumentów zostaną określone na poziomie wniosków o przyznanie pomocy.

- **Ogólna ocena działania**

Po realizacji wskazanych działań łagodzących realizacja działania nie będzie zagrożona.

Metoda kalkulacji kwoty wsparcia dla działania

Nie dotyczy

Inne ważne uwagi istotne dla zrozumienia i wdrażania działania

Beneficjent rozpoczyna realizację biznesplanu w terminie 9 miesięcy od dnia doręczenia decyzji o przyznaniu pomocy i zrealizuje biznesplan w okresie nie dłuższym niż 3 lata od dnia wypłaty pierwszej raty pomocy. Warunkiem wypłaty drugiej raty jest prawidłowa realizacja biznesplanu. Beneficjent przeznaczają na realizację biznesplanu kwotę stanowiącą co najmniej równowartość przyznanej premii. Wydatkowanie premii na cele związane z rozwojem gospodarstwa, zgodnie z założeniami biznesplanu, musi być udokumentowane.

W przypadku niewywiązania się ze zobowiązań (w tym realizacji założeń biznesplanu), beneficjent zwraca otrzymaną premię w całości lub w części. Zwrot jest proporcjonalny do przedmiotu zobowiązania oraz stopnia jego niewypełnienia.

Zakres poddziałania „Premie dla młodych rolników”

Beneficjent zobowiązuje się do realizacji biznesplanu.

Wydatkowanie równowartości 100% kwoty premii na cele związane z rozwojem gospodarstwa, zgodnie z założeniami biznesplanu musi być udokumentowane w okresie nie dłuższym niż 3 lata od dnia wypłaty pierwszej raty pomocy i przed wypłatą drugiej raty.

Beneficjent zobowiązuje się do rozpoczęcia prowadzenia ewidencji przychodów i rozchodów w gospodarstwie nie później niż w dniu rozpoczęcia realizacji biznesplanu, i prowadzenia tej ewidencji co najmniej przez 5 lat od dnia wypłaty drugiej raty pomocy.

W wyniku realizacji biznesplanu w gospodarstwie beneficjenta nastąpi wzrost wartości dodanej brutto (GVA) o przynajmniej 20%, w szczególności w wyniku racjonalizacji technologii produkcji lub wprowadzenia innowacji, zmiany profilu lub skali produkcji, poprawy jakości produkcji lub zwiększenia wartości dodanej produktu. Beneficjent nie może podejmować działań, które bezpośrednio wpłyną na spadek wartości dodanej brutto w gospodarstwie, uzyskanej w wyniku realizacji biznesplanu. Jeżeli biznesplan zostanie zrealizowany prawidłowo, w tym w zakresie rzeczowym, a warunek wzrostu GVA w gospodarstwie nie zostanie osiągnięty ze względu na czynniki zewnętrzne, których negatywnego wpływu na GVA gospodarstwa beneficjent nie miał możliwości złagodzić, pomoc nie będzie podlegała zwrotowi.

Beneficjent ma stać się rolnikiem aktywnym zawodowo w rozumieniu przepisów UE o płatnościach bezpośrednich w terminie 18 miesięcy od dnia rozpoczęcia prowadzenia gospodarstwa rolnego.

Beneficjent zobowiązuje się do podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników na podstawie przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników jako rolnik z mocy ustawy i w pełnym zakresie przez okres co najmniej 1 roku od dnia wypłaty pierwszej raty pomocy.

Beneficjent prowadzi gospodarstwo rolne jako kierujący co najmniej przez 5 lat od dnia wypłaty drugiej raty pomocy.

Zakres poddziałania „Premie na rozpoczęcie działalności pozarolniczej”

Beneficjent zobowiązuje się do realizacji biznesplanu.

Druga rata premii będzie wypłacana, pod warunkiem prawidłowej realizacji biznesplanu i wydatkowaniu równowartości 100% premii na realizację założeń biznesplanu.

Beneficjent zarejestruje działalność w odpowiednim rejestrze lub systemie nie później niż do dnia wypłaty drugiej raty premii.

Beneficjent nie będzie podlegał ubezpieczeniu na podstawie przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników.

O pomoc może ubiegać się osoba, która nie jest beneficjentem żadnego z poniższych działań:

- „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” objętego PROW 2007–2013; „Restrukturyzacja małych gospodarstw” objętego PROW 2014–2020.

Zakres poddziałania „Restrukturyzacja małych gospodarstw”

Beneficjent zobowiązuje się do realizacji biznesplanu.

Druga rata premii będzie wypłacana, pod warunkiem prawidłowej realizacji biznesplanu i wydatkowaniu równowartości 100% premii na realizację założeń biznesplanu.

Beneficjent zobowiązuje się do rozpoczęcia prowadzenia ewidencji przychodów i rozchodów w gospodarstwie najpóźniej w dniu rozpoczęcia realizacji biznesplanu i prowadzenia jej co najmniej przez 5 lat od dnia wypłaty drugiej raty pomocy.

W wyniku realizacji biznesplanu powinien nastąpić wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa do poziomu co najmniej 6 tys. euro, przy czym wzrost ten musi wynieść co najmniej 20% wartości wyjściowej. Osiągnięta w wyniku realizacji biznesplanu wielkość ekonomiczna gospodarstwa nie może ulec zmniejszeniu do upływu 5 lat od dnia wypłaty II raty premii.

Zakres poddziałania „Płatności dla rolników przekazujących małe gospodarstwa”

Dla zapewnienia skuteczności wsparcia, rolnik przejmujący grunty należące do beneficjenta działania zobowiązany będzie do zachowania całkowitej powierzchni gospodarstwa w okresie 5 lat. W przypadku niedotrzymania tego warunku, na nabywcę gruntów nałożona zostanie sankcja w wysokości równowartości płatności bezpośrednich przysługujących do zbytych gruntów za okres, w którym zobowiązanie nie zostało dotrzymane.

Inne informacje ważne dla działania

Definicja małych gospodarstw, o których mowa w art. 19 ust. 1 lit. a) pkt iii rozporządzenia EFRROW

Małe gospodarstwo - gospodarstwo rolne o wielkości ekonomicznej mniejszej niż 6 tys. euro.

Definicja górnego i dolnego progu, o których mowa w art. 19 ust. 4 rozporządzenia EFRROW

Dolny próg wielkości gospodarstwa rolnego pozwalający ubiegać się o pomoc w ramach poddziałania „Premie dla młodych rolników” wynosi 10 tys. euro.

Pomoc przyznawana w ramach poddziałania „Restrukturyzacja małych gospodarstw” skierowana jest do gospodarstw o wielkości ekonomicznej poniżej 6 tys. euro.

Informacja odnośnie stosowania okresu przejściowego na uzupełnienie kwalifikacji zawodowych

Przewiduje się możliwość uzupełnienia kwalifikacji zawodowych (wykształcenia) przez beneficjentów poddziałania „Premie dla młodych rolników” w okresie 36 miesięcy od dnia doręczenia decyzji o przyznaniu pomocy.

Podsumowanie wymagań biznesplanu

Biznesplan ubiegającego się o premię dla młodego rolnika zawiera w szczególności:

- cele, spójną koncepcję i etapy rozwoju gospodarstwa,
- informacje dotyczące zasobów gospodarstwa oraz struktury produkcji,
- opis i harmonogram planowanych działań, w tym inwestycji, w wyniku których nastąpi wzrost GVA,
- informacje nt. sposobu uzupełnienia wykształcenia (jeśli dotyczy) oraz planowanych szkoleń i korzystania z doradztwa,
- informacje nt. innych zamierzeń dotyczących rozwoju gospodarstwa.

Biznesplan ubiegającego się o pomoc na podjęcie działalności pozarolniczej zawiera w szczególności:

- cele oraz spójną koncepcję prowadzenia działalności pozarolniczej,
- etapy rozwoju podejmowanej działalności pozarolniczej,
- opis wyjściowej sytuacji ekonomicznej i finansowej wnioskodawcy,
- szczegółowy zakres informacji związanych z podejmowaną działalnością pozarolniczą, tj.: planowane inwestycje, udział w szkoleniach, korzystanie z usług doradczych lub inne przedsięwzięcia wymagane do rozwoju nowej działalności.

Biznesplan ubiegającego się o pomoc na restrukturyzację małych gospodarstw zawiera w szczególności:

- cele, spójną koncepcję i etapy rozwoju gospodarstwa,
- opis wyjściowej i docelowej sytuacji gospodarstwa, w szczególności informacje dotyczące zasobów gospodarstwa oraz struktury produkcji,
- opis i harmonogram planowanych działań prowadzących do restrukturyzacji gospodarstwa, w tym inwestycji,
- początkową i docelową wielkość ekonomiczną gospodarstwa,
- informacje nt. planowanych szkoleń i korzystania z doradztwa,
- informacje nt. innych zamierzeń dotyczących rozwoju gospodarstwa.

Biznesplan ubiegającego się o pomoc w zakresie usług dla rolnictwa zawiera w szczególności:

- cele oraz spójną koncepcję prowadzenia i rozwoju działalności w zakresie usług dla rolnictwa,
- informacje na temat posiadanych środków trwałych,
- opis wyjściowej i prognozowanej sytuacji ekonomicznej i finansowej wnioskodawcy,
- opis i harmonogram planowanych inwestycji.

Zakres różnicowania w kierunku działalności nierolniczej

W ramach poddziałania „Premie na rozpoczęcie działalności pozarolniczej” pomocy udziela się z tytułu podjęcia działalności pozarolniczej, w szczególności, w zakresie:

- sprzedaży hurtowej i detalicznej produktów nierolnych,
- rzemiosła lub rękodzielnictwa,
- turystyki wiejskiej,
- przetwórstwa i sprzedaży produktów nierolnych,
- świadczenia usług społecznych ogólnego interesu, w tym opieki nad dziećmi, nad starszymi, opieki zdrowotnej, opieki nad osobami niepełnosprawnymi,
- działalności informatycznej, komputerowej i elektronicznej, sprzedaży internetowej,
- działalności architektonicznej i inżynierskiej, rachunkowości, usług księgowych i audytorskich, usług technicznych, działalności weterynaryjnej.

Wsparciem nie może być objęta działalność polegająca na świadczeniu usług rolniczych.

7.8 Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich

Podstawa prawna

Art. 20. rozporządzenia EFRROW

Ogólny opis działania

Realizacja działania wpłynie na poprawę warunków życia na obszarach wiejskich poprzez zapewnienie dostępu do podstawowych usług, w tym infrastruktury technicznej i kulturalnej, dla ludności zamieszkującej obszary wiejskie.

Możliwość realizacji operacji z zakresu gospodarki wodno – ściekowej oraz budowy lub modernizacji dróg lokalnych przyczyni się do likwidacji bariery rozwoju obszarów wiejskich jaką jest słabo rozwinięta infrastruktura techniczna.

Wprowadzenie możliwości dofinansowania inwestycji dotyczących odnawiania obiektów zabytkowych, lub charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie oraz związanych z zagospodarowaniem przestrzeni publicznej, pozwoli zachować dziedzictwo kulturowe i specyfikę obszarów wiejskich.

Ponadto, działanie przyczyni się do skrócenia łańcucha pośredników i przybliżenia konsumentom specyfiki produktów lokalnych poprzez wsparcie infrastruktury handlowej.

Operacje realizowane w ramach działania „Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich” objętego PROW 2014–2020 respektują zasady polityki przestrzennej kraju, ponieważ są spójne w planem zagospodarowania przestrzennego gminy lub jej strategii rozwoju, tym samym przeciwstawiają się chaosowi przestrzennemu.

Cele szczegółowe i cele przekrojowe

Priorytet 6. Zwiększanie włączenia społecznego, ograniczanie ubóstwa i promowanie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich, ze szczególnym naciskiem na następujący obszar:

- wspieranie lokalnego rozwoju na obszarach wiejskich (6B).

Priorytet 3. Poprawa organizacji łańcucha żywnościowego i promowanie zarządzania ryzykiem w rolnictwie, ze szczególnym naciskiem na następujący cel:

- lepsze zintegrowanie głównych producentów z łańcuchem żywnościowym poprzez systemy jakości, promocję na rynkach lokalnych i krótkie cykle dostaw, grupy producentów i organizacje międzybranżowe (3A).

7.8.1 Poddziałanie: Inwestycje związane z tworzeniem, ulepszaniem lub rozbudową wszystkich rodzajów małej infrastruktury, w tym inwestycje w energię odnawialną i w oszczędzanie energii:

7.8.1.1 Operacje dotyczące zaopatrzenia w wodę lub odprowadzania i oczyszczania ścieków komunalnych

Rodzaj wsparcia

Pomoc ma formę refundacji części kosztów kwalifikowalnych operacji.

Koszty kwalifikowalne

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- koszty budowy, przebudowy, modernizacji lub wyposażenia obiektów budowlanych;
- koszty zakupu sprzętu, materiałów i usług, służących realizacji operacji;
- koszty ogólne, bezpośrednio związane z przygotowaniem i realizacją operacji.

Beneficjenci

- gmina,
- spółka, w której udziały mają wyłącznie JST,
- związek międzygminny.

Warunki kwalifikowalności

Pomoc może być przyznana jeśli operacja:

- realizowana jest w miejscowości, należącej do:
  - gminy wiejskiej lub
  - gminy miejsko-wiejskiej, z wyłączeniem miast liczących powyżej 5 tys. mieszkańców, lub
  - gminy miejskiej z wyłączeniem miejscowości liczących powyżej 5 tys. mieszkańców;
- realizowana jest w miejscowościach poza aglomeracjami zdefiniowanymi w Krajowym Programie Oczyszczania Ścieków Komunalnych;
- nie ma charakteru komercyjnego;
- jest spójna z dokumentem planistycznym gminy, w przypadku gdy taki istnieje lub lokalną strategią rozwoju gminy lub planem rozwoju miejscowości;
- spełnia wymagania wynikające z obowiązujących przepisów prawa, które mają zastosowanie do tej operacji;
- realizowana będzie na nieruchomości należącej do wnioskodawcy lub wnioskodawca posiada prawo do dysponowania nieruchomością na cele określone w operacji przez okres związania celem.

Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru

Przewiduje się preferencje dla operacji, które dotyczą łącznie gospodarki wodnej i gospodarki ściekowej. W przypadku operacji z zakresu gospodarki ściekowej przewiduje się preferencje dla operacji, które zapewnią odprowadzanie ścieków większej liczbie gospodarstw domowych.

Przewiduje się preferencje w przyznawaniu pomocy, w zakresie zaopatrzenia w wodę lub odprowadzania i oczyszczania ścieków komunalnych, dla operacji powiązanych z inwestycjami dotyczącymi tworzenia pasywnej infrastruktury szerokopasmowej.

Wielkość wsparcia

Maksymalna wysokość pomocy ze środków EFRROW nie może przekroczyć 2 000 000 zł na beneficjenta w okresie realizacji Programu.

Poziom pomocy finansowej z EFRROW wynosi maksymalnie 63,63% kosztów kwalifikowalnych projektu.

Wymagany krajowy wkład środków publicznych, w wysokości co najmniej 36,37% kosztów kwalifikowalnych projektu, pochodzi ze środków własnych beneficjenta.

7.8.1.2 Budowa lub modernizacja dróg lokalnych

Rodzaj wsparcia

Pomoc ma formę refundacji części kosztów kwalifikowalnych operacji.

Powiązania z innymi aktami prawnymi

Koszty kwalifikowalne

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- koszty budowy, przebudowy lub modernizacji obiektów budowlanych;
- koszty zakupu sprzętu, materiałów i usług, służących realizacji operacji;
- koszty ogólne, bezpośrednio związane z przygotowaniem i realizacją operacji.

Beneficjenci

- gmina, powiat lub ich związki

Warunki kwalifikowalności

Pomoc może być przyznana jeśli operacja:

- realizowana jest w miejscowości, należącej do:
  - gminy wiejskiej lub
  - gminy miejsko-wiejskiej, z wyłączeniem miast liczących powyżej 5 tys. mieszkańców, lub
  - gminy miejskiej z wyłączeniem miejscowości liczących powyżej 5 tys. mieszkańców;
- nie ma charakteru komercyjnego;
- jest spójna z dokumentem planistycznym gminy, w przypadku, gdy taki istnieje lub lokalną strategią rozwoju gminy, lub planem rozwoju miejscowości;

- spełnia wymagania wynikające z obowiązujących przepisów prawa, które mają zastosowanie do tej operacji;
- realizowana będzie na nieruchomości należącej do wnioskodawcy lub wnioskodawca posiada prawo do dysponowania nieruchomością na cele określone w operacji przez okres związania celem;
- ma na celu połączenie jednostki osadniczej z istniejącą siecią drogową.

Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru

Wybór operacji do finansowania będzie miał charakter konkursu. O przyznaniu pomocy będzie decydowała liczba uzyskanych punktów.

Przewiduje się preferencje w przyznawaniu pomocy, w zakresie budowy lub modernizacji dróg lokalnych, dla operacji powiązanych z inwestycjami dotyczącymi tworzenia pasywnej infrastruktury szerokopasmowej lub w powiązaniu z realizacją operacji infrastrukturalnych z wykorzystaniem tzw. kanałów technologicznych.

Przewiduje się preferencje w przyznawaniu pomocy, w zakresie budowy dróg lokalnych, dla operacji których realizacja zapewni dostęp do sieci drogowej większej liczbie mieszkańców. Przewiduje się preferencje w zakresie modernizacji dróg lokalnych dla operacji, których realizacja poprawi dostęp do miejscowości, w której zlokalizowane są ważne, z punktu widzenia społeczności lokalnej, obiekty i instytucje.

Kryteria oceny operacji będą preferować gminy o niskim poziomie podatkowym w przeliczeniu na jednego mieszkańca oraz wysokim wskaźniku bezrobocia.

Wielkość wsparcia

Maksymalna wysokość pomocy ze środków EFRROW nie może przekroczyć 3 000 000 zł na beneficjenta w okresie realizacji Programu.

Poziom pomocy finansowej z EFRROW wynosi maksymalnie 63,63% kosztów kwalifikowalnych projektu.

Wymagany krajowy wkład środków publicznych, w wysokości co najmniej 36,37% kosztów kwalifikowalnych projektu, pochodzi ze środków własnych beneficjenta.

7.8.2 Poddziałanie: Badania i inwestycje związane z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej

7.8.2.1 Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego

Opis typu operacji

Wsparcie w ramach tego typu operacji obejmuje:

- Odnawianie lub poprawa stanu zabytkowych obiektów budowlanych, służących zachowaniu dziedzictwa kulturowego,
- Zakup obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie z przeznaczeniem na cele publiczne.

Rodzaj wsparcia

Pomoc ma formę refundacji części kosztów kwalifikowalnych operacji.

Powiązania z innymi aktami prawnymi

Koszty kwalifikowalne

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- koszty zakupu, przebudowy lub modernizacji obiektów budowlanych;
- koszty prac konserwatorskich lub restauratorskich;
- koszty zakupu sprzętu, materiałów i usług, służących realizacji operacji;
- koszty ogólne, bezpośrednio związane z przygotowaniem i realizacją operacji.

Beneficjenci

- gmina,
- instytucja kultury, dla której organizatorem jest JST.

Warunki kwalifikowalności

Pomoc może być przyznana jeżeli operacja:

- realizowana jest w miejscowości, należącej do:
  - gminy wiejskiej lub

- gminy miejsko-wiejskiej, z wyłączeniem miast liczących powyżej 5 tys. mieszkańców, lub
- gminy miejskiej z wyłączeniem miejscowości liczących powyżej 5 tys. mieszkańców;
- będzie ogólnodostępna, w tym dostępna dla osób niepełnosprawnych;
- nie ma charakteru komercyjnego;
- jest spójna z dokumentem planistycznym gminy, w przypadku, gdy taki istnieje lub lokalną strategią rozwoju gminy, lub planem rozwoju miejscowości;
- spełnia wymagania wynikające z obowiązujących przepisów prawa, które mają zastosowanie do tej operacji;
- realizowana będzie na nieruchomości należącej do wnioskodawcy, lub wnioskodawca posiada prawo do dysponowania nieruchomością na cele określone w operacji przez okres związania celem;
- składana jest przez instytucję kultury, dla której organizatorem jest JST i została zaakceptowana przez tę jednostkę;
- dotyczy obiektu wpisanego do rejestru lub ewidencji zabytków.

Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru

Przewiduje się preferencje dla operacji realizowanych na obszarze o potencjale turystycznym.

Wielkość wsparcia

Maksymalna wysokość pomocy ze środków EFRROW nie może przekroczyć 500 000 zł na miejscowość w okresie realizacji Programu, łącznie na inwestycje realizowane w ramach poddziałania: *Badania i inwestycje związane z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej* oraz poddziałania *Inwestycje w tworzenie, ulepszanie lub rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury oraz powiązanej infrastruktury* – na zakres dotyczący budowy, przebudowy, modernizacji lub wyposażenia obiektów pełniących funkcje kulturalne oraz kształtowania przestrzeni publicznej.

Poziom pomocy finansowej z EFRROW wynosi maksymalnie 63,63% kosztów kwalifikowalnych projektu.

Wymagany krajowy wkład środków publicznych, w wysokości co najmniej 36,37% kosztów kwalifikowalnych projektu, pochodzi ze środków własnych beneficjenta.

7.8.3 Poddziałanie: Inwestycje w tworzenie, ulepszanie lub rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury oraz powiązanej infrastruktury

7.8.3.1 Inwestycje w obiekty pełniące funkcje kulturalne oraz kształtowanie przestrzeni publicznej.

Rodzaj wsparcia

Pomoc ma formę refundacji części kosztów kwalifikowalnych operacji.

Powiązania z innymi aktami prawnymi

Koszty kwalifikowalne

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- koszty budowy, przebudowy lub modernizacji obiektów budowlanych;
- koszty związane z kształtowaniem przestrzeni;
- koszty zakupu sprzętu, materiałów i usług, służących realizacji operacji;
- koszty ogólne, bezpośrednio związane z przygotowaniem i realizacją operacji.

Beneficjenci

- gmina, instytucja kultury, dla której organizatorem jest JST – w przypadku budowy, przebudowy, modernizacji lub wyposażenia obiektów pełniących funkcje kulturalne,
- gmina – w przypadku kształtowania przestrzeni publicznej.

Warunki kwalifikowalności

Pomoc może być przyznana jeśli operacja:

- realizowana jest w miejscowości należącej do:
  - gminy wiejskiej lub
  - gminy miejsko-wiejskiej, z wyłączeniem miast liczących powyżej 5 tys. mieszkańców, lub
  - gminy miejskiej z wyłączeniem miejscowości liczących powyżej 5 tys. mieszkańców.
- będzie ogólnodostępna, w tym dostępna dla osób niepełnosprawnych;
- nie ma charakteru komercyjnego;
- jest spójna z dokumentem planistycznym gminy, w przypadku, gdy taki istnieje lub lokalną strategią rozwoju gminy lub planem rozwoju miejscowości;
- spełnia wymagania wynikające z obowiązujących przepisów prawa, które mają zastosowanie do tej operacji;

- realizowana będzie na nieruchomości należącej do wnioskodawcy lub wnioskodawca posiada prawo do dysponowania nieruchomością na cele określone w operacji przez okres związania celem;
- jest składana przez instytucję kultury, dla której organizatorem jest JST, i została zaakceptowana przez tę jednostkę.

Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru

W przypadku budowy, przebudowy, modernizacji lub wyposażenia obiektów pełniących funkcje kulturalne przewiduje się preferencje w przyznawaniu pomocy dla operacji, których realizacja umożliwi przeprowadzenie większej liczby inicjatyw społecznych.

W przypadku kształtowania przestrzeni publicznej przewiduje się preferencje dla operacji realizowanych na obszarze o potencjale turystycznym.

Wielkość wsparcia

Maksymalna wysokość pomocy ze środków EFRROW nie może przekroczyć 500 000 zł na miejscowość w okresie realizacji Programu, łącznie na inwestycje realizowane w ramach poddziałania: *Badania i inwestycje związane z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej* oraz poddziałania *Inwestycje w tworzenie, ulepszanie lub rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury oraz powiązanej infrastruktury* – na zakres dotyczący budowy, przebudowy, modernizacji lub wyposażenia obiektów pełniących funkcje kulturalne oraz kształtowania przestrzeni publicznej.

Poziom pomocy finansowej z EFRROW wynosi maksymalnie 63,63% kosztów kwalifikowalnych projektu.

Wymagany krajowy wkład środków publicznych, w wysokości co najmniej 36,37% kosztów kwalifikowalnych projektu, pochodzi ze środków własnych beneficjenta.

7.8.3.2 Inwestycje w targowiska lub obiekty budowlane przeznaczone na cele promocji lokalnych produktów i usług.

Rodzaj wsparcia

Pomoc ma formę refundacji części kosztów kwalifikowalnych operacji.

Powiązania z innymi aktami prawnymi

Koszty kwalifikowalne

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- koszty budowy, przebudowy lub modernizacji obiektów budowlanych;
- koszty zakupu sprzętu, materiałów i usług, służących realizacji operacji;
- koszty ogólne, bezpośrednio związane z przygotowaniem i realizacją operacji.

Beneficjenci

Gmina, powiat lub ich związki.

Warunki kwalifikowalności

Pomoc może być przyznana jeżeli operacja:

- realizowana jest w miejscowości liczącej nie więcej niż 200 tys. mieszkańców;
- będzie ogólnodostępna;
- nie ma charakteru komercyjnego;
- jest spójna z dokumentem planistycznym gminy, w przypadku, gdy taki istnieje lub lokalną strategią rozwoju gminy, lub planem rozwoju miejscowości;
- spełnia wymagania wynikające z obowiązujących przepisów prawa, które mają zastosowanie do tej operacji;
- realizowana będzie na nieruchomości należącej do wnioskodawcy lub wnioskodawca posiada prawo do dysponowania nieruchomością na cele określone w operacji przez okres związania celem.

Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru

Przewiduje się preferencje dla targowisk, w których udział powierzchni handlowej przeznaczonej dla rolników w stosunku do całkowitej powierzchni targowiska jest większy.

Wielkość wsparcia

Maksymalna wysokość pomocy ze środków EFRROW nie może przekroczyć 1 mln zł na beneficjenta w okresie realizacji Programu.

Poziom pomocy finansowej z EFRROW wynosi maksymalnie 63,63% kosztów kwalifikowalnych projektu.

Wymagany krajowy wkład środków publicznych, w wysokości co najmniej 36,37% kosztów kwalifikowalnych projektu, pochodzi ze środków własnych beneficjenta.

Możliwość weryfikacji i kontroli działania

- **Ryzyko we wdrażaniu działania**
  1. Trudność weryfikacji w związku z brakiem zdefiniowania pojęć „operacja o charakterze niekomercyjnym” oraz „infrastruktura ogólnodostępna”.
  2. Trudność weryfikacji w związku z zagrożeniem wystąpienia efektu deadweight.

- **Działania łagodzące**

Ad. 1. W przepisach prawa krajowego należy zdefiniować pojęcia:

- operacja o charakterze niekomercyjnym,
- infrastruktura ogólnodostępna.

Ad. 2. Zawarcie w rozporządzeniach wykonawczych przepisów ograniczających ryzyko występowania efektu deadweight poprzez:

- ograniczenia w zakresie terminu, od którego możliwa będzie realizacja operacji – od dnia zawarcia umowy. Powyższe nie będzie dotyczyło kwalifikowalnych kosztów ogólnych ponoszonych w związku z przygotowaniem projektu;
- zawarcie w rozporządzeniach wykonawczych wymogu prowadzenia wydzielonej rachunkowości w związku z realizacją projektu. Wymóg powinien obejmować koszty związane z realizacją operacji, natomiast sankcja za niespełnienie tego wymogu powinna dotyczyć kosztów kwalifikowalnych;
- zawarcie w rozporządzeniach dla poddziałań wymogów w zakresie dokumentowania przez wnioskodawców, iż nie mogą zrealizować operacji bez wsparcia środków publicznych (UE). Przykłady dokumentów zostaną określone na poziomie wniosków o przyznanie pomocy.

- **Ogólna ocena działania**

Po realizacji wskazanych działań łagodzących realizacja działania nie będzie zagrożona.

Metoda kalkulacji kwoty wsparcia dla działania

Nie dotyczy

Inne ważne uwagi istotne dla zrozumienia i wdrażania działania

Nie dotyczy

Inne informacje ważne dla działania

Infrastruktura małej skali – infrastruktura techniczna i społeczno-kulturalna, której funkcjonowanie warunkuje świadczenie podstawowych usług dla mieszkańców obszarów wiejskich.

7.9 Inwestycje w rozwój obszarów leśnych i poprawę żywotności lasów

Podstawa prawna

Art. 21 ust. 1 rozporządzenia EFRROW

Ogólny opis działania

Działanie to obejmuje powiększenia obszarów leśnych poprzez **zalesianie i tworzenie terenów zalesionych** na gruntach rolnych oraz innych niż rolne. Przyczynia się ono do sekwestracji dwutlenku węgla oraz utrzymania i wzmocnienia ekologicznej stabilności obszarów leśnych poprzez łączenie rozdrobnionych kompleksów leśnych. Ma również korzystny wpływ na gleby zagrożone erozją.

Wsparcie w ramach tego działania obejmuje poddziałanie:

(8.1)³⁹ Zalesianie i tworzenie terenów zalesionych - obejmujące koszty założenia (tzw. wsparcie na zalesienie) oraz premię pielęgnacyjną i zalesieniową.

Cele szczegółowe i cele przekrojowe

Priorytet 5. Wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami i przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną i odporną na zmianę klimatu w sektorach: rolnym, spożywczym i leśnym, ze szczególnym naciskiem na następujące obszary:

- promowanie ochrony pochłaniaczy dwutlenku węgla oraz pochłaniania dwutlenku węgla w rolnictwie i leśnictwie (5E).

Działanie to pozwala pośrednio na realizację następujących celów szczegółowych w ramach Priorytetu 4. Odtwarzanie, ochrona i wzbogacanie ekosystemów powiązanych z rolnictwem i leśnictwem, w następujących obszarach:

- odtwarzanie, ochrona i wzbogacanie różnorodności biologicznej, w tym na obszarach Natura 2000 i obszarach z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami, oraz rolnictwa o wysokiej wartości przyrodniczej, a także stanu europejskich krajobrazów (4A);
- poprawa gospodarki wodnej, w tym nawożenia i stosowania pestycydów (4B);
- zapobieganie erozji gleby i poprawa gospodarowania glebą (4C).

---

³⁹ Kodyfikacja działań zgodna z projektem aktu wykonawczego do rozporządzenia EFRROW.

7.9.1 Poddziałanie: Zalesianie i tworzenie terenów zalesionych

Opis poddziałania

Pomoc na zalesienie i tworzenie terenów zalesionych jest udzielana do gruntów, dla których opracowany jest **plan zalesienia** przez Nadleśniczego Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe.

Plan zalesienia oraz przepisy krajowe określają **wymogi zalesienia**, w tym w szczególności: skład gatunkowy zalesień oraz metodę sadzenia, jak również pochodzenie materiału sadzeniowego, przy uwzględnieniu lokalnych warunków siedliskowych, środowiskowych i klimatycznych danego obszaru.

Wymogi określone w planie zalesienia dotyczą:

- (1) wykonania zalesienia na gruntach rolnych lub innych niż rolne albo ewentualnego dodatkowego sadzenia drzew (dolesienia) na terenach zalesionych w wyniku sukcesji naturalnej (pokrytych samosiewem);
- (2) utrzymania, pielęgnowania i ochrony przed zwierzyną, nowo-założonych upraw leśnych oraz terenów zalesionych w wyniku sukcesji naturalnej (również tych, na których nie są wymagane dolesienia);
- (3) ewentualnej ochrony przeciwpożarowej zalesienia.

Ponadto zalesienia wspierane w ramach poddziałania będą dostosowane do lokalnych warunków siedliskowych i krajobrazowych, zgodnie z wymogami określonymi w dokumentach dotyczących zagospodarowania przestrzennego gminy.

Rodzaj wsparcia

Pomoc jest przyznawana w formie ryczałtu:

- 1) jednorazowo za wykonanie zalesienia gruntów rolnych lub innych niż rolne oraz dolesienia na terenach pokrytych samosiewem (o ile zgodnie z planem zalesienia zalecane jest dodatkowe sadzenie drzew), oraz ewentualną ochronę poprzez ogrodzenie bądź palikowanie tzw. **wsparcie na zalesienie**;
- 2) maksymalnie przez 5 lat na utrzymanie, pielęgnowanie i ewentualną ochronę przed zwierzyną poprzez stosowanie repelentów (o ile plan zalesienia nie przewiduje ogrodzenia albo palikowania), nowo-założonych upraw leśnych, jak również terenów zalesionych w wyniku sukcesji naturalnej (również tych, na których nie są wymagane dolesienia), tzw. **premia pielęgnacyjna**;
- 3) maksymalnie przez 12 lat na pokrycie utraconych dochodów z działalności rolniczej, tzw. **premia zalesieniowa**.

Powiązania z innymi aktami prawnymi

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1306/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie finansowania wspólnej polityki rolnej, zarządzania nią i monitorowania jej oraz uchylające rozporządzenia Rady (EWG) nr 352/78, (WE) nr 165/94, (WE) nr 2799/98, (WE) nr 814/2000, (WE) nr 1290/2005 i (WE) nr 485/2008, zwane dalej rozporządzeniem horyzontalnym dla WPR ,

Rozporządzenie ws. płatności bezpośrednich,

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1310/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające niektóre przepisy przejściowe w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) oraz zmieniające rozporządzenie (UE) nr 1305/2013 Parlamentu Europejskiego i Rady w zakresie środków i ich rozdziału w odniesieniu do roku 2014, a także i zmieniające rozporządzenie Rady (WE) nr 73/2009 oraz rozporządzenia (UE) nr 1307/2013, (UE) nr 1306/2013 i (UE) nr 1308/2013 Parlamentu Europejskiego i Rady w zakresie ich stosowania w roku 2014; zwane dalej rozporządzeniem przejściowym,

Projekt rozporządzenia Komisji (UE) nr .../...z dnia XXX r. uznającego niektóre kategorie pomocy w sektorach rolnym i leśnym oraz na obszarach wiejskich za zgodne z rynkiem wewnętrznym w zastosowaniu art. 107 i 108 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej oraz uchylające rozporządzenie Komisji (WE) nr 1857/2006, zwany dalej projektem rozporządzenia ws. pomocy państwa,

Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach (Dz. U. z 2011 r. Nr. 12, poz. 59, z późn. zm.),

Ustawa z dnia 7 czerwca 2001 r. o leśnym materiale rozmnożeniowym (Dz. U. z 2001 r. Nr 73, poz. 761, z późn. zm.).

Koszty kwalifikowalne

Nie dotyczy

Beneficjenci

- Rolnicy – właściciele gruntów rolnych oraz gruntów innych niż rolne, z wyłączeniem jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej reprezentujących Skarb Państwa w zakresie zarządzania mieniem stanowiącym własność Skarbu Państwa.
- JST będące właścicielami gruntów rolnych oraz gruntów innych niż rolne – w zakresie kosztów założenia.

Warunki kwalifikowalności

Pomoc może być przyznana, jeżeli:

- minimalna powierzchnia gruntu objętego pomocą wynosi co najmniej 0,1 ha;
- pomocą objęte są grunty:
  - stanowiące grunty orne lub sady
  - inne niż rolne - wykazane w ewidencji gruntów, jako użytki rolne lub grunty zadrzewione i zakrzewione na użytkach rolnych niewykorzystywane do produkcji rolniczej.

Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru

Premiowane będą zalesienia wpływające na jak najlepsze osiągnięcie celów w zakresie zapobiegania erozji oraz wzmacniania ekologicznej stabilności obszarów leśnych.

Kwoty i wielkość wsparcia

Maksymalna powierzchnia gruntu objętego pomocą w okresie programowania 2014–2020 na jednego beneficjenta nie będzie większa niż 20 ha.

Stawki na zalesienie zostały określone ryczałtowo na 1 ha lub na metr bieżący. W przypadku premii pielęgnacyjnej i zalesieniowej są to stawki jednoroczne.

1. Stawka płatności w zakresie **wsparcia na zalesienie**, odpowiada 60% wyszacowanych kosztów inwestycyjnych i została zróżnicowana w zależności od: (1) grupy sadzonych gatunków tj. iglaste i liściaste; (2) nachylenia terenu: powyżej 12 stopni i w warunkach korzystnych; (3) charakterystyki zalesionych gruntów (grunty erozyjne); (4) rodzaju materiału sadzeniowego (sadzonki z odkrytym materiałem sadzeniowym, sadzonki mikoryzowane). Poziom częściowej rekompensaty oszacowanych kosztów (60%) ustalono biorąc pod uwagę zakładane cele Programu, ograniczenie budżetowe, a także przewidywany wpływ na atrakcyjność uczestnictwa w programie innych elementów, w tym premii pielęgnacyjnej, zalesieniowej oraz płatności bezpośrednich w ramach filaru I WPR.

W przypadku, jeżeli plan zalesienia przewiduje stosowanie zabiegów ochronnych przed zwierzyną, dodatkowo w ramach wsparcia na zalesienie refundowane będą koszty ogrodzenia lub palikowania.

2. Stawka płatności w zakresie **premię pielęgnacyjnej** została zróżnicowana w zależności od: (1) nachylenia terenu: powyżej 12 stopni i w warunkach korzystnych; (2) charakterystyki zalesionych gruntów (grunty erozyjne); (3) wykorzystania sukcesji naturalnej. Zastosowano pełną oszacowaną stawkę.

W przypadku, jeżeli plan zalesienia przewiduje stosowanie zabiegów ochronnych przed zwierzyną, dodatkowo w ramach premii pielęgnacyjnej refundowane będą koszty stosowania repelentów.

3. Stawka płatności w zakresie **premię zalesieniowej** została skalkulowana biorąc pod uwagę zalecenia KE, co do unikania nadmiernej kompensacji z uwagi na fakt, iż dla

gruntów zalesionych, będzie przysługiwała jednolita płatność obszarowa przez cały okres zobowiązania, zgodnie z przepisami rozporządzenia ws. płatności bezpośrednich. Zastosowano pełną oszacowaną stawkę.

Szczegółowe zestawienie ryczałtowych stawek płatności na zalesienie zostało określone w tabeli poniżej:

Tabela: Zestawienie stawek płatności dla działania zalesieniowego

Lp.	Formy pomocy	Jedn.	Grupy gatunków	
			Iglaste	Liściaste
1	Wsparcie na zalesienie			
A	Zalesianie w warunkach korzystnych	zł/ha	6 553	7 152
B	Zalesianie na gruntach o nachyleniu powyżej 12°		7 146	7 624
C	Zalesianie na gruntach erozyjnych		5 012	5 470
D	Zalesianie na gruntach erozyjnych o nachyleniu powyżej 12°		5 711	6 098
E	Zalesianie sadzonkami z zakrytym systemem korzeniowym i mikoryzowanymi w warunkach korzystnych		6 934	4 984
F	Zalesianie sadzonkami z zakrytym systemem korzeniowym i mikoryzowanymi na gruntach o nachyleniu powyżej 12°		7 385	5 366
G	Zabezpieczanie przed zwierzyną - grodzenie 2-metrową siatką metalową	zł/mb	8,82	
H	Zabezpieczenie 3 palikami	zł/ha	1 132	
2	Premia pielęgnacyjna			
A	Na gruntach w warunkach korzystnych	zł/ha	1 075	
B	Na gruntach o nachyleniu powyżej 12°		1 237	
C	Na gruntach erozyjnych		1 358	
D	Na gruntach erozyjnych o nachyleniu powyżej 12°		1 628	
E	Na gruntach innych niż rolne z wykorzystaniem sukcesji naturalnej		794	
F	Na gruntach innych niż rolne o nachyleniu powyżej 12° z wykorzystaniem sukcesji naturalnej		968	
G	Zabezpieczenie repelentami		424	
3	Premia zalesieniowa			
A	Premia zalesieniowa	zł/ha	1 215	

Możliwość weryfikacji i kontroli działania

- **Ryzyko we wdrażaniu działania**

1. Trudności weryfikacji w toku kontroli administracyjnej warunku dotyczącego ograniczenia, że do zalesienia będą mogły być przeznaczane grunty przewidziane do zalesienia w planach zagospodarowania przestrzennego.

2. Trudności weryfikacji wpływu zalesienia na jak najlepsze osiągnięcie celów w zakresie zapobiegania erozji oraz wzmocnienia ekologicznej stabilności obszarów leśnych.

- **Działania łagodzące**

Doprecyzowanie wymogów na etapie wdrażania.

- **Ogólna ocena działania**

Doprecyzowanie wymogów na etapie wdrażania pozwoli na uniknięcie ryzyka w realizacji działania.

Metoda kalkulacji kwoty wsparcia dla działania

Koszty zostały ustalone ryczałtowo na hektar z uwzględnieniem uwarunkowań przyrodniczych, ekonomicznych, przestrzennych i społecznych.

Kalkulacja wysokości wsparcia bazuje na rzeczywistych kosztach związanych z zakładaniem, pielęgnacją i ochroną upraw leśnych w różnych regionach kraju. Ponieważ analiza czynników kształtujących koszty założenia uprawy, jej pielęgnacji i ochrony nie wykazała istotnego zróżnicowania regionalnego, bazowano na kosztach uśrednionych w skali kraju.

W kalkulacji stawek płatności korzystano z:

- informacji uzyskanych z nadleśnictw prowadzących szkółki kontenerowe, tj. produkujących materiał z zakrytym systemem korzeniowym; informacje o cenach sadzonek „z gruntu” uzyskano z nadleśnictw o największym udziale lasów niestanowiących własności Skarbu Państwa oraz nadleśnictw o potencjalnie największych powierzchniach do zalesiania tego rodzaju gruntów;
- danych dotyczących kosztów: robocizny, materiałów użytych do zalesień i pielęgnowania lasu, poniesionych w latach 2005-2012 przez wszystkie nadleśnictwa w kraju, uzyskanych z Systemu Informatycznego Lasów Państwowych;
- informacji uzyskanych od prywatnych firm leśnych świadczących usługi prywatnym właścicielom gruntów rolnych i lasów;
- katalogów norm czasu dla prac leśnych, wprowadzonych Zarządzeniem nr 99 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 21 listopada 2003 r. OR-181-1/03 (materiał pomocniczy);
- „Zasad hodowli lasu”, stanowiących załącznik do Zarządzenia nr 53 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 21 listopada 2011 r., obowiązujących w jednostkach organizacyjnych Lasów Państwowych od dnia 1 stycznia 2012 r.;
- „Instrukcji urządzenia lasu”, stanowiącej załącznik do Zarządzenia nr 55 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 21 listopada 2011 r., obowiązującej w jednostkach organizacyjnych Lasów Państwowych od dnia 21 listopada 2011 r.

W kalkulacjach uwzględniono również wymogi prawodawstwa UE oraz wytyczne KE.

W zakresie **wsparcia na zalesianie** przy wyliczeniu wysokości stawek płatności brano pod uwagę koszty: przygotowania gruntu (w tym specjalnego przygotowania w przypadku gruntów erozyjnych oraz z nachyleniem powyżej 12°), zakupu sadzonek (uwzględniające poprawki w drugim roku po posadzeniu), dowozu i dołowania sadzonek, sadzenia oraz wykonania poprawek. Do wsparcia na zalesianie dodatkowo może być przyznawane wsparcie na ochronę uprawy leśnej poprzez grodzenie uprawy lub palikowanie, gdzie wysokość stawki została skalkulowana na podstawie kosztów: materiałów użytych do zabezpieczenia uprawy leśnej przed zwierzyną, robocizny oraz transportu.

W zakresie **premii pielęgnacyjnej**, przy wyliczeniu wysokości stawek płatności brano pod uwagę koszty: wykaszania chwastów, cięcie pielęgnacyjnych, przeredzania przegęszczonych partii samosiewów (w przypadku zalesień z wykorzystaniem sukcesji naturalnej), czyszczeń wczesnych i późnych, ochrony przed szkodnikami i grzybami oraz ochrony przeciwpożarowej. Do premii pielęgnacyjnej dodatkowo może być przyznawana pomoc na ochronę uprawy leśnej poprzez użycie repelentów, gdzie wysokość stawki została skalkulowana na podstawie kosztów zakupu środków ochrony oraz kosztów związanych z robocizną.

W zakresie **premii zalesieniowej**, przy wyliczeniu wysokości stawki, brano pod uwagę wartość utraconych dochodów związanych z trwałym wyłączeniem jednego hektara gruntu z użytkowania rolnego. Kalkulację w tym zakresie poparto danymi z Głównego Urzędu Statystycznego dotyczącymi cen produktów rolnych, które decydują o sumarycznej wartości przychodów oraz kalkulacją kosztów bezpośrednich produkcji rolnej, opracowaną przez Ośrodki Doradztwa Rolniczego.

Przychody gospodarstwa rolnego z 1 ha powierzchni gruntów przeznaczonych do zalesień ustalono na podstawie średniej wysokości plonu wybranych upraw (Rocznik Statystyczny Rolnictwa z 2012 r.) oraz średniej ceny w skupie (Ceny produktów rolnych GUS 2011-2013) dla żyta, owsa, pszenżyta, kukurydzy na ziarno i ziemniaków oraz danych dostępnych na internetowych portalach rolniczych dotyczących cen ziarna kukurydzy na paszę.

Koszty gospodarstwa rolnego ustalono, jako wartość kosztów bezpośrednich prowadzenia upraw wymienionych roślin na podstawie danych przedstawionych w kalkulacjach rolniczych, zamieszczanych na stronach Ośrodków Doradztwa Rolniczego (ODR) (za lata 2010-2013).

Ostateczną stawkę premii zalesieniowej ustalono biorąc pod uwagę ekspertyzę Instytutu Badawczego Leśnictwa oraz opracowania Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej w przedmiotowym zakresie. Oświadczenie potwierdzające adekwatność i dokładność obliczeń znajduje się w rozdziale 16.

Inne ważne uwagi istotne dla zrozumienia i wdrażania działania

W ramach działania wspierane będą zalesienia na minimalnej powierzchni 0,1 ha, która odpowiada minimalnej powierzchni zgodnie z definicją lasu określoną w art. 2 ustawy o lasach.

Inne informacje ważne dla działania

Zalesienia będą wykonywane zgodnie z przepisami o ochronie przyrody i ocenach oddziaływania na środowisko (w wymaganych przepisami przypadkach, po wcześniejszych

konsultacjach planowanego zalesienia - z właściwymi organami w zakresie obszarowych form ochrony przyrody, natomiast w przypadku obszarów wyznaczonych, jako Natura 2000 w ramach 2009/147/WE i dyrektywy 92/43/EWG - zgodnie z celami zarządzania tych obszarów).

W 2014 r. nabór nowych wniosków o przyznanie pomocy na zalesianie przeprowadzony zostanie według zasad obowiązujących w PROW 2007–2013.

7.10 Tworzenie grup i organizacji producentów

Podstawa prawna

Art. 27. rozporządzenia EFRROW

Ogólny opis działania

Działanie skierowane jest do grup i organizacji producentów. Celem jest dostosowanie procesu produkcyjnego do wymogów rynkowych, wspólnego wprowadzania towarów do obrotu, w tym przygotowanie do sprzedaży, centralizacja sprzedaży, dostarczanie do odbiorców hurtowych oraz ustanowienia wspólnych zasad dotyczących informacji o produkcji, ze szczególnym uwzględnieniem wielkości produkcji i dostępności. Dodatkowym celem jest także realizacja innych działań, które mogą być przeprowadzane przez grupy i organizacje producentów, takie jak rozwijanie umiejętności biznesowych i marketingowych oraz organizowanie i ułatwianie procesów wprowadzania innowacji. Grupa lub organizacja producentów może ograniczać rolę pośredników w obrocie produktami, przyczyniając się do skrócenia łańcucha dostaw, a dzięki temu zapewnić sobie silniejszą pozycję na rynku.

Integracja producentów, zarówno pozioma jak i pionowa, ułatwia wprowadzanie na rynek dużych, jednolitych partii towaru, o zapewnionej, powtarzalnej jakości, oraz nawiązywanie bezpośrednich kontaktów z odbiorcami produktów, co prowadzi do skracania łańcuchów dostaw. Przyczynia się to do większej opłacalności produkcji i zwiększenia dochodów producentów, budowania przez nich stabilniejszej pozycji na rynku, a jednocześnie pozwala na zapewnienie dbałości o jakość wytwarzanych produktów. Budowanie przez producentów silnych podmiotów gospodarczych pozwala im wpływać na funkcjonowanie rynku i jego konkurencyjność.

Cele szczegółowe i cele przekrojowe

Priorytet 3. Wspieranie organizacji łańcucha dostaw żywności, w tym przetwarzania i wprowadzania do obrotu produktów rolnych, promowanie dobrostanu zwierząt i zarządzania ryzykiem w rolnictwie, ze szczególnym naciskiem na:

- poprawę konkurencyjności producentów rolnych poprzez lepsze ich zintegrowanie z łańcuchem rolno-spożywczym poprzez systemy jakości, dodawanie wartości do produktów rolnych, promocję na rynkach lokalnych i krótkie cykle dostaw, grupy i organizacje producentów oraz organizacje międzybranżowe (3A).

7.10.1 Poddziałanie: Tworzenie grup i organizacji producentów w sektorze rolnym i leśnym.

Rodzaj wsparcia

Wsparcie stanowi procentowy ryczałt od wartości przychodów netto grupy lub organizacji producentów ze sprzedaży produktów lub grupy produktów, wytworzonych w gospodarstwach rolnych jej członków, w poszczególnych latach i sprzedanych odbiorcom

niebędącym członkami grupy lub organizacji. Pomoc przyznawana jest w okresie pierwszych 5 lat funkcjonowania grupy/organizacji od dnia rejestracji/uznania.

Powiązania z innymi aktami prawnymi

- Ustawa z dnia 15 września 2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. Nr 88, poz. 983, z późn. zm.).
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólną organizację rynków produktów rolnych oraz uchylające rozporządzenia Rady (EWG) nr 922/72, (EWG) nr 234/79, (WE) nr 1037/2001 i (WE) nr 1234/2007 (Dz. Urz. UE L 347 z 20.12.2013 r., str. 671).
- Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o organizacji rynku mleka i przetworów mlecznych (Dz. U. z 2013 r. poz. 50 oraz 1272).

Koszty kwalifikowalne

Nie określa się.

Beneficjenci

- Grupy producentów rolnych, które powstaną od dnia 1 stycznia 2014 r., działające jako przedsiębiorcy, składające się z osób fizycznych i które spełnią dodatkowe warunki kwalifikowalności.
- Organizacje producentów, które powstaną od dnia 1 stycznia 2014 r., działające jako przedsiębiorcy, składające się z osób fizycznych lub prawnych i które spełnią dodatkowe warunki kwalifikowalności.

Powyżej wymienione podmioty powinny wykonywać swoją działalność jako mikro-, małe lub średnie przedsiębiorstwo.

Warunki kwalifikowalności

Pomoc może być przyznana wnioskodawcy, który spełnia następujące warunki:

- łączy producentów jednego produktu lub grupy produktów, którzy nie byli członkami grupy producentów/wstępnie uznanej grupy producentów/organizacji, utworzonej ze względu na ten sam produkt lub grupę produktów, której przyznano pomoc na rozpoczęcie działalności ze środków Unii Europejskiej po dniu 1 maja 2004 r.;
- przedłoży biznesplan i zadeklaruje jego realizację w celu osiągnięcia jego założeń w trakcie trwania 5-letniego okresu wsparcia.

Wsparcia nie przewiduje się na tworzenie grup i organizacji producentów w kategorii produktu: drób żywy (bez względu na wiek), mięso lub jadalne podroby drobiowe: świeże, chłodzone, mrożone.

Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru

Przewiduje się preferencje w przyznawaniu pomocy dla grup i organizacji producentów, spełniających następujące warunki:

- zorganizowanych w formie spółdzielni.
- zrzeszających producentów w następujących kategoriach:
  - produkty wysokiej jakości objęte art. 16 rozporządzenia EFRROW, w szczególności rolnictwa ekologicznego;
  - świnie żywe, prosięta, warchlaki, mięso wieprzowe: świeże, chłodzone, mrożone;
  - bydło żywe: zwierzęta rzeźne lub hodowlane, mięso wołowe: świeże, chłodzone, mrożone;
  - owce lub kozy żywe, zwierzęta rzeźne lub hodowlane, wełna owcza lub kozia strzyżona potna, mięso owcze lub kozie: świeże, chłodzone, mrożone, skóry owcze lub kozie surowe (suszone);
  - miód naturalny lub jego produkty pszczele;
  - rośliny w plonie głównym, całe lub rozdrobnione, uprawiane z przeznaczeniem na cele energetyczne lub do wykorzystania technicznego;
  - szyszki chmielowe.
- zrzeszających jak największą liczbę członków w danej kategorii.
- zrzeszających producentów, w gospodarstwach których produkcja objęta została dobrowolnym ubezpieczeniem.

Kwoty i wielkość wsparcia

Wsparcie wynosi:

- W pierwszym roku – 10%,
- w drugim roku – 8%,
- w trzecim roku – 6%,
- w czwartym roku – 5%,
- w piątym roku – 4%.

Maksymalnie równowartość 100 000 euro w każdym roku pięcioletniego okresu pomocy.

Wyplata ostatniej raty wsparcia nastąpi po potwierdzeniu prawidłowej realizacji biznesplanu.

Biznesplan zawiera w szczególności:

- informacje podstawowe o grupie/organizacji, takie jak np. nazwa, adres, forma prawna, wskazanie członków i wielkości produkcji każdego z nich;

- Cele, spójną koncepcję oraz etapy rozwoju grupy/organizacji, w oparciu o cele dla których udzielane jest wsparcie tj.:
  - dostosowania do wymogów rynkowych procesu produkcyjnego i produktów producentów, którzy są członkami takich grup lub organizacji,
  - wspólnego wprowadzania towarów do obrotu, w tym przygotowania do sprzedaży, centralizacji sprzedaży i dostawy do odbiorców hurtowych,
  - ustanowienia wspólnych zasad dotyczących informacji o produkcji, ze szczególnym uwzględnieniem zbiorów i dostępności, oraz
  - innych zadań, które mogą być prowadzone przez grupy i organizacje producentów, takich jak rozwijanie umiejętności biznesowych i marketingowych oraz organizowanie i ułatwianie procesów wprowadzania innowacji.
- opis wyjściowej i docelowej sytuacji grupy/organizacji, w tym m.in. informacje nt. zasobów poszczególnych gospodarstw będących w posiadaniu członków grupy/organizacji oraz struktury organizacyjnej i wielkości produkcji;
- opis i harmonogram planowanych działań prowadzących do rozwoju grupy/organizacji, w tym inwestycji;
- informacje nt. planowanych szkoleń i korzystania z doradztwa;
- informacje nt. innych zamierzeń dotyczących rozwoju grupy/organizacji.

Możliwość weryfikacji i kontroli działania

- **Ryzyko we wdrażaniu działania**
Brak
- **Działania łagodzące**
Brak
- **Ogólna ocena działania**

Nie stwierdzono zagrożeń.

Metoda kalkulacji kwoty wsparcia dla działania

Nie dotyczy

Ważne uwagi istotne dla zrozumienia i wdrażania działania

Pomoc na rozpoczęcie działalności ze środków Unii Europejskiej po dniu 1 maja 2004 r. należy rozumieć jako środki wsparcia otrzymane przez grupę/organizację producentów w celu utworzenia i przeznaczenie ich na działalność administracyjną lub inwestycyjną.

Inne informacje ważne dla działania

Proces uznawania grup producentów w sektorze rolnym reguluje ustawa z dnia 15 września 2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw

Producenci rolni, którzy chcą utworzyć grupę producentów rolnych, rejestrują się najpierw jako przedsiębiorcy w Krajowym Rejestrze Sądowym/Rejestrze Przedsiębiorców. Aby uzyskać status grupy producentów rolnych, osoby reprezentujące grupę składają do właściwego ze względu na siedzibę grupy marszałka województwa wnioski o rejestrację grupy wraz z wymaganymi załącznikami. Marszałek województwa, w drodze decyzji administracyjnej, stwierdza spełnienie przez grupę warunków określonych w ww. i dokonuje wpisu do rejestru grup producentów rolnych. Marszałek województwa prowadzi rejestr grup producentów rolnych i sprawuje nadzór nad działalnością grup, poprzez przeprowadzane kontrole w zakresie spełniania przez grupy warunków określonych w ww. ustawie. Organem odwoławczym od decyzji marszałka województwa jest minister właściwy do spraw rolnictwa.

Proces uznawania organizacji w sektorze mleka i przetworów mlecznych reguluje ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o organizacji rynku mleka i przetworów mlecznych.

Producenci, którzy chcą utworzyć organizację w sektorze mleka, składają do Prezesa Agencji Rynku Rolnego wnioski o uznanie organizacji producentów w tym sektorze wraz z wymaganymi załącznikami. Prezes, w drodze decyzji administracyjnej, stwierdza spełnienie przez organizację warunków określonych w ww. ustawie i uznaje organizację oraz wpisuje je do rejestru organizacji producentów.

7.11 Działanie rolnośrodowiskowo-klimatyczne

Podstawa prawna

Art. 28. rozporządzenia EFRROW

Ogólny opis działania

Działanie rolnośrodowiskowo-klimatyczne ukierunkowane jest na zrównoważone gospodarowanie nawozami, działania zapobiegające erozji gleb i przyczyniające się do ochrony gleb i wód, zachowanie i ochronę cennych siedlisk przyrodniczych i zagrożonych gatunków roślin i zwierząt, ochronę zagrożonych zasobów genetycznych roślin uprawnych i zwierząt gospodarskich, a także ochronę różnorodności krajobrazu.

Zobowiązanie w ramach działania podejmowane jest na okres 5 lat.

Wsparcie w ramach tego działania obejmuje następujące poddziałania:

(10.1)⁴⁰ Płatności w ramach zobowiązań rolnośrodowiskowo-klimatycznych

(10.2) Wsparcie ochrony i zrównoważonego użytkowania oraz rozwoju zasobów genetycznych w rolnictwie.

W ramach poddziałania (10.1) Płatności w ramach zobowiązań rolnośrodowiskowo-klimatycznych wsparcie będzie udzielane na: (i) praktyki agrotechniczne promujące zrównoważony system gospodarowania, w tym racjonalne nawożenie oraz ochronę wód przed zanieczyszczeniami, odpowiednie użytkowanie gleb poprzez przeciwdziałanie utracie substancji organicznej w glebie oraz (ii) działania służące ochronie różnorodności biologicznej obszarów wiejskich, w tym ochronę cennych siedlisk przyrodniczych na obszarach Natura 2000 oraz poza nimi, a także (iii) zachowanie tradycyjnych odmian i gatunków drzew owocowych.

W ramach poddziałania **(10.1) Płatności w ramach zobowiązań rolnośrodowiskowo-klimatycznych** wsparcie udzielane będzie na następujące typy operacji (pakiety):

1. Rolnictwo zrównoważone.
2. Ochrona gleb i wód.
3. Zachowanie sadów tradycyjnych odmian drzew owocowych.
4. Cenne siedliska i zagrożone gatunki ptaków na obszarach Natura 2000.
5. Cenne siedliska poza obszarami Natura 2000.

W ramach poddziałania **(10.2) Wsparcie ochrony i zrównoważonego użytkowania oraz rozwoju zasobów genetycznych w rolnictwie** wsparcie będzie udzielane na zachowanie lokalnych odmian roślin uprawnych oraz ochronę szczególnie cennych ras zwierząt gospodarskich, w przypadku których niska lub malejąca liczebność stwarza zagrożenie ich wyginięcia.

---

⁴⁰ Kodyfikacja działań zgodna z projektem aktu wykonawczego do rozporządzenia EFRROW.

W ramach poddziałania (10.2) Wsparcie ochrony i zrównoważonego użytkowania oraz rozwoju zasobów genetycznych w rolnictwie wsparcie udzielane będzie na następujące typy operacji (pakiety):

6. Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie.
7. Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie.

Cele szczegółowe i cele przekrojowe

Priorytet 4. Odtwarzanie, ochrona i wzbogacanie ekosystemów powiązanych z rolnictwem i leśnictwem, a w szczególności:

- odtwarzanie, ochrona i wzbogacanie różnorodności biologicznej, w tym na obszarach Natura 2000 i obszarach z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami, oraz rolnictwa o wysokiej wartości przyrodniczej, a także stanu europejskich krajobrazów (4A);
- poprawa gospodarki wodnej, w tym nawożenia i stosowania pestycydów (4B);
- zapobieganie erozji gleby i poprawa gospodarowania glebą (4C).

Priorytet 5. Wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami i przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną i odporną na zmiany klimatu w sektorach rolnym, spożywczym i leśnym, poprzez następujące cele szczegółowe:

- redukcja emisji gazów cieplarnianych i amoniaku z rolnictwa (5D);
- promowanie ochrony pochłaniaczy dwutlenku węgla oraz pochłaniania dwutlenku węgla w rolnictwie i leśnictwie (5E).

Na terenie całego gospodarstwa objętego Działaniem rolnośrodowiskowo-klimatycznym, istnieje obowiązek zachowania wszystkich trwałych użytków zielonych i elementów krajobrazu nieużytkowanych rolniczo stanowiących ostoje dzikiej przyrody.

7.11.1 Poddziałanie: Płatności w ramach zobowiązań rolnośrodowiskowo-klimatycznych

7.11.1.1 Pakiet 1. Rolnictwo zrównoważone

Opis operacji (pakietu)

Cel: Promowanie zrównoważonego systemu gospodarowania, zapobieganie ubytkowi substancji organicznej w glebie.

Gospodarowanie w rolnictwie zrównoważonym polega na racjonalnym wykorzystywaniu zasobów przyrody, które umożliwiają ograniczenie negatywnego wpływu rolnictwa na środowisko oraz zapobiega ubytkowi zawartości substancji organicznej w glebie.

Gospodarowanie w oparciu o analizę gleby i plan nawozowy oraz odpowiedni płodozmian stanowi podstawę planowania środowiskowego w prawidłowej gospodarce rolnej. Celem planowania środowiskowego jest racjonalne stosowanie nawozów, uwzględniające potrzeby poszczególnych roślin oraz zawartość P, K, Mg w glebie. Racjonalne stosowanie nawozów ogranicza emisję tlenków azotu do atmosfery oraz zapobiega przedostawaniu się zawartych w nawozach składników, szczególnie azotu i fosforu, do wód powierzchniowych i podziemnych.

Badanie (analiza chemiczna) gleby umożliwia zastosowanie optymalnych ilości nawozów, co pozwala na uniknięcie wprowadzenia zbyt dużej ich ilości do gleby oraz ograniczenie ich wymywania i przenikania do wód gruntowych.

Pakiet jest działaniem równoważnym do jednej z praktyk rolniczych korzystnych dla klimatu i środowiska, o których mowa w art. 43 rozporządzenia ws. płatności bezpośrednich, tj. dywersyfikacji upraw, poprzez wprowadzenie wymogu zastosowania prawidłowego doboru i następstwa roślin w płodozmianie.

Wymogi, jakie muszą zostać spełnione w ramach pakietu, zawiera załącznik 1 do Programu.

Rodzaj wsparcia

Płatności w ramach pakietu są przyznawane corocznie, przez okres 5-letniego zobowiązania, rolnikom, którzy dobrowolnie przyjmują na siebie zobowiązanie rolnośrodowiskowo-klimatyczne w zakresie tego pakietu. Płatność w całości lub w części rekompensuje utracony dochód i dodatkowo poniesione koszty.

Płatność przyznawana jest tylko do gruntów ornych.

Powiązanie z innymi aktami prawnymi

- Rozporządzenie horyzontalne dla WPR,
- Rozporządzenie ws. płatności bezpośrednich,
- Rozporządzenie przejściowe,
- Ustawa z dnia 10 lipca 2007 r. o nawozach i nawożeniu (Dz.U. Nr 147, poz. 1033, z późn. zm.).

Koszty kwalifikowane

Nie dotyczy.

Beneficjenci

Rolnik

Warunki kwalifikowalności

Płatność w ramach tego pakietu przyznawana jest beneficjentowi, jeżeli:

- posiada gospodarstwo rolne położone na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, o powierzchni użytków rolnych nie mniejszej niż 1 ha.

Kwoty i wielkość wsparcia

Stawka płatności: 400 zł/ha

Płatność rolnośrodowiskowo-klimatyczna jest przyznawana w wysokości:

100% stawki podstawowej – za powierzchnię od 0,10 ha do 50 ha gruntów ornych.

Stawka płatności jest ustalona w oparciu o bilans kosztów i korzyści gospodarstwa podejmującego działania w ramach Pakietu 1. W ramach poniesionych kosztów uwzględniono koszty z tytułu mniejszego plonu związanego z ograniczeniem nawożenia oraz koszty badania gleby i przygotowania bilansu azotowego dla średniej wielkości gospodarstwa, natomiast po stronie korzyści oszczędności na nawożeniu azotem.

7.11.1.2   *Pakiet 2. Ochrona gleb i wód*

Opis operacji (pakietu)

Cel: Odpowiednie użytkowanie gleb, ochrona przed erozją wodną i wietrzną, przeciwdziałanie utracie substancji organicznej w glebie, ochrona wód przed zanieczyszczeniami.

Pakiet polega na promowaniu praktyk agrotechnicznych przeciwdziałających erozji glebowej, wodnej i wietrznej, utracie substancji organicznej i zanieczyszczeniu wód składnikami wypłukiwanymi z gleb. Głównym źródłem zanieczyszczenia wód pochodzenia rolniczego są składniki pokarmowe (azot, fosfor) dostarczane w nawozach naturalnych i mineralnych, pozostałości chemicznych środków ochrony roślin oraz innych substancji toksycznych, w tym metali ciężkich oraz organiczne i nieorganiczne cząstki gleby. Utrzymywanie roślinności w okresach między dwoma plonami głównymi zapobiega zanieczyszczaniu wód oraz erozji. Wpływa to również na strukturalne zróżnicowanie różnorodności biologicznej w krajobrazie wiejskim, a także stanowi dodatkowe źródło paszy dla zwierząt.

Beneficjent zobowiązany jest do stosowania przynajmniej jednej z następujących praktyk agrotechnicznych na danej powierzchni: międzyplon ozimy lub ścierniskowy oraz pasy ochronne użytków zielonych zakładane na gruntach ornych położonych na obszarach erodowanych (o nachyleniu powyżej 20%) w poprzek stoku.

Ze względu na specyfikę pakietu, w kolejnych latach zobowiązania dopuszczalne jest zwiększanie lub zmniejszanie powierzchni objętej zobowiązaniem o nie więcej niż 35% w każdym roku, w odniesieniu do wielkości powierzchni objętej zobowiązaniem w pierwszym roku, z zachowaniem przewidzianego dla pakietu progu regresywności i limitu powierzchniowego. Jednocześnie, powyższe praktyki mogą być stosowane na różnych działkach w kolejnych latach zobowiązania przy zachowaniu limitu powierzchniowego przewidzianego dla pakietu, z uwzględnieniem wspomnianego mechanizmu zwiększenia lub zmniejszenia powierzchni zobowiązania.

Pakiet jest działaniem równoważnym do jednej z praktyk rolniczych korzystnych dla klimatu i środowiska, o których mowa w art. 43 rozporządzenia ws. płatności bezpośrednich, tj. dywersyfikacji upraw.

Wsparcie realizowane będzie na wyznaczonych obszarach szczególnie zagrożonych erozją wodną i wietrzną, obszarach problemowych o niskiej zawartości próchnicy oraz obszarach szczególnie narażonych na zanieczyszczenia azotanami pochodzenia rolniczego (OSN) (łącznie ok. 19,4% użytków rolnych w kraju).

Wymogi, jakie muszą zostać spełnione w ramach pakietu, zawiera załącznik 1 do Programu.

Rodzaj wsparcia

Płatności w ramach pakietu są przyznawane corocznie przez okres 5-letniego zobowiązania, rolnikom, którzy dobrowolnie przyjmują na siebie zobowiązanie rolnośrodowiskowo-klimatyczne w zakresie tego pakietu. Płatność w całości lub w części rekompensuje utracony dochód i dodatkowo poniesione koszty.

Płatność jest przyznawana tylko do gruntów ornych.

Powiązanie z innymi aktami prawnymi

- Rozporządzenie horyzontalne dla WPR,
- Rozporządzenie ws. płatności bezpośrednich,
- Rozporządzenie przejściowe,
- Ustawa z dnia 10 lipca 2007 r. o nawozach i nawożeniu

Koszty kwalifikowane

Nie dotyczy.

Beneficjenci

Rolnik.

Warunki kwalifikowalności

Płatność w ramach tego pakietu przyznawana jest beneficjentowi, jeżeli:

- posiada gospodarstwo rolne położone na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, o powierzchni użytków rolnych nie mniejszej niż 1 ha.

Kwoty i wielkość wsparcia

Stawka płatności: 543 zł/ha (dotyczy międzyplonów).

Stawka płatności: 450 zł/ha (dotyczy pasów ochronnych na stokach o nachyleniu powyżej 20%).

Płatność rolnośrodowiskowo-klimatyczna jest przyznawana w wysokości:

- 100% stawki podstawowej – za powierzchnię od 0,10 ha do 10 ha;
- 50% stawki podstawowej – za powierzchnię powyżej 10 ha do 20 ha.

Stawka płatności jest ustalona w oparciu o bilans kosztów i korzyści gospodarstwa podejmującego działania w ramach Pakietu 2. W ramach poniesionych kosztów

uwzględniono koszty z tytułu niższej standardowej nadwyżki bezpośredniej z rośliny następczej oraz koszty zakupu nasion i zabiegów uprawowo-siewnych. Natomiast po stronie korzyści uwzględniono oszczędności wynikające ze zmniejszenia dawki azotu pod roślinę następczą oraz wartość przyoranego poplonu jako nawozu organicznego poprawiającego cechy fizyczne gleby.

Stawka płatności będzie zróżnicowana w zależności od tego, czy rolnik ubiega się o uznanie danej praktyki za równoważną do dywersyfikacji. W takim przypadku płatność będzie pomniejszona o kwotę odpowiadającą 1/3 średniej płatności z tytułu praktyk rolniczych korzystnych dla klimatu i środowiska zgodnie z art. 38 projektu aktu delegowanego do rozporządzenia ws. płatności bezpośrednich.

7.11.1.3 Pakiet 3. Zachowanie sadów tradycyjnych odmian drzew owocowych

Opis operacji (pakietu)

Cel: Zachowanie powierzchni sadów odmian drzew owocowych, środowiska życia wielu organizmów, tradycyjnego sposobu uprawy i charakterystycznego elementu krajobrazu wiejskiego.

Pakiet skierowany jest do rolników, którzy uczestniczą w ochronie dawnych gatunków i odmian drzew owocowych, których upraw zaniechano i które są określone w przepisach krajowych.

Wymogi, jakie muszą zostać spełnione w ramach pakietu, zawiera załącznik 1 do Programu.

Rodzaj wsparcia

Płatności w ramach pakietu są przyznawane corocznie przez okres 5-letniego zobowiązania, rolnikom, którzy dobrowolnie przyjmują na siebie zobowiązanie rolnośrodowiskowo-klimatyczne w zakresie tego pakietu. Płatność w całości lub w części rekompensuje utracony dochód i dodatkowo poniesione koszty.

Płatność jest przyznawana tylko do sadów.

Powiązanie z innymi aktami prawnymi

- Rozporządzenie horyzontalne dla WPR,
- Rozporządzenie ws. płatności bezpośrednich,
- Rozporządzenie przejściowe.

Koszty kwalifikowalne

Nie dotyczy.

Beneficjenci

Rolnik.

Warunki kwalifikowalności

Płatność w ramach tego pakietu przyznawana jest beneficjentowi, jeżeli:

- posiada gospodarstwo rolne położone na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, o powierzchni użytków rolnych nie mniejszej niż 1 ha.

Kwoty i wielkość wsparcia

Stawka płatności: 1964 zł/ha.

Płatność rolnośrodowiskowo-klimatyczna jest przyznawana w wysokości:

- 100% stawki podstawowej – za powierzchnię od 0,10 ha do 10 ha;
- 50% stawki podstawowej – za powierzchnię powyżej 10 ha do 20 ha.

Stawka płatności jest ustalona na podstawie bilansu kosztów i korzyści gospodarstwa podejmującego działania w ramach Pakietu 3. W ramach poniesionych kosztów uwzględniono koszty z tytułu straty wartości plonów, koszty przycinki drzew i bielenia pni.

7.11.1.4 Pakiet 4. Cenne siedliska i zagrożone gatunki ptaków na obszarach Natura 2000

Opis operacji (pakietu)

Cel:

- (i) poprawa warunków bytowania zagrożonych gatunków ptaków, których siedliska lęgowe są związane z trwałymi użytkami zielonymi występującymi na obszarach specjalnej ochrony ptaków (OSO), poprzez dostosowanie użytkowania do wymogów gatunków ptaków gniazdujących na łąkach i pastwiskach oraz ekstensyfikację gospodarowania na obszarach OSO,
- (ii) utrzymanie bądź przywrócenie właściwego stanu lub zapobieganie pogarszaniu się stanu cennych siedlisk przyrodniczych określonych według typów siedlisk klasyfikacji Dyrektywy siedliskowej, chronionych w ramach sieci Natura 2000 oraz innych cennych przyrodniczo siedlisk występujących na łąkach i pastwiskach, poprzez stosowanie tradycyjnych i ekstensywnych sposobów użytkowania poszczególnych siedlisk.

Pakiet ukierunkowany jest na ograniczanie nawożenia, stosowanie odpowiednich ilości i terminów wykonywanych pokosów lub intensywności wypasu na cennych siedliskach przyrodniczych lub siedliskach zagrożonych gatunków ptaków, znajdujących się na obszarach Natura 2000.

Wymogi, jakie muszą zostać spełnione w ramach pakietu, zawiera załącznik 1 do Programu.

Rodzaj wsparcia

Płatności w ramach pakietu są przyznawane corocznie przez okres 5-letniego zobowiązania, rolnikom, którzy dobrowolnie przyjmują na siebie zobowiązanie rolnośrodowiskowo-klimatyczne w zakresie tego pakietu. Płatność w całości lub w części rekompensuje utracony dochód i dodatkowo poniesione koszty.

Płatność przyznawana jest do trwałych użytków zielonych na obszarach Natura 2000.

Powiązanie z innymi aktami prawnymi

- Rozporządzenie horyzontalne dla WPR,
- Rozporządzenie ws. płatności bezpośrednich,
- Rozporządzenie przejściowe,
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2013 r., poz. 627, z późn. zm.),
- Ustawa z dnia 10 lipca 2007 r. o nawozach i nawożeniu,
- Ustawa z dnia 18 grudnia 2003 r. o ochronie roślin (Dz.U. z 2008 r., Nr 133, poz. 849, z późn. zm.),
- Ustawa z dnia 8 marca 2013 r. o środkach ochrony roślin (Dz.U. z 2013 r., poz. 455).

Koszty kwalifikowalne

Nie dotyczy.

Beneficjenci

Rolnik.

Warunki kwalifikowalności

Płatność w ramach tego pakietu przyznawana jest beneficjentowi, jeżeli:

- posiada gospodarstwo rolne położone na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, o powierzchni użytków rolnych nie mniejszej niż 1 ha.

Kwoty i wielkość wsparcia

Stawka płatności uzależniona jest od ekstensywnego użytkowania na OSO: 589 zł/ha, występowania gatunków ptaków tj.: rycyka (a także kszyka, krwawodzioba, czajki): 842 zł/ha, wodniczki: 1169 zł/ha, dubelta (a także kulika wielkiego): 1048 zł/ha) oraz typu siedliska: zmiennowilgotne łąki trzęślicowe: 1277 zł/ha, zalewowe łąki selernicowe i słonorośla: 1209 zł/ha, murawy: 1300 zł/ha, półnaturalne łąki wilgotne: 874 zł/ha, półnaturalne łąki świeże: 1072 zł/ha, torfowiska: 600 zł/ha (wymogi obowiązkowe) lub 1206 zł/ha (wymogi obowiązkowe i uzupełniające).

Płatność rolnośrodowiskowo-klimatyczna jest przyznawana w wysokości:

- 100% stawki podstawowej – za powierzchnię od 0,10 ha do 50 ha;

- 50% stawki podstawowej – za powierzchnię powyżej 50 ha do 100 ha;
- 25% stawki podstawowej – za powierzchnię powyżej 100 ha do 150 ha.

Dla obszarów Natura 2000 położonych w granicach Parków Narodowych nie stosuje się progów degresywności i limitów powierzchni wspieranej.

Stawka płatności jest ustalona na podstawie bilansu kosztów i korzyści gospodarstwa podejmującego działania w ramach Pakietu 4. W ramach poniesionych kosztów uwzględniono utracony dochód z tytułu ekstensyfikacji produkcji (w tym zmniejszenie wartości siana) oraz koszty utrudnienia koszenia/wykaszania niedojadów.

Koszty transakcyjne:

Kosztem transakcyjnym związanym z przystąpieniem do realizacji tego pakietu jest koszt wykonania dokumentacji przyrodniczej przez eksperta przyrodniczego, w której określone jest występowanie i stan cennych siedlisk przyrodniczych lub zagrożonych gatunków ptaków oraz uszczegółowione są wymogi użytkowania rolniczego.

Koszty transakcyjne są uzależnione od wyjściowej powierzchni siedliska, na której będzie realizowany pakiet oraz od obecności lub braku planów zadań ochronnych/planów ochrony (PZO/PO) – w przypadku obecności PZO/PO, ekspertyza ma jedynie charakter uzupełniający i doprecyzowujący wymogi wynikające z PZO/PO.

W pierwszym lub kolejnych latach okresu zobowiązania, płatność będzie powiększona o rekompensatę kosztów transakcyjnych, zróżnicowana w zależności od istnienia PZO/PO i nie będzie większa niż 20% całkowitej płatności.

7.11.1.5   *Pakiet 5. Cenne siedliska poza obszarami Natura 2000*

Opis operacji (pakietu)

Cel: spełnienie wymogów w ramach pakietu prowadzi do utrzymania bądź przywrócenia właściwego stanu lub zapobiegania pogarszaniu się stanu cennych siedlisk przyrodniczych, określonych według typów siedlisk klasyfikacji Dyrektywy siedliskowej oraz innych cennych przyrodniczo siedlisk występujących na łąkach i pastwiskach poza obszarami Natura 2000, poprzez stosowanie tradycyjnych i ekstensywnych sposobów użytkowania poszczególnych siedlisk.

Pakiet ukierunkowany jest na ograniczanie nawożenia, stosowanie odpowiednich ilości i terminów wykonywanych pokosów lub intensywności wypasu na cennych siedliskach przyrodniczych, znajdujących się poza obszarami Natura 2000.

Wymogi, jakie muszą zostać spełnione w ramach pakietu, zawiera załącznik 1 do Programu.

Rodzaj wsparcia

Płatności w ramach pakietu są przyznawane corocznie przez okres 5-letniego zobowiązania, rolnikom, którzy dobrowolnie przyjmują na siebie zobowiązanie rolnośrodowiskowo-klimatyczne w zakresie tego pakietu. Płatność w całości lub w części rekompensuje utracony dochód i dodatkowo poniesione koszty.

Płatność jest przyznawana do trwałych użytków zielonych.

Powiązanie z innymi aktami prawnymi

- Rozporządzenie horyzontalne dla WPR,
- Rozporządzenie ws. płatności bezpośrednich,
- Rozporządzenie przejściowe,
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2013 r., poz. 627, z późn. zm.),
- Ustawa z dnia 10 lipca 2007 r. o nawozach i nawożeniu (Dz.U. z 2007 r., Nr 147, poz. 1033, z późn. zm.),
- Ustawa z dnia 18 grudnia 2003 r. o ochronie roślin (Dz.U. z 2008 r., Nr 133, poz. 849, z późn. zm.),
- Ustawa z dnia 8 marca 2013 r. o środkach ochrony roślin (Dz.U. z 2013 r., poz. 455).

Koszty kwalifikowane

Nie dotyczy.

Beneficjenci

Rolnik.

Warunki kwalifikowalności

Płatność w ramach tego pakietu przyznawana jest beneficjentowi, jeżeli:

- posiada gospodarstwo rolne położone na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, o powierzchni użytków rolnych nie mniejszej niż 1 ha.

Kwoty i wielkość wsparcia

Stawka płatności uzależniona jest od typu siedliska: zmiennowilgotne łąki trzęślicowe: 1277 zł/ha, zalewowe łąki selernicowe i słonorośla: 1209 zł/ha, murawy: 1300 zł/ha, półnaturalne łąki wilgotne: 874 zł/ha, półnaturalne łąki świeże: 1072 zł/ha, torfowiska: 600 zł/ha (wymogi obowiązkowe) lub 1206 zł/ha (wymogi obowiązkowe i uzupełniające).

Płatność rolnośrodowiskowo-klimatyczna jest przyznawana w wysokości:

- 100% stawki podstawowej – za powierzchnię od 0,10 ha do 10 ha;
- 50% stawki podstawowej – za powierzchnię powyżej 10 ha do 20 ha.

Stawka płatności jest ustalona na podstawie bilansu kosztów i korzyści gospodarstwa podejmującego działania w ramach Pakietu 5. W ramach poniesionych kosztów uwzględniono utracony dochód z tytułu ekstensyfikacji produkcji (w tym zmniejszenie wartości siana) oraz koszty utrudnienia koszenia/wykaszenia niedojadów.

Koszty transakcyjne:

Kosztem transakcyjnym związanym z przystąpieniem do realizacji tego pakietu jest wykonanie dokumentacji przyrodniczej przez eksperta przyrodniczego, w której określone jest występowanie i stan cennych siedlisk przyrodniczych oraz uszczegółowione są wymogi użytkowania rolniczego.

Koszty transakcyjne są uzależnione od wyjściowej powierzchni siedliska, na której będzie realizowany pakiet.

W pierwszym lub kolejnych latach okresu zobowiązania, płatność będzie powiększona o rekompensatę kosztów transakcyjnych i nie będzie większa niż 20% całkowitej płatności.

7.11.2 Poddziałanie: Wsparcie ochrony i zrównoważonego użytkowania oraz rozwoju zasobów genetycznych w rolnictwie

7.11.2.1 Pakiet 6. Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie.

Opis operacji (pakietu)

Cel: zachowanie ginących i cennych odmian, gatunków, ekotypów roślin uprawnych, dywersyfikacja upraw na obszarach wiejskich, wytwarzanie nasion gatunków zagrożonych erozją genetyczną spełniających minimalne wymagania jakościowe, oraz produkcja materiału siewnego odmian regionalnych i amatorskich zarejestrowanych w Krajowym Rejestrze.

Pakiet skierowany jest do rolników, którzy uczestniczą w ochronie zaniechanych w uprawach odmian gatunków roślin uprawnych, a także gatunków roślin uprawnych, obecnie zagrożonych erozją genetyczną. Pakiet daje możliwość utrzymywania istniejących zasobów genowych roślin uprawnych *in situ*, a jego efektem będzie: (i) zachowanie ginących i rzadkich gatunków, odmian, ekotypów, (ii) dywersyfikacja upraw na obszarach wiejskich, (iii) wzbogacenie oferty rolnika dla konsumentów, (iv) rozszerzenie dostępności materiału odmian regionalnych i/lub amatorskich wpisanych do Krajowego Rejestru siewnego oraz nasion gatunków roślin uprawnych zagrożonych erozją genetyczną oraz ich upowszechnianie.

Realizacja pakietu polega na uprawie lub wytwarzaniu materiału siewnego/nasion:

- odmian regionalnych i/lub amatorskich zarejestrowanych w Krajowym Rejestrze oraz
- pozostałych gatunków roślin zagrożonych erozją genetyczną wskazanych w pkt III części *Dodatkowe informacje specyficzne dla działania*.

Ze względu na specyfikę pakietu, w kolejnych latach zobowiązania dopuszczalne jest zwiększanie lub zmniejszanie powierzchni objętej zobowiązaniem w odniesieniu do wielkości powierzchni objętej zobowiązaniem w pierwszym roku, przy zachowaniu limitu 5 ha dla danego gatunku rośliny/odmiany, z zachowaniem przewidzianego dla pakietu progu regresywności i limitu powierzchniowego.

Jednocześnie, uprawa może być prowadzona na różnych gruntach w kolejnych latach zobowiązania.

Na podstawie ustawy o nasiennictwie z 9 listopada 2012 r. (Dz. U. poz. 1512 oraz z 2013 r. poz. 865), minister właściwy do spraw rolnictwa określił, w drodze rozporządzenia, jednostki odpowiedzialne za genetyczne zasoby roślin, biorąc pod uwagę ich doświadczenie i wiedzę w zakresie ochrony zasobów genetycznych w Rzeczypospolitej Polskiej oraz zapewnienie prawidłowej realizacji działań w zakresie obrotu materiałem siewnym odmian regionalnych i amatorskich, a także ochronę różnorodności genetycznej.

Zgodnie z powyższym jednostkami odpowiedzialnymi za genetyczne zasoby roślin są:

- Instytut Hodowli i Aklimatyzacji Roślin - Państwowy Instytut Badawczy w Radzikowie,
- Instytut Ogrodnictwa w Skierniewicach.

Powyższe instytuty potwierdziły, że gatunki/odmiany roślin wspierane w ramach Pakietu 6. *Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie* są szczególnie zagrożone erozją genetyczną i wymagają zachowania i odtwarzania w gospodarstwach rolnych z powodu silnego zagrożenia wyginięciem.

Wymogi, jakie muszą zostać spełnione w ramach pakietu, zawiera załącznik 2 do Programu.

Rodzaj wsparcia

Płatności w ramach pakietu są przyznawane corocznie przez okres 5-letniego zobowiązania, rolnikom, którzy dobrowolnie przyjmują na siebie zobowiązanie rolnośrodowiskowo-klimatyczne w zakresie tego pakietu. Płatność w całości lub w części rekompensuje utracony dochód i dodatkowo poniesione koszty.

Płatność jest przyznawana tylko do gruntów ornych.

Powiązanie z innymi aktami prawnymi:

- Rozporządzenie horyzontalne dla WPR,
- Rozporządzenie ws. płatności bezpośrednich,
- Rozporządzenie przejściowe,
- Ustawa z dnia 9 listopada 2012 r. o nasiennictwie (Dz.U. z 2012 r., poz. 1512, z późn. zm.).

Koszty kwalifikowalne

Nie dotyczy.

Beneficjenci

Rolnik.

Warunki kwalifikowalności

Płatność w ramach tego pakietu przyznawana jest beneficjentowi, jeżeli:

- posiada gospodarstwo rolne położone na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, o powierzchni użytków rolnych nie mniejszej niż 1 ha.

Kwoty i wielkość wsparcia

Stawka płatności: 750 zł/ha (w przypadku uprawy), 1000 zł/ha (w przypadku wytwarzania nasion/materiału siewnego).

Płatność rolnośrodowiskowo-klimatyczna jest przyznawana w wysokości:

- 100% stawki podstawowej – za powierzchnię od 0,10 ha do 10 ha;
- 50% stawki podstawowej – za powierzchnię powyżej 10 ha do 20 ha.

Płatność przysługuje do maksymalnej powierzchni 5 ha dla poszczególnych gatunków/odmian roślin uprawnych.

Stawka płatności jest ustalona na podstawie bilansu kosztów i korzyści gospodarstwa podejmującego działania w ramach Pakietu 6. W ramach poniesionych kosztów uwzględniono koszty z tytułu: utraconej nadwyżki bezpośredniej w stosunku do standardowej uprawy, kosztu materiału siewnego typ kwalifikowany, koszty robocizny oraz prowadzenia dokumentacji, a w przypadku wytwarzania nasion dodatkowo po stronie korzyści uwzględniono większy przychód z tytułu produkcji materiału siewnego.

Koszty transakcyjne:

Płatność będzie powiększona o rekompensatę kosztów transakcyjnych obejmujących koszty wykonania oceny wytworzonego materiału siewnego/nasion w laboratoriach urzędowych lub akredytowanych (dotyczy wytwarzania materiału siewnego/nasion). Koszty transakcyjne są uzależnione od liczby uprawianych gatunków roślin. Kwota ta będzie nie większa niż 20% całkowitej płatności.

Kwota na refundację kosztów transakcyjnych będzie wypłacana wraz z wypłatą płatności rolnośrodowiskowo-klimatycznej za każdy rok realizacji tego pakietu, w którym dokonana została ocena wytworzonego materiału siewnego/nasion.

7.11.2.2 *Pakiet 7. Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie*

Opis operacji (pakietu)

Cel: zachowanie rodzimych ras zwierząt poprzez wspieranie i utrzymanie hodowli lokalnych ras odpowiednich gatunków zwierząt zagrożonych wyginięciem, objętych programem ochrony zasobów genetycznych.

Pakiet ma na celu ochronę szczególnie cennych ras wybranych gatunków zwierząt gospodarskich (bydła, koni, owiec, świń i kóz), w przypadku których niska lub malejąca liczebność zwierząt hodowlanych stwarza zagrożenie ich wyginięcia.

Lokalne rasy i odmiany zwierząt są doskonale przystosowane do miejscowych, często bardzo trudnych warunków środowiskowych. Mogą one być utrzymywane w warunkach produkcji ekstensywnej i przy ubogich zasobach paszowych, dając produkty często o unikalnej jakości. Utrzymanie tych zwierząt umożliwia zagospodarowanie obszarów, które w innym przypadku

nie byłyby w ogóle użytkowane. Mają one także duże znaczenie ze względu na rolę, jaką pełniły w historii rozwoju regionów, z których się wywodzą i są związane z tradycją oraz kulturą lokalnych społeczności.

Zwierzęta ras zagrożonych są obejmowane ochroną zasobów genetycznych na podstawie ustawy z dnia 29 czerwca 2007 r. (Dz. U. Nr 133, poz. 921, z późn. zm.) o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich. Ustawa ta charakteryzuje rasę zagrożoną jako „populację zwierząt gospodarskich danej rasy, której niska lub malejąca liczebność stwarza zagrożenie jej wyginięcia”.

Na podstawie ww. ustawy zostało wydane rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 6 czerwca 2008 r. w sprawie podmiotu upoważnionego do realizacji działań w zakresie ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich (Dz. U. Nr 108, poz. 691). Zgodnie z przepisami tego rozporządzenia podmiotem upoważnionym do realizacji lub koordynacji działań w zakresie ochrony zasobów genetycznych, w zależności od poszczególnych gatunków zwierząt gospodarskich, jest Instytut Zootechniki - Państwowy Instytut Badawczy.

W oparciu o taką podstawę prawną Instytut Zootechniki – PIB:

- określa kryteria i progi liczebności, przy których dana rasa staje się zagrożona,
- tworzy program ochrony, którego realizacja ma zapewnić ochronę poszczególnych zagrożonych ras,
- nadzoruje realizację i koordynuje programy ochrony zasobów genetycznych.

Zwierzęta, które mogą wziąć udział w programie są wybierane spośród zwierząt objętych oceną wartości użytkowej i wpisanych do ksiąg hodowlanych danej rasy. W związku z tym w realizacji programu aktywny udział biorą związki hodowców prowadzące ocenę wartości użytkowej i księgi hodowlane danej rasy. Podstawą prawną dla związku do prowadzenia takiej działalności jest upoważnienie otrzymane od Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, wydawane na mocy przepisów ustawy *o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich*.

Związki hodowców:

- oceniają zgodność zwierząt z wzorcem rasy i wymaganiami programu,
- potwierdzają wpis zwierząt do księgi zwierząt hodowlanych,
- dokonują oceny wartości użytkowej zwierząt i publikują jej wyniki.

Hodowcy (właściciele zwierząt) dobrowolnie zgłaszają zwierzęta do programu. Jeżeli dane zwierzę zostaje zakwalifikowane do programu, to jego właściciel jest zobowiązany do przestrzegania wszystkich warunków programu np. używania jedynie rozplodników akceptowanych przez koordynatora programu oraz zgłaszania wszystkich zmian stanu zwierząt.

Aby uzyskać wsparcie w ramach Pakietu 7. *Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt rolnictwie*, rolnik musi zwrócić się do właściwego związku hodowców, aby uzyskać potwierdzenie wpisu zwierząt do ksiąg oraz do Instytutu Zootechniki - PIB w celu potwierdzenia uczestniczenia tych zwierząt w programie ochrony zasobów genetycznych.

Wymogi, jakie muszą zostać spełnione w ramach pakietu, zawiera załącznik 2 do Programu.

Rodzaj wsparcia

Płatności w ramach pakietu są przyznawane corocznie przez okres 5-letniego zobowiązania, rolnikom, którzy dobrowolnie przyjmują na siebie zobowiązanie rolnośrodowiskowo-klimatyczne w zakresie tego pakietu. Płatność w całości lub w części rekompensuje utracony dochód i dodatkowo poniesione koszty.

Płatność przyznawana jest do samic ras wymienionych w pkt. II części *Dodatkowe informacje specyficzne dla działania*.

Powiązanie z innymi aktami prawnymi

- Rozporządzenie horyzontalne dla WPR,
- Rozporządzenie ws. płatności bezpośrednich,
- Rozporządzenie przejściowe,
- Ustawa z dnia 29 czerwca 2007 r. o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich (Dz.U. z 2007 r., Nr 133, poz. 921, z późn. zm.).

Koszty kwalifikowalne

Nie dotyczy.

Beneficjenci

Rolnik.

Warunki kwalifikowalności

Płatność w ramach tego pakietu przyznawana jest beneficjentowi, jeżeli:

- posiada gospodarstwo rolne położone na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, o powierzchni użytków rolnych nie mniejszej niż 1 ha;
- realizuje program ochrony zasobów genetycznych wybranych gatunków zwierząt gospodarskich (bydła, koni, owiec, świń i kóz);
- posiada minimalną liczbę krów, kłaczy, owiec, loch, kóz określoną na poziomie przepisów krajowych/w programie ochrony zasobów genetycznych.

Kwoty i wielkość wsparcia

Wysokość wsparcia w ramach pakietu jest uzależniona od posiadanych przez rolnika cennych ras wybranych gatunków zwierząt gospodarskich uczestniczących w programach ochrony wynosi dla: bydła- 1600 zł/szt., koni- 1550 zł/szt. (kłaczy zimnokrwiste w typie sztumskim i sokólskim) i 1900 zł/szt (pozostałych ras), owiec- 360 zł/szt., świń- 1140 zł/szt., kóz- 580 zł/szt.).

Płatność rolnośrodowiskowo-klimatyczna przysługuje do maksymalnej liczby zwierząt w jednym stadzie tj.: (i) krów: 100 sztuk; (ii) loch tej samej rasy: 70 loch stada podstawowego świń rasy puławskiej, 100 loch stada podstawowego świń rasy złotnickiej białej oraz 100 loch stada podstawowego świń rasy złotnickiej pstrej.

Stawka płatności jest ustalona w oparciu o bilans kosztów i korzyści gospodarstwa podejmującego działania w ramach Pakietu 7. W ramach poniesionych kosztów uwzględniono koszty z tytułu: utraconej nadwyżki bezpośredniej, prowadzenie dokumentacji hodowlanej, koszty związane z rozrodem (w przypadku bydła i koni) oraz inne koszty w zależności od gatunku, a po stronie korzyści uwzględniono w przypadku koni przychód ze sprzedaży żrebaka oraz z jazd rekreacyjnych (dotyczy niektórych ras).

Możliwość weryfikacji i kontroli działania

- **Ryzyko we wdrażaniu działania**

Trudności kontroli wymogów, które muszą być wykonane w określonym terminie lub których nie można dokonywać przed upływem wskazanego terminu. Weryfikacja będzie możliwa jedynie, jeżeli w tym okresie będzie przeprowadzana kontrola na miejscu.

Trudności kontroli zobowiązań, które muszą być spełnione w danym momencie. Weryfikacja będzie możliwa jedynie, gdy w tym okresie będzie prowadzona kontrola na miejscu.

- **Działania łagodzące**

Doprecyzowanie wymogów na etapie wdrażania.

- **Ogólna ocena działania**

Doprecyzowanie wymogów na etapie wdrażania pozwoli na uniknięcie ryzyka w realizacji działania.

Metoda kalkulacji kwoty wsparcia dla działania

Kalkulacje stawek płatności dla „Działania rolnośrodowiskowo-klimatycznego” zostały wykonane przez Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej w Warszawie (IERiGŻ-PIB). Oświadczenie potwierdzające adekwatność i dokładność obliczeń znajduje się w rozdziale 16. Dodatkowe dane, jak i wkład ekspercki wniosły do tych kalkulacji również inne krajowe instytucje naukowo-badawcze, w tym Instytuty: Technologiczno-Przyrodniczy w Falentach, Nawożenia, Uprawy i Gleboznawstwa w Puławach, Ogrodnictwa w Skierniewicach i Zootechniki w Balicach.

Płatność rolnośrodowiskowo-klimatyczna wypłacana jest corocznie w formie zryczałtowanej i stanowi rekompensatę utraconego dochodu i dodatkowych poniesionych kosztów. W kalkulacjach uwzględniono wymogi prawodawstwa UE, aktualnych projektów rozporządzeń UE oraz wytyczne KE.

Centralnym elementem obliczeń są wyniki Polskiego FADN oraz publikacje GUS i IERiGŻ-PIB, które zawierają charakterystyki przychodów i zmiennych kosztów odnoszących się do gospodarstw rolnych w Polsce. Wykorzystano współczynniki standardowej nadwyżki bezpośredniej (ang. SGM - *standard gross margin*) w układzie regionalnym. Posłużono się także Rachunkami Ekonomicznymi dla Rolnictwa (RER). Wszystkie dane pochodziły z ostatnich trzech dostępnych lat (2010, 2011 i 2012), przy czym były one przeliczane na warunki kosztowo-cenowe 2012 r.

W obliczeniach poczyniono wiele założeń odnośnie wpływu poszczególnych wymagań Programu na zmiany przychodów i kosztów opierając się o różne materiały źródłowe, w tym: ekspertyzy ww. krajowych instytutów naukowo-badawczych, dane ODR, IJHARS, OSCh-R, ale także konsultacje i szacunki eksperckie.

Tabela. Wskaźniki charakteryzujące polskie gospodarstwa rolne w latach 2010-2013

Lp.	Wskaźniki	2010	2011	2012	Średnia z lat 2010-2012
1.	Przeciętna powierzchnia całkowita (ha) z GUS	9,8	9,3	9,1	9,4
2.	Przeciętna powierzchnia użytków rolnych (UR) w gospodarstwie w ha (GUS)	8,6	8,3	9,2	8,7
3.	Średnia obsada sztuk dużych (SD) na 1 ha głównej powierzchni paszowej (GPP)	1,15	1,11	1,12	1,13
4.	Średnia obsada SD na 1 ha GPP w ekstensywnych warunkach*	0,75	0,72	0,73	0,73
5.	Standardowa nadwyżka bezpośrednia na 1 ha UR (zł/ha) -średnia dla kraju	3129	3535	3777	3480
6.	Standardowa nadwyżka bezpośrednia na 1 SD przeżuwaczy (zł/szt) – średnia dla kraju	3653	3428	3428	3508
7.	Średni plon siana (dt/ha)	49,0	50,5	51,9	50,5
8.	Plon z I pokosu (dt/ha)	23,6	24,5	24,8	24,3
9.	Plon z II pokosu (dt/ha)	16,6	17,3	18,1	17,3
10.	Plon z III pokosu (dt/ha)	8,8	8,7	9,0	8,8

*Sposób gospodarowania oparty na tradycyjnych metodach charakteryzujący się niską produktywnością. Źródło: obliczenia IERiGŻ na danych źródłowych z GUS, RER, FADN.

W przypadku pakietów ukierunkowanych na „typową” działalność rolniczą (pakiet 1, 2, 3, 6, 7) do obliczeń wykorzystano szacunki (regionalne) SGM dla następujących, głównych typów produkcyjnych/rolniczych: *zbożowy, typowo roślinny oraz mieszany roślinno-zwierzęcy ze zwierzętami wypasowymi*, dodatkowo określając poziomy SGM charakteryzujące różne poziomy intensywności (organizacje produkcji): intensywne, średnie, ekstensywne.

W przypadku pakietów ukierunkowanych na ochronę cennych siedlisk (pakiet 4 i 5) wykorzystano podobne szacunki, jednak dla typu rolniczego z *produkcją mieszaną roślinno-zwierzęcą ze zwierzętami trawożernymi*, ponieważ jest on najlepiej dostosowany/odpowiedni do warunków przyrodniczych na obszarach na jakich występują wspierane cenne siedliska. W przypadku tych dwóch pakietów założono, iż konsekwencją wymogów działania jest utrata możliwości generowania nadwyżki (dochodu) typowego dla tego typu produkcyjnego na rzecz przychodów ze sprzedaży/spasania siana w powiązaniu z kosztami odpowiednich zabiegów koszenia łąki/pielęgnacji siedliska.

Tabela. Regionalne zróżnicowanie standardowej nadwyżki bezpośredniej dla Polski w uwarunkowaniach ekonomicznych 2012 r. (zł/ha użytków rolnych)

Wyszczególnienie	Główne typy rolnicze: zbożowy, typowo roślinny oraz mieszany roślinno-zwierzęcy ze zwierzętami wypasowymi			Typ rolniczy z produkcją mieszaną roślinno-zwierzęcą ze zwierzętami trawożernymi		
	Typowe SGM	W warunkach intensywnej organizacji produkcji	W warunkach ekstensywnej organizacji produkcji	Typowe SGM	W warunkach intensywnej organizacji produkcji	W warunkach ekstensywnej organizacji produkcji
Kraj	3480	4440	2533	3345	4738	1507
Region						
Pomorze i Mazury	3234	4126	2354	3108	4405	1399
Wielkopolska i Śląsk	3544	4521	2579	3406	4826	1533
Mazowsze i Podlasie	3297	4206	2400	3169	4490	1426
Małopolska i Pogórze	4079	5204	2969	3920	5555	1764

Źródło: wyliczenia IERiGŻ sporządzone na podstawie: tabeli zawierającej wskaźniki charakteryzujące polskie gospodarstwa rolne, średnich danych z opracowania J. Sobierajewskiej i M. Zielińskiego, wyników monitoringu Polskiego FADN oraz publikacji GUS.

Różnice regionalne w oszacowanych stawkach wynikają przede wszystkim z różnic w efektywności ekonomicznej gospodarstw odzwierciedlonej w wynikach rachunkowości rolnej FADN. Są one konsekwencją różnic strukturalnych rolnictwa w analizowanych regionach, tj. zarówno różnic w wielkości gospodarstw, jak i różnic w strukturze produkcji (produkcji i typów rolniczych gospodarstw), a w mniejszym stopniu różnic w warunkach ekonomiczno-przyrodniczych. Wyliczenia te nie dają zatem wystarczających (jednoznacznych) podstaw do różnicowania regionalnego stawek. Ujednolicenie stawek w skali kraju jest także uzasadnione dużą liczbą pakietów działania, i tym samym silnym dopasowaniem każdego z nich do określonych warunków. Na ujednolicenie warunków i cech beneficjentów poszczególnych pakietów w skali kraju będzie mieć też wpływ degresywność stawek i ograniczenie powierzchni wsparcia.

Dla niektórych pakietów podjęto decyzję o zastosowaniu stawki niższej niż wyliczony bilans utraconego dochodu i dodatkowych poniesionych kosztów. Kierowano się przy tym doświadczeniami PROW 2007–2013, w szczególności, liczbą aplikacji w latach 2010–2013, świadcząca o stopniu „atrakcyjności” stosowanych stawek. Brano także pod uwagę uwarunkowania rynkowe i zakładane cele danego pakietu w PROW 2014–2020 oraz ograniczenie budżetu. Zakłada się możliwość zmian wysokości stawek w stosunku do wartości wyliczonych w trakcie realizacji programu.

Pełne wyliczone stawki zastosowano w Pakiecie 3. *Zachowanie sadów tradycyjnych drzew owocowych*, Pakiecie 4. *Cenne siedliska i zagrożone gatunki ptaków na obszarach Natura 2000*, Pakiecie 5. *Cenne siedliska poza obszarami Natura 2000* oraz w Pakiecie 7. *Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie* w odniesieniu do ras bydła i świń.

Obniżone stawki w stosunku do poziomów wyliczonych zastosowano w Pakiecie 1. *Rolnictwo zrównoważone* (61% stawki wyliczonej), Pakiecie 2. *Ochrona gleb i wód* (65% wyliczonej), Pakiecie 6. *Zachowanie zasobów genetycznych roślin w rolnictwie* (65% i 74% wyliczonych) oraz w Pakiecie 7 *Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie* w odniesieniu do wariantów dotyczących ras koni (ok. 75% wyliczonej), ras owiec (ok. 74% wyliczonej) i ras kóz (ok. 90% wyliczonej).

W Pakiecie 7. *Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie* stawki dotyczące ras bydła, koni i świń przewyższają 200 euro/sztukę. Stawki te wynikają z obliczeń utraconych korzyści i dodatkowych kosztów i są niezbędne dla zapewnienia odpowiedniej, z punktu widzenia efektywności hodowli, wielkości populacji poszczególnych ras zwierząt, w tym dla ograniczenia ryzyka chowu wsobnego.

Dodatkowe informacje specyficzne dla działania

I. Identyfikacja i definicja odpowiednich wymagań podstawowych w odniesieniu do których szczegółowe informacje zawarte są w załączniku 10 do Programu:

Wsparcie udzielane będzie wyłącznie w odniesieniu do zobowiązań, które wykraczają poza:

- a. odpowiednie obowiązkowe normy i wymogi ustanowione zgodnie z tytułem VI rozdział I rozporządzenia horyzontalnego dla WPR,
- b. odpowiednie kryteria i minimalne działania ustalone zgodnie z art.4 ust. 1 lit. c) ppkt (ii) oraz (iii) rozporządzenia ws. płatności bezpośrednich,
- c. odpowiednie minimalne wymogi dotyczące stosowania nawozów i środków ochrony roślin,
- d. inne odpowiednie obowiązkowe wymogi ustanowione ustawodawstwem krajowym.

Ad a.

Poszczególne normy Dobrej Kultury Rolnej zgodnej z ochroną środowiska (GAEC) zostały określone w prawodawstwie krajowym, tj. w Rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju

Wsi w sprawie minimalnych norm (Dz.U. 39, poz. 211 z późn. zm). Wymogi wzajemnej zgodności (SMR) określone są w Obwieszczeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w sprawie wykazu wymogów określonych w przepisach Unii Europejskiej z uwzględnieniem przepisów krajowych wdrażających te przepisy.

Lp.	Główna kwestia	Odpowiednie wymogi i normy	Pakiet (nr)
1	Woda	SMR 1	1, 2, 4, 5
2		GAEC 1	4,5
3	Gleba i zasoby węgla	GAEC 4	2
		GAEC 5	2
		GAEC 6	1
4	Różnorodność biologiczna	SMR 2	4,5
		SMR 3	4,5
5	Krajobraz, minimalny poziom utrzymania	GAEC 7	1-7
6	Środki ochrony roślin	SMR 10	4,5

Ad b.

Ponadto, beneficjent powinien utrzymać użytki rolne w stanie, dzięki któremu nadają się one do wypasu lub uprawy bez konieczności podejmowania działań przygotowawczych wykraczających poza zwykłe metody rolnicze i zwykły sprzęt rolniczy, w oparciu o kryteria określone w przepisach krajowych na podstawie ram ustanowionych przez Komisję Europejską, lub prowadzić działania minimalne, określane w przepisach krajowych, na użytkach rolnych utrzymujących się naturalnie w stanie nadającym się do wypasu lub uprawy.

Ad c.

Jednocześnie, dla państwa członkowskiego obowiązkowe jest ustanowienie zasad dobrej praktyki rolniczej, o których mowa w art. 4 ust. 1 lit. a Dyrektywy 91/676/WE (tzw. Kodeks Dobrej Praktyki Rolniczej), których elementy w Polsce zostały określone w przepisach krajowych na poziomie ustaw i rozporządzeń, które mają zastosowanie w całym kraju i obowiązują wszystkich rolników. W szczególności elementy Kodeksu zostały zawarte w następujących przepisach prawnych:

(i) Ustawie o nawozach i nawożeniu (Dz.U. z 2007 r., Nr 147, poz. 1033, z późn. zm.); (ii) Ustawie prawo wodne (Dz.U. z 2012 r., poz. 145, z późn. zm.); (iii) Rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w sprawie szczegółowego sposobu stosowania nawozów oraz prowadzenia szkoleń z zakresu ich stosowania. Wymagania w odniesieniu do środków ochrony roślin zostały określone w przepisach krajowych na poziomie ustaw i rozporządzeń oraz wynikają wprost z przepisów unijnych, w szczególności: (i) Ustawy o środkach ochrony roślin (Dz.U. z 2013 r., poz. 455); (ii) Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w sprawie sposobu postępowania przy stosowaniu i przechowywaniu środków ochrony roślin;

(iii) Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1107/2009 dotyczącego wprowadzania do obrotu środków ochrony roślin i uchylającego dyrektywę Rady 79/117/EWG i 91/414/EWG.

Ad d.

Poza powyższymi elementami, odpowiednie wymagania określone w prawodawstwie krajowym, które odnoszą się do wszystkich pakietów działania, dotyczą między innymi utrzymania czystości i porządku na obszarze całego gospodarstwa.

II. Liczba samic lokalnych ras zwierząt gospodarskich objętych ochroną zasobów genetycznych w 2013 r.

Według danych Instytutu Zootechniki PIB, liczba samic lokalnych ras zwierząt gospodarskich objętych w 2013 r. ochroną zasobów genetycznych kształtowała się następująco: **Bydło** (ogółem) - 7520, w tym: (i) polskie czerwone - 2332, (ii) biało-żółte - 366, (iii) polskie czerwono-białe - 3020, (iv) polskie czarno-białe - 1802. **Konie** (ogółem) - 5350, w tym: (i) koniki polskie - 971, (ii) huculskie - 1161, (iii) małopolskie - 540, (iv) śląskie - 748, (v) wielkopolskie - 136, (vi) sokólskie - 960, (vii) sztumskie - 834. **Owce** (ogółem) - 46014, w tym: (i) wrzosówka - 7467, (ii) świniarka - 1280, (iii) olkuska - 952, (iv) polska owca górską odmiany barwnej - 1282, (v) merynos odmiany barwnej - 344, (vi) uhruska - 5206, (vii) wielkopolska - 5871, (viii) żelaźnieńska - 1103, (ix) korideil - 1187, (x) kamieniecka - 3388, (xi) pomorska - 6511, (xii) cakiel podhalański - 5837, (xiii) merynos polski w starym typie - 5586, (xiv) czarnogłówka - 1400*, (xv) owca pogórza - 750*. **Kozy** (ogółem) - koza karpacka - 50*. **Świnie** (ogółem) - 2072, w tym: (i) puławska - 677, (ii) złotnicka biała - 694, (iii) złotnicka pstra - 701.

* w odniesieniu do ww. ras, które dotychczas nie były objęte ochroną zasobów genetycznych podano planowane liczebności na rok 2014.

III. Lista lokalnych odmian roślin uprawnych wspieranych w ramach Pakietu 6. Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie:

(i) pszenica płaskurka (*Tr. dicoccum*); (ii) pszenica samopsza (*Tr. monococcum*); (iii) żyto krzyca (*Secale cereale var. multicerale*); (iv) lnianka siewna (*Camelina sativa*); (v) nostryk biały (*Melilotus albus*); (vi) lędzwan siewny (*Lathyrus dativus*); (vii) soczewica (*Lens culinaris*); (viii) pasternak (*Pastinaca sativa*); (ix) przelot pospolity (*Anthyllis vulneraria*); (x) gryka (*Fagopyrum esculentum*).

Inne informacje ważne dla działania

Degresywność i limity powierzchniowe

W ramach działania, dla pakietów 1 - 6, płatności podlegają degresywności w zależności od powierzchni objętej wsparciem. Stosuje się różne progi degresywności i limity powierzchni, która może być wspierana w ramach gospodarstwa rolnego:

1. Dla pakietu 1 zastosowano limit powierzchniowy wynoszący 50 ha, dla którego pomoc jest udzielana w wysokości 100% stawki podstawowej.

2. Dla pakietów 2-3, 5-6 stosuje się poniższe progi degresywności i limity powierzchni:

- do powierzchni nie przekraczającej 10 ha jest udzielana pomoc w wysokości 100% stawki podstawowej;

- za każdy kolejny hektar powierzchni pomiędzy 10 ha a 20 ha przyznawana jest pomoc w wysokości 50% stawki podstawowej.

3. Dla pakietu 4 (z wyjątkiem obszarów Natura 2000 położonych w granicach Parków Narodowych, dla których nie mają zastosowania progi degresywności i limity powierzchni wspieranej) stosuje się poniższe progi degresywności i limity powierzchni:

- do powierzchni nie przekraczającej 50 ha jest udzielana pomoc w wysokości 100% stawki podstawowej;

- za każdy kolejny hektar powierzchni pomiędzy 50 ha a 100 ha przyznawana jest pomoc w wysokości 50% stawki podstawowej;

- za każdy kolejny hektar powierzchni pomiędzy 100 ha a 150 ha przyznawana jest pomoc w wysokości 25% stawki podstawowej.

Zasady łączenia pakietów/działań

- 1) Nie dopuszcza się realizowania różnych pakietów i różnych działań na tej samej powierzchni.
- 2) W przypadku łączenia pakietów obowiązuje limit powierzchniowy na gospodarstwo.
- 3) Rolnik może realizować w gospodarstwie zarówno „Działanie rolnośrodowiskowo-klimatyczne”, jak i działanie „Rolnictwo ekologiczne”.
- 4) W sytuacjach opisanych w punktach 2 i 3 szczegółowe warunki zostaną określone na poziomie przepisów krajowych.

Płatności rolnośrodowiskowo-klimatyczne nie mogą być przedmiotem podwójnego finansowania, o którym mowa w art. 28 ust. 6 akapit drugi rozporządzenia EFRROW.

W przypadku Działania rolnośrodowiskowo-klimatycznego przewiduje się, że zastosowane warunki przystąpienia do programu, wymogi, ograniczenie interwencji do obszarów o szczególnych potrzebach a także degresywność pomocy, zapewnią właściwe ukierunkowanie wsparcia, a także pozwolą na niestosowanie kryteriów selekcji.

Beneficjenci, którzy rozpoczęli realizację programu rolnośrodowiskowego w roku 2014 r. w ramach PROW 2007–2013 mogą przejść w 2015 r. na zasady i warunki określone dla analogicznych pakietów w Działaniu rolnośrodowiskowo-klimatycznym PROW 2014–2020.

7.12 Rolnictwo Ekologiczne

Podstawa prawna

Art. 29. rozporządzenia EFRROW

Ogólny opis działania

Celem działania Rolnictwo ekologiczne jest wspieranie dobrowolnych zobowiązań rolników, którzy podejmują się utrzymać lub przejść na praktyki i metody rolnictwa ekologicznego określone w rozporządzeniu Rady (WE) nr 834/2007 z dnia 28 czerwca 2007 r. *w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych* (Dz. Urz. UE L 189 z 20.07.2007, z późn. zm.). Wszystkie uprawy deklarowane do wsparcia finansowego w ramach działania Rolnictwo ekologiczne podlegają kontroli upoważnionych przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi jednostek certyfikujących zgodnie z zasadami ustalonymi w rozporządzeniu Rady (WE) nr 834/2007.

Rolnictwo ekologiczne oznacza sposób gospodarowania o zrównoważonej produkcji roślinnej i zwierzęcej w obrębie gospodarstwa rolnego, oparty na środkach pochodzenia biologicznego i mineralnego nieprzetworzonych technologicznie.

Podstawową zasadą jest zaniechanie stosowania w procesie produkcji żywności środków chemii rolnej, weterynaryjnej i spożywczej. Zasada ta dotyczy wszystkich rodzajów i etapów produkcji - zarówno uprawy roślin, chowu i hodowli zwierząt, jak i przetwórstwa.

Wsparcie w ramach tego działania obejmuje następujące poddziałania⁴¹:

- (11.1) Płatności w okresie konwersji na rolnictwo ekologiczne,
- (11.2) Płatności w celu utrzymania rolnictwa ekologicznego.

W ramach poddziałania **(11.1) Płatności w okresie konwersji na rolnictwo ekologiczne** wsparcie udzielane będzie na następujące typy operacji (pakiety):

1. Uprawy rolnicze w okresie konwersji.
2. Uprawy warzywne w okresie konwersji.
3. Uprawy zielarskie w okresie konwersji.
4. Uprawy sadownicze w okresie konwersji.
5. Uprawy paszowe na gruntach ornych w okresie konwersji.
6. Trwałe użytki zielone w okresie konwersji.

W ramach poddziałania **(11.2) Płatności w celu utrzymania rolnictwa ekologicznego** wsparcie udzielane będzie na: następujące typy operacji (pakiety):

7. Uprawy rolnicze po okresie konwersji.

---

⁴¹ Kodyfikacja działań zgodna z projektem aktu wykonawczego do rozporządzenia EFRROW

8. Uprawy warzywne po okresie konwersji.
9. Uprawy zielarskie po okresie konwersji.
10. Uprawy sadownicze po okresie konwersji.
11. Uprawy paszowe na gruntach ornych po okresie konwersji.
12. Trwałe użytki zielone po okresie konwersji.

Cele szczegółowe i cele przekrojowe

Priorytet 4. Odtwarzanie, ochrona i wzbogacanie ekosystemów powiązanych z rolnictwem i leśnictwem, a w szczególności:

- zapobieganie erozji gleby i poprawa gospodarowania glebą (4C).

Oprócz głównego celu szczegółowego (powyżej), działanie Rolnictwo ekologiczne będzie przyczyniało się do realizacji innych celów szczegółowych w ramach priorytetu 4. tj.:

- odtwarzanie, ochrona i wzbogacanie różnorodności biologicznej, w tym na obszarach Natura 2000 i obszarach z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami, oraz rolnictwa o wysokiej wartości przyrodniczej, a także stanu europejskich krajobrazów (4A);
- poprawa gospodarki wodnej, w tym nawożenia i stosowania pestycydów (4B).

Priorytet 5. Wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami i przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną i odporną na zmiany klimatu w sektorach rolnym, spożywczym i leśnym, poprzez następujące cele szczegółowe:

- redukcja emisji gazów cieplarnianych i amoniaku z rolnictwa (5D);
- promowanie ochrony pochłaniaczy dwutlenku węgla oraz pochłaniania dwutlenku węgla w rolnictwie i leśnictwie (5E).

Na terenie całego gospodarstwa objętego działaniem Rolnictwo ekologiczne, istnieje obowiązek zachowania wszystkich trwałych użytków zielonych i elementów krajobrazu nieużytkowanych rolniczo stanowiących ostoje dzikiej przyrody.

7.12.1 Poddziałanie: Płatności w okresie konwersji na rolnictwo ekologiczne

Opis operacji (pakietów)

Pakiety obejmują gospodarstwa w okresie konwersji, tj. przedstawiające się na produkcję metodami ekologicznymi. Gospodarstwa posiadają ważny certyfikat wydany przez upoważnioną jednostkę certyfikującą, zgodnie z przepisami o rolnictwie ekologicznym. Płatność w przypadku upraw znajdujących się w konwersji przysługuje maksymalnie do 3 lat realizacji zobowiązania.

Wszystkie uprawy deklarowane do wsparcia finansowego w ramach powyższych pakietów podlegają kontroli upoważnionych przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi jednostek certyfikujących. Kontrola jednostek certyfikujących prowadzona przez jednostki certyfikujące prowadzona jest corocznie i obejmuje wszystkie gospodarstwa w okresie konwersji.

Wymogi, jakie muszą zostać spełnione w ramach pakietu, zawiera załącznik 3 do Programu.

Rodzaj wsparcia

Do płatności w ramach pakietów są uprawnione gospodarstwa posiadające ważny certyfikat wydany przez upoważnioną jednostkę certyfikującą, zgodnie z przepisami o rolnictwie ekologicznym.

Płatności w ramach pakietów są przyznawane corocznie przez okres 3-letniego zobowiązania, rolnikom, którzy dobrowolnie przyjmują na siebie zobowiązanie w zakresie tych pakietów. Płatność w całości lub w części rekompensuje utracony dochód i dodatkowo poniesione koszty.

Dla Pakietów 1- 5 płatność jest przyznawana do powierzchni, na której są uprawiane gatunki roślin określone na poziomie rozporządzenia krajowego.

Powiązanie z innymi aktami prawnymi

- Rozporządzenie horyzontalne dla WPR,
- Rozporządzenie ws. płatności bezpośrednich,
- Rozporządzenie przejściowe,
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 834/2007 z dnia 28 czerwca 2007 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych,
- Ustawa z dnia 25 czerwca 2009 r. o rolnictwie ekologicznym (Dz.U. Nr 116, poz. 975).

Koszty kwalifikowane

Nie dotyczy.

Beneficjenci

Rolnicy, którzy dobrowolnie podejmują się przejść na praktyki i metody rolnictwa ekologicznego określone w rozporządzeniu Rady (WE) nr 834/2007 i spełniają definicję rolnika aktywnego zawodowo.

Warunki kwalifikowalności

Płatność przyznawana jest beneficjentowi, jeżeli:

- posiada gospodarstwo rolne położone na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, o powierzchni użytków rolnych nie mniejszej niż 1 ha;
- prowadzi produkcję rolną, zgodnie z przepisami określonymi w ustawie o rolnictwie ekologicznym i rozporządzeniu Rady (WE) nr 834/2007 i posiada certyfikat wydany zgodnie z tymi przepisami;
- posiada zwierzęta w przypadku Pakietu 5. Uprawy paszowe na gruntach ornych w okresie konwersji i Pakietu 6. Trwałe użytki zielone w okresie konwersji;
- posiada minimalną obsadę zwierząt w przypadku Pakietu 6. Trwałe użytki zielone w okresie konwersji.

Kwoty i wielkość wsparcia

Stawka płatności: Pakiet 1. - 998 zł/ha, Pakiet 2. - 1557 zł/ha, Pakiet 3. - 1325 zł/ha, Pakiet 4. - 1882 zł/ha (podstawowe uprawy sadownicze) oraz 790 zł/ha (ekstensywne uprawy sadownicze), Pakiet 5. - 830 zł/ha oraz Pakiet 6. - 428 zł/ha.

Płatność ekologiczna jest przyznawana w wysokości:

- 100% stawki podstawowej – za powierzchnię od 0,10 ha do 50 ha;
- 50% stawki podstawowej – za powierzchnię powyżej 50 ha do 100 ha;
- 25% stawki podstawowej – za powierzchnię powyżej 100 ha do 150 ha.

Stawki płatności są ustalone w oparciu o bilans kosztów i korzyści gospodarstwa podejmującego działania w ramach pakietów 1 - 6. W ramach poniesionych kosztów uwzględniono: utracony dochód (strata wartości plonów), dodatkowe nakłady pracy, większe zużycie paliwa z tytułu mechanicznej ochrony przed chwastami oraz koszt rozrzucaenia obornika, natomiast po stronie korzyści oszczędności w środkach produkcji (kosztach bezpośrednich).

Koszty transakcyjne:

Płatność będzie powiększona o rekompensatę kosztów transakcyjnych obejmujących koszt corocznych kontroli wykonywanych przez upoważnione jednostki certyfikujące. Kwota ta będzie nie większa niż 20% całkowitej płatności.

7.12.2 Poddziałanie: Płatności w celu utrzymania rolnictwa ekologicznego

Opis operacji (pakietów)

Pakiety obejmują gospodarstwa ekologiczne po okresie konwersji. Płatność w przypadku upraw znajdujących się po okresie konwersji przysługuje maksymalnie do 5 lat realizacji zobowiązania.

Wszystkie uprawy deklarowane do wsparcia finansowego w ramach powyższych pakietów podlegają kontroli upoważnionych przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi jednostek certyfikujących. Kontrola jednostek certyfikujących prowadzona jest corocznie i obejmuje wszystkie gospodarstwa po okresie konwersji.

Wymogi, jakie muszą zostać spełnione w ramach pakietu, zawiera załącznik 4 do Programu.

Rodzaj wsparcia

Do płatności w ramach pakietów są uprawnione gospodarstwa posiadające ważny certyfikat wydany przez upoważnioną jednostkę certyfikującą, zgodnie z przepisami o rolnictwie ekologicznym.

Płatności w ramach pakietów są przyznawane corocznie przez okres 5-letniego zobowiązania, rolnikom, którzy dobrowolnie przyjmują na siebie zobowiązanie w zakresie tych pakietów. Płatność w całości lub w części rekompensuje utracony dochód i dodatkowo poniesione koszty.

Dla Pakietów 7-11 płatność jest przyznawana do powierzchni, na której są uprawiane gatunki roślin określone na poziomie rozporządzenia krajowego.

Powiązanie z innymi aktami prawnymi

- Rozporządzenie horyzontalne dla WPR,
- Rozporządzenie ws. płatności bezpośrednich,
- Rozporządzenie przejściowe,
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 834/2007 z dnia 28 czerwca 2007 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych,
- Ustawa z dnia 25 czerwca 2009 r. o rolnictwie ekologicznym (Dz.U. z 2009 r., Nr 116, poz. 975).

Koszty kwalifikowane

Nie występują.

Beneficjenci

Rolnicy, którzy dobrowolnie podejmują się przestrzegać praktyk i metod rolnictwa ekologicznego określonych w rozporządzeniu Rady (WE) nr 834/2007 i spełniają definicję rolnika aktywnego zawodowo.

Warunki kwalifikowalności

Płatność przyznawana jest beneficjentowi, jeżeli:

- posiada gospodarstwo rolne położone na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, o powierzchni użytków rolnych nie mniejszej niż 1 ha;

- prowadzi produkcję rolną, zgodnie z przepisami określonymi w ustawie o rolnictwie ekologicznym i rozporządzeniu Rady (WE) nr 834/2007 i posiada certyfikat wydany zgodnie z tymi przepisami;
- utrzymuje sad przez 2 lata po zakończeniu okresu zobowiązania w przypadku Pakietu 10. Uprawy sadownicze po okresie konwersji;
- posiada zwierzęta w przypadku Pakietu 11. Uprawy paszowe na gruntach ornych po okresie konwersji i Pakietu 12. Trwałe użytki zielone po okresie konwersji;
- posiada minimalną obsadę zwierząt w przypadku Pakietu 12. Trwałe użytki zielone po okresie konwersji.

Kwoty i wielkość wsparcia

Stawka płatności: Pakiet 7. - 834 zł/ha, Pakiet 8. - 1310 zł/ha, Pakiet 9. - 1325 zł/ha, Pakiet 10. - 1501 zł/ha (podstawowe uprawy sadownicze) i 660 zł/ha (ekstensywne uprawy sadownicze), Pakiet 11. - 617 zł/ha, Pakiet 12.- 428 zł/ha.

Płatność ekologiczna jest przyznawana w wysokości:

- 100% stawki podstawowej – za powierzchnię od 0,10 ha do 50 ha;
- 50% stawki podstawowej – za powierzchnię powyżej 50 ha do 100 ha;
- 25% stawki podstawowej – za powierzchnię powyżej 100 ha do 150 ha.

Stawki płatności są ustalone w oparciu o bilans kosztów i korzyści gospodarstwa podejmującego działania w ramach pakietów 7 - 12. W ramach poniesionych kosztów uwzględniono: utracony dochód (stratę wartości plonów), dodatkowe nakłady pracy, większe zużycie paliwa z tytułu mechanicznej ochrony przed chwastami oraz koszt rozrzuca obornika. Natomiast po stronie korzyści: oszczędności w środkach do produkcji (kosztach bezpośrednich).

Koszty transakcyjne:

Płatność będzie powiększona o rekompensatę kosztów transakcyjnych obejmujących koszt corocznych kontroli wykonywanych przez upoważnione jednostki certyfikujące. Kwota ta będzie nie większa niż 20% całkowitej płatności.

Możliwość weryfikacji i kontroli działania

- **Ryzyko we wdrażaniu działania**

Trudności w kontroli gospodarstw, w których produkcja metodami ekologicznymi prowadzona jest na części gospodarstwa.

- **Działania łagodzące**

Doprecyzowanie wymogów na etapie wdrażania.

- **Ogólna ocena działania**

Doprecyzowanie wymogów na etapie wdrażania pozwoli na uniknięcie ryzyka w realizacji działania.

Metoda kalkulacji kwoty wsparcia dla działania

Płatność ekologiczna wypłacana jest corocznie w formie zryczałtowanej i stanowi rekompensatę utraconych przychodów i dodatkowych kosztów poniesionych w związku z wymogami działania. Uwzględniono wymogi prawodawstwa UE, aktualnych projektów rozporządzeń UE oraz wytyczne KE.

Kalkulacje dotyczące stawek płatności dla działania Rolnictwo ekologiczne zostały opracowane przez Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej w Warszawie (IERiGŻ-PIB). Oświadczenie potwierdzające adekwatność i dokładność obliczeń znajduje się w rozdziale 16. Wkład ekspercki wniósł do tych kalkulacji Instytut Ogrodnictwa w Skierniewicach. Założenia odnośnie wpływu poszczególnych wymagań Programu na zmiany przychodów i kosztów oparte są o ekspertyzy innych krajowych instytutów naukowo-badawczych, dane GUS, ODR, IJHARS, IBMER, oraz konsultacje i szacunki eksperckie. Wykorzystano dane z lat 2010-2012.

W kalkulacjach stawek dla Pakietów 1 i 7 *Uprawy rolnicze* (w okresie konwersji i po okresie konwersji) uwzględniono średnie przychody i koszty dla koszyka zbóż ważonego strukturą zasiewów (pszenica, żyto, jęczmień, pszenżyto, kukurydza na ziarno).

Stawki dla Pakietów 2 i 8 *Uprawy warzywne* i dla Pakietów 4 i 10 *Uprawy sadownicze* (w okresie konwersji i po okresie konwersji) policzono jako średnie (ważone powierzchnią uprawy) stawek oszacowanych oddzielnie dla czterech grup warzyw i trzech grup upraw sadowniczych. Grupy te zostały wyodrębnione na podstawie wysokości SGM, wartości produkcji oraz podobieństw agrotechniki w celu uproszczenia i zobiektywizowania obliczeń. Dodatkowo, na podstawie tych wyliczeń w Pakietach 4 i 10 *Uprawy sadownicze* wyodrębniono dwie stawki, dla: (a) podstawowych upraw sadowniczych oraz (b) ekstensywnych upraw sadowniczych.

W kalkulacjach stawek dla Pakietów 3 i 9 *Uprawy zielarskie* (w okresie konwersji i po okresie konwersji) uwzględniono średnie przychody i koszty dla koszyka tych upraw (mięta pieprzowa - 50%, melisa - 50%).

W kalkulacjach stawek dla Pakietów 5 i 11 *Uprawy paszowe na gruntach ornych* (w okresie konwersji i po okresie konwersji) uwzględniono średnie przychody i koszty dla koszyka tych upraw (kukurydza na zielonkę, motylkowe pastewne, inne pastewne i trawy, strączkowe pastewne), według struktury zasiewów z lat 2010-2012.

Stawki dla upraw warzywnych i sadowniczych policzono oddzielnie dla czterech rejonów kraju, różnicując obliczenia w oparciu o dane FADN i na ich podstawie obliczono średnie stawki dla kraju. Różnice regionalne w oszacowanych stawkach wynikają przede wszystkim z różnic w efektywności ekonomicznej gospodarstw odzwierciedlonej w wynikach rachunkowości rolnej FADN. Są one konsekwencją różnic strukturalnych rolnictwa w analizowanych regionach, tj. zarówno różnic w wielkości gospodarstw, jak i różnic w strukturze produkcji (produkcji i typów rolniczych gospodarstw), a w mniejszym stopniu

różnic w warunkach ekonomiczno-przyrodniczych. Wyliczenia te nie dają zatem wystarczających (jednoznacznych) podstaw do różnicowania regionalnego stawek. Ujednolicenie stawek w skali kraju jest także uzasadnione dużą liczbą pakietów działania i tym samym silnym dopasowaniem każdego z nich do określonych warunków. Na ujednolicenie warunków i cech beneficjentów poszczególnych pakietów w skali kraju będzie mieć też wpływ degresywność stawek i ograniczenie powierzchni wsparcia.

Dla niektórych pakietów działania podjęto decyzję o zastosowaniu stawki niższej niż wynikająca z bilansu utraconego dochodu i dodatkowych poniesionych kosztów. Kierowano się przy tym doświadczeniami PROW 2007–2013, w szczególności, liczbą aplikacji w latach 2010-2013, świadczącą o stopniu „atrakcyjności” stosowanych stawek. Brano także pod uwagę uwarunkowania rynkowe i zakładane cele danego pakietu w PROW 2014–2020 oraz ograniczenia budżetowe. Zakłada się możliwość zmian stawek w stosunku do wartości wyliczonych w trakcie realizacji działania.

Pełne wyliczone stawki zastosowano w pakietach dotyczących upraw warzyw (pakiety 2 i 8) i upraw sadowniczych (pakiety 4 i 10). W pozostałych pakietach działania zastosowano stawki odpowiadające 80% poziomów wyliczonych.

Dodatkowe informacje specyficzne dla działania

I. Identyfikacja i definicja odpowiednich wymagań podstawowych:

Wsparcie udzielane będzie wyłącznie w odniesieniu do zobowiązań, które wykraczają poza:

- a) odpowiednie obowiązkowe normy i wymogi ustanowione zgodnie z tytułem VI rozdział I rozporządzenia horyzontalnego dla WPR,
- b) odpowiednie kryteria i minimalne działania ustalone zgodnie z art. 4 ust. 1 lit. c) ppkt (ii) oraz (iii) rozporządzenia ws. płatności bezpośrednich,
- c) odpowiednie minimalne wymogi dotyczące stosowania nawozów i środków ochrony roślin,
- d) inne odpowiednie obowiązkowe wymogi ustanowione ustawodawstwem krajowym.

Ad a)

Poszczególne normy dobrej kultury rolnej zgodnej z ochroną środowiska zostały określone w prawodawstwie krajowym, tj. w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w sprawie minimalnych norm (Dz.U. 39, poz. 211 z późn. zm). Wymogi wzajemnej zgodności (SMR) określone są w Obwieszczeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w sprawie wykazu wymogów określonych w przepisach Unii Europejskiej z uwzględnieniem przepisów krajowych wdrażających te przepisy.

Główne kwestie, określone w przepisach dotyczących zasady wzajemnej zgodności, które są odpowiednie do poszczególnych Pakietów działania to:

- (i) woda (SMR 1) - Pakiety 1-12;

- (ii) gleba i zasoby węgla (, GAEC 6) - Pakiety 1-3 i 5-9 i 11-12;
- (iii) krajobraz, minimalny poziom utrzymania (GAEC 7) – Pakiety 1-12;
- (iv) bezpieczeństwo żywnościowe (SMR 4, SMR 5) – Pakiety 5-6 i 11-12;
- (v) choroby zwierząt (SMR 9) – Pakiety 5-6 i 11-12;
- (vi) środki ochrony roślin (SMR 10) – Pakiety 1-12;
- (vii) dobrostan zwierząt (SMR 11, SMR 12, SMR 13) – Pakiety 5-6 i 11-12.

Ad b)

Ponadto, beneficjent powinien utrzymać użytki rolne w stanie, dzięki któremu nadają się one do wypasu lub uprawy bez konieczności podejmowania działań przygotowawczych wykraczających poza zwykłe metody rolnicze i zwykły sprzęt rolniczy w oparciu o kryteria określone w przepisach krajowych na podstawie ram ustanowionych przez Komisję Europejską, lub prowadzić działania minimalne, określane w przepisach krajowych, na użytkach rolnych utrzymujących się naturalnie w stanie nadającym się do wypasu lub uprawy.

Ad c)

Jednocześnie, dla państwa członkowskiego obowiązkowe jest ustanowienie zasad dobrej praktyki rolniczej, o których mowa w art. 4 ust. 1 lit. a Dyrektywy 91/676/WE (tzw. Kodeks Dobrej Praktyki Rolniczej), których elementy w Polsce zostały określone w przepisach krajowych na poziomie ustaw i rozporządzeń mających zastosowanie w całym kraju i obowiązujących wszystkich rolników. W szczególności elementy Kodeksu zostały zawarte w następujących przepisach prawnych:

(i) Ustawie o nawozach i nawożeniu (Dz.U. z 2007 r., Nr 147, poz. 1033, z późn zm.); (ii) Ustawie Prawo wodne (Dz.U. z 2012 r., poz. 145, z późn zm.); (iii) Rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w sprawie szczegółowego sposobu stosowania nawozów oraz prowadzenia szkoleń z zakresu ich stosowania. Elementy Kodeksu, takie, jak: (i) Okresy, kiedy rolnicze wykorzystanie nawozu jest niewłaściwe; (ii) Rolnicze wykorzystanie nawozu na terenie o dużym nachyleniu; (iii) Rolnicze wykorzystanie nawozu na gruntach nasyconych wodą, zalanych wodą, zamrzniętych lub przykrytych śniegiem; (iv) Warunki rolniczego wykorzystania nawozów w pobliżu cieków wodnych; (v) Rolnicze wykorzystanie nawozów mineralnych i nawozów pochodzenia zwierzęcego, w tym dawki, terminy i sposób stosowania w celu ograniczenia ich spływu do wód, są odpowiednie do wszystkich Pakietów.

Wymagania w odniesieniu do środków ochrony roślin zostały określone w przepisach krajowych na poziomie ustaw i rozporządzeń oraz wynikają wprost z przepisów unijnych, w szczególności: *(i) Ustawy o środkach ochrony roślin (Dz.U. z 2013 r., poz. 455); (ii) Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w sprawie sposobu postępowania przy stosowaniu i przechowywaniu środków ochrony roślin; (iii) Rozporządzenia Parlamentu*

Europejskiego i Rady (WE) nr 1107/2009 dotyczącego wprowadzania do obrotu środków ochrony roślin i uchylającej dyrektywę Rady 79/117/EWG i 91/414/EWG.

Wymogi dotyczące środków ochrony roślin takie jak: (i) *Postępowanie z opakowaniami jednostkowymi środków ochrony roślin zgodnie z etykietą;* (ii) *Przechowywanie przez okres 3 lat dokumentacji (ewidencji zabiegów) dotyczącej stosowanych przez rolników środków ochrony roślin, zawierającej nazwę środka ochrony roślin, terminu zastosowania i zastosowaną dawkę, obszar i uprawy, na których zastosowano środek ochrony roślin;* (iii) *Przechowywanie środków ochrony roślin w miejscach lub obiektach: 1) położonych w odległości nie mniejszej niż 20 m od studni oraz zbiorników i cieków wodnych, chyba że środki te są przechowywane na utwardzonej nawierzchni z betonu szczelnego lub z innych trwałych materiałów izolacyjnych, które są nieprzepuszczalne dla cieczy, oraz 2) umożliwiających ich zamknięcie w sposób zapewniający, że przechowywane w nich środki są niedostępne dla osób trzecich,* są odpowiednie do wszystkich Pakietów.

Ad d)

Poza powyższymi elementami odpowiednie wymagania określone w prawodawstwie krajowym, które odnoszą się do wszystkich Pakietów działania, dotyczą między innymi utrzymania czystości i porządku na obszarze całego gospodarstwa.

Inne informacje ważne dla działania

Degresywność i limity powierzchniowe

W ramach działania, płatności podlegają degresywności w zależności od powierzchni objętej wsparciem. Stosuje się różne progi degresywności i limity powierzchni, która może być wspierana w ramach gospodarstwa rolnego:

- do powierzchni nie przekraczającej 50 ha jest udzielana pomoc w wysokości 100% stawki;
- za każdy kolejny hektar powierzchni pomiędzy 50 ha a 100 ha przyznawana jest pomoc w wysokości 50% stawki;
- za każdy kolejny hektar pomiędzy 100 ha a limitem powierzchni wynoszącym 150 ha stosowana jest pomoc w wysokości 25%.

Zasady łączenia pakietów/działań

- 1) Nie dopuszcza się realizowania różnych pakietów i działań na tej samej powierzchni.
- 2) W przypadku łączenia pakietów obowiązuje limit powierzchniowy na gospodarstwo.
- 3) Rolnik może realizować w gospodarstwie zarówno Działanie rolnośrodowiskowo-klimatycznego, jak i działanie Rolnictwo ekologiczne.
- 4) W sytuacjach opisanych w punktach 2 i 3 szczegółowe warunki zostaną określone na poziomie przepisów krajowych.

Płatności z tytułu działania Rolnictwo ekologiczne nie mogą być przedmiotem podwójnego finansowania, o którym mowa w art. 29 ust. 4 akapit drugi rozporządzenia EFRROW.

W przypadku Działania rolnictwo ekologiczne przewiduje się, że zastosowane warunki przystąpienia do programu, wymogi, a także degresywność pomocy, zapewnią właściwe ukierunkowanie wsparcia, a także pozwolą na niestosowanie kryteriów selekcji.

Beneficjenci, którzy rozpoczęli realizację programu rolnośrodowiskowego w roku 2014 r. w ramach PROW 2007–2013 w zakresie Pakietu 2. Rolnictwo ekologiczne mogą przejść w 2015 r. na zasady i warunki określone dla analogicznych pakietów w działaniu Rolnictwo ekologiczne PROW 2014–2020.

7.13 Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami

Podstawa prawna

Art. 31. rozporządzenia EFRROW

Ogólny opis działania

Działanie to jest instrumentem wsparcia finansowego dla rolników, którzy prowadzą działalność rolniczą na obszarach górskich i innych obszarach z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami (obszary ONW).

Realizacja tego działania ma ułatwić rolnikom kontynuowanie rolniczego użytkowania ziemi, a także umożliwić zachowanie walorów krajobrazowych obszarów wiejskich oraz utrzymanie i promowanie zrównoważonych systemów działalności rolniczej na tych terenach. W efekcie wsparcie to będzie wpływało na utrzymanie żywotności obszarów wiejskich i na zachowanie różnorodności biologicznej.

Wsparcie w ramach tego działania udzielane jest w celu zrekompensowania rolnikom wszystkich, lub części dodatkowych kosztów oraz utraconych dochodów związanych z ograniczeniami dla produkcji rolnej na danym obszarze ONW.

Wsparcie w ramach tego działania obejmuje następujące poddziałania:

(13.1)⁴² płatności dla obszarów górskich (ONW typ górski),

(13.2) płatności dla obszarów innych niż obszary górskie, charakteryzujących się znaczącymi ograniczeniami naturalnymi (ONW typ nizinny),

(13.3) płatności dla innych obszarów charakteryzujących się szczególnymi ograniczeniami (ONW typ specyficzny).

W ramach poddziałania **ONW typ górski** (13.1) wsparcie będzie udzielane w celu kompensacji istniejących utrudnień w produkcji rolnej na obszarach górskich w stosunku do gospodarstw położonych poza granicami obszarów górskich. Obszary górskie, kwalifikujące się do wsparcia, charakteryzują się znacznymi ograniczeniami możliwości użytkowania gruntów i znacznym wzrostem kosztów produkcji w związku z występowaniem mniej korzystnych niż w nizinnej części Polski warunków klimatycznych, krótszego okresu wegetacyjnego oraz zbyt stromych zboczy do użycia sprzętu mechanicznego lub wymagających użycia bardzo drogiego sprzętu specjalistycznego. Do obszarów górskich zalicza się gminy i obręby ewidencyjne, w których ponad połowa użytków rolnych jest położona powyżej wysokości 500 m n.p.m.

W ramach poddziałania **ONW typ nizinny** (13.2) wsparcie będzie udzielane w celu kompensacji istniejących utrudnień w produkcji rolnej na obszarach nizinnych, położonych poza granicami obszarów górskich, wynikających ze skumulowania występowania na tych

---

⁴² Kodyfikacja działań zgodna z projektem aktu wykonawczego do rozporządzenia EFRROW.

obszarach ograniczeń naturalnych, tj. niska jakość gleb, niekorzystne warunki klimatyczne, niekorzystne warunki wodne oraz niesprzyjająca rzeźba terenu w stosunku do gospodarstw, na których takie ograniczenia nie występują. Z uwagi na niezakończony w Polsce proces wyznaczania obszarów zgodnie z art. 32 ust. 3 rozporządzenia EFRROW do ONW typ nizinny zalicza się obszary, które w okresie programowania 2007–2013 kwalifikowały się do wsparcia zgodnie z art. 36 lit. a ppkt ii rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW). W ramach ONW typ nizinny wyróżniono strefę I oraz strefę II.

W ramach poddziałania **ONW typ specyficzny** (13.3) wsparcie będzie udzielane w celu kompensacji istniejących utrudnień w produkcji rolnej na obszarach innych niż obszary górskie, na których występują specyficzne ograniczenia w stosunku do gospodarstw położonych na obszarach, na których takie ograniczenia nie występują. Obszary typu specyficznego obejmują gminy i obręby ewidencyjne rejonów podgórszych, które zostały wyznaczone na potrzeby ustawy z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym (Dz. U. z 2013 r. poz. 1381 i z 2014 r. poz. 40); w których co najmniej 50% powierzchni użytków rolnych znajduje się powyżej 350 m n.p.m. Ponadto, na tych obszarach występują złożone problemy wynikające z rozdrobnionej struktury agrarnej i niekorzystnej rzeźby terenu, a jednocześnie posiadają one duże znaczenie dla rozwoju turystyki, zachowania krajobrazu i ochrony dziedzictwa kulturowego.

Gminy zaliczone do tych obszarów powinny spełnić co najmniej 2 z zamieszczonych poniżej kryteriów:

- średnia powierzchnia gospodarstw wynosi poniżej 7,5 ha;
- gleby zagrożone są występowaniem erozji wodnej;
- udział gospodarstw rolnych, które zaprzestały produkcji rolnej wynosi powyżej 25% wszystkich gospodarstw;
- udział trwałych użytków zielonych wynosi powyżej 40% w strukturze użytkowania gruntów.

W zależności od typu ONW (poddziałania), obowiązują różne stawki płatności z tytułu gospodarowania na obszarach ONW.

Cele szczegółowe i cele przekrojowe

Priorytet 4: Odtwarzanie, ochrona i wzbogacanie ekosystemów powiązanych z rolnictwem i leśnictwem.

- Cel szczegółowy 4A: odtwarzanie, ochrona i wzbogacanie różnorodności biologicznej, w tym na obszarach Natura 2000 i obszarach z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami, oraz rolnictwa o wysokiej wartości przyrodniczej, a także stanu europejskich krajobrazów.

Rodzaj wsparcia

Płatność ryczałtowa, jednoroczna, do hektara użytków rolnych położonych na obszarach ONW.

Stawka płatności jest ustalona w oparciu o bilans kosztów i utraconych dochodów, wynikających z występowania ograniczeń naturalnych lub innych szczególnych ograniczeń na danym obszarze, obliczoną przez porównanie z obszarami, które nie charakteryzują się takimi ograniczeniami.

Powiązania z innymi aktami prawnymi

- Rozporządzenie horyzontalne dla WPR,
- Rozporządzenie ws. płatności bezpośrednich,
- Rozporządzenie przejściowe.

Koszty kwalifikowalne

Nie dotyczy.

Beneficjenci

Rolnicy aktywni zawodowo, którzy użytkują grunty rolne położone na obszarach z utrudnieniami naturalnymi lub innymi szczególnymi utrudnieniami.

Warunki kwalifikowalności

Pomoc może być przyznana, jeżeli:

- beneficjent jest posiadaczem gospodarstwa rolnego położonego w granicach Rzeczypospolitej Polskiej i prowadzi działalność rolniczą na obszarach ONW;
- działki rolne, których dotyczy pomoc, są użytkowane jako użytki rolne;
- powierzchnia użytków rolnych należących do danego gospodarstwa rolnego, położonych w granicach ONW i wykorzystywanych do produkcji rolniczej, wynosi co najmniej 1 ha.

Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru

Nie dotyczy (wykluczenie kryteriów wyboru na mocy art. 49 rozporządzenia EFRROW).

Kwoty i wielkość wsparcia

Stawki płatności zostały zróżnicowane w zależności od typu obszaru ONW i wynikających z tego ograniczeń dla produkcji rolnej na danym obszarze, co powinno zapobiec porzucaniu gruntów i utracie różnorodności biologicznej.

Stawki płatności zostały skalkulowane z uwzględnieniem wymogu, co do minimalnej średniej stawki płatności na hektar powierzchni w gospodarstwie, na jaką przyznaje się wsparcie. Obowiązuje także zasada degresywności stawek.

Stawki płatności dla poszczególnych typów ONW

Typ ONW		Dopłata zł/ha/rok
Górskie		450
Nizinne	Strefa nizinna I	179
	Strefa nizinna II	264
Specyficzne		264

Możliwość weryfikacji i kontroli działania

- **Ryzyko we wdrażaniu działania**

Brak

- **Działania łagodzące**

Brak

- **Ogólna ocena działania**

Kryteria kwalifikowalności będą możliwe do weryfikacji.

Metoda kalkulacji kwoty wsparcia dla działania

Wsparcie przyznawane jest w formie rocznej płatności udzielanej na hektar użytków rolnych, stanowiącej iloczyn stawki ustalonej dla danego typu ONW oraz ilości hektarów zgłoszonych przez rolnika, z uwzględnieniem degresywności stawek.

Stawki płatności z tytułu gospodarowania na obszarach ONW zostały ustalone oddzielnie dla różnych typów ONW.

Kalkulacje stawek płatności zostały wykonane przez Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej w Warszawie (IERiGŻ-PIB). Oświadczenie potwierdzające adekwatność i dokładność obliczeń znajduje się w rozdziale 16. Centralnym elementem obliczeń są wyniki Polskiego FADN i IERiGŻ-PIB, które zawierają charakterystyki przychodów i kosztów bezpośrednich odnoszących się do polskich gospodarstw rolnych. Do analizy wybrano gospodarstwa, które prowadziły w latach 2009-2011 nieprzerwanie rachunkowość rolną dla Polskiego FADN. Zbiorowość gospodarstw podzielono na dwie grupy, **pierwsza**, która znajduje się na obszarach ONW, **druga** z użytkami rolnymi poza obszarami ONW. Pozwoliło to na określenie wysokości dodatkowych kosztów i utraconych dochodów na terenach ONW przez porównanie z obszarami, które nie charakteryzują się ograniczeniami naturalnymi ani innymi szczególnymi ograniczeniami.

Z uwagi na duży udział powierzchni użytków rolnych określonych, jako ONW typ nizinny, dla tej kategorii wykonano pomocnicze szacunki z zastosowaniem metody wykorzystanej do wyliczeń stawek dla okresu 2007–2013.

Chociaż szacunki stawek wskazywały na wartości wyższe niż stawki stosowane w okresie 2007–2013, niemniej jednak zdecydowano o utrzymaniu dotychczasowych poziomów, za wyjątkiem stawki dla ONW typ górski, której poziom zwiększono o 40%. W decyzji tej

uwzględniono zarówno ocenę ryzyka dla realizacji celów działania jak i ograniczenie budżetowe.

Dodatkowo, płatności ONW podlegają degresywności na poziomie gospodarstwa, w zależności od łącznej powierzchni działek rolnych lub ich części objętych pomocą. Płatność jest przyznawana w zależności od powierzchni obszarów ONW w gospodarstwie:

- 1) do 50 ha – 100% płatności;
- 2) 50,01 – 100 ha – 50% płatności;
- 3) 100,01 – 150 ha – 25 % płatności.

Inne ważne uwagi istotne dla zrozumienia i wdrażania działania

Beneficjent nie ponosi kosztów związanych z udziałem w działaniu.

Inne informacje ważne dla działania

Obszary ONW typ nizinny wyznaczone zgodnie z art. 32 ust. 3 rozporządzenia EFRROW będą obowiązywały najpóźniej od 2018 r.

W 2014 r. nabór nowych wniosków w ramach płatności ONW przeprowadzony zostanie według zasad obowiązujących w PROW 2007–2013 z tą różnicą, iż rolnicy składający wnioski o płatności ONW w 2014 r. nie będą zobowiązani do prowadzenia przez 5 lat działalności rolniczej na obszarach ONW.

7.14 Współpraca

Podstawa prawna

Art. 35. rozporządzenia EFRROW

Ogólny opis działania

Jednym z priorytetów Unii Europejskiej w latach 2014–2020 jest priorytet dotyczący transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie, leśnictwie i na obszarach wiejskich, który powinien być stosowany horyzontalnie w odniesieniu do wszystkich priorytetów unijnych związanych z rozwojem obszarów wiejskich.

Działanie „Współpraca” jest narzędziem umożliwiającym funkcjonowanie Europejskiego Partnerstwa Innowacyjnego na rzecz zrównoważonego i wydajnego rolnictwa (EPI).

Potencjalni beneficjenci polityki rozwoju obszarów wiejskich, chcący wprowadzać innowacje w sektorze rolno-spożywczym w celu dalszego rozwoju działalności są grupą docelową, do której skierowane jest wsparcie w ramach działania odnoszące się do EPI.

Wsparcie dotyczy form współpracy, prowadzącej do uzyskania nowych produktów, procesów, typów organizacji, w tym również nowych zakresów, tematów współpracy dla już istniejących grup podmiotów współpracujących przy realizacji nowych, wspólnych przedsięwzięć. Oczekiwanym efektem współpracy podmiotów powinny być nowe, innowacyjne rozwiązania praktycznych problemów zidentyfikowanych przez zainteresowane strony.

W Polsce, w sektorze rolno-spożywczym, zwłaszcza rolnym, dominuje model wdrażania innowacji polegający na tym, że inicjatorami wypracowania innowacji w rolnictwie są przed wszystkim jednostki naukowe i naukowo-badawcze. Jednakże ich oferta często nie jest odpowiedzią na zapotrzebowanie rolników, dostosowaną do zróżnicowania gospodarstw rolnych oraz ich warunków produkcji i potencjału ekonomicznego. Z drugiej strony, wśród rolników, przedsiębiorców operujących w obszarze okołorolniczym i przetwórstwie rolno-spożywczym istnieje duży potencjał pomysłów na innowacyjne rozwiązania zarówno w dziedzinie produktów jak też technik, technologii, organizacji procesów lub marketingu, które nie mają szans na realizację ze względu na liczne ograniczenia wiedzy specjalistycznej (metodyk badawczych, analitycznych, techniki, elektroniki, ekonomii i t.p.), kapitału niezbędnego do opracowania i wdrożenia nowego rozwiązania. Z kolei system oceny działalności naukowej nie premiował dotychczas tworzenia rozwiązań praktycznych, gotowych do zastosowania w praktyce rolniczej, przetwórstwie żywności, przez co nie występowała zachęta do dialogu pomiędzy nauką a praktyką w zakresie tworzenia nowych praktycznych rozwiązań.

Dlatego w ramach działania wspierane będzie tworzenie i funkcjonowanie partnerstw zrzeszających rolników (w tym grup producentów rolnych, spółdzielni rolniczych, jednostki naukowe, przedsiębiorców, posiadaczy lasów, organizacji pozarządowych, podmiotów doradczych, które w ramach grup operacyjnych na rzecz innowacji (EPI) będą wspólnie opracowywać nowe rozwiązania do zastosowania w praktyce. Jeżeli opracowanie i wdrożenie

będzie wymagało zastosowania komponentu badawczego związanego z testami, pilotażowym wdrożeniem do stosowania, inwestycjami, takie przedsięwzięcia również będą się kwalifikowały do wsparcia w ramach działania „Współpraca”.

Zważywszy, że operacje realizowane w ramach działania skoncentrowane będą w zakresie produkcji i przetwarzania produktów rolnych wymienionych w Załączniku nr 1 do Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, największe korzyści ostatecznie odniosą, w wyniku realizacji działania, gospodarstwa rolne i przedsiębiorcy przetwórstwa rolno-spożywczego.

W związku z tym działanie „Współpraca” w największym stopniu realizować będzie cel przekrojowy 2A - Poprawę wyników gospodarczych wszystkich gospodarstw oraz ułatwianie restrukturyzacji i modernizacji gospodarstw, szczególnie z myślą o zwiększeniu uczestnictwa w rynku i zorientowania na rynek, a także zróżnicowania produkcji rolnej.

W drugiej kolejności realizacja działania przyczyni się do realizacji celu przekrojowego 3A - Poprawa konkurencyjności producentów rolnych poprzez lepsze ich zintegrowanie z łańcuchem rolno-spożywczym poprzez systemy jakości, dodawanie wartości do produktów rolnych, promocję na rynkach lokalnych i krótkie cykle dostaw, grupy i organizacje producentów oraz organizacje międzybranżowe.

Wszystkie operacje, realizowane w ramach działania „Współpraca” przez grupy operacyjne na rzecz innowacji (EPI), bezpośrednio przyczynią się do realizacji Priorytetu 1. Ułatwianie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie, leśnictwie i na obszarach wiejskich, ze szczególnym naciskiem na następujące obszary:

- zwiększanie innowacyjności i bazy wiedzy na obszarach wiejskich (1A),
- wzmacnianie powiązań między rolnictwem i leśnictwem a badaniami i innowacją (1B).

Działanie powinno realizować ponadto cele przekrojowe polityki rozwoju obszarów wiejskich, jakimi są: innowacyjność, środowisko oraz przeciwdziałanie zmianie klimatu i do przystosowanie się do niej.

Działanie „Współpraca” bezpośrednio przyczynia się do realizacji *Krajowej strategii inteligentnej specjalizacji (KSIS)* w szczególności, w ramach działu tematycznego *Biogospodarka rolno-spożywcza, leśno-drzewna i środowiskowa* w priorytetowych inteligentnych specjalizacjach określonych jako *Innowacyjne technologie, procesy i produkty sektora rolno-spożywczego i leśno-drzewnego* oraz *Zdrowa żywność (o wysokiej jakości i ekologiczności produkcji)*.

7.14.1 Poddziałanie: Wsparcie na rzecz rozwoju nowych produktów, praktyk, procesów i technologii w sektorze rolno-spożywczym poprzez współpracę w ramach grup operacyjnych na rzecz innowacji EPI (Współpraca w ramach grup EPI).

Wsparcie dotyczy w szczególności :

- a) tworzenia i funkcjonowania grup operacyjnych na rzecz innowacji (EPI);

- b) rozwoju nowych produktów, praktyk, procesów i technologii w sektorach rolnym, spożywczym i leśnym;
- c) projektów pilotażowych dotyczących wdrożenia do praktyki rozwiązań uzyskanych w wyniku realizacji operacji z zakresu wskazanego w pkt. b).

Rodzaj wsparcia

Pomoc ma formę refundacji części kosztów kwalifikowalnych operacji.

Powiązania z innymi aktami prawnymi

Koszty kwalifikowane

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- koszty badań stosowanych i prac rozwojowych bezpośrednio związanych z opracowaniem lub wdrożeniem nowych rozwiązań w ramach operacji,
- koszty ogólne operacji, w tym:
  - koszty funkcjonowania grupy operacyjnej,
  - koszty opracowania planu operacyjnego grupy operacyjnej, planu biznesowego operacji, analiz wykonalności i innych dokumentów związanych z przygotowaniem operacji (w tym – planów urządzania lasów) ,
  - aktywizacji danego obszaru w celu osiągnięcia wykonalności zbiorowego projektu terytorialnego (działania informacyjne, pozyskiwanie partnerów projektu),
  - upowszechnienia wyników realizacji operacji,
- koszty bezpośrednie (inwestycyjne) operacji związane z realizacją planu biznesowego opartego na planie operacyjnym grupy operacyjnej EPI, w tym testowania.

Beneficjenci

Grupy operacyjne na rzecz innowacji zrzeszające podmioty współpracujące w rolnictwie i łańcuchu żywnościowym lub leśnictwie, w tym organizacje międzybranżowe, przyczyniające się do osiągnięcia celów i priorytetów polityki rozwoju obszarów wiejskich poprzez opracowywanie i wdrażanie praktycznych rozwiązań zidentyfikowanych problemów.

Warunki kwalifikowalności

Grupy operacyjne na rzecz innowacji

- Grupa operacyjna na rzecz innowacji jest utworzona przez co najmniej dwa różne podmioty (z wyłączeniem sytuacji gdy grupę chcą utworzyć rolnik i właściciel lasu), należące do co najmniej dwóch grup z wymienionych poniżej:
  - rolnicy i grupy rolników;
  - posiadacze lasów;
  - instytuty lub jednostki naukowe;
  - uczelnie (w rozumieniu ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. nr 164 poz. 1365 z późn. zm.)),

- podmioty doradcze;
- organizacje branżowe i międzybranżowe,
- przedsiębiorcy sektora rolnego lub rolno-spożywczego (w tym usług gastronomicznych);

Członkami grupy operacyjnej mogą być także:

- przedsiębiorcy sektorów działających na rzecz sektora rolnego i spożywczego;
  - konsumenci i ich organizacje;
  - JST.
- Grupa operacyjna na rzecz innowacji zostaje ustanowiona w celu opracowania lub wdrożenia konkretnej operacji.
  - Grupa operacyjna na rzecz innowacji posiada formę organizacyjno-prawną umożliwiającą zawieranie umów i zaciąganie zobowiązań.
  - Akt ustanawiający grupę operacyjną na rzecz innowacji określa formę prawną grupy, role poszczególnych partnerów w grupie oraz odpowiedzialność prawną i finansową partnerów lub partnera reprezentującego grupę w związku z funkcjonowaniem grupy i realizacją operacji. Ponadto określa podział odpowiedzialności i własność rezultatów operacji w okresie 5 lat od uzyskania ostatniej płatności, zwłaszcza w odniesieniu do wydatków inwestycyjnych operacji finansowanych ze środków Programu.
  - Grupa operacyjna na rzecz innowacji może otrzymać wsparcie w celu swojego ustanowienia i funkcjonowania oraz realizacji operacji jeżeli spełnia łącznie następujące warunki:
    - działa na podstawie ustalonych procedur wewnętrznych z zachowaniem przejrzystości działania, sposobu podejmowania decyzji z unikaniem występowania konfliktu interesów;
    - powołana została w celu realizacji operacji współpracy;
    - działa na podstawie planu operacyjnego zawierającego opis operacji, harmonogram realizacji, opis spodziewanych wyników, opis wkładu w osiąganie celów grupy operacyjnej na rzecz innowacji oraz priorytetów polityki rozwoju obszarów wiejskich, a także sposób finansowania realizacji operacji wraz ze źródłami finansowania, w tym wkładu własnego.

Przedmiot operacji

- Przedmiotem operacji realizowanych przez grupę operacyjną na rzecz innowacji mogą być produkty oraz praktyki, procesy i technologie związane z produkcją lub przetwarzaniem produktów wymienionych w Załączniku nr 1 do Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej z zastrzeżeniem, że w przypadku praktyk, procesów i technologii związanych przetwarzaniem tych produktów operacja kończy się przetworzeniem na produkt wymieniony w Załączniku nr 1.

Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru

Kryteria wyboru będą uwzględniać:

- potencjał innowacyjny operacji,
- potencjalną skalę oddziaływania rezultatów operacji,
- wykonalność operacji (ekonomiczną, techniczną),
- relację nakładów do spodziewanych rezultatów operacji,
- zgodność planowanych i źródłowych wyników badań/testów z uznanymi standardami (wiarygodność wyników badań),
- wysokość wkładu własnego beneficjenta w ramach operacji,
- stopień przyczyniania się do realizacji priorytetów Wspólnoty założonych na lata 2014–2020,
- wkład rezultatów operacji w poprawę lub zasilenie dóbr publicznych,
- liczbę różnych partnerów w grupie.

Kwoty i wielkość wsparcia

Wielkość wsparcia wynosi do 100% kwoty wydatków kwalifikowalnych związanych z kosztami bieżącymi funkcjonowania grupy operacyjnej, prowadzeniem prac badawczych bezpośrednio związanych z wdrożeniem przedmiotu operacji, testów, studiów wykonalności, przygotowania planu operacyjnego grupy, animacji, promocji rezultatów operacji, przygotowania planu biznesowego operacji.

W przypadku kosztów bezpośrednich związanych z realizacją operacji (koszty inwestycyjne, zakup praw do własności intelektualnej, patentów, licencji) maksymalna intensywność pomocy jest analogiczna do intensywności pomocy w działaniu w ramach którego dane wydatki inwestycyjne byłyby uznane za kwalifikowalne, gdyby operacja była realizowana w ramach działania innego niż działanie „Współpraca”, wdrażanego w ramach Programu., O zakwalifikowaniu wydatków inwestycyjnych do charakterystycznych dla danego działania decyduje przeważający rodzaj wydatków inwestycyjnych.

Koszty ogólne są proporcjonalne do zakresu planu operacyjnego oraz wartości operacji, mogą stanowić nie więcej niż 10% całkowitych kosztów kwalifikowalnych operacji i nie więcej niż 1 000 000 zł.

Wsparcie operacji związanych z tworzeniem i funkcjonowaniem grup operacyjnych EPI oraz realizacji operacji przez grupę operacyjną EPI udzielane jest w okresie maksymalnie 3 lat. W szczególnie uzasadnionych przypadkach (wynikających z uzasadnionego okresu realizacji operacji) okres wsparcia funkcjonowania grupy operacyjnej EPI może ulec wydłużeniu.

Całkowita maksymalna wartość wsparcia operacji związanej z badaniami i inwestycjami, prowadzonej przez grupę operacyjną EPI wynosi 10 000 000 zł.

Możliwość weryfikacji i kontroli działania

- **Ryzyko we wdrażaniu działania**

Trudności w weryfikacji w związku z brakiem precyzyjnej definicji innowacji.

- **Działania łagodzące**

Zawarcie w krajowych aktach prawnych definicji innowacji.

- **Ogólna ocena działania**

Po realizacji wskazanych działań łagodzących realizacja działania nie będzie zagrożona.

Metoda kalkulacji kwoty wsparcia dla działania

Nie dotyczy

Inne ważne uwagi istotne dla zrozumienia i wdrażania działania

Słowo „praktyki” w ramach działania może się odnosić między innymi do praktyk stosowanych w rolnictwie, np.: płodozmianu, gospodarowania glebą lub utrzymywania zadrzewień śródpolnych. Oznacza to możliwość wspierania rozwoju technik/metod będących zasadniczo adaptacjami istniejących technologii itp. do warunków, w których nie są one obecnie stosowane. Innymi słowy, znaczenie słowa „rozwój” jest szerokie.

Termin „projekty pilotażowe” – powszechnie interpretuje się jako „projekty testowe”. Projekt pilotażowy może stanowić element większego procesu „rozwoju”.

Broker innowacji – podmiot będący łącznikiem, zapewniający przepływ informacji oraz ułatwiający nawiązanie współpracy w obszarze innowacji pomiędzy podmiotami sektora rolno-spożywczego, naukowo-badawczego i doradztwem.

Działanie „Współpraca” nie służy wspieraniu działalności badawczej. Wydatki związane z badaniami będą wspierane jedynie w przypadku badań niezbędnych do wdrożenia nowego rozwiązania i nie mogą być pozycją dominującą kosztów operacji.

Klastry mogą korzystać ze wsparcia w ramach działania, o ile spełniają warunki odnoszące się do grup operacyjnych na rzecz innowacji.

Inne informacje ważne dla działania

Wsparcie obejmuje łącznie tworzenie i funkcjonowanie grup operacyjnych na rzecz innowacji oraz operacje (w tym inwestycyjne) przez nie realizowane.

7.15 LEADER

Podstawa prawna

Art. 32-35. rozporządzenia ramowego oraz art. 42-44 rozporządzenia EFRROW.

Ogólny opis działania

LEADER to rozwój lokalny kierowany przez społeczność (RLKS), wspierany ze środków EFRROW. Podstawowe reguły RLKS przewidziane są w Umowie Partnerstwa (UP).

LEADER może być realizowany na obszarach wiejskich, przez które (odmiennie niż jest to określone we wspólnych definicjach dla niniejszego programu) rozumieć należy obszar całego kraju, z wyłączeniem obszaru miast o liczbie mieszkańców większej niż 20 000.

Jedna LSR będzie realizowana na obszarze zamieszkanym przez minimum 30 000 mieszkańców z obszarów wiejskich i maksimum 150 000 mieszkańców oraz obejmować będzie obszar przynajmniej 2 gmin, których obszary stanowią (bądź zawierają) obszary wiejskie.

Z badania ewaluacyjnego „Ocena funkcjonowania lokalnych grup działania realizujących lokalną strategię rozwoju w ramach PROW 2007–2013” wynika, że rozwiązania prawne przyjęte w okresie programowania 2007–2013 dopuszczające możliwość powstawania LGD jednogminnych i małych, nie przyczyniają się do skuteczności i prawidłowości wdrażania podejścia Leader, zaś w LGD grupujących więcej gmin istnieje większa transparentność działań.

Oprócz zadań określonych w art. 34 ust. 3 rozporządzenia ramowego, LGD zobowiązana będzie do przygotowania planu komunikacyjnego wskazującego m.in. metody współpracy ze społecznością lokalną, konkretne grupy docelowe, cele i efekty oraz powiązanie z celami i wskaźnikami LSR.

W odniesieniu do wsparcia, o którym mowa w art. 35 ust. 1 lit. c rozporządzenia ramowego, zadania polegające na wyborze operacji i ustalaniu kwoty wsparcia realizowane są przez samorząd województwa.

Cele szczegółowe i cele przekrojowe

W związku z tym, że LEADER ma na celu lokalny rozwój obszarów wiejskich, przyczynia się do osiągnięcia celu szczegółowego 6B „wspieranie lokalnego rozwoju na obszarach wiejskich” w ramach priorytetu 6 „wspieranie włączenia społecznego, ograniczenia ubóstwa i rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich”. W celu uproszczenia procesu monitorowania i zarządzania całość budżetu działania LEADER została przypisana do tego właśnie celu szczegółowego.

W ramach głównego celu szczegółowego 6B wspierane będą operacje mające na celu:

- 1) wzmocnienie kapitału społecznego, w tym z wykorzystaniem rozwiązań innowacyjnych i wspieranie partycypacji społeczności lokalnej w realizacji LSR;

- 2) rozwój przedsiębiorczości, z wyłączeniem świadczenia usług rolniczych;
- 3) dywersyfikację źródeł dochodu, w tym tworzenie i rozwój inkubatorów przetwórstwa lokalnego tj. infrastruktury służącej przetwarzaniu produktów rolnych w celu udostępniania jej lokalnym producentom (produkty objęte i nieobjęte załącznikiem nr 1 do TFUE), z wyłączeniem świadczenia usług rolniczych;
- 4) podnoszenie kompetencji osób z obszaru LSR w powiązaniu z rozwojem przedsiębiorczości lub dywersyfikacją źródeł dochodów, lub podejmowaniem zatrudnienia, w szczególności rolników i osób długotrwale pozostających bez pracy;
- 5) rozwój produktów lokalnych;
- 6) rozwój rynków zbytu, z wyłączeniem targowisk;
- 7) zachowanie dziedzictwa lokalnego;
- 8) rozwój ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury:
  - a) turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej,
  - b) technicznej w tym z zakresu gospodarki wodno-ściekowej oraz budowy lub modernizacji dróg lokalnych.

Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu będzie realizowane m.in. poprzez obowiązkowe wskazanie w LSR grup defaworyzowanych, które uzyskają wsparcie w ramach LSR wraz z opisem stosowanego podejścia.

Operacje realizowane w ramach LSR powinny wykorzystywać lokalne zasoby: surowce, miejscową infrastrukturę, lokalizację (położenia geograficzne), dziedzictwo, potencjał mieszkańców, itp.

Cele szczegółowe powiązane

- 3A – poprawa konkurencyjności głównych producentów w drodze lepszego ich zintegrowania z łańcuchem rolno-spożywczym poprzez systemy zapewnienia jakości, dodawanie wartości do produktów rolnych, promocję na rynkach lokalnych i krótkie cykle dostaw, grupy i organizacje producentów oraz organizacje międzybranżowe.

W ramach LEADER wspierane będą operacje z zakresu małego przetwórstwa oraz tworzenie sieci w zakresie utworzenia krótkich łańcuchów dostaw i rynków lokalnych oraz działań promocyjnych i marketingowych.

- 6A – ułatwianie różnicowania działalności, zakładania i rozwoju małych przedsiębiorstw i tworzenia miejsc pracy.

W ramach LEADER realizowane będą operacje w zakresie szeroko pojętej przedsiębiorczości oraz wspierane będą działania mające na celu wyposażenie w niezbędną wiedzę lub umiejętności oraz kwalifikacje m.in. osób planujących rozpoczęcie działalności dodatkowej do działalności rolniczej oraz osób odchodzących z rolnictwa. Celem będzie aktywizowanie bezrobotnych, grup defaworyzowanych, współpraca LGD z przedsiębiorcami w celu identyfikowania potencjalnych możliwości zatrudnienia dla osób z obszaru LSR, sieciowanie podmiotów zaangażowanych w pracę z grupami defaworyzowanymi i bezrobotnymi takich jak: ośrodki opieki społecznej, powiatowe urzędy pracy, ośrodki doradztwa rolniczego.

- 6C – zwiększanie dostępności TIK na obszarach wiejskich oraz podnoszenie poziomu korzystania z nich i poprawianie ich jakości.

W ramach LEADER wspierane będą operacje z zakresu wykorzystania technologii informacyjnych w rozwoju pozarolniczych miejsc pracy czy udostępniania zasobów kulturowych, przyrodniczych i turystycznych obszarów wiejskich.

7.15.1 Poddziałanie Wsparcie przygotowawcze

Opis poddziałania

Podnoszenie kompetencji LGD i społeczności lokalnych, szkolenie i tworzenie sieci kontaktów oraz wypracowanie mechanizmów współpracy i włączania lokalnych społeczności w celu przygotowania i wdrożenia LSR.

Z uwagi na znaczne pokrycie obszaru kwalifikującego się do objęcia działaniem LEADER przez LGD wybrane do realizacji LSR w ramach PROW 2007–2013 nie przewiduje się wsparcia w ramach Pakietu startowego LEADER⁴³ dedykowanego jedynie dla obszarów niemających dotąd doświadczenia w realizacji LSR.

Wsparcie przygotowawcze przewidziane zostanie dla beneficjentów w liczbie 105% planowanej liczby LGD w ramach Programu.

Rodzaj wsparcia

Pomoc ma formę płatności ryczałtowej (premii).

Warunkiem wypłaty ostatniej raty pomocy jest złożenie projektu LSR wraz z ostatnim wnioskiem o płatność.

Powiązania z innymi aktami prawnymi

Wsparcie nie może być łączone ze wsparciem przygotowawczym w ramach innych programów współfinansowanych ze środków funduszy EFSI.

Koszty kwalifikowalne

Nie określa się.

Kwota udzielonego wsparcia powinna być wydatkowana zgodnie z zakładanym planem, w szczególności na koszty:

- administracyjne, w tym osobowe;
- działań szkoleniowych przygotowujących lokalnych partnerów do opracowania i wdrażania LSR;

---

⁴³ wsparcie, o którym mowa w art. 43 rozporządzenia EFRROW.

- związane z opracowaniem LSR, w tym koszty badań, analiz, opracowań i prowadzenia konsultacji ze społecznościami lokalnymi wspierających przygotowanie LSR oraz koszty doradztwa;
- nawiązywania i pogłębiania współpracy z innymi obszarami wiejskimi, w tym czynności przygotowawcze w stosunku do projektów współpracy

- z wyłączeniem kosztów poniesionych przez LGD w okresie, w którym stanowiły one podstawę do uzyskania wsparcia w ramach działania 431 „Funkcjonowanie lokalnej grupy działania, nabywanie umiejętności i aktywizacja” objętego PROW 2007–2013 lub środka 4.1 „Rozwój obszarów zależnych od rybactwa” (w zakresie realizacji operacji polegających na funkcjonowaniu lokalnej grupy rybackiej oraz nabywaniu umiejętności i aktywizacji lokalnych społeczności, objętego Programem Operacyjnym „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007–2013”).

Beneficjenci

Stowarzyszenie, fundacja lub związek stowarzyszeń, z wyłączeniem stowarzyszeń JST.

Warunki kwalifikowalności

Pomoc może być przyznana wnioskodawcy, jeżeli:

- obszar objęty jego działalnością, na którym realizowana ma być LSR, jest obszarem wiejskim lub zawiera obszar wiejski;
- obszar wiejski stanowiący lub zawierający się w obszarze objętym działalnością wnioskodawcy, na którym realizowana ma być LSR, składa się z obszaru przynajmniej 2 gmin i zamieszkiwany jest przez nie mniej niż 30 000 i nie więcej niż 150 000 mieszkańców;
- członkami (partnerami) wnioskodawcy jest przynajmniej po jednym przedstawicielu z każdego sektora (społecznego, gospodarczego i publicznego) z każdej gminy, której obszar zaliczany jest do obszaru wiejskiego, stanowiącego lub zawierającego się w obszarze objętym działalnością wnioskodawcy, na którym realizowana ma być LSR.

Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru

Kryteria wyboru będą uwzględniać m.in. doświadczenie wnioskodawcy w zakresie realizacji projektów z wykorzystaniem funduszy unijnych oraz pracy ze społecznościami lokalnymi. Ponadto ocenie podlegać będzie jakość przedłożonej koncepcji rozwoju lokalnego obszaru objętego działalnością wnioskodawcy.

Kryteria zostaną skonsultowane z Komitetem Monitorującym.

Kwota i wielkość wsparcia

Kwota i wielkość wsparcia zostanie określona na podstawie przeprowadzonej analizy kosztów.

7.15.2 Poddziałanie Realizacja operacji w ramach lokalnych strategii rozwoju

Opis poddziałania

Wsparcie w ramach tego poddziałania musi spełniać cele szczegółowe dla działania oraz cele określone w LSR.

Rodzaj wsparcia

Pomoc ma formę refundacji.

W przypadku operacji o charakterze szkoleniowym dopuszcza się stosowanie kosztów uproszczonych w formie płatności ryczałtowych lub finansowania ryczałtowego.

Powiązania z innymi aktami prawnymi

W ramach działania stosowana będzie definicja mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw zawarta w Zaleceniu Komisji z dnia 6 maja 2003 r. dotyczącym definicji przedsiębiorstw mikro-, małych i średnich (Dz. Urz. L124 z 20.05.2003, str. 36).

W ramach działania stosowana będzie zasada de minimis zgodnie z rozporządzeniem Komisji (WE) nr 1407/2013 z dnia 18 grudnia 2013 r. w sprawie stosowania art. 107 i 108 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej do pomocy de minimis.

Koszty kwalifikowalne

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- zakup dóbr i usług;
- roboty budowlane;
- organizację i przeprowadzenie spotkania, szkolenia, wydarzenia promocyjnego itp.;
- najem, dzierżawę lub zakup oprogramowania, sprzętu, narzędzi, urządzeń lub maszyn, materiałów lub przedmiotów;
- zakup specjalistycznych środków transportu przy czym koszt nie może przekroczyć 30% kosztów kwalifikowalnych operacji, pomniejszonych o koszty ogólne;
- zatrudnienie osób zaangażowanych w realizację operacji tylko w przypadku operacji o charakterze szkoleniowym, funkcjonowania nowoutworzonych sieci oraz inkubatorów przetwórstwa lokalnego;
- inne koszty związane z realizacją operacji.

Nie ma możliwości wsparcia zakupu używanych maszyn, urządzeń, sprzętu lub innego wyposażenia objętego operacją, za wyjątkiem operacji dotyczących zachowania dziedzictwa.

Koszty ogólne stanowiące nie więcej niż 10% kosztów kwalifikowalnych operacji związane z przygotowaniem operacji.

Zgodnie z art. 61 ust. 3 rozporządzenia EFRROW do kosztów kwalifikowalnych zalicza się także wkład niepieniężny wnioskodawcy.

Beneficjenci

- Osoby fizyczne.
- Osoby prawne, w tym m.in. kółka rolnicze, JST z wyłączeniem województw, ich związki bądź ich jednostki organizacyjne, organizacje pozarządowe, spółdzielnie, kościoły, związki wyznaniowe.
- Jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym ustawy przyznają zdolność prawną.

Pomoc nie może być przyznana przedsiębiorcy, który nie wykonuje działalności jako mikro-, małe lub średnie przedsiębiorstwo.

W przypadku operacji mających na celu rozpoczęcie prowadzenia działalności pozarolniczej pomoc nie może być przyznana osobom fizycznym ubezpieczonym na podstawie przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników z mocy ustawy i w pełnym zakresie jako rolnik, małżonek rolnika lub domownik, za wyjątkiem operacji w zakresie przetwórstwa lub sprzedaży produktów rolnych.

Beneficjentem może być LGD jedynie w przypadku:

- „operacji własnych LGD” (bez uszczerbku dla art. 34 ust. 3 lit b rozporządzenia ogólnego wskazującego na konieczność stosowania niedyskryminującej i przejrzystej procedury wyboru, pozwalającej unikać konfliktów interesów);
- „operacji parasolowych” tj. operacji, gdzie beneficjentem ubiegającym się o wsparcie przed podmiotem wdrażającym jest LGD, i to LGD jest wskazywana w systemie jako beneficjent; operacja taka składa się z szeregu „mikroprojektów”, których realizatorami są różnorodne podmioty działające na obszarze objętym LSR; wszystkie „mikroprojekty” wchodzące w skład „operacji parasolowej”, są projektami komplementarnymi i łącznie przyczyniają się do realizacji, założonych dla danej „operacji parasolowej”, celów i wskaźników.

W przypadku operacji parasolowych odbiorcami realizującymi mikroprojekt mogą być również sformalizowane grupy nieposiadające osobowości prawnej (np. koła gospodyń wiejskich).

W przypadku operacji dotyczących infrastruktury technicznej, w tym z zakresu gospodarki wodnej, ściekowej oraz budowy lub modernizacji dróg lokalnych, beneficjentami mogą być jedynie gminy i powiaty oraz ich związki lub jednostki organizacyjne.

Warunki kwalifikowalności

Pomoc może być przyznana jeżeli:

- wnioskodawca wykaże doświadczenie lub uzasadni potencjał, lub kwalifikacje, lub prowadzi działalność odpowiednią do realizacji operacji;
- operacja jest uzasadniona ekonomicznie, za wyjątkiem operacji:
  - a) polegającej na nieodpłatnym lub niekomercyjnym udostępnianiu:
    - infrastruktury służącej działalności przetwórczej udostępnianej lokalnym producentom,
    - ogólnodostępnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej, lub kulturalnej,

- ogólnodostępnej infrastruktury technicznej, w tym z zakresu gospodarki wodno-ściekowej oraz budowy lub modernizacji dróg lokalnych,
- obiektów stanowiących dziedzictwo lokalne,
- b) szkoleniowej,
- c) promocyjnej w zakresie: turystyki, rekreacji, kultury, dziedzictwa, produktów lokalnych, rynków lokalnych,
- d) polegającej na kultywowaniu dziedzictwa lokalnego;
- operacja realizowana będzie na nieruchomości należącej do wnioskodawcy lub wnioskodawca posiada prawo do dysponowania nieruchomością na cele określone w operacji przez okres związania celem;
-
- w przypadku operacji z zakresu tworzenia i funkcjonowania sieci, operacja realizowana jest przez co najmniej 2 partnerów, których działalność jest ukierunkowana na tworzenie krótkich łańcuchów żywnościowych, rynków lokalnych lub usług turystycznych (wsparcie z tego zakresu nie dotyczy tworzenia grup producentów lub tworzenia grup operacyjnych na rzecz innowacji lub wsparcia przygotowawczego dla lokalnych grup działania);
- operacja w zakresie infrastruktury kanalizacyjnej jest realizowana w miejscowościach zlokalizowanych poza aglomeracjami zdefiniowanymi w Krajowym Programie Oczyszczania Ścieków Komunalnych;
- operacja w zakresie infrastruktury drogowej umożliwia dostęp do obiektów istotnych z punktu widzenia społeczności lokalnej.

Powyższe warunki muszą być spełnione również w ramach realizacji operacji parasolowej i podlegają weryfikacji w odniesieniu do odbiorców realizujących mikroprojekty.

W przypadku wsparcia w zakresie rozwijania działalności gospodarczej, uzyskanie pomocy powyżej 25 000 zł wymaga utworzenia co najmniej jednego miejsca pracy. Warunek ten weryfikowany jest w odniesieniu do beneficjenta operacji (lub realizatora mikroprojektu) biorąc pod uwagę łączną kwotę udzielonego wsparcia. W przypadku zakładania działalności gospodarczej zawsze wymagane jest utworzenie przynajmniej 1 miejsca pracy (w tym samozatrudnienie).

Pomoc nie jest przyznawana na:

- operacje służące zaspokajaniu partykularnych potrzeb beneficjenta (lub beneficjenta ostatecznego);
- organizację operacji cyklicznych, za wyjątkiem wydarzenia inicjującego cykl wydarzeń lub specyficznego dla danej LSR, wskazanych i uzasadnionych w LSR;
- promocję indywidualnych przedsiębiorców, ich produktów i usług.

Podmiotowi, który otrzymał pomoc na rozpoczęcie działalności gospodarczej, pomoc na rozwój tej działalności może być przyznana nie wcześniej niż po upływie 2 lat od dnia przyznania tej pomocy.

Podmiotowi, który otrzymał pomoc w ramach poddziałania „Pomoc na inwestycje w przetwórstwo/marketing i rozwój produktów rolnych” pomoc w zakresie przetwórstwa nie może być przyznana.

W ramach działania LEADER jeden przedsiębiorca nie może uzyskać wsparcia zarówno na utworzenie inkubatorów przetwórstwa lokalnego, jak i na tworzenie lub rozwój przedsiębiorczości w zakresie przetwórstwa.

Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru

Wybór operacji do finansowania będzie miał charakter konkursu.

Kryteria wyboru operacji oraz zasady dokonywania ich zmian określone zostaną przez LGD w LSR. Będą one podlegały ocenie przez komitet wybierający w ramach konkursu na wybór LSR. Zmiana kryteriów wyboru będzie wymagała zgody samorządu województwa, z którym LGD podpisała umowę na realizację LSR.

Premiowane przez LGD będą operacje spełniające w szczególności jedno lub kilka z wymienionych kryteriów:

- innowacyjne;
- przewidujące zastosowanie rozwiązań sprzyjających ochronie środowiska;
- generujące nowe miejsca pracy (obowiązkowe w przypadku operacji związanych z przedsiębiorczością);
- realizowane przez podmioty zakładające działalność, której podstawę będą stanowiły lokalne produkty rolne (lokalny produkt rolny – wytwarzany na obszarze objętym lokalną strategią rozwoju);
- ukierunkowane na zaspokojenie potrzeb grup defaworyzowanych, określonych w LSR.

W przypadku operacji w zakresie infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej, kulturalnej lub technicznej, LGD przewidzi w kryteriach wyboru preferencje dla operacji realizowanych w miejscowościach zamieszkałych przez mniej niż 5 tys. mieszkańców.

Kwota i wielkość wsparcia

Maksymalna kwota pomocy dla danego rodzaju operacji będzie ustalona przez LGD.

W przypadku operacji w zakresie infrastruktury technicznej limit pomocy wynosi 2 mln zł na beneficjenta w okresie realizacji Programu.

W przypadku operacji w zakresie innym niż infrastruktura techniczna, realizowanych przez jednostki sektora finansów publicznych limit pomocy wynosi 500 000 zł na miejscowość.

Pomoc udzielona jednostkom sektora finansów publicznych w ramach danej LSR nie może przekroczyć 50% możliwej do udzielenia pomocy w ramach poddziałania *Realizacja operacji w ramach LSR*, na tą LSR.

Maksymalna wysokość pomocy na utworzenie inkubatorów przetwórstwa lokalnego wynosi 500 000 zł na beneficjenta w okresie realizacji Programu.

Limit pomocy na beneficjenta realizującego operacje w ramach LSR, innych niż jednostki sektora finansów publicznych wynosi 300 000 zł w okresie realizacji Programu, za wyjątkiem operacji polegającej na utworzeniu inkubatora przetwórstwa lokalnego.

Przy określaniu tego limitu będzie brana pod uwagę także pomoc, jaką dany beneficjent uzyskał w związku z realizacją mikroprojektu w ramach operacji parasolowej. W przypadku podmiotu, który będzie ubiegać się o wsparcie na rzecz sformalizowanej grupy nieposiadającej osobowości prawnej, limit pomocy jest liczony odrębnie na każdą sformalizowaną grupę.

Limit pomocy na odbiorcę realizującego „mikroprojekt” w ramach operacji parasolowej będącego sformalizowaną grupą nieposiadającą osobowości prawnej wynosi 100 000 zł.

W przypadku operacji parasolowych całkowita wartość „mikroprojektu” wynosi nie więcej niż 50 000 zł, a całkowita wartość operacji parasolowej – 400 000 zł.

W przypadku realizacji operacji w partnerstwie limit pomocy każdego z partnerów jest pomniejszany proporcjonalnie.

W przypadku operacji realizowanych poza operacją parasolową całkowita wartość operacji jest większa niż 50 000 zł.

W przypadku jednostek sektora finansów publicznych, wartość realizowanych przez nie samodzielnie mikroprojektów nie może przekroczyć 20% danej operacji parasolowej. Ograniczenie to nie ma zastosowania w przypadku, gdy sformalizowana grupa nieposiadająca osobowości prawnej realizuje mikroprojekt we współpracy z jednostką sektora finansów publicznych, która ubiegała się o wsparcie na rzecz tej grupy.

Intensywność pomocy wynosi od 50% do 100%.

W przypadku działalności gospodarczej intensywność wsparcia nie może być wyższa niż 50%.

Pomoc przyznawana w związku z działalnością gospodarczą będzie miała charakter pomocy de minimis.

7.15.3   Poddziałanie: Wdrażanie projektów współpracy

Opis podziałania

Przygotowanie projektu współpracy i realizacja projektu współpracy.

Projekty współpracy mogą dotyczyć współpracy międzyterytorialnej (pomiędzy LGD w ramach jednego województwa lub z różnych województw) lub międzynarodowej.

Rodzaj wsparcia

Pomoc ma formę refundacji.

Powiązania z innymi aktami prawnymi

Koszty kwalifikowalne

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- zakup dóbr, usług,
- roboty budowlane,
- organizację i przeprowadzanie spotkań/wyjazdów/wydarzeń itp.,
- najem, dzierżawę lub zakup oprogramowania, sprzętu, narzędzi, urządzeń, maszyn, materiałów lub przedmiotów,
- przygotowanie badań, analiz, opracowań, dokumentacji,
- tłumaczenia,
- najem lub dzierżawę pomieszczeń, obiektów lub gruntu,
- promocję i informację,
- wynagrodzenie za pracę oraz usługi świadczone w związku z przygotowaniem lub realizacją projektu współpracy,
- inne koszty związane z realizacją operacji.

Koszty dotyczące animacji współpracy, w tym koszty związane z poszukiwaniem partnerów projektu współpracy, nie są kosztem kwalifikowalnym działania. Zadania w tym zakresie mogą podlegać finansowaniu ze środków KSOW.

Beneficjenci

LGD, których LSR zostały wybrane do realizacji i finansowania ze środków Programu.

Warunki kwalifikowalności

Pomoc może być przyznana, jeżeli projekt współpracy:

- jest zgodny z LSR wszystkich LGD ubiegających się o wsparcie tego projektu w ramach Programu;
- jest realizacją wspólnego przedsięwzięcia;
- przyczyni się do osiągnięcia wskaźników określonych w LSR wszystkich wnioskujących LGD (tych wskaźników, których osiągnięcie zaplanowano poprzez projekt współpracy) – kryterium mierzalności, określoności w czasie, możliwości osiągnięcia w okresie realizacji projektu.

Jeżeli projekt współpracy zawarty jest w LSR, musi to mieć odzwierciedlenie we wskaźnikach przewidzianych w LSR. Powinno być jasno wskazane, które cele szczegółowe LSR zostaną zrealizowane przez dany projekt współpracy i na osiągnięcie jakiego wskaźnika realizacja projektu wpłynie. Wskaźnik powinien mieć określoną wartość wyjściową i docelową. Wymagany poziom osiągnięcia wskaźnika na koniec realizacji LSR wynosi minimum 50%.

Jeżeli projekt nie jest zawarty w LSR, jego realizacja będzie możliwa, jeżeli do LSR zostaną dodane nowe wskaźniki lub zostanie podwyższony poziom obecnych, ze wskazaniem, że zostaną osiągnięte poprzez projekt współpracy. Pozostałe zasady są analogiczne jak w przypadku projektu od początku zawartego w LSR.

W ramach działania prowadzony jest ciągły nabór do wyczerpania środków.

Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru

Projekty wybrane do dofinansowania muszą osiągnąć minimum 60% punktów w ramach oceny prowadzonej zgodnie z kryteriami wyboru (jednolitymi dla całego kraju, skonsultowanymi z Komitetem Monitorującym).

Kwota i wielkość wsparcia

Całkowity planowany koszt jednego projektu międzyterytorialnego wynosi minimum 50 000 zł.

Limit pomocy na LGD w okresie realizacji Programu: do 5% wsparcia kierowanego z Programu na daną LSR w ramach poddziałań Realizacja operacji w ramach lokalnych strategii rozwoju oraz Wsparcie kosztów bieżących i aktywizacji.

Intensywność pomocy wynosi do 100% kosztów kwalifikowanych operacji.

7.15.4   Poddziałanie: Wsparcie kosztów bieżących i aktywizacji

Rodzaj operacji

Wsparcie bieżącego funkcjonowania LGD zapewniające sprawną i efektywną pracę LGD, w tym sprawne funkcjonowanie biura LGD oraz doskonalenie zawodowe osób uczestniczących w realizacji tych LSR.

Wsparcie procesu aktywizacji związanej z realizacją LSR. Zapewnienie wsparcia dla potencjalnych beneficjentów w opracowaniu projektów, przygotowaniu wniosków i realizacji projektów (prowadzenie przez LGD doradztwa na rzecz potencjalnych beneficjentów LSR). Wsparcie przyczyni się także do budowania kapitału społecznego na wsi, a poprzez to do pobudzenia zaangażowania społeczności lokalnej, zgodnie z zasadą partycypacyjności, w rozwój obszaru oraz lepszego wykorzystania potencjału obszarów wiejskich.

Rodzaj wsparcia

Pomoc ma formę dotacji, która w zależności od rodzaju kosztów oraz decyzji LGD może być przyjąć formę: zwrotu kosztów kwalifikowalnych, płatności ryczałtowych lub finansowania ryczałtowego określonego przez zastosowanie wartości procentowej do jednej lub kilku kategorii kosztów.

Powiązania z innymi aktami prawnymi

Koszty kwalifikowalne

Koszty kwalifikowalne obejmują koszty:

- administracyjne LGD, w tym koszty personelu;
- szkolenia;
- związane z kształtowaniem wizerunku;
- finansowe;

- związane z tworzeniem sieci kontaktów;
- związane z monitorowaniem i ewaluacją LSR;
- niezbędne do prowadzenia procesu aktywizacji.

Beneficjenci

LGD, których LSR zostały wybrane do realizacji i finansowania ze środków Programu.

Warunki kwalifikowalności

Zgodność z LSR.

Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru

Możliwość uzyskania wsparcia zapewniona jest dla wszystkich LGD, których LSR wspierane są ze środków EFRROW, zgodnie z decyzją o wyborze LSR. Wsparcie nie może dotyczyć kosztów zrefundowanych w ramach innych programów współfinansowanych ze środków funduszy EFSI.

Kwota i wielkość wsparcia

Intensywność pomocy wynosi do 95% kosztów kwalifikowanych operacji. W przypadku, gdy w danym województwie w ramach innych programów współfinansowanych ze funduszy EFSI, przewiduje się niższy poziom intensywności pomocy, intensywność pomocy EFRROW będzie obniżona do tego poziomu.

Możliwość weryfikacji i kontroli działania

• Ryzyko we wdrażaniu działania

W odniesieniu do poddziałania Realizacja operacji w ramach lokalnych strategii rozwoju:

1. Trudność weryfikacji wysokości, racjonalności oraz zasadności kosztów kwalifikowanych w systemie płatności ryczałtowych lub finansowania ryczałtowego.
2. Trudność weryfikacji w związku z zagrożeniem wystąpienia efektu deadweight.
3. Ryzyko tworzenia przez beneficjentów sztucznych warunków do uzyskania wsparcia w związku z ubieganiem się o pomoc przez podmioty powiązane kapitałowo lub osobowo.
4. Trudność weryfikacji limitu na grupy nieformalne.

W odniesieniu do poddziałania Koszty bieżące i aktywizacja:

5. Trudność weryfikacji wysokości, racjonalności oraz zasadności kosztów kwalifikowanych w systemie płatności ryczałtowych lub finansowania ryczałtowego.

• Działania łagodzące

W odniesieniu do poddziałania Realizacja operacji w ramach lokalnych strategii rozwoju:

Ad. 1. Określenie w rozporządzeniu dla poddziałania szczegółowych zasad finansowania kosztów w ramach płatności ryczałtowych.

Ad. 2. Zawarcie w rozporządzeniach wykonawczych przepisów ograniczających ryzyko występowania efektu deadweight poprzez:

- ograniczenia w zakresie terminu, od którego możliwa będzie realizacja operacji – od dnia zawarcia umowy. Powyższe nie będzie dotyczyło kwalifikowalnych kosztów ogólnych ponoszonych w związku z przygotowaniem projektu;
- zawarcie w rozporządzeniach wykonawczych wymogu prowadzenia wydzielonej rachunkowości w związku z realizacją projektu. Wymóg powinien obejmować koszty związane z realizacją operacji, natomiast sankcja za niespełnienie tego wymogu powinna dotyczyć kosztów kwalifikowalnych;
- zawarcie w rozporządzeniach dla poddziałań wymogów w zakresie dokumentowania przez wnioskodawców, iż nie mogą zrealizować operacji bez wsparcia środków publicznych (UE). Przykłady dokumentów zostaną określone na poziomie wniosków o przyznanie pomocy;

Ad. 3. Wprowadzenie w przepisach krajowych w zakresie sztucznych warunków do uzyskania wsparcia – możliwości ubiegania się o pomoc przez podmioty powiązane kapitałowo lub osobowo.

Ad. 4. Należy zapewnić identyfikację podmiotów i kontrolę limitów w dokumentach aplikacyjnych.

W odniesieniu do poddziałania Koszty bieżące i aktywizacja:

Ad. 5. Określenie w rozporządzeniu dla poddziałania szczegółowych zasad finansowania kosztów w ramach płatności ryczałtowych.

- **Ogólna ocena działania**

W odniesieniu do poddziałania Wsparcie przygotowawcze:

    Nie stwierdzono zagrożeń.

W odniesieniu do poddziałania Realizacja operacji w ramach lokalnych strategii rozwoju:

    Po realizacji wskazanych działań łagodzących realizacja działania nie będzie zagrożona.

W odniesieniu do poddziałania Wdrażanie projektów współpracy:

    Nie stwierdzono zagrożeń.

W odniesieniu do poddziałania Koszty bieżące i aktywizacja:

    Po realizacji wskazanych działań łagodzących realizacja działania nie będzie zagrożona.

Metoda kalkulacji kwoty wsparcia dla działania

Każde poddziałanie ma określoną formę przyznawania pomocy. W przypadku kosztów wsparcia przygotowawczego wysokość zryczałtowanej płatności zostanie określona w oparciu

o niezależną analizę, która stanowić będzie również wsparcie w określaniu poziomu poszczególnych kosztów związanych z kosztami bieżącymi i aktywizacją.

W przypadku podmiotów sektora finansów publicznych poziom pomocy finansowej z EFRROW wynosi maksymalnie 63,63% kosztów kwalifikowalnych. Wymagany krajowy wkład środków publicznych, w wysokości co najmniej 36,37% kosztów kwalifikowalnych projektu, pochodzi ze środków własnych beneficjenta.

Maksymalny udział wsparcia dla LGD w zakresie kosztów bieżących i aktywizacji, operacji własnych i operacji parasolowych nie może przekraczać 40% całości wsparcia kierowanego z Programu na daną LSR.

Inne informacje ważne dla działania

Procedura i harmonogram wyboru lokalnych strategii rozwoju

Wybór LSR do ich realizacji przez LGD będzie dokonywany przez samorząd województwa, jako instytucję odpowiedzialną zgodnie z art. 33 ust 3 rozporządzenia ramowego. Na poziomie regionalnym będzie ustanowiony komitet wybierający.

Ogłoszenie konkursu na wybór LSR nastąpi w terminie jednakowym w całym kraju, a ocena LSR i LGD zostanie dokonana w oparciu o kryteria dostępu i wyboru jednolite w całym kraju.

W celu zapewnienia, że wsparcie z Programu będzie wystarczające dla osiągnięcia celów określonych w LSR, wyznaczona zostanie podstawowa kwota przypadająca na każdą wybraną LSR (zarówno na realizację operacji w ramach LSR jak i wsparcie kosztów bieżących i aktywizacji).

Dla zapewnienia dostatecznego zróżnicowania budżetu w zależności od liczby ludności objętej LSR, kwota podstawowa zwiększana będzie maksymalnie o iloczyn liczby tej ludności wykraczającej ponad przyjęte minimum (30 tys. mieszkańców) oraz dodatkowej kwoty.

Po dokonaniu oceny LSR, ostateczny budżet będzie ustalony z uwzględnieniem otrzymanej liczby punktów.

Wsparcie przygotowawcze zostanie uruchomione najpóźniej w I kwartale 2015 r.

Wybór LSR nastąpi nie później niż 2 lata po zatwierdzeniu przez KE Umowy Partnerstwa. Opublikowanie zaproszenia dla LGD do wniosków na wybór ich LSR nastąpi nie później niż 9 miesięcy przed ostateczną datą przewidzianą na wybór LSR do ich realizacji przez LGD.

Odpowiednia jakość realizacji LSR oraz działalności LGD zostanie zapewniona poprzez prawidłowo skonstruowane kryteria wyboru LSR przygotowane w oparciu o zewnętrzną ekspertyzę. Ponadto w proces oceny zostaną zaangażowani eksperci wybrani na poziomie regionalnym zgodnie z wytycznymi wydanymi przez instytucję zarządzającą. W ramach oceny, LGD będą miały możliwość korekty tych elementów strategii, które zostaną wskazane przez ekspertów jako wymagające poprawy. Szczególna uwaga zostanie zwrócona na obiektywność, przejrzystość i mierzalność kryteriów wyboru operacji zastosowanych przez

LGD. W przypadku kryteriów jakościowych (np. związanych z innowacyjnością) wymagany będzie szczegółowy opis podejścia do oceny tego kryterium. Dodatkowo w przypadku wniosku LGD o zmianę kryteriów, ponownie będą podlegały one takiej samej analizie jak podczas oceny LSR w ramach konkursu na wybór.

Jednocześnie podmiot wdrażający będzie odpowiedzialny za kontrolę i monitorowanie realizacji LSR i działalności LGD.

LGD zobowiązana również będzie do zawarcia w LSR przejrzystej procedury aktualizacji LSR. Każda zmiana LSR wymagać będzie uzasadnienia i będzie zatwierdzana przez podmiot wdrażający. Zmiana LSR w zakresie celów szczegółowych powinna wynikać z konsultacji ze społecznością lokalną.

LGD zobowiązana będzie również do przedstawienia przejrzystej procedury postępowania w przypadku wystąpienia konfliktu interesów. Wytyczne w tym zakresie zostaną sformułowane przez instytucję zarządzającą i będą wymagały wyłączenia co najmniej w przypadku, gdy członek organu LGD wybierającego operacje jest wnioskodawcą, reprezentuje wnioskodawcę, jest z nim powiązany służbowo lub jest z nim spokrewniony. Dodatkowo zostanie sformułowany obowiązek publikowania protokołów z posiedzeń dotyczących wyboru operacji zawierających informację o wyłączeniach w związku z wystąpieniem konfliktu interesów.

Przewiduje się okresową weryfikację osiągania przez LGD założonych wskaźników realizacji LSR oraz budżetu LSR (tzw. kamieni milowych). W przypadku nieosiągnięcia określonego poziomu realizacji wskaźników oraz budżetu we wskazanym czasie, możliwa będzie redukcja budżetu LSR. Powstające w ten sposób oszczędności mogłyby być wykorzystane na dodatkowe wsparcie najbardziej efektywnych LGD na realizację dodatkowych zadań.

Kryteria dostępu i wyboru LSR

Kryteria dostępu zostały określone w art. 32 – 34 rozporządzenia ramowego.

Wybrana może zostać LSR, która będzie realizowana przez LGD działającą w formie prawnej stowarzyszenia posiadającego osobowość prawną przewidzianego w przepisach ustawy o realizacji Programu oraz o Rozwoju Lokalnym Kierowanym przez Społeczność (RLKS).

Kryteria wyboru dotyczą oceny potencjału i doświadczenia LGD oraz jakości LSR (wynika z wytycznych KE do RLKS).

Premiowane będą LSR, które już na etapie wyboru zawierają opis projektu współpracy.

LEADER ma na celu m.in. przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, wzmocnienie kapitału społecznego, stworzenie warunków umożliwiających podjęcie pracy. Dlatego też, w procesie wyboru LSR dodatkowe punkty zostaną przyznane obszarom o niekorzystnej sytuacji społeczno-gospodarczej uwzględniając:

- 1) poziom bezrobocia, w tym wśród:
  - osób młodych,
  - osób powyżej 50 lat,

- kobiet;
- 2) PKB.

Premiowane będą kryteria oceny operacji opracowane przez LGD, które są powiązane z celem szczegółowym 6B „wspieranie lokalnego rozwoju na obszarach wiejskich”. Ponadto kryteria oceny operacji powinny zapewniać wybór takich operacji, które w sposób komplementarny i zintegrowany odpowiadają na zidentyfikowany w LSR problem.

Podczas opracowywania kryteriów zostaną wykorzystane wyniki badania nt. kryteriów wyboru LGD i LSR, będą one także podlegały konsultacjom z podmiotami zaangażowanymi w działaniu LEADER.

Kryteria zostaną skonsultowane z Komitetem Monitorującym.

Opis mechanizmów koordynacji i komplementarności z innymi działaniami PROW 2014–2020

Mając na uwadze doświadczenia związane z dwutorowym wdrażaniem operacji w ramach i poza podejściem Leader (w ramach PROW 2007–2013) na tym samym obszarze oraz zalecenie KE do programowania działania LEADER jako działania PROW 2014–2020, odchodzi się od wskazywania konkretnych działań, które będą wdrażane w ramach działania LEADER na rzecz wskazania typów operacji odpowiadających na wyzwania zidentyfikowane w SWOT, które nie są powiązane z żadnym konkretnym działaniem PROW 2014–2020 (innym niż LEADER). Na poziomie poszczególnych LSR wymagane będzie dookreślenie w planie działania zakresu wsparcia z PROW 2014–2020, sposobu osiągnięcia celów LSR, mierzalnych wskaźników i planowanego budżetu. Jednocześnie jednak przewiduje się, że LGD opracują kompleksową strategię z szeroko określonymi celami, nie ograniczającą się do wsparcia z EFRROW czy innych funduszy EFSI. Strategia powinna stanowić dokument odpowiadający na zdiagnozowane w ramach analizy SWOT problemy. Dopuszczalna jest sytuacja, w której jedynie jej część znajdzie źródło finansowania w perspektywie najbliższych kilku lat.

Uznano, że podstawową wartością dodaną podejścia Leader jest jego zintegrowanie i oddolny charakter. Dlatego też wymagane będzie badanie na poziomie LGD operacji pod ww. kątem. Celem jest holistyczne rozwiązywanie lokalnych problemów poprzez wspieranie grupy operacji, które w sposób komplementarny i zintegrowany odpowiadają na zidentyfikowany problem.

Przewiduje się kontrole krzyżowe mające na celu zapobieżenie podwójnemu finansowaniu operacji, w szczególności w zakresie operacji, których zakres może pokrywać się z zakresem wsparcia w ramach działania Podstawowe usługi dla ludności wiejskiej. Dodatkowo w przypadku działania Współpraca przewiduje się wdrożenie następującego mechanizmu koordynacji: LGD w ramach kosztów aktywizacji mogą inicjować powstawanie grup operacyjnych na rzecz innowacji, o ile z ich strategii wynikać będzie zasadność i wartość dodana takiej działalności. Ma to szczególne znaczenie w przypadku LSR, które nastawione będą na skracanie łańcucha dostaw. W ramach LEADER planuje się również umożliwienie tworzenia i wspierania sieci.

8 PLAN EWALUACJI

8.1 Cele i przeznaczenie

Nadrzędnym celem realizacji działań związanych z ewaluacją PROW 2014–2020, jest zapewnienie informacji niezbędnych dla celów zarządzania Programem i informowania ogółu społeczeństwa o wynikach jego realizacji.

Plan ewaluacji określa założenia odnośnie systemu oceny programu – opisuje sposób organizacji procesu ewaluacji i główne kierunki działań ewaluacyjnych podejmowanych przez IZ w okresie 2014–2020.

Plan ewaluacji pozwoli na:

- lepsze zaplanowanie i ustrukturyzowanie procesu oceny,
- bardziej ukierunkowane działania w zakresie monitorowania i oceny,
- lepsze wykorzystanie wyników ewaluacji.

8.2 Zarządzanie i koordynacja

Za ewaluację PROW 2014–2020 na poziomie całego Programu odpowiada jednostka ewaluacyjna funkcjonująca w ramach instytucji zarządzającej. Zleca ona realizację ocen podmiotom zewnętrznym lub realizuje oceny samodzielnie.

W procesie ewaluacji uczestniczą także instytucje, które biorą udział w procesie wdrażania PROW 2014–2020: Agencja Płatnicza i Instytucje Wdrażające.

W realizację procesu ewaluacji zaangażowany jest Komitet Monitorujący. Usprawnieniu współpracy i wsparciu całego procesu służy powołana przez IZ Grupa Zarządzającej Ewaluacją (GZE).

Oprócz wyżej wymienionych podmiotów, w procesie oceny uczestniczą również instytucje, które ze względów na wykonywane zadania własne, mogą dostarczyć cennej wiedzy z zakresu np.: danych statystycznych lub wiedzy eksperckiej (np.: Główny Urząd Statystyczny, ministerstwa, instytuty badawcze).

W realizację procesu ewaluacji zaangażowani są także beneficjenci, którzy z jednej strony mają obowiązek przekazać wszystkie niezbędne informacje, aby umożliwić ocenę i monitorowanie Programu, z drugiej strony - pełnią istotną rolę jako odbiorcy wyników ewaluacji.

Ponadto w ocenę podejścia LEADER zaangażowane będą LGD, które będą zobowiązane do dokonywania samooceny LSR. Oceny te będą stanowić istotny wkład do oceny działania LEADER na poziomie całego Programu. Jednocześnie proces ten będzie wspierany przez IZ w oparciu o wspólne wytyczne w zakresie oceny LGD i LSR.

Poniżej przedstawiono zadania głównych podmiotów zaangażowanych w ewaluację Programu.

Zadania instytucji zarządzającej:

- organizacja systemu zbierania i gromadzenia danych niezbędnych do ewaluacji;
- zapewnienie środków finansowych na realizację ewaluacji;
- koordynacja procesu ewaluacji w ramach PROW 2014–2020 poprzez:
  - organizację i obsługę prac Grupy Zarządzającej Ewaluacją (GZE);
  - przygotowanie planu ewaluacji Programu oraz jego ewentualnych modyfikacji;
  - przygotowywanie okresowych planów ewaluacji;
  - upublicznianie i rozpowszechnianie wyników wszystkich ewaluacji przeprowadzonych w ramach PROW 2014–2020;
  - współpraca z Krajową Jednostką Ewaluacji (KJE) w zakresie ewaluacji dotyczących obszarów Umowy Partnerstwa oraz badań o charakterze horyzontalnym;
  - współpraca z KE przy przeprowadzaniu ewaluacji inicjowanych przez KE;
- projektowanie badań ewaluacyjnych;
- zlecenie realizacji badań ewaluacyjnych podmiotom zewnętrznym;
- realizacja własna badań ewaluacyjnych;
- zarządzanie procesem wdrażania rekomendacji oraz ścisła współpraca w tym zakresie z KJE.

Zadania Agencji Płatniczej i Instytucji Wdrażających:

- gromadzenie i odpowiednia agregacja danych niezbędnych do ewaluacji, tj. m.in.: danych pochodzących z wniosków o udzielenie pomocy, umów, decyzji i wniosków o płatność, danych dotyczących wskaźników produktu i rezultatu;
- współpraca z IZ przy realizacji badań ewaluacyjnych;
- udział w pracach GZE;
- współpraca z podmiotami wykonującymi badania ewaluacyjne w tym w szczególności w zakresie przekazywania informacji i danych (w tym danych osobowych niezbędnych do przeprowadzenia badań ewaluacyjnych).

Zadania Komitetu Monitorującego:

- monitorowanie procesu ewaluacji;
- zapoznanie się z okresowymi planami ewaluacji;
- identyfikacja i rekomendowanie obszarów badawczych, które powinny zostać poddane ewaluacji;
- zapoznanie się z wynikami ewaluacji, w szczególności z wnioskami i rekomendacjami.

Zadania Grupy Zarządzającej Ewaluacją:

- planowanie ewaluacji PROW 2014–2020, w tym proponowanie tematów oceny;
- opiniowanie rocznych Planów oceny PROW 2014–2020;

- współpraca z IZ przy realizacji badań ewaluacyjnych;
- monitorowanie i ocena wdrożenia rekomendacji wynikających z przeprowadzonych ocen realizacji PROW 2014–2020.

W skład GZE wejdą przedstawiciele instytucji zarządzającej, Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Komitetu Monitorującego, samorządów województw, Głównego Urzędu Statystycznego, ośrodków naukowo-badawczych oraz innych podmiotów zaproszonych przez IZ.

Ponadto, w zależności od potrzeb (determinowanych przez tematykę badania oraz złożoność zagadnień będących przedmiotem danego badania) mogą być tworzone grupy tematyczne, pełniące rolę doradczą, których zadania będą wynikały z charakteru ewaluacji, która będzie przedmiotem powołania danej grupy.

Koordinacja działań w zakresie ewaluacji z innymi funduszami EFSI.

Za koordynację zadań z zakresu ewaluacji na poziomie programów współfinansowanych z polityki spójności odpowiada Krajowa Jednostka Ewaluacji. IZ PROW będzie na bieżąco współpracować z KJE. Zasady współpracy i koordynacji działań w zakresie ewaluacji na poziomie wszystkich funduszy EFSI zostały opisane w Umowie Partnerstwa.

8.3 Planowane badania

Ze względu na moment przeprowadzania ewaluacji w okresie programowania 2014–2020 wyróżnia się:

- ewaluację ex-ante – przed rozpoczęciem realizacji Programu
- ewaluację bieżącą – w trakcie realizacji Programu
- ewaluację ex-post – po zakończeniu realizacji Programu.

Planuje się następujące obszary badań ewaluacyjnych:

1. Ocena systemu instytucjonalnego PROW 2014–2020.

Warunkiem sprawnej realizacji Programu jest poprawne funkcjonowanie systemu jego wdrażania. Ocena przyjętych rozwiązań organizacyjnych i sposób funkcjonowania instytucji zaangażowanych w realizację PROW będą przedmiotem badań ewaluacyjnych, których wyniki mogą przełożyć się na udoskonalenie stosowanych rozwiązań.

2. Ocena stopnia realizacji celów Programu i jego oddziaływania, w tym:

- a) ocena postępu w osiągnięciu zakładanych wartości docelowych wskaźników produktu i rezultatu

W trakcie oceny badane będą postępy Programu poprzez bieżącą ocenę wartości wskaźników produktu i rezultatu.

- b) ocena realizacji celów szczegółowych Programu

W tym obszarze realizowane będą oceny badające wpływ Programu na:

- zwiększanie innowacyjności i bazy wiedzy na obszarach wiejskich (P1A);
- wzmacnianie powiązań między rolnictwem i leśnictwem, a badaniami i innowacją (P1B);
- promowanie uczenia się przez całe życie oraz szkolenia zawodowego w sektorach rolnym i leśnym (P1C);
- ułatwianie restrukturyzacji gospodarstw stojących przed problemami strukturalnymi, szczególnie gospodarstw o niskim poziomie uczestnictwa w rynku, gospodarstw prowadzących działalność o charakterze rynkowym w określonych sektorach i gospodarstw wymagających zróżnicowania produkcji rolnej (P2A);
- ułatwianie wymiany pokoleniowej w sektorze rolnym (P2B);
- lepsze zintegrowanie głównych producentów z łańcuchem żywnościowym poprzez systemy jakości, promocję na rynkach lokalnych i krótkie cykle dostaw, grupy producentów i organizacje międzybranżowe (P3A);
- wspieranie zarządzania ryzykiem w gospodarstwach rolnych (P3B);
- odtwarzanie i zachowanie różnorodności biologicznej, w tym na obszarach Natura 2000, oraz rolnictwa o wysokiej wartości przyrodniczej i stanu europejskich krajobrazów (P4A);
- poprawę gospodarowania wodą (P4B);
- poprawę gospodarowania glebą (P4C);
- zwiększenie sekwestracji dwutlenku węgla w rolnictwie i leśnictwie (P5E);
- ułatwianie różnicowania działalności, zakładania nowych, małych przedsiębiorstw i tworzenia miejsc pracy (P6A);
- wspieranie lokalnego rozwoju na obszarach wiejskich (P6B).

3. Ocena LEADER:

- ocena rozwiązań instytucjonalnych,
- wpływ lokalnych strategii rozwoju na realizację wybranych celów szczegółowych Programu,
- ocena wartości dodanej działania LEADER.

4. Ocena funkcjonowania Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich

5. Ocena pomocy technicznej Programu

6. Oceny horyzontalne i przekrojowe, w tym:

- ocena wkładu Programu w realizację celów Europa 2020
- ocena wkładu Programu w realizację celów Wspólnej Polityki Rolnej
- ocena wpływu Programu na realizację jego celów przekrojowych (innowacyjność, środowisko, klimat)
- ocena wpływu środków EFSI na rozwój obszarów wiejskich.

7. Oceny tematyczne ad hoc

Realizowane będą oceny skoncentrowane na określonym temacie lub grupie zagadnień, które będą wynikały z bieżących potrzeb związanych z poszczególnymi etapami wdrażania Programu.

8. Oceny związane z przyszłym okresem programowania, w tym w szczególności ocena ex-ante i analizy tematyczne.
9. Działania związane z rozwojem metod badawczych.

W celu realizacji wyżej wymienionych tematów badawczych podejmowane będą działania zmierzające do wypracowania odpowiednich metodologii badawczych, w tym mierzenia efektów netto dla wspólnych wskaźników oddziaływania jak również metodologii oceny kontrfaktycznej w uzasadnionych, wybranych obszarach badawczych.

8.4 Źródła danych

W procesie ewaluacji wykorzystywane będą następujące źródła danych:

a) dane pozyskiwane w ramach monitorowania Programu – pozyskiwane z systemów informatycznych instytucji wdrażających i agencji płatniczej,

Informacje służące monitorowaniu i ocenie programu gromadzone są na szczeblu instytucji wdrażających oraz agencji płatniczej, na podstawie dokumentów przedłożonych przez wnioskodawców i beneficjentów oraz dokumentów opracowywanych przez instytucje wdrażające i agencję płatniczą. Najważniejsze informacje na temat każdej operacji wybranej do finansowania, a także na temat ukończonej operacji, potrzebne do monitorowania i oceny, w tym najważniejsze informacje o beneficjencie i projekcie, są rejestrowane i zachowywane w formie elektronicznej. Dane będą przekazywane do agencji płatniczej, a następnie do instytucji zarządzającej, zgodnie z ustalonymi, w formie odrębnych wytycznych, zasadami. Na podstawie sprawozdań otrzymanych od agencji płatniczej instytucja zarządzająca sporządzi roczne sprawozdania z postępu realizacji programu.

Na podstawie przepisów krajowych, instytucje wdrażające będą również obowiązane do przekazywania wszystkich gromadzonych danych, niezbędnych do przeprowadzenia ewaluacji, bezpośrednio ewaluatorom.

b) badania pierwotne wykonywane przez zewnętrznych ewaluatorów,

W zależności od charakteru i tematyki danego badania ewaluacyjnego konieczne będzie pozyskiwanie metodami ilościowymi lub jakościowymi dodatkowych danych pochodzących z różnych źródeł (beneficjenci, instytucje zaangażowane w realizację Programu, władze samorządowe, partnerzy społeczni itd.). Zakres i rodzaj badań pierwotnych będzie ustalony przez ewaluatorów lub instytucję zarządzającą na etapie planowania szczegółowego zakresu danego badania ewaluacyjnego.

c) badania pierwotne wykonywane w ramach badań własnych,

d) dane kontekstowe.

Na potrzeby badań ewaluacyjnych wykorzystywane będą również dane kontekstowe pochodzące ze statystyk publicznych, badań naukowych, badań ewaluacyjnych dotyczących I filara WPR i innych programów EFSI.

Wskaźniki monitorowania

Wskaźniki monitorowania zostały zdefiniowane dla PROW 2014–2020 zgodnie z systemem określonym na poziomie unijnym, przy uwzględnieniu specyfiki poszczególnych działań realizowanych w ramach Programu. Określone zostały:

- Wskaźniki kontekstowe, opisujące ogólne trendy, które mogą mieć wpływ na realizację WPR, na rozwój społeczno-gospodarczy, sektor rolnictwa oraz środowiska w Polsce. Pozyskiwane będą ze statystyki publicznej.
- Wskaźniki produktu, charakteryzują zakres wsparcia udzielanego w ramach realizacji polityki, będące bezpośrednio efektem realizacji operacji w ramach działania, jako pierwszy krok w kierunku realizacji celu interwencji. Wskaźniki te, będą miały, określone wartości docelowe. Przedstawione będą w jednostkach liczbowych bądź w ujęciu finansowym. Pozyskiwane będą bezpośrednio z systemu monitorowania.
- Wskaźniki celu, określone przez KE dla poszczególnych celów szczegółowych na poziomie sześciu priorytetów rozwoju obszarów wiejskich, powiązane bezpośrednio z logiką i celami interwencji. Mierzone będą na podstawie planowanych wskaźników produktów dla poszczególnych działań.
- Wskaźniki rezultatu, określone na poziomie KE dla wybranych celów szczegółowych. Mierzą bezpośrednie efekty realizacji działań, które nastąpiły po zakończeniu i w wyniku realizacji operacji. Pomiar wskaźników rezultatów ma się odbywać za pomocą badania ewaluacyjnego.
- Wskaźniki oddziaływania, wychodzą poza bezpośredni efekt interwencji, oceniają efekty operacji w dłuższej perspektywie. Jako wskaźniki oddziaływania, na poziomie KE, wskazane zostały wybrane wskaźniki kontekstowe. Pozyskiwane będą ze statystyki publicznej oraz badań ewaluacyjnych.

Ponadto w celu uzupełnienia systemu wskaźników określonego na poziomie UE, IZ określi dodatkowy zestaw wskaźników produktu i rezultatu dla poszczególnych działań Programu, co umożliwi właściwą ocenę efektów PROW 2014–2020.

Wskaźniki połączone są ze strukturą i celami ram polityki rozwoju obszarów wiejskich oraz umożliwiają ocenę postępów, skuteczność i efektywność w zakresie realizacji polityki w stosunku do celów na poziomie unijnym oraz krajowym.

8.5 Harmonogram

Ocenę Programu organizuje się na bazie wieloletniej i obejmuje ona okres 2014-2023. Harmonogram ewaluacji jest ściśle powiązany z terminami wynikającymi z przepisów UE,

dotyczącymi przekazywania poszczególnych raportów z realizacji Programu oraz terminami dotyczącymi przekazania głównych raportów ewaluacyjnych (ex-ante i ex-post).

Roczne sprawozdanie z realizacji Programu

Od 2016 do 2024 r. instytucja zarządzająca, w terminie do dnia 30 czerwca każdego kolejnego roku, przedstawi Komisji Europejskiej roczne sprawozdanie z postępu realizacji Programu za rok poprzedni. Sprawozdanie przedłożone w 2016 r. obejmuje lata kalendarzowe 2014 i 2015.

Zgodnie z wymogami, roczne sprawozdania z postępu realizacji Programu zawierają w szczególności:

- Informacje na temat realizacji finansowej Programu (zobowiązania finansowe i wydatki w podziale na działania).
- Informacje na temat realizacji zakładanych wskaźników (produktów i celów), określonych ilościowo w Programie.
- Informacje na temat działań podejmowanych w celu spełnienia uwarunkowań ex-ante i wszelkie działania, które wpływają na wykonanie programu oraz podjęte środki naprawcze.
- Opis działań podjętych w odniesieniu do planu oceny.

Roczne sprawozdanie z postępu realizacji Programu przedłożone w 2017 r. zawiera dodatkowo:

- opis postępów dotyczących osiągnięcia celów Programu;
- opis realizacji działań mających na celu uwzględnienie zasad promowania równouprawnienia kobiet i mężczyzn oraz niedyskryminacji, zrównoważonego rozwoju;
- informacje na temat wsparcia wykorzystanego do realizacji celów dotyczących zmiany klimatu;
- ocenę postępów w zapewnianiu zintegrowanego podejścia do wykorzystania EFRROW i innych instrumentów finansowych UE w celu wspierania rozwoju terytorialnego obszarów wiejskich, w tym poprzez lokalne strategie rozwoju;
- ustalenia dotyczące osiągnięcia celów w odniesieniu do każdego priorytetu zawartego w Programie.

Roczne sprawozdanie z postępu realizacji Programu przedłożone w 2019 r., poza wyżej wymienionymi zakresami informacji, zawiera dodatkowo opis wkładu Programu w realizację unijnej strategii na rzecz inteligentnego, trwałego wzrostu gospodarczego sprzyjającego włączeniu społecznemu.

Roczne sprawozdanie z postępu realizacji Programu, przed wysłaniem do Komisji Europejskiej, jest przedstawiane Komitetowi Monitorującemu w celu analizy i jego zatwierdzenia.

Roczne sprawozdania z postępu realizacji Programu przekazywane będą ministrowi właściwemu do spraw rozwoju regionalnego w terminie 6 miesięcy od zakończenia każdego roku kalendarzowego. Pierwsze sprawozdanie za lata 2014-2015 przekazane będzie

w 2016 r. Roczne sprawozdanie za 2023 rok przekazane będzie w terminie do dnia 31 stycznia 2025 r. Roczne sprawozdania z postępu realizacji Programu posłużą do przeprowadzania ocen realizacji Umowy Partnerstwa.

HARMONOGRAM												
Lp.	ZADANIE	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
1	Dostosowanie systemu informatycznego do wymogów monitorowania i ewaluacji PROW 2014-2020											
2	Analiza pytań ewaluacyjnych oraz dobór właściwych wskaźników monitorowania											
3	Realizacja ocen niezbędnych do spełnienia wymogów raportu AIR 2017											
4	Synteza wyników badań przeprowadzonych do roku 2017											
6	Realizacja ocen niezbędnych do spełnienia wymogów AIR 2019											
7	Synteza wyników badań przeprowadzonych do roku 2019											
8	Realizacja ocen niezbędnych do spełnienia wymogów ewaluacji ex post											
9	Raport z oceny ex post											
10	Analiza i monitorowanie procesu wdrażania rekomendacji z przeprowadzonych ewaluacji											
11	Rozwijanie potencjału ewaluacyjnego											
12	Informowanie o wynikach ewaluacji											

8.6 Komunikacja

Instytucja zarządzająca będzie stale współpracowała z krajowymi i zagranicznymi podmiotami zewnętrznymi zaangażowanymi w proces monitorowania i oceny funduszy Unii Europejskiej (przede wszystkim z wykonawcami ewaluacji PROW 2014–2020, Komisją Europejską, Europejską Siecią Ewaluacyjną, Agencją Płatniczą, Instytucjami Wdrażającymi oraz Krajową Jednostką Ewaluacji). Dodatkowo IZ będzie współpracowała z ekspertami zewnętrznymi, beneficjentami i innymi podmiotami mającymi wpływ na proces monitorowania i oceny Programu.

W proces informowania o wynikach oceny Programu będzie włączona jak największa liczba instytucji, organizacji pozarządowych, partnerów społeczno-gospodarczych oraz związków zawodowych, stowarzyszeń i organizacji oraz JST. Podmioty te będą włączone w proces informowania zarówno na poziomie krajowym jak i regionalnym.

Rozpowszechnianie wiedzy i informacji na temat ewaluacji PROW 2014–2020 będzie realizowane głównie poprzez:

- publikowanie raportów z badań ewaluacyjnych,
- publikowanie informacji o wybranych wynikach badań ewaluacyjnych,
- prezentowanie wyników ewaluacji na posiedzeniach Komitetu Monitorującego,

- organizowanie spotkań i konferencji poświęconych omówieniu kluczowych wyników ewaluacji,
- przekazywanie informacji o wynikach ewaluacji pracownikom instytucji zarządzającej i innym instytucjom zaangażowanym we wdrażanie Programu a nie zaangażowanym bezpośrednio w proces ewaluacji.

Kwestie związane z wykorzystaniem badań ewaluacyjnych, jako źródła informacji o efektach Programu przekazywanych ogółowi społeczeństwa, zostały ponadto uwzględnione w strategii komunikacyjnej Programu.

W okresie 2014–2020 zwiększony zostanie nacisk na sposób wykorzystania wniosków i rekomendacji z przeprowadzonych badań ewaluacyjnych. Regularne monitorowanie postępów we wdrażaniu rekomendacji zapewni większą przejrzystość procesu podejmowania decyzji oraz podniesie użyteczność ewaluacji w zarządzaniu i wdrażaniu Programu.

8.7 Zasoby

Środki finansowe

Działania związane z ewaluacją Programu, w tym dotyczące kosztów zatrudnienia, badań, dostępności danych, rozpowszechnienia informacji będą zapewnione ze środków pomocy technicznej Programu. Wysokość środków wykorzystywanych w danym roku na badania ewaluacyjne będzie określona w ramach okresowych planów ewaluacji.

Zakłada się możliwość współfinansowania badań ewaluacyjnych dotyczących rozwoju obszarów wiejskich, realizowanych we współpracy z KJE lub instytucjami zarządzającymi programami EFSI.

Zasoby ludzkie

W ramach instytucji zarządzającej zadania związane z ewaluacją wykonywane są przez właściwą komórkę organizacyjną. Ocena średniookresowa PROW 2007–2013 wykazała, że system oceny generalnie funkcjonuje sprawnie, w związku z czym do realizacji zadań związanych z ewaluacją obecnego Programu zostanie wykorzystana struktura zasobów poprzedniego okresu programowania.

System informacji elektronicznej

Zgodnie z Przepisami UE, najważniejsze informacje na temat realizacji programu, każdej operacji wybranej do finansowania, a także na temat ukończonej operacji, potrzebne do monitorowania i oceny, w tym najważniejsze informacje o beneficjencie i projekcie, są rejestrowane i zachowywane w formie elektronicznej. System informatyczny zapewniający te funkcjonalności oparty będzie na eksploatowanych obecnie systemach, poddanych działaniom optymalizacyjnym oraz nowej platformie aplikacyjnej. Zapewniać będzie m.in. wdrożenie narzędzi informatycznych integracji danych operacyjnych przechowywanych w systemach dziedzicznych, stworzenie zarządzalnej i skalowalnej platformy wymiany danych pomiędzy ARiMR a rolnikami i instytucjami zewnętrznymi oraz wdrożenie biznesowych rejestrów referencyjnych i słowników. Powyższe umożliwi raportowanie oraz udostępnianie

danych, na potrzeby ewaluacji, spełniających założone kryteria jakości poprzez odpowiednie procedury zarządzania danymi.

Rozwój potencjału

Potencjał ewaluacyjny będzie rozwijany m.in. poprzez następujące działania:

- współpracę z Krajową Jednostką Ewaluacji;
- współpracę z odpowiednimi komórkami analitycznymi w jednostkach wdrażających;
- współpracę z jednostkami ewaluacyjnymi innych programów operacyjnych;
- udział w szkoleniach, konferencjach, warsztatach;
- współpracę z ośrodkami akademickimi oraz eksperckimi;
- tworzenie bazy danych dotyczących ewaluacji, gromadzenie oraz udostępnianie publikacji.

9 PLAN FINANSOWY

9.1 Planowany roczny wkład UE (w euro)

Kategorie regionów i dodatkowe alokacje	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Razem
Regiony słabiej rozwinięte	1 354 029 384	1 014 186 858	1 012 823 353	1 011 432 828	1 010 016 175	1 008 524 436	1 006 759 529	7 417 772 563
Regiony, których PKB / mieszkańca w okresie 2007-2013 był niższy niż 75% średniej w UE-25, a których PKB / mieszkańca jest wyższy niż 75% średniej dla UE-27	215 488 254	161 403 702	161 186 706	160 965 410	160 739 955	160 502 551	160 221 673	1 180 508 251
Razem	1 569 517 638	1 175 590 560	1 174 010 059	1 172 398 238	1 170 756 130	1 169 026 987	1 166 981 202	8 598 280 814
(W tym) rezerwa wykonania zgodnie z art. 20 rozporządzenia (WE) 1303/2013	73 699 549	73 699 550	73 699 550	73 699 550	73 699 550	73 699 550	73 699 550	515 896 849

9.2 Podział środków na działania

Działanie : Transfer wiedzy i działalność informacyjna (art 14)

Kategorie regionów		Zastosowana stawka wkładu EFRROW 2014–2020 (%)	Zastosowana stawka wkładu EFRROW zgodnie z art 59(4)(g) 2014–2020 (%)	Stawka mająca zastosowanie do instrumentów finansowych 2014–2020 (%)	Stawka mająca zastosowanie do instrumentów finansowych zgodnie z art 59(4)(g) 2014–2020 (%)	Indykatywna kwota ERROW na instrumenty finansowe 2014–2020 (euro)	Łączny planowany wkład Unii 2014–2020 (euro)
59(3)(a)	Regiony słabiej rozwinięte	63.63%					2A: 13 919 636 3A: 3 479 951 3B: 1 159 927 4: 4 639 878
59(3)(b)	Regiony, których PKB / mieszkańca w okresie 2007-2013 był niższy niż 75% średniej w UE-25, a których PKB / mieszkańca jest wyższy niż 75% średniej dla UE-27	63.63%					2A: 2 496 964 3A: 624 249 3B: 208 073 4: 832 322
Łącznie							27 361 000

Działanie : Usługi doradcze, usługi z zakresu zarządzania gospodarstwem i usługi z zakresu zastępstw (art 15)

Kategorie regionów		Zastosowana stawka wkładu EFRROW 2014–2020 (%)	Zastosowana stawka wkładu EFRROW zgodnie z art 59(4)(g) 2014–2020 (%)	Stawka mająca zastosowanie do instrumentów finansowych 2014–2020 (%)	Stawka mająca zastosowanie do instrumentów finansowych zgodnie z art 59(4)(g) 2014–2020 (%)	Indykatorywna kwota ERROW na instrumenty finansowe 2014–2020 (euro)	Łączny planowany wkład Unii 2014–2020 (euro)
59(3)(a)	Regiony słabiej rozwinięte	63.63%					2A: 35 069 143
59(3)(b)	Regiony, których PKB / mieszkańca w okresie 2007-2013 był niższy niż 75% średniej w UE-25, a których PKB / mieszkańca jest wyższy niż 75% średniej dla UE-27	63.63%					2A: 6 290 857
Łącznie							41 360 000

Działanie : Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych (art 16)

Kategorie regionów		Zastosowana stawka wkładu EFRROW 2014–2020 (%)	Zastosowana stawka wkładu EFRROW zgodnie z art 59(4)(g) 2014–2020 (%)	Stawka mająca zastosowanie do instrumentów finansowych 2014–2020 (%)	Stawka mająca zastosowanie do instrumentów finansowych zgodnie z art 59(4)(g) 2014–2020 (%)	Indykatywna kwota ERROW na instrumenty finansowe 2014–2020 (euro)	Łączny planowany wkład Unii 2014–2020 (euro)
59(3)(a)	Regiony słabiej rozwinięte	63.63%					3A: 17 805 900
59(3)(b)	Regiony, których PKB / mieszkańca w okresie 2007-2013 był niższy niż 75% średniej w UE-25, a których PKB / mieszkańca jest wyższy niż 75% średniej dla UE-27	63.63%					3A: 3 194 100
Łącznie							21 000 000

Działanie : Inwestycje w środki trwałe (art 17)

Kategorie regionów		Zastosowana stawka wkładu EFRROW 2014–2020 (%)	Zastosowana stawka wkładu EFRROW zgodnie z art 59(4)(g) 2014–2020 (%)	Stawka mająca zastosowanie do instrumentów finansowych 2014–2020 (%)	Stawka mająca zastosowanie do instrumentów finansowych zgodnie z art 59(4)(g) 2014–2020 (%)	Indykatorywna kwota ERROW na instrumenty finansowe 2014–2020 (euro)	Łączny planowany wkład Unii 2014–2020 (euro)
59(3)(a)	Regiony słabiej rozwinięte	63.63%					2A: 1 525 371 389 3A: 369 989 771 4C: 84 079 908
59(3)(b)	Regiony, których PKB / mieszkańca w okresie 2007-2013 był niższy niż 75% średniej w UE-25, a których PKB / mieszkańca jest wyższy niż 75% średniej dla UE-27	63.63%					2A: 266 442 765 3A: 70 999 229 4C: 4 360 092
Łącznie							2 321 243 154

Działanie : Przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku klęsk żywiołowych i katastrof oraz wprowadzanie odpowiednich środków zapobiegawczych (art 18)

Kategorie regionów		Zastosowana stawka wkładu EFRROW 2014–2020 (%)	Zastosowana stawka wkładu EFRROW zgodnie z art 59(4)(g) 2014–2020 (%)	Stawka mająca zastosowanie do instrumentów finansowych 2014–2020 (%)	Stawka mająca zastosowanie do instrumentów finansowych zgodnie z art 59(4)(g) 2014–2020 (%)	Indykatorywna kwota ERROW na instrumenty finansowe 2014–2020 (euro)	Łączny planowany wkład Unii 2014–2020 (euro)
59(3)(a)	Regiony słabiej rozwinięte	63.63%					3B: 227 462 427
59(3)(b)	Regiony, których PKB / mieszkańca w okresie 2007-2013 był niższy niż 75% średniej w UE-25, a których PKB / mieszkańca jest wyższy niż 75% średniej dla UE-27	63.63%					3B: 36 583 573
Łącznie							264 046 000

Działanie : Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej (art 19)

Kategorie regionów		Zastosowana stawka wkładu EFRROW 2014–2020 (%)	Zastosowana stawka wkładu EFRROW zgodnie z art 59(4)(g) 2014–2020 (%)	Stawka mająca zastosowanie do instrumentów finansowych 2014–2020 (%)	Stawka mająca zastosowanie do instrumentów finansowych zgodnie z art 59(4)(g) 2014–2020 (%)	Indykatywna kwota ERROW na instrumenty finansowe 2014–2020 (euro)	Łączny planowany wkład Unii 2014–2020 (euro)
59(3)(a)	Regiony słabiej rozwinięte	63.63%					2A: 517 620 859 2B: 317 116 367 6A: 226 166 982
59(3)(b)	Regiony, których PKB / mieszkańca w okresie 2007-2013 był niższy niż 75% średniej w UE-25, a których PKB / mieszkańca jest wyższy niż 75% średniej dla UE-27	63.63%					2A: 83 654 141 2B: 55 107 786 6A: 37 216 018
Łącznie							1 236 882 153

Działanie : Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich (art 20)

Kategorie regionów		Zastosowana stawka wkładu EFRROW 2014–2020 (%)	Zastosowana stawka wkładu EFRROW zgodnie z art 59(4)(g) 2014–2020 (%)	Stawka mająca zastosowanie do instrumentów finansowych 2014–2020 (%)	Stawka mająca zastosowanie do instrumentów finansowych zgodnie z art 59(4)(g) 2014–2020 (%)	Indykatorywna kwota ERROW na instrumenty finansowe 2014–2020 (euro)	Łączny planowany wkład Unii 2014–2020 (euro)
59(3)(a)	Regiony słabiej rozwinięte	63.63%					3A: 40 869 360 6B: 574 054 613
59(3)(b)	Regiony, których PKB / mieszkańca w okresie 2007-2013 był niższy niż 75% średniej w UE-25, a których PKB / mieszkańca jest wyższy niż 75% średniej dla UE-27	63.63%					3A: 6 830 640 6B: 62 228 487
Łącznie							683 983 100

Działanie : Inwestycje w rozwój obszarów leśnych i poprawę żywotności lasów (art 21-26)

Kategorie regionów		Zastosowana stawka wkładu EFRROW 2014–2020 (%)	Zastosowana stawka wkładu EFRROW zgodnie z art 59(4)(g) 2014–2020 (%)	Stawka mająca zastosowanie do instrumentów finansowych 2014–2020 (%)	Stawka mająca zastosowanie do instrumentów finansowych zgodnie z art 59(4)(g) 2014–2020 (%)	Indykatorywna kwota ERROW na instrumenty finansowe 2014–2020 (euro)	Łączny planowany wkład Unii 2014–2020 (euro)
59(3)(a)	Regiony słabiej rozwinięte	63.63%					5E: 170 337 300
59(3)(b)	Regiony, których PKB / mieszkańca w okresie 2007-2013 był niższy niż 75% średniej w UE-25, a których PKB / mieszkańca jest wyższy niż 75% średniej dla UE-27	63.63%					5E: 21 182 039
Łącznie							191 519 339

Działanie : Tworzenie grup i organizacji producentów (art 27)

Kategorie regionów		Zastosowana stawka wkładu EFRROW 2014–2020 (%)	Zastosowana stawka wkładu EFRROW zgodnie z art 59(4)(g) 2014–2020 (%)	Stawka mająca zastosowanie do instrumentów finansowych 2014–2020 (%)	Stawka mająca zastosowanie do instrumentów finansowych zgodnie z art 59(4)(g) 2014–2020 (%)	Indykatorywna kwota ERROW na instrumenty finansowe 2014–2020 (euro)	Łączny planowany wkład Unii 2014–2020 (euro)
59(3)(a)	Regiony słabiej rozwinięte	63.63%					3A: 189 427 640
59(3)(b)	Regiony, których PKB / mieszkańca w okresie 2007-2013 był niższy niż 75% średniej w UE-25, a których PKB / mieszkańca jest wyższy niż 75% średniej dla UE-27	63.63%					3A: 35 172 360
Łącznie							224 600 000

Działanie : Działanie rolnośrodowiskowo-klimatyczne (art 28)

Kategorie regionów		Zastosowana stawka wkładu EFRROW 2014–2020 (%)	Zastosowana stawka wkładu EFRROW zgodnie z art 59(4)(g) 2014–2020 (%)	Stawka mająca zastosowanie do instrumentów finansowych 2014–2020 (%)	Stawka mająca zastosowanie do instrumentów finansowych zgodnie z art 59(4)(g) 2014–2020 (%)	Indykatorywna kwota ERROW na instrumenty finansowe 2014–2020 (euro)	Łączny planowany wkład Unii 2014–2020 (euro)
59(3)(a)	Regiony słabiej rozwinięte	63.63%					4: 581 048 025
59(3)(b)	Regiony, których PKB / mieszkańca w okresie 2007-2013 był niższy niż 75% średniej w UE-25, a których PKB / mieszkańca jest wyższy niż 75% średniej dla UE-27	63.63%					4: 93 451 975
Łącznie							674 500 000

Działanie : Rolnictwo ekologiczne (art 29)

Kategorie regionów		Zastosowana stawka wkładu EFRROW 2014–2020 (%)	Zastosowana stawka wkładu EFRROW zgodnie z art 59(4)(g) 2014–2020 (%)	Stawka mająca zastosowanie do instrumentów finansowych 2014–2020 (%)	Stawka mająca zastosowanie do instrumentów finansowych zgodnie z art 59(4)(g) 2014–2020 (%)	Indykatorywna kwota ERROW na instrumenty finansowe 2014–2020 (euro)	Łączny planowany wkład Unii 2014–2020 (euro)
59(3)(a)	Regiony słabiej rozwinięte	63.63%					4: 383 667 140
59(3)(b)	Regiony, których PKB / mieszkańca w okresie 2007-2013 był niższy niż 75% średniej w UE-25, a których PKB / mieszkańca jest wyższy niż 75% średniej dla UE-27	63.63%					4: 61 706 521
Łącznie							445 373 661

Działanie : Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami (art 31)

Kategorie regionów		Zastosowana stawka wkładu EFRROW 2014–2020 (%)	Zastosowana stawka wkładu EFRROW zgodnie z art 59(4)(g) 2014–2020 (%)	Stawka mająca zastosowanie do instrumentów finansowych 2014–2020 (%)	Stawka mająca zastosowanie do instrumentów finansowych zgodnie z art 59(4)(g) 2014–2020 (%)	Indykatorywna kwota ERROW na instrumenty finansowe 2014–2020 (euro)	Łączny planowany wkład Unii 2014–2020 (euro)
59(3)(a)	Regiony słabiej rozwinięte	63.63%					4: 1 247 852 818
59(3)(b)	Regiony, których PKB / mieszkańca w okresie 2007-2013 był niższy niż 75% średniej w UE-25, a których PKB / mieszkańca jest wyższy niż 75% średniej dla UE-27	63.63%					4: 234 685 875
Łącznie							1 482 538 693

Działanie : Współpraca (art 35)

Kategorie regionów		Zastosowana stawka wkładu EFRROW 2014–2020 (%)	Zastosowana stawka wkładu EFRROW zgodnie z art 59(4)(g) 2014–2020 (%)	Stawka mająca zastosowanie do instrumentów finansowych 2014–2020 (%)	Stawka mająca zastosowanie do instrumentów finansowych zgodnie z art 59(4)(g) 2014–2020 (%)	Indykatywna kwota ERROW na instrumenty finansowe 2014–2020 (euro)	Łączny planowany wkład Unii 2014–2020 (euro)
59(3)(a)	Regiony słabiej rozwinięte	63.63%					2A: 11 599 272 3A: 11 599 272
59(3)(b)	Regiony, których PKB / mieszkańca w okresie 2007-2013 był niższy niż 75% średniej w UE-25, a których PKB / mieszkańca jest wyższy niż 75% średniej dla UE-27	63.63%					2A: 2 080 728 3A: 2 080 728
Łącznie							27 360 000

Działanie : LEADER (art 42-44)

Kategorie regionów		Zastosowana stawka wkładu EFRROW 2014–2020 (%)	Zastosowana stawka wkładu EFRROW zgodnie z art 59(4)(g) 2014–2020 (%)	Stawka mająca zastosowanie do instrumentów finansowych 2014–2020 (%)	Stawka mająca zastosowanie do instrumentów finansowych zgodnie z art 59(4)(g) 2014–2020 (%)	Indykatorywna kwota ERROW na instrumenty finansowe 2014–2020 (euro)	Łączny planowany wkład Unii 2014–2020 (euro)
59(3)(a)	Regiony słabiej rozwinięte	63.63%					6B: 434 416 805
59(3)(b)	Regiony, których PKB / mieszkańca w okresie 2007-2013 był niższy niż 75% średniej w UE-25, a których PKB / mieszkańca jest wyższy niż 75% średniej dla UE-27	63.63%					6B: 33 251 195
Łącznie							467 668 000

Działanie : Pomoc techniczna (art 51-54)

Kategorie regionów		Zastosowana stawka wkładu EFRROW 2014–2020 (%)	Zastosowana stawka wkładu EFRROW zgodnie z art 59(4)(g) 2014–2020 (%)	Stawka mająca zastosowanie do instrumentów finansowych 2014–2020 (%)	Stawka mająca zastosowanie do instrumentów finansowych zgodnie z art 59(4)(g) 2014–2020 (%)	Indykatorywna kwota ERROW na instrumenty finansowe 2014–2020 (euro)	Łączny planowany wkład Unii 2014–2020 (euro)
59(3)(a)	Regiony słabiej rozwinięte	63.63%					132 527 195
59(3)(b)	Regiony, których PKB / mieszkańca w okresie 2007-2013 był niższy niż 75% średniej w UE-25, a których PKB / mieszkańca jest wyższy niż 75% średniej dla UE-27	63.63%					
Łącznie							132 527 195

Działanie : Renty strukturalne

Kategorie regionów	Zastosowana stawka wkładu EFRROW 2014–2020 (%)	Zastosowana stawka wkładu EFRROW zgodnie z art 59(4)(g) 2014–2020 (%)	Stawka mająca zastosowanie do instrumentów finansowych 2014–2020 (%)	Stawka mająca zastosowanie do instrumentów finansowych zgodnie z art 59(4)(g) 2014–2020 (%)	Indykatorywna kwota ERROW na instrumenty finansowe 2014–2020 (euro)	Łączny planowany wkład Unii 2014–2020 (euro)
Działania niekontynuowane	63.63%					356 318 519
Łącznie						356 318 519

10 PLAN WSKAŹNIKÓW

10.1 Priorytet 1.

1A Wspieranie innowacyjności, współpracy i rozwoju bazy wiedzy na obszarach wiejskich		
Cel	% wydatków publicznych ogółem	
	2023	
	151 003 547 / 13 513 295 000 = 1,1%	
	PROW 2014–2020 planowane wydatki publiczne ogółem	13 513 295 000
planowane wskaźniki produktu 2014-2023		
Transfer wiedzy i działalność informacyjna (art. 14)	Łącznie wydatki publiczne w euro (szkolenia zawodowe, wymiana w gospodarstwach rolnych, demonstracje) (1.1 do 1.3)	43 001 302
Usługi doradcze, usługi z zakresu zarządzania gospodarstwem i usługi z zakresu zastępstw (art. 15)	Łącznie wydatki publiczne w euro (2.1 do 2.3)	65 002 515
Współpraca (art. 35)	Łącznie wydatki publiczne w euro (16.1 do 16.0)	42 999 730

1B Wzmacnianie powiązań między rolnictwem, produkcją żywności i leśnictwem a badaniami i innowacją w tym do celów ulepszonych zarządzania środowiskiem i lepszych wyników		
Cel	Liczba operacji współpracy, zaplanowanych w ramach działania „współpraca” (grupy, sieci / klastry, projekty pilotażowe ...)	
	2023	
	70	
planowane wskaźniki produktu 2014-2023		
Współpraca (art. 35)	Liczba grup operacyjnych EIP, do objęcia wsparciem (tworzenie i działanie) (16.1)	70

	Liczba innych operacji współpracy (grupy, sieci /klastry, projekty pilotażowe ...) (16.2 do 16.9)	0
--	--	----------

1C Wspieranie uczenia się przez całe życie oraz szkolenia zawodowego w sektorach rolnictwa i leśnictwa

Cel	Liczba uczestników szkoleń	
	2023	
	75 970	
planowane wskaźniki produktu 2014-2023		
Transfer wiedzy i działalność informacyjna (art. 14)	Liczba uczestników szkoleń (1.1)	75 970

10.2 Priorytet 2.

2A Poprawa wyników gospodarczych wszystkich gospodarstw oraz ułatwienie restrukturyzacji i modernizacji gospodarstw, szczególnie z myślą o zwiększeniu uczestnictwa w rynku i zorientowania na rynek a także zróżnicowania produkcji rolnej			
Cel	% gospodarstw rolnych wspartych w ramach inwestycji w restrukturyzację		
	Liczba	%	
Gospodarstwa rolne otrzymujące wsparcie na rzecz inwestycji do 2023	51 060	$51\ 060 / 1\ 506\ 620 = 3,39\%$	
Łącznie liczba gospodarstw (rok bazowy)	1 506 620		
uzupełniający wskaźnik rezultatu 2014-2023			
Zmiana w produkcji rolnej we wspartych gospodarstwach / roczną jednostkę pracy (AWU)			
planowane wskaźniki produktu 2014-2023			
Transfer wiedzy i działalność informacyjna (art. 14)	szkolenia /nabywanie umiejętności (1.1)	Liczba uczestników szkoleń	41 281
		Całkowite wydatki publiczne w euro (szkolenia / nabywanie umiejętności)	15 480 469
	Całkowite wydatki publiczne w euro (szkolenia, wymiany gospodarskie, demonstracje) (1.1 do 1.3)		25 800 782
Usługi doradcze, usługi z zakresu zarządzania gospodarstwem i usługi z zakresu zastępstw (art. 15)	Liczba osób, które skorzystały z usługi doradczej (2.1)		51 000
	Całkowite wydatki publiczne w euro (2.1 do 2.3)		65 002 515
Inwestycje w środki trwałe (art. 17)	Liczba gospodarstw otrzymujących wsparcie na rzecz inwestycji w gospodarstwach rolnych (4.1)		51 060
	Całkowite wydatki publiczne na inwestycje w infrastrukturę (4.3)		0
	Całkowita wartość inwestycji w euro (publiczne + prywatne)		5 632 128 972
	Całkowite wydatki publiczne w euro (4.1 do 4.4)		2 816 064 486

Rozwój gospodarstw rolnych i działalności gospodarczej (art. 19)	Liczba małych gospodarstw, które otrzymały pomoc na rozwój (6.3)	49 990
	Całkowita wartość inwestycji w euro (publiczne + prywatne) (6.3, 6.4 i 6.5)	1 009 979 727
	Całkowite wydatki publiczne w euro (6.3,6.4 i 6.5)	944 980 355
Współpraca (art. 35)	Całkowite wydatki publiczne w euro	21 499 865

2B Ułatwianie wejścia rolników posiadających odpowiednie umiejętności do sektora rolnictwa, a w szczególności wymiany pokoleń

Cel	% gospodarstwach rolnych otrzymujących wsparcie na rozpoczęcie działalności / inwestycje dla młodych rolników		
	Liczba	%	
Wsparte gospodarstwa rolne do 2023	23 390	$23\ 390 / 1\ 506\ 620 = 1,6\%$	
Łącznie liczba gospodarstw (rok bazowy)	1 506 620		
planowane wskaźniki produktu 2014-2023			
Rozwój gospodarstw rolnych i działalności gospodarczej (art. 19)	Liczba beneficjentów (gospodarstw) otrzymujących	pomoc dla młodych rolników (6.1)	23 390
		wsparcie na inwestycje w działalność pozarolniczą na obszarach wiejskich (6.4)	0
		płatność za przekazanie gospodarstwa (6.5)	0
	Łączna wartość inwestycji w euro (publiczne + prywatne)		584 997 734
	Całkowite wydatki publiczne w euro		584 997 734

10.3 Priorytet 3.

3A Poprawa konkurencyjności producentów rolnych poprzez lepsze ich zintegrowanie z łańcuchem rolno-spożywczym poprzez systemy jakości, dodawanie wartości do produktów rolnych, promocję na rynkach lokalnych i krótkie cykle dostaw, grupy i organizacje producentów oraz organizacje międzybranżowe

Cel	% gospodarstw rolnych otrzymujących wsparcie w ramach systemów jakości, rynków lokalnych i krótkich cykli dostaw, grup i organizacji producentów		
		Liczba	%
	Liczba gospodarstw otrzymujących wsparcie do 2023	59 870	59 870 / 1 506 620 = 3,97%
	Łącznie liczba gospodarstw (rok bazowy)	1 506 620	
planowane wskaźniki produktu 2014-2023			
Inwestycje w środki trwałe (art. 17)	Liczba projektów wspartych w ramach inwestycji (np. w gospodarstwach rolnych, w przetwórstwie i marketingu produktów) (4.1 i 4.2)		2 817
	Całkowita wartość inwestycji w euro (publiczne + prywatne)		1 386 140 922
	Całkowite wydatki publiczne w euro (4.1, 4.2 i 4.4)		693 070 461
Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych (art. 16)	Liczba gospodarstw otrzymujących wsparcie (3.1 do 3.2)		26 450
	Całkowite wydatki publiczne w euro		33 004 179
Tworzenie grup i organizacji producentów (art. 27)	Liczba wspartych operacji (grupy i organizacje producentów)		1 671
	Liczba gospodarstw uczestniczących we wspieranych grupach i organizacjach producentów		33 420
	Całkowite wydatki publiczne w euro		352 987 547
Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich (art 20)	Liczba projektów (wsparcie dla inwestycji infrastrukturalnych na małą skalę, w tym inwestycji w odnawialne źródła energii i oszczędności energii (7.2))		0
	Całkowite wydatki publiczne w euro (targowiska)		74 966 634
Współpraca (art. 35)	Liczba gospodarstw rolnych uczestniczących we współpracy/lokalnej promocji pomiędzy uczestnikami łańcucha dostaw (16.4)		0
	Całkowite wydatki publiczne w euro		21 499 865
Transfer wiedzy i działalność informacyjna (art. 14)	szkolenia /nabywanie umiejętności (1.1)	Liczba uczestników szkoleń	12 901
		Całkowite wydatki publiczne w euro (szkolenia / nabywanie umiejętności)	4 837 706
	Całkowite wydatki publiczne w euro (szkolenia, wymiany gospodarskie, demonstracje) (1.1 do 1.3)		6 450 274

3B Wspieranie zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem w gospodarstwach

Cel	% gospodarstw rolnych uczestniczących w systemach zarządzania ryzykiem		
		Liczba	%
	Liczba gospodarstw otrzymujących wsparcie do 2023	0	0%
	Łącznie liczba gospodarstw (rok bazowy)	1 506 620	
planowane wskaźniki produktu 2014-2023			
Przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku klęsk żywiołowych i katastrof oraz wprowadzenie odpowiednich działań zapobiegawczych (art. 18)	Liczba beneficjentów działań prewencyjnych (5.1)	gospodarstwa	0
		jednostki publiczne	0
	Całkowite wydatki publiczne w euro (5.1)		124 494 590
	Całkowite wydatki publiczne w euro (5.1 i 5.2)		414 981 968
Transfer wiedzy i działalność informacyjna (art. 14)	szkolenia /nabywanie umiejętności (1.1)	Liczba uczestników szkoleń	4 587
		Całkowite wydatki publiczne w euro (szkolenia / nabywanie umiejętności)	1 719 989
	Całkowite wydatki publiczne w euro (szkolenia, wymiany gospodarskie, demonstracje) (1.1 do 1.3)		2 149 986

10.4 Priorytet 4.

4A Odtwarzanie i ochrona oraz wzbogacanie różnorodności biologicznej, w tym na obszarach Natura 2000, obszarach z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami, oraz rolnictwa o wysokiej wartości przyrodniczej i stanu europejskich krajobrazów			4B Poprawa gospodarki wodnej, w tym nawożenia i stosowania pestycydów			4C Zapobieganie erozji gleby i poprawa gospodarowania glebą		
% powierzchni użytków rolnych objętych umowami zapewniającymi zachowanie różnorodności biologicznej (ha)			% powierzchni użytków rolnych objętych umowami w ramach poprawy gospodarki wodnej (ha)			% powierzchni użytków rolnych objętych umowami w ramach zapobiegania erozji gleby i poprawy gospodarowania glebą (ha)		
Cel	ha	%	Cel	ha	%	Cel	ha	%
Całkowita powierzchnia fizyczna do 2023r.	475 000	475 000 / 14 447 290 = 3,3%	Całkowita powierzchnia fizyczna do 2023r.	1 762 000	1 762 000/ 14 447 290 = 12,2%	Całkowita powierzchnia fizyczna do 2023r.	2 431 000	2 431 000/ 14 447 290 = 16,8%
Całkowita powierzchnia gruntów rolnych (rok bazowy)	14 447 290							
planowane wskaźniki produktu 2014-2023								

Transfer wiedzy (art. 14)	szkolenia / nabywanie umiejętności (1.1)	Liczba uczestników szkoleń	17 201
		Całkowite wydatki publiczne w euro (szkolenia / nabywanie umiejętności)	6 450 195
	Całkowite wydatki publiczne w euro (szkolenia, wymiany gospodarskie, demonstracje) (1.1 do 1.3)	8 600 260	
Inwestycje w środki trwałe (art. 17)	Liczba projektów, które otrzymały wsparcie na inwestycje nieprodukcyjne (4.4)		0
	Całkowita wartość inwestycji w euro		138 994 740
	Całkowite wydatki publiczne w euro		138 994 740
Rolnictwo ekologiczne (art. 29)	Powierzchnia (ha)	Zmiana na rolnictwo ekologiczne (11.1)	136 000
		Utrzymanie rolnictwa ekologicznego (11.2)	533 000
	Całkowite wydatki publiczne w euro		699 961 515
Działanie rolnośrodowiskowo klimatyczne (art. 28)	Powierzchnia (ha) objęta działaniem rolnośrodowiskowoklimatycznym (10.1)		1 831 000
	Wydatki publiczne na ochronę zasobów genetycznych (10.2)		106 026 000
	Całkowite wydatki publiczne w euro (10.1+10.2)		1 060 062 782
Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami (art. 31)	Powierzchnia (ha)	obszary górskie (13.1)	197 770
		obszary o szczególnych ograniczeniach (13.2)	8 541 380
		obszary o specyficznych utrudnieniach (13.3)	489 140
	Całkowite wydatki publiczne w euro		2 329 998 652

Tabela A1 - Tabela pokazująca jak zaprogramowano działania środowiskowe aby osiągnąć jeden (lub więcej) celów środowiskowych/klimatycznych na tym samym obszarze.

				Realizacja jako cel główny				
				Priorytet 4			Priorytet 5	
	Kategoria	Wydatki całkowite	Powierzchnia fizyczna pakietu	Bioróżnorodność	Zarządzanie wodą	Zarządzanie glebą	Redukcja gazów cieplarnianych i emisji amoniaku	Wiązanie węgla
1- Działanie rolnośrodowiskowo-klimatyczne 10.1 (28)								
p1	"Rolnictwo zrównoważone"	Zróżnicowanie upraw, płodozmian	486 726 228	954 137		X	X	
p2	"Ochrona gleb i wód"	Pokrywa glebowa, technika upraw, płytka orka	117 323 134	402 320		X	X	
p3	"Zachowanie sadów tradycyjnych odmian drzew owocowych"	Tworzenie, utrzymanie cech ekologicznych (np. miedze śródpolne, strefy buforowe, pasy kwiatów, zakrzaczenia, drzewa)	13 854 162	900	X			
p4	"Cenne siedliska zagrożonych gatunków ptaków na obszarach Natura 2000"	Redukcja odwodnień, zarządzanie gruntami podmokłymi	238 482 903	216 910	X	X	X	
p5	"Cenne siedliska poza obszarami Natura 2000"	Redukcja odwodnień, zarządzanie gruntami podmokłymi	81 113 082	118 154	X	X	X	
p6	"Zachowanie zagrożonych"	inne	30 475 116	68 968	X			

zasobów genetycznych roślin rolnictwie" w								
p7 "Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt rolnictwie" w	inne	75 550 813		X				
kontynuacja pakietu 3 "Ekstensywne trwale użytki zielone" PROW 2007-2013	Utrzymanie obszarów rolnych HNV i użytków zielonych (np. techniki koszenia, praca ręczna, zachowanie resztek poźniwnych na terenach rolnych), wprowadzenie praktyk ekstensywnych, zmiana gruntów rolnych na użytki zielona.	16 483 396	70 558	X	X	X		
kontynuacja pakietu 9 "Strefy buforowe" PROW 2007-2013	Tworzenie, utrzymanie cech ekologicznych (np. miedze śródpolne, strefy buforowe, pasy kwiatów, zakrzaczenia, drzewa)	53 948		X				
2- Rolnictwo ekologiczne 11 (29)								
Konwersja (11.1)		53 065 980	136 230			X		
Utrzymanie (11.2)		646 895 535	533 605			X		
3- Natura 2000 and płatności zw. z Ramową Dyrektywą Wodną 12 (30)								

Natura 2000 (grunt rolny) (12.1)	0	0					
Ramowa Dyrektywa Wodna (12.3)	0	0					
4- Zalesianie i systemy rolno-leśne 8 (21)							
Zalesianie (8.1)	300 997 069	88 938					X
Zakładanie systemów rolno-leśnych (8.3)	0	0					

10.5 Priorytet 5.

5E Promowanie ochrony i pochłaniania dwutlenku węgla w rolnictwie i leśnictwie		
% gruntów rolnych i leśnych objętych kontraktami przyczyniającymi się do wspierania sekwestracji dwutlenku węgla		
Cel	ha	%
Całkowita powierzchnia fizyczna do 2023 r.	89 000	$89\ 000 / 23\ 766\ 290 = 0,4\%$
Łączna powierzchnia gruntów rolnych i leśnych (rok bazowy)	23 766 290	
planowane wskaźniki produktu 2014-2023		
Inwestycje w rozwój obszarów leśnych i poprawę rentowności lasów (art. 21)	Powierzchnia (ha) zalesiona (8.1)	89 000
	Całkowite wydatki publiczne w euro (8.1 + 8.2)	300 997 069
	Powierzchnia (ha), które mają być ustalone w systemach rolno-leśnych (8.3)	0
	Całkowite wydatki publiczne w euro (8.3 + 8.4)	0
	Liczba operacji (inwestycje poprawiające odporność i wartość ekosystemów leśnych) (8.6)	0
	Całkowite wydatki publiczne w euro (8.6)	0

10.6 Priorytet 6.

6A Ułatwianie różnicowania działalności, zakładania i rozwoju małych przedsiębiorstw, a także tworzenia miejsc pracy

Cel	Liczba utworzonych miejsc pracy w ramach wspartych projektów	
	2023 r.	
	16 550	
planowane wskaźniki produktu 2014-2023		
Rozwój gospodarstw rolnych i działalności gospodarczej (art. 19)	Liczba beneficjentów (gospodarstw), którzy otrzymali wsparcie na uruchomienie działalności / wsparcie na inwestycje w działalność pozarolniczą na obszarach wiejskich (6.2 i 6.4)	16 550
	Całkowita wartość inwestycji w euro	413 939 978
	Całkowite wydatki publiczne w euro	413 939 978

6B Wspieranie lokalnego rozwoju na obszarach wiejskich

Cel	% ludności wiejskiej objętej lokalnymi strategiami rozwoju		Ludność wiejska korzystająca z nowych lub ulepszonych usług / infrastruktury		
		Liczba	%	2023	
	Ludność wiejska objęta LSR do 2023 r.	17 920 000	17 920 000 / 27 701 238 = 64,7%	Ludność netto	1 500 000 / 27 701 238 = 5,4%
				1 500 000	
	Populacja ludności wiejskiej (rok bazowy)	27 701 238			
Liczba utworzonych miejsc pracy (2014-2023)					

5 943

planowane wskaźniki produktu 2014-2023

Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich (art 20)	Liczba projektów	Wsparcie dla operacji dotyczących sporządzania i aktualizacji planów rozwoju gmin i wsi oraz planów ochrony obszarów NATURA 2000 i innych obszarów o wysokiej wartości przyrodniczej i planów zarządzania nimi (7.1)	0
		Wsparcie dla inwestycji związanych z tworzeniem, ulepszaniem lub rozbudową wszystkich rodzajów małej infrastruktury, w tym inwestycje w energię odnawialną i w oszczędzanie energii (7.2)	1 800
		Wsparcie dla inwestycji w tworzenie, ulepszanie lub rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury i powiązanej infrastruktury (7.4)	470
		Wsparcie dla inwestycji w infrastrukturę rekreacyjną, informację turystyczną i infrastrukturę dla uprawiania turystyki na małą skalę służące publicznemu korzystaniu z tych usług (7.5)	0
		Wsparcie dla badań i inwestycji związanych z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz działań w zakresie świadomości środowiskowej (7.6)	470
		Wsparcie inwestycji ukierunkowanych na przeniesienie działalności i przebudowę budynków lub innych obiektów położonych w osadach wiejskich lub w ich pobliżu, mające na celu poprawę jakości życia lub poprawę wyników osady w zakresie wpływu na środowisko (7.7)	0
	Ludność korzystająca z udoskonalonych usług / infrastruktury (7.1 , 7.2 , 7.4 , 7.5 , 7.6 , 7.7)	1 500 000	
	Całkowite wydatki publiczne w euro (7.1; 7.2; 7.4; 7.5.;7.6; 7.7)	1 000 000 049	
LEADER (art. 42–44)	Liczba wybranych LGD	256	
	Populacja objęta LGD	17 920 000	

LEADER (art. 42–44)	Całkowite wydatki publiczne w euro	wsparcie przygotowawcze dla budowania potencjału. Szkolenia i tworzenie sieci kontaktów dla Lokalnych Strategii Rozwoju (przygotowanie / realizacja) (19.1)	8 500 000
		wsparcie dla realizacji operacji w ramach Lokalnych Strategii Rozwoju (19.2) <i>(przyczynia się do osiągnięcia wartości dla wskaźnika d)</i>	594 299 913
		wdrażanie projektów współpracy (19.3)	15 000 000
		wsparcie na koszty bieżące LGD i animację (19.4)	117 200 000

11 ELEMENTY WYMAGANE W ODNIESIENIU DO POMOCY PUBLICZNEJ

Działanie	Schemat pomocy	Podstawa prawna	Łączna kwota współfinansowania i dodatkowego finansowania krajowego na okres 2014-2020 (euro)			
			EFROW	Współfinansowanie krajowe	Dodatkowe finansowanie krajowe	Łącznie
Rozwój gospodarstw rolnych i działalności gospodarczej	Pomoc de minimis	Pomoc udzielana w ramach poddziałania „Premie na rozpoczęcie działalności pozarolniczej” oraz „Rozwój przedsiębiorczości” ma charakter pomocy de minimis, zgodnie z rozporządzeniem Komisji (UE) 1407/2013 z dnia 18 grudnia 2013 r. w sprawie stosowania art. 107 i 108 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej do pomocy de minimis	304 741 000	174 198 350	0	478 939 350
Leader	Pomoc de minimis	Pomoc udzielana w ramach niektórych zakresów operacji w ramach poddziałania „Realizacja operacji w ramach lokalnych strategii rozwoju” charakter pomocy de minimis, zgodnie z rozporządzeniem Komisji (UE) 1407/2013 z dnia 18 grudnia 2013 r. w sprawie stosowania art. 107 i 108 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej do pomocy de minimis	W chwili obecnej nie jest możliwe określenie wysokości środków, w ramach których realizowana będzie pomoc de minimis. Szacunków takich można będzie dokonać po zatwierdzeniu Lokalnych Strategii Rozwoju			
Inwestycje w rozwój obszarów leśnych i poprawę rentowności lasów	Pomoc państwa wyłączona z wymogu zgłoszenia na mocy art. 108 ust. 3 Traktatu	Pomoc udzielana w ramach poddziałania „Zalesianie i tworzenie terenów zalesionych” jest wyłączona wymogu zgłaszania zgodnie z art. 32 projektu rozporządzenia Komisji (UE) uznającego niektóre kategorie pomocy w sektorach rolnym i leśnym oraz na obszarach wiejskich za zgodne z rynkiem wewnętrznym w zastosowaniu art. 107 i 108 Traktatu o funkcjonowaniu Unii	191 519 339	109 477 730	0	300 997 069

		Europejskiej oraz uchylającego rozporządzenie Komisji (WE) 1857/2006.				
Transfer wiedzy i działalność informacyjna	Wyłączenia grupowe niektórych rodzajów pomocy	Projekt rozporządzenia Komisji (UE) nr ..... z dnia 18 grudnia 2013 r. uznający niektóre rodzaje pomocy za zgodne z rynkiem wewnętrznym w zastosowaniu art. 107 i 108 Traktatu	27 361 000	15 640 302	0	43 001 302
Usługi doradcze, usługi z zakresu zarządzania gospodarstwem rolnym i usługi z zakresu zastępstw	Wyłączenia grupowe niektórych rodzajów pomocy	Projekt rozporządzenia Komisji (UE) nr ..... z dnia 18 grudnia 2013 r. uznający niektóre rodzaje pomocy za zgodne z rynkiem wewnętrznym w zastosowaniu art. 107 i 108 Traktatu	41 360 000	23 642 515	0	65 002 515

Pozostałe działania pozostają w obszarze objętym art. 42 Traktatu o funkcjonowaniu UE, dlatego nie są objęte zasadami pomocy państwa wynikającymi z art. 107, 108 i 109 Traktatu.

12 INFORMACJA NA TEMAT KOMPLEMENTARNOŚCI

12.1 Komplementarność z innymi instrumentami UE, w szczególności z funduszami EFSI oraz innymi instrumentami WPR

Komplementarność z innymi funduszami EFSI

Działania w zakresie wsparcia z polityki spójności (CT1) infrastruktury sfery B+R oraz badań w jednostkach naukowych, wzrostu innowacyjności przedsiębiorstw, rozwoju powiązań pomiędzy przedsiębiorstwami i innymi uczestnikami systemu innowacji, a także wsparcia usług instytucji otoczenia biznesu (IOB), wpływać będą na realizację **priorytetu 1** PROW 2014–2020 dotyczącego transferu wiedzy i innowacji. W uzupełnieniu ww. działań dotyczących zwiększenia powiązań nauki z gospodarką w ramach EFRR, w ramach Programu wspierane będzie tworzenie i funkcjonowanie grup operacyjnych na rzecz innowacji zrzeszających podmioty współpracujące w rolnictwie i w łańcuchu żywnościowym. Przedmiotem działalności partnerstw na rzecz innowacji będzie rolnictwo lub przetwarzanie, wprowadzanie do obrotu lub rozwój produktów rolnych objętych załącznikiem I do Traktatu. Przewidziano również możliwość wsparcia tworzenia nowych produktów, praktyk, procesów i technologii w sektorze rolno-żywnościowym oraz projektów pilotażowych dotyczących wdrożenia do praktyki uzyskanych rozwiązań. Ponadto możliwe jest wsparcie inwestycji w projekty demonstracyjne w zakresie produkcji rolnej lub leśnej, lub przetwórstwa rolno-spożywczego służące promowaniu innowacji oraz działań upowszechniających dobre praktyki lub innowacyjne rozwiązania w powyższym zakresie.

W Programie współfinansowane będą również szkolenia ukierunkowane na rozwój wiedzy i umiejętności zawodowych rolników lub właścicieli lasów, w zakresie związanym z prowadzeniem działalności rolniczej i związanej z rolnictwem oraz leśnictwem. Natomiast w ramach polityki spójności wspierane będzie kształcenie ustawiczne w zakresie innym niż rolnicze, osób zamieszkujących obszary wiejskie.

Ponadto, rolnicy lub grupy rolników objęci będą kompleksową pomocą doradczą, której zakres powinien być powiązany z poprawą konkurencyjności rolnictwa oraz celami przekrojowymi w zakresie środowiska, klimatu i innowacji. Zakres doradztwa może dotyczyć wprowadzania innowacyjnych rozwiązań. Wsparcie doradcze mogą uzyskać również właściciele lasów.

Wsparcie w ramach **priorytetu 2** Programu działań nakierowanych na ułatwienie restrukturyzacji gospodarstw (w tym gospodarstw o niskim poziomie uczestnictwa w rynku), podejmowania działalności przez młodych rolników oraz rozwoju usług rolniczych, uzupełnia interwencję w zakresie podnoszenia konkurencyjności MŚP, w ramach polityki spójności (CT3). Jako element restrukturyzacji gospodarstw prowadzącej do wzrostu wartości dodanej brutto w gospodarstwie, wsparciem mogą zostać objęte inwestycje w odnawialne źródła energii oraz inwestycje przyczyniające się do zwiększenia efektywności wykorzystania energii lub wody w procesie produkcyjnym. Wsparcie to ma uzupełniający charakter w stosunku wsparcia polityki spójności w celu tematycznym 4 i 5.

Dla lepszego zintegrowania producentów z łańcuchem żywnościowym, w ramach **priorytetu 3** Programu wspierany będzie rozwój i poprawa infrastruktury handlowej (budowa lub modernizacja targowisk), tworzenie grup i organizacji producentów rolnych, uczestnictwo rolników w systemach jakości oraz promocja produktów wysokojakościowych. Istotnym elementem tego priorytetu jest wsparcie mikro- oraz MŚP prowadzących przetwórstwo produktów rolnych ujętych w załączniku I do Traktatu, jeżeli produktem finalnym jest również produkt ujęty w załączniku I do Traktatu.

W ramach polityki spójności (CT3) możliwie będzie wsparcie tworzenie i rozwoju MŚP, wsparcie w zakresie międzynarodowej współpracy gospodarczej przedsiębiorstw (w tym producentów rolno-spożywczych) oraz promocji przedsiębiorstw na rynkach międzynarodowych (w tym m.in. branży rolno-spożywczej). Niezbędna będzie koordynacja wsparcia przetwórstwa rolno-spożywczego ze środków EFRROW i EFRR.

Wsparcie mogą zostać objęte inwestycje przyczyniające się do wprowadzania innowacji, ochrony środowiska, przetwarzania produktów rolnych na cele energetyczne, poprawy efektywności wykorzystania energii. Wsparcie to ma uzupełniający charakter w stosunku wsparcia polityki spójności m.in. w celu tematycznym 4. Przewiduje się również wsparcie rozpoczynania działalności przetwórczej przez rolników, co uzupełnia wsparcie przedsiębiorczości z polityki spójności w CT 8.

W uzupełnieniu do działań w zakresie gospodarki wodnej, zapobiegania i zarządzania ryzykiem w ramach polityki spójności (CT5), wsparciem z priorytetu 3 Programu mogą zostać objęte operacje (realizowane przez spółki wodne) zapobiegające wystąpieniu szkód w gospodarstwach rolnych i działach specjalnych produkcji rolnej powodowanych przez, powódź lub deszcz nawalny oraz odtwarzające potencjał produkcji roślinnej lub zwierzęcej zniszczonej w wyniku wystąpienia klęsk żywiołowych lub katastrof.

W **priorytecie 4**, wsparcie w ramach Działania rolnośrodowiskowo-klimatycznego, pakiet Cenne siedliska i zagrożone gatunki ptaków na obszarach Natura 2000 i pakiet Cenne siedliska poza obszarami Natura 2000, jest komplementarne wobec POIiŚ 2014–2020 w zakresie działań zaplanowanych w priorytecie inwestycyjnym 6.4. W ramach ww. pakietów wsparcie będzie ukierunkowane na ochronę cennych, zagrożonych gatunków i siedlisk przyrodniczych poprzez ich odpowiednie użytkowanie rolnicze przez indywidualnych rolników, natomiast działania w ramach priorytetu inwestycyjnego 6.4 nakierowane będą na działania związane z ochroną cennych, zagrożonych gatunków i siedlisk przyrodniczych, w ramach kompleksowych projektów ponadregionalnych podejmowanych przede wszystkim przez organy odpowiedzialne za zarządzanie siecią Natura 2000 - GDOŚ, RDOŚ (które odpowiedzialne są m.in. za opracowanie dokumentów planistycznych dla tych obszarów), NGO.

W **priorytecie 6** w działaniu „Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich” wsparcie realizacji operacji z zakresu gospodarki wodno – ściekowej (w tym operacji dotyczących przydomowych oczyszczalni ścieków, jeśli inne rozwiązania są nieuzasadnione) w miejscowościach zlokalizowanych poza aglomeracjami zdefiniowanymi w Krajowym Programie Oczyszczania Ścieków Komunalnych uzupełni interwencję PS w CT6, zaś wsparcie z PROW budowy lub modernizacji dróg lokalnych łączących jednostki osadnicze

z istniejącą siecią drogową, uzupełni wsparcie PS w CT7. W CT9 komplementarne działania polityki spójności dotyczą poprawy dostępu do usług publicznych i włączenia społeczności zamieszkujących obszary problemowe, poprawę dostępności usług publicznych (takich jak pomoc społeczna, usługi opiekuńcze, zdrowotne). W zakresie gospodarki wodno-ściekowej na obszarach wiejskich, na warunkach określonych w UP, wsparciem będą mogły być objęte również gminy nie wchodzące w skład aglomeracji powyżej 2 tys. RLM, co może wymagać koordynacji z PROW na poziomie regionalnym. Wsparcie „małej infrastruktury” (dróg lokalnych i gospodarki wodno-ściekowej) z PROW dotyczy operacji realizowanych w miejscowościach wiejskich i miastach do 5 tys. mieszkańców.

Możliwe jest wsparcie operacji dotyczących infrastruktury technicznej, w tym z zakresu gospodarki wodno-ściekowej oraz budowy lub modernizacji dróg lokalnych na potrzeby realizacji celów lokalnych strategii rozwoju w działaniu Leader.

Preferencje w „Podstawowych usługach...” dla operacji kompleksowych z inwestycjami dotyczącymi tworzenia pasywnej infrastruktury szerokopasmowej lub z realizacją operacji infrastrukturalnych z wykorzystaniem tzw. kanałów technologicznych, zapewnią komplementarność wsparcia dostępu do sieci szerokopasmowych z CT2 polityki spójności. Uzupełniająco, w ramach PROW może być wspierane wykorzystanie TIK m.in. w ramach Leader w zakresie podejmowania działalności gospodarczej, marketingu produktów rolnych, czy tworzenia narzędzi elektronicznych służących gromadzeniu oraz udostępnianiu informacji związanych z turystyką i rekreacją. W zakresie upowszechnienia wykorzystania TIK ze środków polityki spójności możliwe będzie przede wszystkim wsparcie dla przedsiębiorców (w tym producentów rolnych) w zakresie rozwoju produktów i usług opartych na TIK, wsparcie rozwoju elektronicznych usług publicznych (projekty zarządzane przez JST), dygitalizacja zasobów, udostępnianie informacji sektora publicznego i zasobów nauki i kultury oraz zwiększenie dostępu obywateli do usług oferowanych za pośrednictwem TIK.

Ponadto, dla zachowania i odbudowy dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego wsi i krajobrazów wiejskich, w PROW wspierana będzie odbudowa i poprawa stanu dziedzictwa kulturowego wsi w miejscowościach wiejskich i miastach do 5 tys. mieszkańców na obszarach wiejskich oraz rozwój i poprawa infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej na obszarach wiejskich. Wsparcie to będzie miało komplementarny charakter z działaniami rewitalizacyjnymi (CT9) oraz ochroną zabytków na poziomie krajowym (CT6) w ramach polityki spójności. Niezbędna będzie koordynacja wsparcia ochrony zabytków w ramach PROW i RPO.

Wsparcie rozwoju działalności pozarolniczej przez rolników (lub domowników) ubezpieczonych w KRUS i pracujących w małych gospodarstwach w ramach priorytetu 6, będzie wymagało koordynacji ze wsparciem rozwoju pozarolniczej przedsiębiorczości na obszarach wiejskich z PS (CT8), w tym poprzez środki na rozpoczęcie działalności pozarolniczej (na poziomie regionalnym)⁴⁴. W ramach polityki spójności wspierana będzie

---

⁴⁴ Ramy dotyczące reorientacji zawodowej i włączenia zasobów ukrytych w rolnictwie do pozarolniczego rynku pracy zostały przedstawione w projekcie policy paper „*Reorientacja zawodowa rolników i członków ich rodzin przy wykorzystaniu środków z funduszy UE w perspektywie programowania 2014-2020*”.

reorientacja zawodowa rolników i domowników, którzy zamierzają podjąć działalność pozarolniczą. Dla zwiększenia efektywności podejmowanych działań, w ramach polityki spójności możliwe będą działania zapewniające profesjonalizację usług ośrodków doradztwa rolniczego. W zakresie wspierania zatrudnienia i mobilności pracowników (CT8) wsparcie na rzecz obszarów wiejskich w ramach polityki spójności będzie możliwe przez dotacje lub instrumenty zwrotne na rozpoczęcie działalności gospodarczej, czy doradztwo związane z rozpoczęciem i prowadzeniem działalności gospodarczej. Wszystkie te działania ukierunkowane są na aktywizację zawodową indywidualnych osób, w tym rolników i członków ich rodzin zainteresowanych odejściem z rolnictwa. Ponadto wspierane będą również kompleksowe projekty na rzecz obszarów ze specyficznymi problemami (np. PGR). W zakresie inwestowania w edukację (CT10) – wsparcie obszarów wiejskich z polityki spójności przede wszystkim dotyczyć będzie wyrównywania szans edukacyjnych oraz uzupełniających do tych działań inwestycji w rozwój infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej. Wspierany będzie również dostęp do edukacji przedszkolnej na obszarach wiejskich.

Obszarem komplementarności priorytetu 6 PROW i CT9 PS jest wsparcie rozwoju lokalnego w ramach RLKS. Zasady koordynacji wdrażania tego instrumentu zostały opisane w części UP poświęconej instrumentom rozwoju terytorialnego w sekcji 3.1 UP.

W zależności od funduszy uczestniczących w realizacji LSR z ramach RLKS, zapewniona zostanie koordynacja i komplementarność wsparcia pomiędzy poszczególnymi funduszami w zakresie ujętym w LSR. Wspólne zasady, na ile to tylko możliwe, zostaną opracowane dla wszystkich funduszy (z wyjątkiem FS).

Założenia systemu koordynacji zostały przedstawione w Umowie Partnerstwa.

Komplementarność z innymi instrumentami WPR

Zaprojektowane działania/Pakiety w ramach „Działania rolnośrodowiskowo-klimatycznego” oraz działania: „Rolnictwo ekologiczne”, „Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami (ONW)” i „Zalesianie i tworzenie terenów zalesionych” będą w pierwszej kolejności komplementarne (uzupełniające się) z poszczególnymi elementami nowego systemu płatności bezpośrednich, przyczyniając się łącznie do realizacji zdefiniowanych potrzeb, jak i szczegółowych celów unijnych.

Pakiet Ochrona gleb i wód ma komplementarny charakter do norm Dobrej Kultury Rolnej zgodnej z ochroną środowiska (GAEC) w zakresie stref buforowych oraz minimalnej pokrywy glebowej. Jest także działaniem równoważnym do jednej z praktyk zazielenienia, tj. dywersyfikacji upraw. Powyższe wymagania obowiązkowe określone w ramach systemu płatności bezpośrednich oraz praktyki ww. pakietu w komplementarny sposób przyczyniają się do ochrony gleb przed erozją wodną i wietrzną, przeciwdziałają utracie substancji organicznej w glebie oraz wpływają na ochronę wód przed zanieczyszczeniami.

Pakiet Rolnictwo zrównoważone jest działaniem komplementarnym do niektórych wymagań w ramach systemu płatności bezpośrednich, tj. normy GAEC dotyczącej utrzymania poziomu materii organicznej. Jest także działaniem równoważnym do jednej z praktyk zazielenienia, tj. dywersyfikacji upraw. Uzupełniający charakter tego działania do wymienionych wymagań

w ramach I filaru polega na wprowadzeniu obowiązku dotyczącego prawidłowego doboru i następstwa roślin w płodozmianie, co stanowi dopełnienie kwestii ochrony gleby, poprawy jej jakości oraz korzystnego wpływu na środowisko przyrodnicze.

Działanie Rolnictwo ekologiczne, stanowi dopełnienie podejmowanych w tym zakresie działań w I filarze, przewidzianych w zazielenieniu, w ramach którego gospodarstwa ekologiczne z definicji wypełniają warunki zazielenienia. Działania realizowane w ramach Rolnictwa Ekologicznego przyczyniają się do ochrony gleb i wód oraz wspierania sposobu gospodarowania o zrównoważonej produkcji roślinnej i zwierzęcej w obrębie gospodarstwa rolnego.

Pakiety Cenne siedliska i zagrożone gatunki ptaków na obszarach Natura 2000 oraz Cenne siedliska poza obszarami Natura 2000 mają komplementarny charakter w stosunku do wymagań w ramach I filaru, tj. obowiązku ochrony siedlisk położonych na obszarach Natura 2000 w ramach zasady wzajemnej zgodności oraz praktyki zazielenienia dotyczącej utrzymania trwałych użytków zielonych (TUZ), w zakresie ochrony cennych TUZ na obszarach Natura 2000 oraz ogólnego wymogu dotyczącego ochrony TUZ. Ww. działania, zarówno w ramach I jak i II filaru, w komplementarny sposób wpływają na ochronę cennych siedlisk przyrodniczych oraz ochronę różnorodności biologicznej.

Biorąc pod uwagę potrzebę zapewnienia trwałości rolnictwa na obszarach z ograniczeniami naturalnymi należy podkreślić uzupełniający się charakter (komplementarność) między płatnościami ONW a systemem wsparcia bezpośredniego. Obie płatności rozpatrywane łącznie przeciwdziałają zaniechaniu działalności rolniczej na tych obszarach.

Podobnie komplementarny (uzupełniający) charakter z płatnościami bezpośrednimi w ramach I filaru WPR ma działanie Zalesianie i tworzenie terenów zalesionych. Od 2015 r. obszary zalesione w ramach PROW 2007–2013 oraz PROW 2014–2020 będą mogły zostać objęte jednolitą płatnością obszarową o ile zapewniły rolnikowi prawo do płatności w 2008 r. w ramach systemu jednolitej płatności obszarowej. Działania informacyjno-promocyjne, których przeprowadzanie jest wspierane w ramach działania „Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych” nie kwalifikują się do wsparcia w ramach innych instrumentów finansowych UE, w szczególności na mocy rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) XXXX/20.. (z dnia... w sprawie działań informacyjnych i promocyjnych dotyczących produktów rolnych na rynku wewnętrznym i w państwach trzecich oraz na mocy rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającego wspólną organizację rynków produktów rolnych oraz uchylającego rozporządzenia Rady (EWG) nr 922/72, (EWG) nr 234/79, (WE) nr 1037/2001 i (WE) nr 1234/2007 (Dz. Urz. UE. L 347, z dnia 20 grudnia 2013 r., str. 671).

Organizacje producentów w sektorze owoców i warzyw, utworzone na podstawie przepisów rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającego wspólną organizację rynków produktów rolnych oraz uchylającego rozporządzenia Rady (EWG) nr 922/72, (EWG) nr 234/79, (WE) nr 1037/2001 i (WE) nr 1234/2007, nie mogą ubiegać się o wsparcie w ramach działania „Tworzenie grup i organizacji producentów”.

12.2 Komplementarność z innymi instrumentami finansowymi UE

Jednym z najważniejszych narzędzi realizujących cele SZRWRiR jest PROW 2014–2020.

Uzupełniająco wobec priorytetów, wyznaczonych dla rozwoju obszarów wiejskich, realizowane będą następujące programy UE:

Priorytet 1 – program: **Horyzont 2020** – badania podstawowe i stosowane, transfer wiedzy lub innowacje. Działania w zakresie: podniesienia jakości i wartości produktów rolniczych – wypracowania bardziej zrównoważonych i produktywnych systemów rolnictwa – w tym chowu zwierząt – i leśnictwa; sektora rolno-spożywczego – zapewnienia zdrowej i bezpiecznej żywności, wypracowania konkurencyjnych metod przetwarzania żywności wykorzystujących mniej zasobów i dodatków i generujących mniej produktów ubocznych, odpadów i gazów cieplarnianych; **Erasmus+** – mobilność edukacyjna osób młodych, studentów, praktykantów i uczniów w ramach kształcenia i szkolenia zawodowego; współpraca na rzecz innowacji i wymiany dobrych praktyk, na rzecz umiejętności sektorowych między organizatorami kształcenia i szkolenia a środowiskiem pracy.

Priorytet 2 – program: **COSME** – promocja przedsiębiorczości, rozwój i ułatwianie edukacji, szkolenia, wykształcanie umiejętności oraz postawy w dziedzinie przedsiębiorczości; mobilność nowych przedsiębiorców; wsparcie ramowych warunków konkurencyjności i trwałość MŚP, w tym w sektorze turystyki; nowe strategie rozwoju konkurencyjności i biznesu; **Horyzont 2020** – wsparcie MŚP działających w dowolnych sektorach w dziedzinie badań naukowych i innowacji.

Priorytet 3 – program: **COSME** – poprawa dostępu MŚP do rynku wewnętrznego, rynków unijnych i zewnętrznych; **LIFE** – rozwój i prezentacja innowacyjnych technologii, systemów, metod i instrumentów służących dostosowywaniu się do skutków zmiany klimatu; **Horyzont 2020** – badania podstawowe i stosowane, transfer wiedzy lub innowacje w zakresie rozwoju i oceny środków i strategii łagodzących zmianę klimatu i umożliwiających przystosowanie się do niej - badania, rozwój i demonstracja innowacyjnych technologii wychwytywania i składowania CO₂.

Priorytet 4 – program: **LIFE** - wdrażanie dyrektywy "ptasiej" i "siedliskowej"; wdrażanie i zarządzanie siecią Natura 2000; działania informacyjne i upowszechnianie wiedzy na temat ekosystemów i ich usług; **Horyzont 2020** – poszerzanie wiedzy na temat różnorodności biologicznej i funkcjonowania ekosystemów, ich interakcji z systemami społecznymi i roli w zakresie zrównoważenia gospodarki.

Priorytet 5 – program: **COSME** – propagowanie wśród przedsiębiorców wiedzy nt. gospodarki niskoemisyjnej, odpornej na zmiany klimatu, zasobo- i energooszczędnej; **Horyzont 2020** – badania, rozwój i demonstracja innowacyjnych OZE.

Priorytet 6 – program: **EFPNP** – wsparcie krajowych programów pomocy niefinansowej osobom najbardziej potrzebującym (np. osobom bezdomnym i dzieciom zagrożonym

ubóstwem); wsparcie środków towarzyszących, przyczyniających się do włączenia oraz rozpowszechnianie dobrych praktyk; **EaSI** – zwiększenie poziomu i dostępu do mikrofinansów dla osób w trudnej sytuacji skłonnych założyć lub rozwijać własne mikroprzedsiębiorstwo bądź mikroprzedsiębiorstw, w których zatrudnione są takie osoby; **Horyzont 2020** rozwój usług, koncepcji i polityk wspierających rozwój środków utrzymania na obszarach wiejskich; **EaSI**, oś PROGRESS – testowanie innowacji w ramach polityki społecznej i polityki rynku pracy oraz budowanie potencjału głównych podmiotów w zakresie opracowywania i realizowania eksperymentów polityki społecznej; tworzenie sieci kontaktów i współpracy między wyspecjalizowanymi instytucjami oraz innymi zainteresowanymi podmiotami, organami krajowymi, regionalnymi i lokalnymi oraz służbami zatrudnienia na szczeblu europejskim; promowanie dobrowolnej mobilności pracowników.

13 ROZWIĄZANIA DOTYCZĄCE WDRAŻANIA PROGRAMU

13.1 Wyznaczenie wszystkich istotnych instytucji oraz opis struktury zarządzania i kontroli

13.1.1 Wyznaczenie istotnych instytucji, o których mowa w art. 65 ust. 2 rozporządzenia EFRROW

Nazwa instytucji	Rodzaj instytucji	Kierujący instytucją	Adres e-mail
Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi	Instytucja Zarządzająca	Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi	sekretariat@minrol.gov.pl
Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa	Agencja Płatnicza	Prezes Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa	info@arimr.gov.pl
Generalny Inspektor Kontroli Skarbowej	Jednostka Certyfikująca	Generalny Inspektor Kontroli Skarbowej	Sekretariat.podsekrstanu8@mofnet.gov.pl

13.1.2 Opis struktury zarządzania i kontroli

Funkcję instytucji zarządzającej pełni minister właściwy do spraw rozwoju wsi na podstawie przepisów o realizacji Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014–2020 oraz o rozwoju lokalnym kierowanym przez społeczność. Zadania instytucji zarządzającej wykonywane są przy pomocy komórek organizacyjnych wyodrębnionych w tym celu w strukturze urzędu obsługującego ministra właściwego do spraw rozwoju wsi. Do zadań ministra jako instytucji zarządzającej należy zarządzanie Programem i wdrażanie go w efektywny, skuteczny i prawidłowy sposób, w szczególności: określenie kryteriów wyboru operacji w ramach wszystkich działań (z wyjątkiem kryteriów, do określenia których właściwe są LGD) i zapewnienie, że operacje są wybierane zgodnie z tymi kryteriami, monitorowanie realizacji Programu, sporządzanie rocznych sprawozdań z postępu wdrażania Programu, zagwarantowanie przeprowadzania ocen Programu.

Funkcję agencji płatniczej pełni Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) na podstawie uzyskanej akredytacji. Zadania związane z przyznaniem i cofaniem akredytacji wykonuje minister właściwy do spraw finansów publicznych na podstawie przepisów o uruchamianiu środków pochodzących z budżetu Unii Europejskiej

przeznaczonych na finansowanie wspólnej polityki rolnej. Minister Finansów sprawuje stały nadzór nad agencją płatniczą. Agencja płatnicza jest odpowiedzialna za zarządzanie wydatkami oraz ich kontrolę. Do zadań agencji płatniczej należy m.in. zarządzanie operacjami związanymi z interwencją publiczną, za które jest odpowiedzialna oraz zapewnienie kontroli tych operacji; na Agencji spoczywa ogólna odpowiedzialność w tym zakresie, dokonywanie płatności na rzecz beneficjentów, sporządzanie rocznych sprawozdań finansowych dotyczących wydatków, poświadczenia dotyczącego zarządzania w odniesieniu do kompletności, rzetelności i prawdziwości sprawozdań rocznych, prawidłowości funkcjonowania systemów kontroli wewnętrznej, legalności i prawidłowości transakcji; sporządzanie rocznych streszczeń końcowych sprawozdań z audytu i przeprowadzonych kontroli; sporządzanie deklaracji wydatków.

Funkcję jednostki certyfikującej pełni Generalny Inspektor Kontroli Skarbowej (GIKS). Funkcję Generalnego inspektora Kontroli Skarbowej pełni sekretarz albo podsekretarz stanu w Ministerstwie Finansów. Generalny Inspektor Kontroli Skarbowej wykonuje swoje zadania za pośrednictwem Departamentu Ochrony Interesów Finansowych UE Ministerstwa Finansów oraz 16 urzędów kontroli skarbowej. W urzędach kontroli skarbowej zostały utworzone wyodrębnione komórki organizacyjne odpowiedzialne za audyt środków pochodzących z Unii Europejskiej. Jednostka Certyfikująca dba o to, aby czynności audytowe uwzględniały uznane w skali międzynarodowej standardy audytu. Jednostka Certyfikująca jest operacyjnie niezależna od agencji płatniczej, jednostki koordynującej, jak również od organu, który akredytuje agencję płatniczą.

Audyt realizowany przez jednostkę certyfikującą obejmuje sprawdzenie: skuteczności funkcjonowania systemów zarządzania i kontroli, prawidłowości rachunków, prawidłowości i zgodności z prawem wydatków, wywiązywania się z warunków finansowania pomocy. Audyt jest przeprowadzany w instytucji zarządzającej, instytucjach wdrażających, agencji płatniczej oraz podmiotach i jednostkach organizacyjnych wydatkujących, przekazujących i otrzymujących środki EFRROW.

W celu zapewnienia sprawnego wdrażania Programu, instytucja zarządzająca i agencja płatnicza mogą delegować przypisane im zadania. W przypadku delegowania zadań instytucja zarządzająca oraz agencja płatnicza zachowują pełną odpowiedzialność za skuteczność i prawidłowość zarządzania i wykonywania tych zadań.

Działania Programu wdrażane będą przez ARiMR, Agencję Rynku Rolnego (ARR), samorządy województw (SW), podmiot wybrany na zasadzie wyboru najkorzystniejszej oferty, z uwzględnieniem przepisów o zamówieniach publicznych..

Działania Programu wdrażają, odpowiednio:

- ARR – w przypadku działań „Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych” oraz „Współpraca”;
- podmiot wybrany na zasadzie wyboru najkorzystniejszej oferty, z uwzględnieniem przepisów o zamówieniach publicznych - w przypadku działań „Transfer wiedzy i działalność informacyjna” oraz „Usługi doradcze, usługi z zakresu zarządzania gospodarstwem rolnym i usługi z zakresu zastępstw”;

- SW – w przypadku działań: „Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich”, „LEADER” oraz poddziałania „Scalanie gruntów”;
- ARiMR – w przypadku pozostałych działań Programu.

Zadania związane z wdrażaniem pomocy technicznej, w tym dotyczące przyznawania tej pomocy, wykonuje ARiMR. W przypadku, gdy o przyznanie pomocy technicznej ubiega się ARiMR, pomoc tę przyznaje minister właściwy do spraw rozwoju wsi.

Do zadań związanych z wdrażaniem działań należą w szczególności zadania związane z przyjmowaniem wniosków o przyznanie pomocy i wniosków o płatność oraz przeprowadzaniem kontroli administracyjnej tych wniosków.

13.2 Zasady dotyczące rozpatrywania i rozstrzygnięcia skarg

Zgodnie z powszechnie obowiązującymi przepisami Działu VIII Kodeksu postępowania administracyjnego, każdy ma prawo składania skarg do organów państwowych, organów jednostek samorządu terytorialnego, organów samorządowych jednostek organizacyjnych. Organy te rozpatrują skargi w ramach swojej właściwości. Skargi składa się do organów właściwych do ich rozpatrzenia.

Właściwym do rozpatrzenia skargi dotyczącej zadań lub działalności Prezesa ARiMR oraz Prezesa ARR jest Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi, a skargi dotyczącej zadań lub działalności samorządu województwa – sejmik województwa.

Organ właściwy do rozpatrzenia skargi może ją przekazać do załatwienia organowi niższego stopnia, o ile skarga nie zawiera zarzutów dotyczących działalności tego organu.

Skargę na pracownika można przekazać do załatwienia również jego przełożonemu służbowemu, z obowiązkiem zawiadomienia organu właściwego do rozpatrzenia skargi o sposobie jej załatwienia.

O przekazaniu skargi zawiadamia się równocześnie skarżącego.

Organ właściwy do załatwienia skargi powinien załatwić skargę bez zbędnej zwłoki, nie później jednak niż w ciągu miesiąca.

O sposobie załatwienia skargi zawiadamia się skarżącego.

Niezależnie od powyższego w ramach działań i poddziałania Programu, w których pomoc przyznaje się w drodze decyzji administracyjnej, wnioskodawcy przysługuje prawo wniesienia odwołania do organu wyższego stopnia. Organem tym jest w przypadku decyzji wydanych przez kierownika biura powiatowego ARiMR – dyrektor oddziału regionalnego ARiMR, a w przypadku decyzji wydanych przez dyrektora oddziału regionalnego ARiMR oraz dyrektora oddziału terenowego ARR – odpowiednio Prezes ARiMR oraz Prezes ARR. Natomiast w stosunku do Prezesa ARiMR oraz Prezesa ARR organem wyższego stopnia w postępowaniu administracyjnym jest Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Ponadto wnioskodawcy przysługuje prawo zaskarżenia decyzji do sądu administracyjnego.

Natomiast w ramach działań i poddziałań Programu, w których pomoc jest przyznawana na podstawie umowy, w przypadku odmowy przyznania tej pomocy, wnioskodawcy przysługuje prawo wezwania podmiotu wdrażającego do usunięcia naruszenia prawa a następnie do wniesienia skargi do sądu administracyjnego.

13.3 Przewidywany skład Komitetu Monitorującego

Komitet Monitorujący Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 powołany zostanie przez instytucję zarządzającą. Komitet będzie działał na podstawie zarządzenia o jego powołaniu i przyjętego regulaminu, w których szczegółowo zostaną określone zadania, skład oraz sposób wyboru jego członków, zapewniający partnerstwo z właściwymi instytucjami regionalnymi i lokalnymi.

Dla zapewnienia reprezentatywności szerokiego grona interesariuszy, w skład Komitetu Monitorującego wejdą przedstawiciele strony rządowej, samorządowej, organizacji pozarządowych oraz partnerów społecznych i gospodarczych oraz środowisk naukowych, w szczególności:

- instytucji zarządzającej;
- ministrów, których zakres działania ma związek z realizowanymi działaniami PROW 2014–2020;
- samorządu terytorialnego;
- terenowej administracji rządowej;

partnerów społecznych i gospodarczych, w tym organizacji rolniczych, pozarządowych organizacji związanych z ochroną środowiska oraz organizacji działających na rzecz wyrównywania szans, włączenia społecznego, równouprawnienia płci i niedyskryminacji.

W pracach Komitetu uczestniczyć będą ponadto przedstawiciele podmiotów wdrażających, Komisji Europejskiej oraz środowisk naukowych.

Zadania Komitetu określają przepisy UE tj.: Rozporządzenie Ramowe i Rozporządzenie EFRROW, zgodnie z którymi Komitet Monitorujący zostanie powołany przez instytucję zarządzającą w celu zapewnienia monitorowania jakości realizacji programu. Do zadań Komitetu należeć będzie w szczególności: dokonywanie przeglądu wdrażania programu i postępów w realizacji założonych celów, konsultowanie wszelkich zmian programu zaproponowanych przez instytucję zarządzającą oraz przedstawianie uwag dotyczących wdrażania i ewaluacji programu. Komitet będzie dokonywał przeglądu programu, w szczególności poprzez konsultowanie kryteriów wyboru finansowanych operacji oraz zatwierdzanie rocznych sprawozdań przed ich wysłaniem do Komisji Europejskiej.

13.4 Mechanizmy w zakresie rozpowszechniania informacji

Zgodnie art. 66 ust.1, lit. c rozporządzenia EFRROW, instytucja zarządzająca zapewnia reklamę i promocję programu, w tym z wykorzystaniem krajowej sieci obszarów wiejskich. Realizuje to zadanie poprzez informowanie potencjalnych beneficjentów, organizacji zawodowych, partnerów gospodarczych i społecznych, podmiotów zaangażowanych we wspieranie równości kobiet i mężczyzn oraz organizacji pozarządowych (w tym organizacji zajmujących się kwestiami środowiska naturalnego), o możliwościach oferowanych przez program i zasadach oraz trybie udzielania pomocy finansowej w ramach programu, w tym o terminach naborów wniosków w ramach poszczególnych instrumentów PROW 2014–2020, a także poprzez informowanie beneficjentów o wysokości wkładu Unii i ogółu społeczeństwa o roli odgrywanej przez Unię w programie. Cel ten będzie realizowany poprzez Strategię komunikacyjną obejmującą elementy określone w akcie wdrożeniowym Komisji oraz Plan komunikacyjny, stanowiący element Planu Działania Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich.

Elementy Planu Komunikacyjnego

Upowszechnianie wiedzy na temat Programu, zasad jego wdrażania oraz wkładu Wspólnoty w realizację Programu.

Upowszechnianie odbywa się poprzez następujące formy komunikacji:

- szkolenia, konferencje i seminaria,
- publikacja materiałów informacyjnych,
- publikacja aktualnych informacji i dokumentów dotyczących Programu na stronach internetowych,
- wykorzystanie narzędzi, elektronicznych i internetowych do przekazywania aktualnych informacji,
- punkty informacyjne,
- szkolenia dla pracowników punktów informacyjnych.

Zapewnienie odpowiedniej wizualizacji Programu

Celem jest zwiększenie świadomości społeczeństwa na temat jego realizacji i wkładu Wspólnoty oraz rozpowszechnienie wizualnej marki Programu. Odbiorcami projektów komunikacyjnych są: ogół społeczeństwa, środki masowego przekazu, partnerzy społeczni i gospodarczy, organizacje i instytucje pozarządowe, związki, stowarzyszenia i instytucje działające bezpośrednio i pośrednio w sektorach rolnym i obszarów wiejskich, centra informacji europejskiej, Przedstawicielstwo Komisji Europejskiej w Polsce.

Informowanie społeczeństwa o Programie, rezultatach jego realizacji oraz o wkładzie Wspólnoty w realizację Programu

Upowszechnianie odbywa się poprzez następujące formy komunikacji:

- współpracę ze środkami masowego przekazu,
- publikowanie materiałów informacyjnych w prasie, kampanie reklamowe horyzontalne w radio i telewizji,

- realizację konkursów wiedzy o PROW 2014–2020 i polityce rozwoju obszarów wiejskich,
- opracowywanie audycji i programów edukacyjnych rozpowszechniających wiedzę na temat Programu i jego Realizacji,
- prowadzenie stałych działań informacyjnych na stronach MRiRW, stronach Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju (MIR) poświęconych Funduszom Europejskim oraz na portalu KSOW,
- udział w kampaniach informacyjno-promocyjnych organizowanych przez MIR.

Zapewnienie informacji o nowym okresie programowania 2021-2027 dla potencjalnych beneficjentów i ogółu społeczeństwa.

Konsultacje społeczne programu rozwoju obszarów wiejskich na lata 2021-2027 rozpoczną się przed zatwierdzeniem nowego Programu, dlatego niezbędne jest finansowanie tego rodzaju wydatków w oparciu o PROW 2014 – 2020. Organizowane będą konferencje, spotkania informacyjne, prace grup roboczych oraz interaktywne konsultacje on–line wykorzystujące dostępne narzędzia informatyczne i telefonii mobilnej.

Sposób realizacji działań informacyjno-promocyjnych PROW 2014–2020

Instytucja zarządzająca opracowuje strategię komunikacji PROW 2014 – 2020. Strategia jest przedkładana do informacji Komitetowi Monitorującemu i Grupie roboczej ds. KSOW. Na podstawie strategii przygotowywany jest we współpracy z jednostką centralną KSOW Plan Komunikacyjny stanowiący integralną część Planu Działania oraz roczne plany komunikacyjne IZ i podmiotów, którym delegowano zadania IZ. Plan Komunikacyjny jest opiniowany, jako element Planu Działania KSOW, przez Grupę Roboczą ds. KSOW.

Upowszechnianie wiedzy i informacji o warunkach i trybie przyznawania pomocy w ramach PROW 2014–2020, realizowane jest przez instytucję zarządzającą i podmioty, którym delegowano zadania IZ.

Zadania z zakresu informowania o rezultatach programu dla ogółu społeczeństwa, w tym upowszechnianie dobrych praktyk są realizowane przez Krajową Sieć Obszarów Wiejskich zgodnie z zasadami przyjętymi dla realizacji działań w ramach Planu Działania.

Działania informacyjno – promocyjne dotyczące nowej perspektywy 2021-2027 prowadzone są w ramach KSOW. Konsultacje nowego programu realizowane są przez IZ.

13.5 Opis mechanizmów zapewniających spójność w odniesieniu do Lokalnych Strategii Rozwoju wdrażanych w ramach działania „LEADER”, przedsięwzięć przewidzianych w ramach działania Współpraca, Podstawowe usługi..., i innych funduszy EFSI.

Mechanizmy koordynacji pomiędzy wsparciem w ramach działania „LEADER” a wsparciem w ramach działań „Współpraca” i „Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich” zawarte są w opisie działania „LEADER”, zaś mechanizmy koordynacji pomiędzy

działaniem „LEADER” a wsparciem w ramach innych funduszy EFSI zawarte są w Umowie Partnerstwa.

13.6 Działania zmierzające do zmniejszenia obciążeń administracyjnych dla beneficjentów

Przepisy rozporządzenia w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), zakładają konieczność zapewnienia przez państwo członkowskie weryfikowalności i kontroli wszystkich środków rozwoju obszarów wiejskich, jakie mają zamiar wdrażać. Zdecydowana większość obowiązków nałożonych na beneficjentów wynika z przepisów prawa unijnego lub jest ich konsekwencją, ewentualny obszar do zmniejszenia obciążeń administracyjnych stanowią regulacje prawa krajowego czy też postanowienia umów o przyznanie pomocy. Przy konstruowaniu Programu oraz przepisów krajowych brany będzie zatem pod uwagę postulat zmniejszenia obciążeń administracyjnych dla beneficjentów, bez uszczerbku w zakresie naruszania przepisów czy też jakości projektów. Należy mieć na uwadze, że zmniejszenie barier administracyjnych dla beneficjentów może oznaczać jednocześnie zwiększenie obciążeń dla instytucji odpowiedzialnych za realizację działania i wypłatę środków, co jednocześnie będzie się wiązało z koniecznością wzmocnienia administracyjnego tych instytucji. W trakcie realizacji Programu planuje się dokonanie oceny obciążeń administracyjnych nałożonych na beneficjentów i w razie konieczności podjęcie działań mających na celu dalszą ich redukcję.

Działania mające na celu redukcję obciążeń będą podejmowane również w wyniku zidentyfikowania w trakcie realizacji Programu obszarów problemowych, w wyniku rekomendacji innych podmiotów zewnętrznych np.: Komitetu Monitorującego PROW 2014–2020 czy sygnałów pojawiających się od potencjalnych beneficjentów.

Mając zatem na uwadze wymóg redukcji obciążeń administracyjnych, poniżej zostały przedstawione planowane uproszczenia dla beneficjentów. Uproszczenia dla beneficjentów zostaną odzwierciedlone w Programie, przepisach ustawowych, przepisach rozporządzeń, instrukcji dla beneficjentów czy wytycznych Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Wdrożenie części planowanych redukcji administracyjnych najprawdopodobniej będzie miało miejsce z chwilą uruchomienia poszczególnych działań, w pozostałych przypadkach termin wdrożenia jest uzależniony m.in. od zakresu i terminu zmian legislacyjnych, terminu uruchomienia niezbędnej infrastruktury teleinformatycznej umożliwiającej wymianę informacji, czy też uzyskania dostępu do publicznych baz danych. W związku z powyższym, należy przyjąć, że część rozwiązań będzie funkcjonować od momentu uruchomienia działania, a niektóre w miarę możliwości będą wdrażane sukcesywnie w trakcie realizacji Programu.

Przy konstruowaniu Programu, w miarę możliwości, uwzględniane będą poniższe kwestie.

- Informatyzacja państwa i wprowadzenie możliwości elektronicznej wymiany informacji pomiędzy beneficjentami a podmiotami odpowiedzialnymi za wdrażanie oraz zapewnienie elektronicznej korespondencji pomiędzy poszczególnymi podmiotami zaangażowanymi w realizację Programu.

- Możliwość składania wniosków za pomocą formularza umieszczonego na stronie internetowej.
- Zminimalizowanie liczby załączników do wniosku poprzez weryfikację informacji przy pomocy narzędzi elektronicznych/internetowych; rezygnacja z wymogu przedstawiania zaświadczeń na rzecz składania oświadczeń, rezygnacja z obowiązku złożenia ważnych certyfikatów, pod warunkiem, iż możliwa będzie weryfikacja wymaganych informacji w udostępnionych przez inne podmioty bazach danych (np. dane zawarte w Krajowym Rejestrze Sądowym, Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej – CEiDG, informacje udostępnione przez Kasę Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Urząd Skarbowy, informacje zawarte w rejestrze prowadzonym przez marszałków województw w zakresie zarejestrowanych grup producentów rolnych).
- Uproszczenie dokumentacji związanej z wnioskowaniem o przyznanie pomocy, w tym ograniczenie do niezbędnego minimum wymaganych dokumentów.
- Wprowadzenie jednego wspólnego wniosku, obejmującego oprócz płatności bezpośrednich, płatności dla obszarów ONW, płatności rolnośrodowiskowych, również płatności w ramach zalesień. Wniosek kontynuacyjny, który jednocześnie powszechnie byłby dostępny w wersji elektronicznej.
- Ograniczenie obowiązku składania ankiety monitorującej (we wszystkich przypadkach, gdzie jest to możliwe, pozyskiwanie danych dotyczących realizacji wskaźników na etapie zakończenia operacji – wraz z wnioskiem o płatność końcową, w przypadku jeżeli zastosowanie ankiety będzie wskazane, proponuje się ograniczenie ich liczby – jedna ankieta zamiast kilku składanych cyklicznie).
- Zredukowanie liczby podmiotów „wdrażających” działania skierowane do beneficjentów z obszaru LSR.
- Wdrożenie koncepcji tzw. „operacji parasolowej”, dzięki której dotychczasowi beneficjenci pomocy udzielanej na realizację projektów o małym budżecie, poza koniecznością poddania się ewentualnej kontroli ze strony podmiotu wdrażającego, nie będą mieć z nim styczności, wszelkie formalności załatwiają bezpośrednio w LGD.
- Wykorzystanie możliwości udzielania pomocy w formach ryczałtowych (w tym standardowych kosztów jednostkowych, płatności ryczałtowych, stopy ryczałtowej).
- Wprowadzenie możliwości korzystania z systemu zaliczkowego.
- Wprowadzenie możliwości realizacji projektu w systemie „zaprojektuj i wybuduj”.
- Wprowadzenie jasnego i wiążącego harmonogramu naborów już na początku nowego okresu programowania.

13.7 Pomoc techniczna

Podstawa prawna

Art. 59 rozporządzenia ramowego

Art. 51 ust. 2 rozporządzenia EFRROW

Cele

- Zapewnienie odpowiedniego wsparcia dla instytucji odpowiedzialnych za przygotowanie, zarządzanie, monitorowanie, ocenę, informację i komunikację, tworzenie sieci, rozpatrywanie skarg oraz kontrolę i audyt;
- Zapewnienie realizacji zadań objętych zakresem Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich, w tym sieci na rzecz innowacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich, wdrożenie sprawnego i efektywnego systemu informacji i promocji PROW 2014–2020 oraz zapewnienie wspierania działań mających na celu wzmocnienie potencjału, odpowiednich partnerów, zgodnie z art. 5, ust. 3 lit d rozporządzenia ramowego, w celu wspierania wymiany najlepszych praktyk pomiędzy takimi partnerami;
- Zapewnienie zmniejszenia obciążenia administracyjnego dla beneficjentów, w tym działań takich jak systemy elektronicznej wymiany danych oraz wzmocnienie potencjału organów państwa członkowskiego i beneficjentów w zakresie zarządzania i wykorzystania funduszy;
- Zapewnienie finansowania kosztów związanych z pracami przygotowawczymi na potrzeby wytyczenia obszarów z ograniczeniami naturalnymi;
- Zapewnienie finansowania działań dotyczących poprzedzającego oraz kolejnego okresu programowania – zgodnie z art. 59 rozporządzenia ramowego.

Opis

W ramach Pomocy technicznej realizowane będą dwa schematy:

Schemat I: Wzmocnienie systemu wdrażania Programu

Celem tego schematu jest stworzenie optymalnych warunków dla zapewnienia efektywnej i skutecznej realizacji działań w ramach Programu. Osiągnięcie tego celu możliwe będzie poprzez odpowiednie wsparcie instytucji zaangażowanych w realizację działań objętych Programem, w tym w przygotowanie, zarządzanie, monitorowanie, ocenę, rozpatrywanie skarg oraz kontrolę i audyt.

Ponadto, środki pomocy technicznej mogą być kierowane na finansowanie działań na rzecz zmniejszenia obciążenia administracyjnego dla beneficjentów (w tym działań takich jak systemy elektronicznej wymiany danych oraz działań mających na celu wzmocnienie potencjału organów państwa członkowskiego i beneficjentów w zakresie zarządzania

i wykorzystania EFRROW) oraz na finansowanie kosztów związanych z pracami przygotowawczymi na potrzeby wytyczenia obszarów z ograniczeniami naturalnymi.

Powyższe kategorie działań, które dotyczą poprzedzającego oraz kolejnego okresu programowania również mogą być finansowane ze środków pomocy technicznej.

Schemat II: Wsparcie funkcjonowania krajowej sieci obszarów wiejskich oraz realizacja działań informacyjno-promocyjnych PROW 2014–2020

Celem Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich jest zwiększenie udziału zainteresowanych stron we wdrażaniu rozwoju obszarów wiejskich, podniesienie jakości realizacji programu rozwoju obszarów wiejskich, informowanie społeczeństwa i potencjalnych beneficjentów o polityce rozwoju obszarów wiejskich i wsparciu finansowym oraz promowanie innowacji w produkcji żywności na obszarach wiejskich i w leśnictwie. Celem niniejszego schematu jest natomiast zapewnienie finansowania działań wynikających z realizacji KSOW oraz zapewnienie odpowiedniego wsparcia dla struktur niezbędnych do obsługi tych działań.

Ponadto, niniejszy schemat służy finansowaniu sprawnego i efektywnego systemu informacji i promocji Programu w celu zapewnienia informacji w szczególności na temat jego realizacji, warunków i trybu przyznawania pomocy w ramach Programu oraz o wkładzie Wspólnoty w jego realizację.

Powyższe kategorie działań, które dotyczą poprzedzającego oraz kolejnego okresu programowania również mogą być finansowane ze środków pomocy technicznej.

Zapewnienie efektywności wydatkowania pomocy technicznej

W celu zapewnienia efektywnego wydatkowania środków obu schematów pomocy technicznej wprowadzony zostanie plan działania pomocy technicznej. Będzie on przygotowywany przez beneficjentów corocznie i weryfikowany przez instytucję zarządzającą. Plan działania będzie odnosił się w szczególności do obszaru zasobów ludzkich zaangażowanych we wdrażanie Programu oraz działań szkoleniowych i edukacyjnych skierowanych na indywidualne potrzeby poszczególnych instytucji (obejmujące najbardziej skomplikowane procesy wdrożeniowe, dotyczące wykrywania i zwalczania oszustw oraz nadużyć, zapobiegania i wykrywania korupcji, obciążone potencjalnym ryzykiem nieprawidłowości). Efektywnemu wydatkowaniu środków pomocy technicznej służyć będzie również monitoring potencjału instytucjonalnego instytucji wdrażających, który będzie polegał na badaniu zdolności administracyjnych, efektywności oraz zorientowania na rezultaty poszczególnych instytucji wdrażających.

Koszty kwalifikowalne

Kwalifikowalne będą wydatki poniesione od dnia 1 stycznia 2014 r.

Wydatek można uznać za kwalifikowalny jeżeli:

- jest niezbędny dla realizacji projektu;
- jest racjonalny;
- jest rzetelnie udokumentowany i możliwy do zweryfikowania;

- jest spójny z obowiązującymi przepisami;
- jest ujęty na liście kosztów kwalifikowalnych.

Szczegółowe zasady dotyczące kwalifikowalności wydatków określone zostaną w odrębnym dokumencie.

Beneficjenci

- Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi;
- Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa;
- Ministerstwo Finansów;
- Podmioty, którym zostaną delegowane zadania instytucji zarządzającej i agencji płatniczej;
- Podmioty zaangażowane w działania związane z utworzeniem i utrzymaniem, zarządzaniem i obsługą Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich, w tym podmioty odpowiedzialne za zapewnienie rozpowszechniania informacji na temat Programu;
- Prezes Urzędu Zamówień Publicznych;
- Prezes Urzędu Komunikacji Elektronicznej.

Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru

A - kryteria dostępu

- projekt jest zgodny z celami Pomocy technicznej;
- projekt obejmuje koszty kwalifikowalne;
- okres realizacji projektu jest zgodny z okresem realizacji PROW 2014–2020- przewiduje się możliwość skrócenia okresu realizacji z powodu konieczności rozliczenia środków Unii Europejskiej.

B – kryteria wyboru

Pomoc techniczna przewidziana jest jako wsparcie określonych beneficjentów, udzielane w zależności od istniejących i zgłoszonych potrzeb.

System wdrożenia

Podmiot uprawniony do ubiegania się o wsparcie w ramach pomocy technicznej składa wnioski o przyznanie pomocy wraz z załącznikami do ARiMR. Wnioski są weryfikowane pod względem formalnym oraz merytorycznym. ARiMR podpisuje umowy z wnioskodawcami, których wnioski zostały pozytywnie zweryfikowane.

W przypadku, gdy wnioskodawcą jest ARiMR, pomoc techniczną przyznaje minister właściwy do spraw rozwoju wsi.

Jeżeli jest to wymagane wnioskodawca realizuje projekt przeprowadzając przetarg na wyłonienie wykonawcy. Po zakończeniu realizacji etapu/całego przedsięwzięcia, wnioskodawca składa stosowny wniosek o płatność do ARiMR. ARiMR przeprowadza

weryfikację wniosku pod względem formalnym i zgodności z zapisami umowy. Po dokonaniu weryfikacji ARiMR dokonuje płatności.

Rodzaj wsparcia

Pomoc będzie udzielana na zasadzie zwrotu poniesionych kosztów. Projekty mogą być realizowane w kilku etapach.

Kwota i wielkość wsparcia

Poziom pomocy udzielanej beneficjentowi może wynosić maksymalnie 100% wysokości kosztów kwalifikowalnych.

14 DZIAŁANIA PODEJMOWANE W CELU ZAANGAŻOWANIA PARTNERÓW

14.1 Lista działań podjętych w celu zaangażowania partnerów

Proces konsultacji Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 prowadzony był równolegle z pracami nad przygotowaniem Programu w ramach trzech etapów:

Etap I - konsultacje Wstępnego zarysu PROW 2014–2020,

Etap II - konsultacje I projektu PROW 2014–2020,

Etap III – konsultacje projektu PROW 2014–2020.

Konsultacje były prowadzone w trybie on-line za pośrednictwem stron internetowych MRiRW (www.minrol.gov.pl) i Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich (www.ksow.gov.pl).

Umożliwiło to szerokiemu gronu interesariuszy udział w opiniowaniu Programu

Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi zarządzeniem z dnia 8 kwietnia 2013r., powołał organ opiniodawczo-doradczy, tj. Zespół - Grupę roboczą wspierającą prace nad przygotowaniem Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020. Określony w zarządzeniu skład Zespołu - Grupy roboczej odpowiada zakresowi interesariuszy wskazanemu w uchwale nr 1/2013 Międzyresortowego Zespołu do spraw Programowania i Wdrażania Funduszy Strukturalnych i Funduszu Spójności Unii Europejskiej, uwzględniając przedstawicieli strony rządowej oraz samorządowej, a także szerokie grono partnerów społecznych działających w obszarze objętym przygotowywanym programem operacyjnym, jak również przedstawicieli środowisk naukowych i służb doradczych.

Do zadań Zespołu - Grupy należało w szczególności:

- opiniowanie, analizowanie i omawianie sposobu ukierunkowania i koordynacji poszczególnych instrumentów wsparcia;
- opiniowanie, analizowanie i omawianie wniosków płynących z dokumentów związanych z przeprowadzaniem ewaluacji ex-ante i oceny oddziaływania na środowisko Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020;
- monitorowanie postępów w wypełnianiu warunkowości ex-ante istotnych dla przygotowania i realizacji Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020.

Zgodnie z ww. zarządzeniem powołano również 5 podgrup tematycznych, które wspomagały pracę Zespołu - Grupy. Celem utworzonych podgrup było wypracowanie szczegółowych propozycji i rekomendacji odnośnie kształtu PROW 2014–2020:

- podgrupa 1: ds. ułatwiania transferu wiedzy w rolnictwie,

- podgrupa 2: ds. poprawy konkurencyjności i zwiększenia rentowności gospodarstw rolnych oraz poprawy organizacji łańcucha żywnościowego i promowania zarządzania ryzykiem w rolnictwie,
- podgrupa 3: ds. odtwarzania, ochrony i wzmacniania ekosystemów zależnych od rolnictwa i leśnictwa oraz wspierania efektywnego gospodarowania zasobami i przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną i odporną na zmianę klimatu w sektorach rolnym, spożywczym i leśnym,
- podgrupa 4: ds. zwiększenia włączenia społecznego, ograniczania ubóstwa i promowania rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich,
- podgrupa 5: ds. pomocy technicznej.

Konsultacje wstępnych założeń do PROW 2014–2020 oraz działania informacyjne, dotyczące nowego okresu programowania rozpoczęły się we wrześniu 2012r. W ramach organizowanych przez zewnętrznych partnerów spotkań oraz seminariów informacyjnych i szkoleń w zakresie PROW 2007–2013, przekazywane były informacje na temat prowadzonych wstępnych prac nad przygotowaniem programu, projektów rozporządzeń UE dotyczących PROW 2014–2020 oraz prowadzonych badawczych prac eksperckich w zakresie przygotowania programu. Informacje te były prezentowane, m.in. na seminariach i konferencjach dla samorządów województw, członków grup producentów rolnych, przedstawicieli ośrodków doradztwa rolniczego, izb rolniczych. Dodatkowo w listopadzie i grudniu 2012r. w 16 województwach zorganizowano konferencje regionalne, na których prezentowane były efekty wdrażania PROW 2007–2013 oraz informacje na temat nowego okresu programowania 2014–2020. W konferencjach tych uczestniczyli rolnicy, producenci rolni, przedstawiciele regionalnych branżowych organizacji i stowarzyszeń rolniczych oraz przedstawiciele samorządów gminnych, powiatowych i wojewódzkich.

Działania podejmowane w celu zaangażowania partnerów	Przedmiot konsultacji	Podsumowanie rezultatów
I etap konsultacji publicznych		
<p>Konsultacje on line – od 24 kwietnia do 30 czerwca 2013 r. Zaproszenia do udziału w konsultacjach w ramach I etapu przekazywane były w formie komunikatów publikowanych na stronie internetowej MRiRW i KSOW.</p> <p>W okresie od kwietnia do lipca 2013r.odbyło się 14 posiedzeń Zespołu–Grupy Roboczej wspierającej prace nad przygotowaniem Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 oraz pięciu podgrup tematycznych, działających w ramach Zespołu–Grupy.</p> <p>Ponadto założenia PROW 2014–2020 były prezentowane na posiedzeniu Komitetu Monitorującego PROW 2007 – 2013 oraz Grupy Roboczej ds. KSOW.</p> <p>Dodatkowo przedstawiciele MRiRW uczestniczyli w 40 spotkaniach , w trakcie których były zgłaszane postulaty i komentarze do Wstępnego zarysu PROW 2014–2020.</p>	<p>Przedmiotem konsultacji w toku I etapu konsultacji był Wstępny Zarys PROW 2014–2020. Dokument obejmował przegląd priorytetów Programu oraz wstępne opisy działań.</p> <p>W trakcie prac Zespołu - Grupy Roboczej i grup tematycznych omawiana była analiza SWOT oraz wypracowywano szczegółowe rozwiązania dla poszczególnych działań Programu.</p>	<p>Łącznie w ramach I etapu konsultacji zebrano prawie 200 pism z postulatami i uwagami. Główne uwagi zgłoszone podczas pierwszego etapu konsultacji dotyczyły m.in. rozszerzenia katalogu beneficjentów, wskazywano także na potrzebę objęcia wsparciem sektorów produkcji zwierzęcej (w tym prosiąt), produkcji mięsa (w tym wołowego), produkcji mleka, produkcji roślinnej i rolnictwa ekologicznego. Samorządy województw oraz samorządy gmin i powiatów postulowały natomiast o włączenie do programu działań z zakresu gospodarki wodno - ściekowej na terenach wiejskich oraz uwzględnienie budowy i modernizacji dróg lokalnych.</p> <p>Zespół - Grupa Robocza wspierająca prace nad przygotowaniem programu rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014–2020 wypracowała propozycje rozwiązań do poszczególnych działań.</p>

II etap konsultacji publicznych

<p>Konsultacje on line – od 26 lipca do 15 września 2013 r. Zaproszenia do udziału w konsultacjach w ramach II etapu przekazywane były w formie komunikatów publikowanych na stronie internetowej MRiRW i KSOW oraz rozesłane pismem do wszystkich partnerów społeczno-gospodarczych i instytucjonalnych, administracji rządowej i samorządowej.</p> <p>W okresie od sierpnia do września 2013r.odbyło się 8 posiedzeń Zespołu–Grupy Roboczej wspierającej prace nad przygotowaniem Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 oraz pięciu podgrup tematycznych, działających w ramach Zespołu–Grupy.</p> <p>W dniu 26 września 2013 r. odbyła się konferencja podsumowująca II etap konsultacji, w której uczestniczyli partnerzy – społeczno-gospodarczy, instytucjonalni, przedstawiciele administracji rządowej i samorządowej, służby doradztwa oraz izby rolnicze.</p> <p>Dodatkowo przedstawiciele MRiRW uczestniczyli w 70 spotkaniach , w trakcie których były zgłaszane postulaty i komentarze</p>	<p>Przedmiotem konsultacji w trakcie II etapu konsultacji był I projekt Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014–2020 opracowany w oparciu postulatory i uwagi zgłaszane w trakcie konsultacji publicznych oraz o wyniki prac Zespołu-Grupy Roboczej. I Projekt Programu Dokument obejmował analizę SWOT, opis priorytetów i działań, opis systemu instytucjonalnego, zestawienie wskaźników monitorowania celów szczegółowych oraz opis planu komunikacyjnego i Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich.</p>	<p>Łącznie w toku II etapu konsultacji zebrano blisko 600 pisemnych postulatów opinii i uwag. Podstawowe postulaty zgłoszone w trakcie II etapu konsultacji dotyczyły potrzeby określenia wysokości budżetu PROW 2014–2020 i jego struktury (wysokości środków przeznaczonych na realizację poszczególnych działań). Postulowano również o określenie budżetów dla samorządów województw na zadania realizowane przez nie w ramach Programu. Ponownie wiele samorządów terytorialnych postulowało rozszerzenie zakresu PROW 2014 – 2020 o inwestycje w zakresie infrastruktury technicznej wsi, zwłaszcza wodociągi i kanalizację. Część postulatów dotyczyła warunków i trybu przyznawania pomocy w ramach poszczególnych działań, w tym kwestii ukierunkowania pomocy. W zakresie modernizacji gospodarstw rolnych zwracano uwagę na potrzebę szerszego uwzględnienia produkcji zwierzęcej, w tym szczególną uwagę zwrócono na sektor trzody chlewnej i potrzebę zwiększenia kwoty wsparcia dla gospodarstw inwestujących w produkcję psiać. Niektórzy z respondentów postulowali konieczność wsparcia produkcji pszczelarskiej.</p>
---	---	--

do I projektu PROW 2007–2013.		W odniesieniu do wsparcia inwestycyjnego gospodarstw rolnych zwrócono uwagę na zaproponowane kryteria dostępu odnoszące się do wielkości gospodarstw, przy czym jedne środowiska podnosiły potrzebę wsparcia także większych niż proponowano gospodarstw, inne były temu przeciwnie lub wskazywały na potrzebę objęcia pomocą mniejszych gospodarstw. Liczne postulaty dotyczyły kwestii związanych z płatnościami dla gospodarstw położonych na obszarach o niekorzystnych warunkach dla gospodarowania i płatnościami rolnośrodowiskowymi. Wskazywano też na potrzebę zwiększenia alokacji przeznaczonej m.in. na wdrażanie podejścia Leader.
III etap konsultacji publicznych		
Konsultacje on line – od 24 stycznia do 14 lutego 2014 r. Zaproszenia do udziału w konsultacjach w ramach III etapu przekazywane były w formie komunikatów publikowanych na stronie internetowej MRiRW i KSOW oraz rozesłane pismem do wszystkich partnerów społeczno-gospodarczych i instytucjonalnych, administracji rządowej i samorządowej. Uwagi można było zgłaszać na udostępnionym	Przedmiotem konsultacji w trakcie III etapu konsultacji był II projekt Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014–2020 opracowany m.in. w oparciu uwagi i postulaty zgłaszane w toku konsultacji publicznych oraz przez Zespół-Grupę Roboczą. II projekt Programu został uzupełniony o opis wyników ewaluacji ex ante, opis strategii, plan finansowy oraz plan wskaźników	Łącznie w III etapie konsultacji wpłynęło ponad 1200 pism z uwagami i postulatami. Zgłaszane uwagi dotyczyły m.in. rozszerzenia katalogu beneficjentów Programu, rozszerzenia zakresów działań i kosztów kwalifikowalnych, doprecyzowania definicji, zmodyfikowania warunków dostępu w poszczególnych działaniach, rozszerzenia katalogu instytucji wdrażających działania Programu czy podwyższenia limitów pomocy.

<p>formularzu elektronicznym.</p> <p>W okresie od stycznia do lutego 2014 r. odbyło się 1 posiedzenie Zespołu–Grupy Roboczej wspierającej prace nad przygotowaniem programu rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014–2020.</p> <p>Projekt programu był konsultowany również z Komisją Wspólną Rządu i Samorządu Terytorialnego oraz Radą Pożytku Publicznego.</p> <p>Równolegle przeprowadzono konsultacje międzyresortowe.</p> <p>Dodatkowo w dniach 18 luty – 5 marca 2014 roku przeprowadzono spotkania informacyjno-konsultacyjne dotyczące PROW 2014–2020 w 16 województwach.</p> <p>W trakcie spotkań przedstawiciele partnerów społeczno-gospodarczych, instytucjonalnych oraz samorządów lokalnych i regionalnych prezentowali swoje stanowiska w odniesieniu do Programu.</p>		<p>Niektóre uwagi nie dotyczyły bezpośrednio lub wykraczały swoim zakresem poza ramy Programu, w związku z tym nie mogą być uwzględnione w pracach nad dokumentem. Część uwag dotyczyła szczegółowych rozwiązań w zakresie wdrażania poszczególnych działań Programu, stąd uwzględnione mogą być dopiero na etapie prac legislacyjnych.</p>
---	--	---

15 KRAJOWA SIĘĆ OBSZARÓW WIEJSKICH

15.1 Tworzenie Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich.

W latach 2007–2013 zbudowana została struktura organizacyjna KSOW zapewniająca realizację celów określonych w PROW 2007–2013. Planowana w ramach PROW 2014–2020 struktura organizacyjna zapewnia kontynuację utworzonej sieci.

Dalszy rozwój i zapewnienie funkcjonowania KSOW, w okresie 2014–2020, wymaga podjęcia następujących działań ze strony instytucji zarządzającej, jednostki pełniącej rolę sekretariatu centralnego i jednostek regionalnych:

- przygotowanie i opublikowanie przepisów krajowych określających zadania jednostek działających w strukturze organizacyjnej KSOW oraz procedur dotyczących realizacji zadań sieci,
- określenie struktury organizacyjnej jednostki centralnej oraz jednostek regionalnych,
- powołanie grupy roboczej ds. KSOW i wojewódzkich grup roboczych,
- zatwierdzenie planu działania.

Pełna funkcjonalność Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich zostanie zapewniona w okresie do 12 miesięcy od dnia zatwierdzenia Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020.

15.2 Struktura Organizacyjna KSOW, sposób włączenia partnerów w działania Sieci oraz sposób ułatwiania tworzenia sieci kontaktów pomiędzy partnerami.

Struktura organizacyjna KSOW

Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich ma charakter otwarty. Uczestnikami Sieci mogą być wszyscy interesariusze zaangażowani w rozwój obszarów wiejskich. Udział partnerów w Sieci zapewnia jednostka centralna oraz jednostki regionalne, wojewódzkie grupy robocze i grupa robocza ds. KSOW na poziomie krajowym.

Jednostka centralna - jednostka sektora finansów publicznych lub fundacja, której jedynym fundatorem jest Skarb Państwa - zapewnia koordynację działań sieci na poziomie krajowym

Do zadań jednostki centralnej należy w szczególności:

- ułatwianie tworzenia sieci kontaktów partnerom KSOW poprzez prowadzenie działań aktywizujących, powołanie i organizację pracy grupy roboczej ds. KSOW, organizację prac grup tematycznych oraz zarządzanie portalem i internetowymi narzędziami umożliwiającymi wymianę informacji i prowadzenie dyskusji pomiędzy skupionymi w Sieci partnerami,
- opracowanie planu działania KSOW na lata 2014–2020 i dwuletnich planów operacyjnych we współpracy z partnerami sieci, IZ oraz podmiotami, którym delegowano zadania IZ i jednostkami regionalnymi,

- wdrażanie planu działania KSOW na lata 2014–2020 na poziomie krajowym, na podstawie dwuletnich planów operacyjnych,
- identyfikacja partnerów krajowych i współpraca z partnerami krajowymi,
- zapewnienie informacji i promocji KSOW,
- opracowywanie półrocznych informacji z realizacji dwuletnich planów operacyjnych, w ramach okresowego przeglądu realizacji planów oraz co dwa lata sprawozdań z realizacji dwuletnich planów operacyjnych i planu działania KSOW na lata 2014–2020, we współpracy z jednostkami regionalnymi i IZ oraz podmiotami, którym delegowano zadania IZ.
- koordynacja współpracy oraz zapewnienie dostępu partnerów Sieci do działań Europejskiej Sieci Obszarów Wiejskich (ESOW).

Jednostki regionalne – samorządy województw:

Do zadań jednostek regionalnych należy w szczególności:

- ułatwianie tworzenia kontaktów partnerom KSOW poprzez prowadzenie działań aktywizujących, powołanie i organizację pracy grupy roboczej ds. KSOW, organizację prac grup tematycznych oraz zarządzanie portalem i internetowymi narzędziami umożliwiającymi wymianę informacji i prowadzenie dyskusji pomiędzy skupionymi w Sieci partnerami, na poziomie regionalnym;
- wdrażanie planu działania KSOW na poziomie regionalnym na podstawie dwuletnich planów operacyjnych;
- udział w opracowywaniu planu działania KSOW na lata 2014–2020 i dwuletnich planów operacyjnych w zakresie zadań realizowanych na poziomie regionalnym, we współpracy z partnerami KSOW działającymi na terenie województwa i Wojewódzkimi Ośrodkami Doradztwa Rolniczego;
- identyfikacja partnerów na poziomie regionalnym i współpraca z partnerami regionalnymi,
- zapewnienie informacji i promocji KSOW na poziomie regionalnym,
- opracowywania półrocznych informacji z realizacji dwuletnich planów operacyjnych, w ramach okresowego przeglądu realizacji planów oraz co dwa lata sprawozdań z realizacji dwuletnich planów operacyjnych i planu działania KSOW na lata 2014–2020 w zakresie zadań realizowanych na poziomie regionalnym,
- realizacja zadań Sieci na rzecz innowacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich (SIR) na poziomie regionalnym w tym zadań brokera innowacji.

Zadania sieci na rzecz innowacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich wykonują na poziomie województwa Wojewódzkie Ośrodki Doradztwa Rolniczego, a koordynuje na poziomie ogólnokrajowym Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie.

Udział interesariuszy działających na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, w tym partnerów wymienionych w Art. 54, ust 1 rozporządzenia EFRROW, w planowaniu i realizacji planu działania KSOW na lata 2014–2020, zapewniony jest poprzez powołanie grupy roboczej ds. KSOW i wojewódzkich grup roboczych ds. KSOW.

Grupa robocza ds. KSOW

Do zadań Grupy roboczej ds. KSOW należy:

- akceptacja planu działania, zmian do planu oraz dwuletnich planów operacyjnych i ich zmian;
- opiniowanie dwuletnich sprawozdań z realizacji planu działania KSOW oraz półrocznych informacji z realizacji dwuletnich planów operacyjnych, w ramach okresowego przeglądu realizacji planów, w tym wydawanie rekomendacji w sprawie zmian do planów operacyjnych;
- zapewnienie wymiany wiedzy tematycznej, analitycznej i ułatwianie współpracy pomiędzy partnerami sieci poprzez możliwość tworzenia grup tematycznych na poziomie krajowym.

Wojewódzkie grupy robocze ds. KSOW

Do zadań wojewódzkich grup roboczych ds. KSOW należy:

- opiniowanie propozycji do planu działania KSOW, propozycji zmian do planu oraz dwuletnich planów operacyjnych i ich zmian, na poziomie regionalnym;
- opiniowanie dwuletnich sprawozdań z realizacji planu działania KSOW oraz półrocznych informacji z realizacji dwuletnich planów operacyjnych, w ramach okresowego przeglądu realizacji planów i zgłaszanie propozycji rekomendacji ich zmian;
- zapewnienie wymiany wiedzy tematycznej, analitycznej i ułatwianie współpracy pomiędzy partnerami sieci poprzez możliwość tworzenie grup tematycznych na poziomie regionalnym.

Sposób włączenia partnerów w działania sieci oraz sposób ułatwiania tworzenia sieci kontaktów pomiędzy partnerami.

Aktywizacja partnerów oraz ułatwianie tworzenia sieci kontaktów pomiędzy partnerami odbywa się poprzez organizację spotkań i warsztatów, organizację moderowanych tematycznych dyskusji na portalu KSOW oraz tworzenie grup tematycznych powoływanych z inicjatywy partnerów lub jednostek (centralnej i regionalnych) w oparciu o zgłaszane przez partnerów tematy problemowe. Jednostka centralna i jednostki regionalne umożliwiają wymianę wiedzy i tworzenie kontaktów pomiędzy partnerami Sieci wykorzystując instrumenty internetowe, portal KSOW i narzędzia takie jak forum dyskusyjne, czy zaawansowane narzędzia internetowe wymiany wiedzy i informacji.

Przygotowywanie planu działania – jednostka centralna i jednostki regionalne organizują badanie ankietowe wśród partnerów KSOW w celu zebrania propozycji tematów/działań, jakie mogłyby być realizowane przez KSOW. Na podstawie zebranych propozycji jednostka centralna we współpracy z jednostkami regionalnymi opracowuje plan działania. Projekt planu działania jest konsultowany z wojewódzkimi grupami roboczymi. Po zaopiniowaniu projektu przez wojewódzkie grupy robocze ds. KSOW, jednostka centralna przedkłada projekt planu działania do zatwierdzenia grupie roboczej ds. KSOW. Wojewódzkie grupy

robocze i grupa robocza ds. KSOW mogą tworzyć grupy tematyczne i zapraszać ekspertów w celu oceny projektu i uzyskania opinii co do zgodności projektu z potrzebami partnerów działających na rzecz rolnictwa i obszarów wiejskich.

Przygotowanie dwuletnich planów operacyjnych – dwuletnie plany operacyjne określają szczegółowy zakres działań, jakie będzie realizowała sieć. Plany operacyjne opracowywane są w oparciu o plan działania KSOW oraz propozycje projektów zgłaszanych przez partnerów na poziomie regionalnym i krajowym. Projekty planów obejmują opis działań planowanych do realizacji zawierający temat, formę realizacji np. warsztaty, szkolenia, wizyty studyjne, spotkania dyskusyjne, doradztwo, wymiany eksperckie etc., określenie grupy odbiorców, harmonogram realizacji oraz budżet. Plany są opiniowane przez wojewódzkie grupy robocze i przedkładane do akceptacji grupy roboczej ds. KSOW.

Jednostka centralna i jednostki regionalne prowadzą stały monitoring realizacji planu działania i dwuletnich planów operacyjnych. Okresowe przeglądy realizacji planów operacyjnych zapewniają możliwość dostosowania planu działania do aktualnych potrzeb partnerów sieci. Przeglądy przeprowadzone są raz na pół roku. W celu dokonania przeglądu jednostka centralna, we współpracy z jednostkami regionalnymi sporządza informację półroczną z realizacji dwuletnich planów operacyjnych, która jest przedkładana wojewódzkim grupom roboczym i grupie roboczej ds. KSOW. Grupa robocza KSOW na podstawie przeprowadzonej przez wojewódzkie grupy robocze analizy informacji z realizacji planów może rekomendować wprowadzenie zmian do dwuletnich planów operacyjnych i do planu działania KSOW. W przypadku przyjęcia przez Grupę rekomendacji w sprawie zmiany planów, jednostka centralna opracowuje zmieniony projekt planu operacyjnego i planu działania KSOW we współpracy z partnerami KSOW, jednostkami regionalnymi oraz Wojewódzkimi Ośrodkami Doradztwa Rolniczego i przedkłada do konsultacji wojewódzkim grupom roboczym, a następnie do akceptacji grupy roboczej ds. KSOW.

15.3 Zadania Sieci

Cele Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich:

- zwiększenie udziału zainteresowanych stron we wdrażaniu inicjatyw na rzecz rozwoju obszarów wiejskich;
- podniesienie jakości realizacji programu rozwoju obszarów wiejskich;
- informowanie społeczeństwa i potencjalnych beneficjentów o polityce rozwoju obszarów wiejskich i wsparciu finansowym;
- promowanie innowacji w rolnictwie, produkcji żywności i w leśnictwie;
- aktywizacja mieszkańców wsi na rzecz podejmowania inicjatyw w zakresie rozwoju obszarów wiejskich, w tym kreowania miejsc pracy na terenach wiejskich.

Realizacja celów sieci odbywa się w ramach planu działania Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich, który obejmuje:

- rozpowszechnianie informacji na temat wyników monitoringu i oceny realizacji działań na rzecz rozwoju obszarów wiejskich w perspektywie finansowej 2014–2020;

- zapewnienie działań sieciujących dla doradców i służb wspierających wdrażanie innowacji na obszarach wiejskich;
- gromadzenie przykładów projektów z zakresu wszystkich priorytetów Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich;
- zapewnienie szkoleń i sieciowania lokalnych grup działania, w tym pomoc techniczna w zakresie współpracy międzyterytorialnej i transnarodowej, ułatwianie współpracy pomiędzy LGD oraz poszukiwanie partnerów do współpracy w ramach działania *Współpraca*, zgodnie z art.35 rozporządzenia EFRROW;
- ułatwianie wymiany wiedzy tematycznej i analitycznej pomiędzy interesariuszami uczestniczącymi w rozwoju obszarów wiejskich i wymiana oraz rozpowszechnianie rezultatów;
- plan komunikacyjny obejmujący działania informacyjne dotyczące warunków i trybu przyznawania pomocy w ramach PROW 2014–2020 oraz rezultatów programu i wkładu Wspólnoty w realizację Programu. Plan uwzględnia cele i działania określone w strategii komunikacji IZ oraz wyznacza podział zadań pomiędzy IZ i KSOW. Jasno określone są grupy docelowe działań komunikacyjnych, do których adresowane są poszczególne rodzaje planowanych działań.
- współpracę z Europejską Siecią Rozwoju Obszarów Wiejskich.

15.4 Zasoby dostępne w celu utworzenia i funkcjonowania KSOW

Zasoby jednostek realizujących zadania Sieci.

Funkcja Jednostki Centralnej zostanie powierzona jednostce sektora finansów publicznych lub fundacji, której jedynym fundatorem jest Skarb Państwa. W oparciu o dotychczasowe doświadczenie należy stwierdzić, iż podmiot ten powinien posiadać odpowiedni zasób kadrowy i organizacyjny, który zapewni sprawną i terminową realizację zadań jednostki centralnej Sieci na poziomie krajowym. Powinien posiadać doświadczenie w zakresie działalności analityczno-badawczej, popularyzatorskiej, informacyjnej we wdrażaniu programów na rzecz rozwoju rolnictwa, obszarów wiejskich, jak również we współpracy międzynarodowej, co umożliwi prowadzenie i koordynację współpracy KSOW z Europejską Siecią Obszarów Wiejskich i z sieciami narodowymi Państw Członkowskich.

Realizację zadań Sieci na poziomie województwa zapewnią jednostki regionalne, których zadania wykonują samorządy województw. Umiejscowione w 16 województwach, sekretariaty regionalne, realizowały w latach 2007-2013 plany działania KSOW oraz prowadziły działania sieciujące partnerów społeczno-gospodarczych reprezentujących środowiska wiejskie z terenu województw. Doświadczenie w tym zakresie zapewni sprawne wykonywanie działań ułatwiających tworzenie sieci kontaktów partnerów na poziomie województw.

Zadania sieci na rzecz innowacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich (SIR), w tym zadania brokera innowacji, wykonują Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie i Wojewódzkie Ośrodki Doradztwa Rolniczego, umiejscowione we wszystkich 16 województwach. Struktura organizacyjna CDR i WODR-ów oraz kadra doradcza posiadająca wieloletnie doświadczenie

we współpracy z rolnikami, przedsiębiorcami działającymi na obszarach wiejskich oraz z jednostkami naukowo – badawczymi umożliwi realizację zadań SIR.

Finansowanie

Funkcjonowanie struktury organizacyjnej KSOW i realizacja planu działania KSOW na lata 2014–2020 jest finansowana ze środków Pomocy Technicznej PROW 2014–2020.

16 Ocena ex-ante weryfikowalności, kontroli i ryzyka błędu poszczególnych działań.

16.1 Oświadczenie Instytucji Zarządzającej i Agencji Płatniczej dotyczące weryfikowalności i kontrolowalności działań wspieranych w ramach PROW 2014–2020

Instytucja Zarządzająca wraz z Agencją Płatniczą dokonały oceny możliwości weryfikacji i kontroli poszczególnych działań PROW 2014–2020 podczas wymiany pisemnych informacji oraz spotkań. Ocena ta została przeprowadzona z uwzględnieniem praktyk, doświadczeń oraz wyników kontroli z poprzedniego okresu programowania. W wyniku wspólnych konsultacji określono możliwość wystąpienia zagrożenia dla realizacji każdego z działań, działania łagodzące, jeśli takie zagrożenie wystąpiło oraz wskazana została ocena ogólna.

Po dokonaniu ww. oceny stwierdzono brak możliwości weryfikacji i kontroli w odniesieniu do poddziałania „Pomoc na inwestycje w gospodarstwach rolnych”. W związku z tym stwierdzono konieczność usunięcia z Programu elementów niemożliwych do zweryfikowania i skontrolowania.

W przypadku działań „Transfer wiedzy i działania informacyjne”, „Usługi doradcze, usługi z zakresu zarządzania gospodarstwem rolnym i zastępstw”, „Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych”, „Tworzenie grup i organizacji producentów”, „Płatności z tytułu obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami” oraz poddziałaniach „Wsparcie przygotowawcze” i „Wdrażanie projektów współpracy” nie stwierdzono zagrożeń dla realizacji.

W przypadku pozostałych działań stwierdzono trudności w weryfikacji i kontroli, możliwe do wyeliminowania poprzez wprowadzenie zaproponowanych działań łagodzących.

Poszczególne elementy dotyczące możliwości weryfikacji i kontroli zostały zawarte w opisie każdego z działań Programu.

16.2 Oświadczenie podmiotu niezależnego od instytucji odpowiedzialnych za wdrażanie Programu, potwierdzające adekwatność i dokładność kalkulacji kosztów standardowych, kosztów dodatkowych i utraconego dochodu.

INSTYTUT EKONOMIKI ROLNICTWA
I GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PAŃSTWOWY INSTYTUT BADAWCZY

KONKURENCYJNOŚĆ POLSKIEJ GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ W WARUNKACH
GLOBALIZACJI I INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ

D(245)-070(M)-38/14

Warszawa, 05.03.2014 r.

Szanowna Pani
Zofia Szalczyk
Podsekretarz Stanu
Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Szanowne Pani Minister,

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy zaświadcza, że kalkulacje płatności do „Działania Rolnośrodowiskowo-klimatycznego” oraz „Działania Rolnictwo ekologiczne” realizowanych w ramach PROW 2014 – 2020, a przygotowane przez pracowników Instytutu przy udziale pracowników z wiodących Instytutów Naukowo – Badawczych, zostały wykonane w sposób ekspercki na podstawie standardów polskiej agrotechniki wynikającej z warunków agroklimatycznych naszego kraju oraz zgodnie z polskimi uwarunkowaniami ekonomicznymi, a przedstawione stawki pozwalają na uniknięcie podwójnego finansowania.

W związku z tym Instytut potwierdza adekwatność i dokładność obliczeń oraz nadaje Certyfikat metodologii kalkulacji płatności dla „Działania Rolnośrodowiskowo-klimatycznego” oraz „Działania Rolnictwo ekologiczne” realizowanych w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020.

Z poważaniem,

DYREKTOR

Prof. dr hab. Andrzej Kowalski

INSTYTUT BADAWCZY LEŚNICTWA

FOREST RESEARCH INSTITUTE

Istnieje od 1930 roku / Established in 1930

DOB-070-14/2014

Sękocin Stary, dn. 12.03.2014 r.

Pani
Zofia SZALCZYK
Podsekretarz Stanu
Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi
ul. Wspólna 30
00-930 Warszawa

Szanowna Pani Minister,

Instytut Badawczy Leśnictwa zaświadcza, że kalkulacje stawek ryczałtowych na hektar płatności w ramach działania Zalesianie i tworzenie terenu zalesionego ujętego w projekcie rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich (EFFROW) – PROW 2014-2020 – z uwzględnieniem uwarunkowań przyrodniczych, ekonomicznych, przestrzennych i społecznych, przygotowane przez pracowników Instytutu, zostały wykonane w sposób ekspercki na podstawie danych uzyskanych bezpośrednio z jednostek organizacyjnych Lasów Państwowych oraz danych publikowanych przez GUS i ośrodki doradztwa rolniczego zgodnie ze standardami stosowanymi w badaniach ekonomiczno-leśnych.

W związku z tym Instytut potwierdza adekwatność i dokładność obliczeń oraz nadaje Certyfikat metodyki kalkulacji płatności dla ww. działania do Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020.

Z wyrazami szacunku

ZASTĘPCA DYREKTORA
ds. Naukowo-Badawczych
dr hab. Jacek Hilszczański

D(271)-070(M)-42/14

Warszawa, 11.03.2014 r.

Szanowna Pani
Zofia Szalczyk
Podsekretarz Stanu
Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Szanowna Pani Minister,

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB zaświadcza, że ustalenia dotyczące poziomu dopłat do poszczególnych kategorii gruntów ONW oraz zakresu i poziomu degresywności tych opłat w ramach „Działania Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami” ujętego w projekcie rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich (EFFROW) – PROW 2014-2020 – z uwzględnieniem uwarunkowań ekonomicznych, przyrodniczych i przestrzennych, a przygotowane przez pracowników Instytutu, zostały wykonane w sposób ekspercki na podstawie standardów polskiej agrotechniki wynikającej z warunków agroklimatycznych naszego kraju oraz zgodnie z polskimi uwarunkowaniami ekonomicznymi.

W związku z tym Instytut potwierdza adekwatność i dokładność obliczeń oraz nadaje Certyfikat metodyki kalkulacji płatności dla ww. działania do Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020.

Z uprzejmym pozdrowieniem

DYREKTOR
[Signature]
Prof. dr hab. Andrzej Kowalski

17 POSTANOWIENIA PRZEJŚCIOWE

17.1 Opis warunków przejściowych wg działań

Z budżetu PROW 2014–2020 finansowane będą zobowiązania podjęte w okresach programowania 2004–2006 oraz 2007–2013.

Na sfinansowanie podjętych zobowiązań z tytułu rent strukturalnych, w budżecie PROW 2014–2020 została zaplanowana kwota 560 mln euro.

Ponadto:

- zobowiązania z działania „Grupy producentów rolnych” PROW 2007–2013 – wynoszące około 110 mln euro – będą finansowane w ramach działania „Tworzenie grup i organizacji producentów” PROW 2014–2020;
- zobowiązania z działania „Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności” PROW 2007–2013 – wynoszące około 7 mln euro – będą finansowane w ramach działania „Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych” PROW 2014–2020.

Dodatkowo, szacuje się, że zobowiązania z działania rolnośrodowiskowego PROW 2007–2013 wyniosą około 453 mln euro i finansowane będą w ramach działania rolnośrodowiskowo-klimatycznego PROW 2014–2020.

Zobowiązania te obejmują następujące pakiety programu rolnośrodowiskowego PROW 2007–2013:

- Rolnictwo zrównoważone (ok. 141,8 mln euro),
- Ekstensywne trwałe użytki zielone (ok. 16,4 mln euro),
- Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych poza obszarami Natura 2000 (ok. 72,9 mln euro),
- Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach Natura 2000 (ok. 93,9 mln euro),
- Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie (ok. 17,8 mln euro),
- Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie (ok. 16,5 mln euro),
- Ochrona gleb i wód (ok. 93,9 mln euro),
- Strefy buforowe (ok. 0,05 mln euro).

Powyższe zobowiązania finansowane będą do kampanii wniosków kontynuacyjnych w 2018 r. włącznie (pakiet „Ekstensywne trwałe użytki zielone” do kampanii 2017 r. włącznie) jednak ze względu na m.in. odwołania beneficjentów od decyzji może zaistnieć sytuacja, że płatność taka dokonana będzie w terminie późniejszym.

Z działania "Rolnictwo ekologiczne" PROW 2007-2013 szacuje się, że kwota zobowiązań kontynuacyjnych (wynikających z realizacji pakietu „Rolnictwo ekologiczne” w ramach programu rolnośrodowiskowego PROW 2007-2013) wyniesie około 194 mln euro. Zobowiązania te będą finansowane w ramach działania "Rolnictwo ekologiczne" PROW 2014-2020. Kwota zobowiązań uwzględnia wnioski nowe składane w 2014 roku.

Podobnie jak w przypadku działania Program rolnośrodowiskowy, powyższe zobowiązania finansowane będą do kampanii wniosków kontynuacyjnych w 2018 r. włącznie, jednak ze względu na m.in. odwołania beneficjentów od decyzji może zaistnieć sytuacja, że płatność taka dokonana będzie w terminie późniejszym.

W ramach działania "Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne" PROW 2007-2013 oraz "Zalesianie gruntów rolnych" PROW 2004-2006 kwota zobowiązań kontynuacyjnych szacowana jest na około 233 mln euro. Zobowiązania te będą finansowane w ramach działania "Zalesianie i tworzenie terenów zalesionych" PROW 2014-2020. Kwota zobowiązań uwzględnia wnioski nowe składane w 2014 roku.

Powyższe zobowiązania finansowane będą do kampanii wniosków kontynuacyjnych w 2023 r. włącznie.

Kwoty powyższe mogą ulec zmianie m.in. ze względu na zmiany kursu euro.

17.2 Tabela zobowiązań z poprzednich okresów programowania

Działanie	Szacowana kwota zobowiązań z poprzednich okresów programowania (euro) – środki publiczne ogółem	Szacowana kwota zobowiązań z poprzednich okresów programowania (euro) – środki EFRROW
Renty strukturalne	560 000 000	356 318 502
Grupy producentów rolnych	110 000 000	69 991 134
Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności	7 000 000	4 453 981
Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne	233 000 000	148 253 948
Programy rolnośrodowiskowe	453 000 000	288 236 217
Rolnictwo ekologiczne	194 000 000	123 438 910
ŁĄCZNIE ZOBOWIĄZANIA	1 557 000 000	990 692 692

18 ZAŁĄCZNIKI

1. Wymogi Pakietów Działania rolnośrodowiskowo-klimatycznego w ramach poddziałania 10.1 Płatności w ramach zobowiązań rolno-środowiskowo-klimatycznych.
2. Wymogi Pakietów Działania rolnośrodowiskowo-klimatycznego w ramach poddziałania 10.2 Wsparcie ochrony i zrównoważonego użytkowania oraz rozwoju zasobów genetycznych w rolnictwie.
3. Wymogi Pakietów Rolnictwa ekologicznego w ramach poddziałania 11.1. Płatności w okresie konwersji na rolnictwo ekologiczne
4. Wymogi Pakietów Rolnictwa ekologicznego w ramach poddziałania 11.2 Płatności w celu utrzymania rolnictwa ekologicznego
5. Syntetyczne ujęcie analizy SWOT
6. Powiązanie działań PROW 2014–2020 i celów szczegółowych z celami tematycznymi EFSI
7. Rekomendacje ewaluatora ex ante do projektu Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020
8. Podsumowanie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko projektu Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020.
9. Plan wskaźników- dodatkowe wskaźniki krajowe.
10. Szczegółowe informacje w zakresie identyfikacji i definicji odpowiednich wymagań podstawowych w Działaniu rolnośrodowiskowo-klimatycznym.

Załącznik 1. Wymogi Pakietów Działania rolnośrodowiskowo-klimatycznego w ramach poddziałania 10.1 Płatności w ramach zobowiązań rolno-środowiskowo-klimatycznych

Pakiet 1. Rolnictwo zrównoważone

Wymogi dotyczą wszystkich gruntów ornych w gospodarstwie.

- 1) Obowiązek posiadania planu działalności rolnośrodowiskowej;
- 2) Obowiązek posiadania aktualnej analizy gleby;
- 3) Obowiązek corocznego opracowania i przestrzegania planu nawozowego, opartego na bilansie azotu oraz aktualnej chemicznej analizie gleby, z określeniem zawartości P, K, Mg, określeniem dawek azotu i potrzeb wapnowania;
- 4) Zastosowanie prawidłowego doboru i następstwa roślin w płodozmianie;
- 5) Maksymalna roczna dawka azotu działającego (pochodzącego z nawozów mineralnych, naturalnych, organicznych i nawozów organiczno-mineralnych) na gruntach ornych nie powinna przekraczać 150 kg N/ha;
- 6) Niestosowanie osadów ściekowych.

Pakiet 2. Ochrona gleb i wód

- 1) Obowiązek posiadania planu działalności rolnośrodowiskowej;
- 2) Niestosowanie osadów ściekowych;
- 3) Przyoranie biomasy z wyłączeniem uprawy gleby w systemie bezorkowym;
- 4) Niestosowanie pod międzyplon ozimy/ścierniskowy innych nawozów niż naturalne;
- 5) Niewznawianie zabiegów agrotechnicznych przed dniem 15 lutego;
- 6) Zakaz uprawy w plonie głównym tej samej rośliny (w przypadku międzyplonu ozimego również formy jarej takiej rośliny);
- 7) Możliwość spasania biomasy: międzyplonu ścierniskowego w okresie jesieni, a międzyplonu ozimego w okresie wiosny.

Pakiet 3. Zachowanie sadów tradycyjnych odmian drzew owocowych

- 1) Obowiązek posiadania planu działalności rolnośrodowiskowej;

- 2) Obowiązek zachowania sadu tradycyjnych odmian drzew owocowych, który obejmuje co najmniej 12 drzew, rozmnażanych na silnie rosnących podkładkach i prowadzonych jako wysokopienne drzewa, w wieku od 15 lat, reprezentujących nie mniej niż 4 odmiany lub gatunki w rozstawie nie mniejszej niż 4 x 6 m i nie większej niż 10 x 10 m, a jednocześnie liczba tych drzew w przeliczeniu na 1 ha powierzchni sadu jest nie mniejsza niż 90¹;
- 3) Minimalna wysokość pnia powinna wynosić 1,20 m;
- 4) Obowiązek wykonywania podstawowych zabiegów pielęgnacyjnych w sadzie tj.:
  - cięcie formujące i sanitarne drzew oraz prześwietlające nadmiernie zagęszczone korony;
  - usuwanie odrostów i samosiewów;
  - bielenie pni drzew starszych i zabezpieczanie pni młodych drzew przed ogryzaniem przez gryzonie i zajęcokształtne.

Pakiet 4. Cenne siedliska i zagrożone gatunki ptaków na obszarach Natura 2000

Pakiet 5. Cenne siedliska poza obszarami Natura 2000

- 1) Obowiązek posiadania planu działalności rolnośrodowiskowej;
- 2) Obowiązek posiadania dokumentacji przyrodniczej wykonanej przez eksperta przyrodniczego (wyjątek: Ekstensywne użytkowanie na OSO);
- 3) Na obszarze objętym Pakietem 4 i 5. zakazuje się:
  - a) przeorywania, wałowania, stosowania osadów ściekowych, stosowania podsiewu oraz mechanicznego niszczenia struktury glebowej;
  - b) włókowania w okresie:
    - od 1 kwietnia do 1 września na obszarach nizinnych (poniżej 300 m n.p.m.),
    - od 15 kwietnia do 1 września na obszarach wyżynnych i górskich (powyżej 300 m n.p.m.);

---

¹ Przy spełnieniu powyższych warunków, istnieje możliwość uzupełnienia wypadów w sadzie w ramach deklarowanej powierzchni w miejscach, gdzie nie ma zapewnionej ciągłości nasadzenia, po uzyskaniu pierwszej płatności, do 40% obsady wszystkich drzew odmianami określonymi w rozporządzeniu. Uzupełnienie wymaga zwiększenia liczby odmian/gatunków o co najmniej trzy odmiany/gatunki dla sadu, w którym dosadzane jest trzy lub więcej drzew. W przypadku dosadzenia jednego lub dwóch drzew, wystarczy uzupełnienie sadu odpowiednio o jedną lub dwie odmiany/ gatunki. Uzupełniania dokonuje się drzewami rozmnażanymi na silnie rosnących podkładkach i prowadzonymi jako wysokopienne drzewa.

- c) stosowania środków ochrony roślin z wyjątkiem selektywnego i miejscowego niszczenia uciążliwych gatunków inwazyjnych z zastosowaniem odpowiedniego sprzętu (np. mazaczy herbicydowych);
  - d) tworzenia nowych, rozbudowy i odtwarzania istniejących systemów melioracyjnych, za wyjątkiem konstrukcji urządzeń mających na celu dostosowanie poziomu wód wykorzystując istniejące systemy melioracyjne do wymogów siedliskowych gatunków / siedlisk będących przedmiotem ochrony w pakiecie;
  - e) koszenia okrężnego od zewnątrz do środka koszonej powierzchni trwałych użytków zielonych;
  - f) składowania biomasy wśród kęp drzew i zarośli, w rowach, jarach i innych obniżeniach terenu.
- 4) **W przypadku ochrony siedlisk lęgowych ptaków** w zależności od występujących gatunków tj. rycyka (a także kszyka, krwawodzioba, czajki), wodniczki, dubelta (a także kulika wielkiego) określone zostaną szczegółowe wymagania w odniesieniu do: sposobu użytkowania, terminów koszenia, odsetka powierzchni pozostawionej bez koszenia, częstości pokosu, maksymalnej obsady zwierząt, terminów wypasu, ograniczenia dawki nawozów, wapnowania.

5) **W przypadku ekstensywnego użytkowania na OSO**

Użytkowanie kośne, pastwiskowe i kośno-pastwiskowe. Ograniczone nawożenie azotem (do 60 kg/ha/rok) z wyłączeniem obszarów nawożonych przez namuły rzeczne.

a) Wymogi obowiązkowe dla wszystkich typów użytkowania:

- zakaz stosowania jakichkolwiek zabiegów agrotechnicznych i pielęgnacyjnych w terminie od dnia 1 kwietnia do terminu pierwszego pokosu;
- zakaz bronowania.

b) Wymogi obowiązkowe przy użytkowaniu kośnym:

- koszenie w terminie od dnia 15 czerwca do 30 września, nie więcej niż dwa pokosy w roku;
- obowiązek zebrania i usunięcia skoszonej biomasy (w tym zakaz pozostawiania rozdrobnionej biomasy); w terminie do 2 tygodni po pokosie siano powinno zostać usunięte z działki rolnej lub ułożone w przyzmy, stogi lub brogi;

- pozostawienie fragmentów nieskoszonych: 15-20% powierzchni działki rolnej. Fragment nieskoszony przy pierwszym i drugim pokosie jest ten sam w danym roku. W dwóch kolejnych latach należy pozostawić inne fragmenty nieskoszone;
- dla działek rolnych nie przekraczających powierzchni 1 ha dopuszczalne jest zrezygnowanie z pozostawiania powierzchni nieskoszonych i koszenie co roku całej działki rolnej;
- dopuszczalny wypas po pokosie przy obsadzie zwierząt do 1 DJP/ha trwałych użytków zielonych objętych wsparciem, jeżeli ekspert przyrodniczy dopuści taką możliwość w dokumentacji przyrodniczej.

c) Wymogi obowiązkowe przy użytkowaniu pastwiskowym:

- minimalna obsada zwierząt wynosi 0,5 DJP/ha, a maksymalna 1,0 DJP/ha trwałych użytków zielonych objętych wsparciem;
- sezon pastwiskowy trwa od 1 maja do 15 października na obszarach poniżej 300 m n.p.m. lub od 20 maja do 1 października na obszarach powyżej 300 m n.p.m.;
- dopuszczalne jest wypasanie przez cały rok koników polskich i koni huculskich jeśli jest to uzasadnione ze względów hodowlanych i przyrodniczych oraz nie narusza zasad dobrostanu zwierząt;
- obowiązek wykaszania niedojadów raz w roku, w terminie do 31 października;
- obowiązek zebrania i usunięcia skoszonej biomasy (w tym zakaz pozostawiania rozdrobnionej biomasy) – dotyczy niedojadów; w terminie do 2 tygodni po pokosie siano powinno zostać usunięte z działki rolnej lub ułożone w przyzmy, stogi lub brogi.

7) W przypadku ochrony zmiennowilgotnych łąk trzęślicowych

Użytkowanie kośne. W uzasadnionych przypadkach, określonych przez eksperta przyrodniczego w dokumentacji przyrodniczej możliwy wypas po pokosie.

Wymogi obowiązkowe przy użytkowaniu kośnym:

- zakaz: nawożenia, wapnowania, bronowania;
- częstość koszenia: jeden pokos co roku lub co dwa lata (określone przez eksperta przyrodniczego w dokumentacji przyrodniczej);
- termin koszenia – od 1 września do 31 października (w uzasadnionych przypadkach od 15 do 30 czerwca, np. w sytuacjach wkraczania roślin niepożądanych w tym

zbiorowisku, określonych przez eksperta przyrodniczego w dokumentacji przyrodniczej);

- obowiązek zebrania i usunięcia skoszonej biomasy (w tym zakaz pozostawiania rozdrobnionej biomasy); w terminie do 2 tygodni po pokosie siano powinno zostać usunięte z działki rolnej lub ułożone w przyzmy, stogi lub brogi;
- pozostawienie fragmentów niekoszonych: 15-20% powierzchni działki rolnej. W dwóch kolejnych pokosach (wykonywanych w odstępie roku lub 2 lat) należy pozostawić inne fragmenty niekoszone;
- dla działek rolnych nie przekraczających powierzchni 0,5 ha dopuszczalne jest zrezygnowanie z pozostawiania powierzchni niekoszonych i koszenie co roku całej działki rolnej, jeżeli ekspert przyrodniczy dopuści taką możliwość w dokumentacji przyrodniczej;
- dopuszczalny wypas po pokosie, jednak nie wcześniej niż od 1 września do 15 października przy obsadzie zwierząt do 0,5 DJP/ha trwałych użytków zielonych objętych wsparciem, jeżeli ekspert przyrodniczy dopuści taką możliwość w dokumentacji przyrodniczej.

8) W przypadku ochrony zalewowych łąk selernicowych i słonorośli

Użytkowanie kośne, pastwiskowe, naprzemienne (w niektórych latach pastwiskowe, a w niektórych kośne).

a) Wymogi obowiązkowe dla wszystkich typów użytkowania:

- Zakaz: nawożenia, wapnowania, bronowania.

b) Wymogi obowiązkowe przy użytkowaniu kośnym:

- obowiązek jednego lub dwóch pokosów w ciągu roku (liczba pokosów doprecyzowana w dokumentacji przyrodniczej przez eksperta przyrodniczego);
- terminy koszenia - od 15 czerwca do 30 września;
- obowiązek zebrania i usunięcia skoszonej biomasy (w tym zakaz pozostawiania rozdrobnionej biomasy); w terminie do 2 tygodni po pokosie siano powinno zostać usunięte z działki rolnej lub ułożone w przyzmy, stogi lub brogi;
- pozostawienie fragmentów niekoszonych: 15-20% powierzchni działki rolnej. W przypadku stosowania dwóch pokosów w ciągu roku należy pozostawić te same

fragmenty działki rolnej nieskoszone. W dwóch kolejnych latach należy pozostawić inne fragmenty nieskoszone;

- dla działek rolnych nie przekraczających powierzchni 1 ha dopuszczalne jest zrezygnowanie z pozostawiania powierzchni niekoszonych i koszenie co roku całej działki rolnej, jeżeli ekspert przyrodniczy dopuści taką możliwość w dokumentacji przyrodniczej;
- przy użytkowaniu jednokośnym dopuszczalny wypas po pokosie do 15 października, w obsadzie zwierząt do 1 DJP/ha trwałych użytków zielonych objętych wsparciem, jeżeli ekspert przyrodniczy dopuści taką możliwość w dokumentacji przyrodniczej.

c) Wymogi obowiązkowe przy użytkowaniu pastwiskowym:

- wypas przy obsadzie zwierząt 0,5 DJP-1 DJP/ha trwałych użytków zielonych objętych wsparciem, w sezonie od 1 maja do 15 października;
- dopuszczalne jest wypasanie przez cały rok koników polskich i koni huculskich jeśli jest ekspert przyrodniczy określi to w dokumentacji przyrodniczej;
- obowiązek corocznego wykoszenia niedojadów (raz w roku) w terminie od 15 lipca do 31 października;
- obowiązek zebrania i usunięcia skoszonej biomasy (w tym zakaz pozostawiania rozdrobnionej biomasy) – dotyczy niedojadów; w terminie do 2 tygodni po pokosie siano powinno zostać usunięte z działki rolnej lub ułożone w przyzmy, stogi lub brogi.

9) W przypadku ochrony muraw

Użytkowanie pastwiskowe. W uzasadnionych przypadkach, określonych przez eksperta przyrodniczego w dokumentacji przyrodniczej, dopuszczone użytkowanie kośne, kośno-pastwiskowe lub naprzemienne (w niektórych latach pastwiskowe, a w niektórych kośne).

a) Wymogi obowiązkowe dla wszystkich typów użytkowania:

- zakaz: nawożenia, wapnowania, bronowania.

b) Wymogi obowiązkowe przy użytkowaniu pastwiskowym

- wypas przy obsadzie zwierząt od 0,3 DJP do 1 DJP/ha trwałych użytków zielonych objętych wsparciem (wskazanej przez eksperta przyrodniczego w dokumentacji przyrodniczej) w terminie od 1 maja do 15 października;
- obowiązkowe wykaszanie niedojadów raz w roku lub raz na 2 lata w terminie od 1 sierpnia do 31 października;

- obowiązek zebrania i usunięcia skoszonej biomasy (w tym zakaz pozostawiania rozdrobnionej biomasy) – dotyczy niedojadów; w terminie do 2 tygodni po pokosie siano powinno zostać usunięte z działki rolnej lub ułożone w przyzmy, stogi lub brogi.

c) Wymogi obowiązkowe przy użytkowaniu kośnym

- jeden pokos co roku lub co dwa lata (określone przez eksperta przyrodniczego);
- obowiązek zebrania i usunięcia skoszonej biomasy (w tym zakaz pozostawiania rozdrobnionej biomasy); w terminie do 2 tygodni po pokosie siano powinno zostać usunięte z działki rolnej lub ułożone w przyzmy, stogi lub brogi;
- pozostawienie fragmentów niekoszonych: 15-20% powierzchni działki rolnej. W dwóch kolejnych pokosach (wykonywanych w odstępie roku lub 2 lat) należy pozostawić inne fragmenty nieskoszone;
- dla działek rolnych nie przekraczających powierzchni 0,5 ha dopuszczalne jest zrezygnowanie z pozostawiania powierzchni niekoszonych i koszenie co roku całej działki rolnej, jeżeli ekspert przyrodniczy dopuści taką możliwość w dokumentacji przyrodniczej;
- dopuszczalny wypas przy obsadzie zwierząt do 1 DJP/ha trwałych użytków zielonych objętych wsparciem, w terminie od 1 maja do 15 października (jeżeli ekspert przyrodniczy określi w dokumentacji przyrodniczej).

10) W przypadku ochrony półnaturalnych łąk wilgotnych:

Użytkowanie kośne. W uzasadnionych przypadkach, określonych przez eksperta przyrodniczego w dokumentacji przyrodniczej możliwy wypas po pokosie, przy użytkowaniu jednokośnym.

a) Wymogi obowiązkowe dla wszystkich typów użytkowania:

- nawożenie do 60 kg N/ha/rok, z wyłączeniem obszarów nawożonych przez namuły rzeczne;
- zakaz: wapnowania, bronowania.

b) Wymogi obowiązkowe przy użytkowaniu kośnym:

- jeden lub dwa pokosy w roku (liczba pokosów określona przez eksperta przyrodniczego w dokumentacji przyrodniczej);
- termin koszenia – od 15 czerwca do 30 września;
- pozostawienie fragmentów niekoszonych: 15-20% powierzchni działki rolnej. W przypadku stosowania dwóch pokosów w ciągu roku należy pozostawić te same

fragmenty działki rolnej nieskoszone. W dwóch kolejnych latach należy pozostawić inne fragmenty nieskoszone;

- dla działek rolnych nie przekraczających powierzchni 1 ha dopuszczalne jest zrezygnowanie z pozostawiania powierzchni nieskoszonych i koszenie co roku całej działki rolnej, jeżeli ekspert przyrodniczy dopuści taką możliwość w dokumentacji przyrodniczej;
- obowiązek zebrania i usunięcia skoszonej biomasy (w tym zakaz pozostawiania rozdrobnionej biomasy); w terminie do 2 tygodni po pokosie siano powinno zostać usunięte z działki rolnej lub ułożone w pryzmy, stogi lub brogi;
- dopuszczalny wypas po pokosie, jednak nie wcześniej niż od 15 lipca do 15 października, przy obsadzie zwierząt do 0,5 DJP/ha trwałych użytków zielonych objętych wsparciem, jeżeli ekspert przyrodniczy dopuści taką możliwość w dokumentacji przyrodniczej.

11) W przypadku ochrony półnaturalnych łąk świeżych:

Użytkowanie kośne, pastwiskowe lub naprzemienne (w niektórych latach pastwiskowe, a w niektórych kośne). W uzasadnionych przypadkach, określonych przez eksperta przyrodniczego w dokumentacji przyrodniczej możliwy wypas po pokosie przy użytkowaniu jednokośnym.

a) Wymogi obowiązkowe dla wszystkich typów użytkowania:

- nawożenie dopuszczalne do 60 kg N/ha;
- zakaz bronowania;
- wapnowanie dopuszczalne po wykonaniu niezbędnych w tym zakresie analiz glebowych i uzgodnieniu z ekspertem przyrodniczym.

b) Wymogi obowiązkowe przy użytkowaniu kośnym:

- jeden lub dwa pokosy w roku (liczba pokosów określona przez eksperta przyrodniczego w dokumentacji przyrodniczej);
- koszenie w terminie od 15 czerwca do 30 września;
- obowiązek zebrania i usunięcia skoszonej biomasy (w tym zakaz pozostawiania rozdrobnionej biomasy); w terminie do 2 tygodni po pokosie siano powinno zostać usunięte z działki rolnej lub ułożone w pryzmy, stogi lub brogi;
- pozostawienie fragmentów nieskoszonych - 15-20% powierzchni działki rolnej. W przypadku zastosowania dwóch pokosów w ciągu roku należy pozostawić ten sam

fragment działki rolnej nieskoszony. W dwóch kolejnych latach należy pozostawić inne fragmenty nieskoszone;

- dla działek rolnych nie przekraczających powierzchni 1 ha dopuszczalne jest zrezygnowanie z pozostawiania powierzchni nieskoszonych i koszenie co roku całej działki rolnej, jeżeli ekspert przyrodniczy dopuści taką możliwość w dokumentacji przyrodniczej;
- przy użytkowaniu jednokośnym dopuszczalny wypas w obsadzie zwierząt do 1 DJP/ha trwałych użytków zielonych objętych wsparciem, po pokosie w terminie do 15 października, jeżeli ekspert przyrodniczy dopuści taką możliwość w dokumentacji przyrodniczej;

c) Wymogi obowiązkowe przy użytkowaniu pastwiskowym:

- wypas przy obsadzie zwierząt 0,5 DJP - 1,0 DJP/ha trwałych użytków zielonych objętych wsparciem, w sezonie od 1 maja do 15 października;
- dopuszczalne jest wypasanie przez cały rok koników polskich i koni huculskich jeśli jest ekspert przyrodniczy określi to w dokumentacji przyrodniczej;
- obowiązek corocznego wykoszenia niedojadów (raz w roku) w terminie od 15 lipca do 31 października;
- obowiązek zebrania i usunięcia skoszonej biomasy (w tym zakaz pozostawiania rozdrobnionej biomasy) – dotyczy niedojadów; w terminie do 2 tygodni po pokosie siano powinno zostać usunięte z działki rolnej lub ułożone w przyzmy, stogi lub brogi.

12) W przypadku ochrony torfowisk:

1. Wymogi obowiązkowe:

- zakaz wydobywania torfu, zakaz zalesiania, zakaz nawożenia i wapnowania, zakaz wykorzystywania sprzętu mechanicznego powodującego naruszenie wierzchniej warstwy gleby; zakaz pozostawiania rozdrobnionej biomasy, zakaz bronowania, obowiązek usuwania odpadów pochodzenia antropogenicznego;
- wycięcie wskazanych przez eksperta przyrodniczego w dokumentacji przyrodniczej zarośli i podrostu drzew w pierwszym roku wdrażania wariantu w terminie od 15 sierpnia do 15 lutego kolejnego roku;
- koszenie powierzchni, na której występują odrośla drzew i krzewów lub wycinanie tych odrośli co roku lub raz na 2 lata (częstotliwość koszenia określona na poziomie

dokumentacji przyrodniczej przez eksperta przyrodniczego) w terminie od 15 sierpnia do 15 lutego kolejnego roku;

- obowiązek zebrania i usunięcia skoszonej biomasy (w tym zakaz pozostawiania rozdrobnionej biomasy); w terminie do 2 tygodni po pokosie biomasa powinna zostać usunięta z działki rolnej lub ułożona w pryzmy, stogi lub brogi.

2. Wymogi uzupełniające (o konieczności zastosowania wymogu decyduje ekspert przyrodniczy):

- koszenie runi od 15 sierpnia do 15 lutego kolejnego roku (raz, dwa lub trzy razy w ciągu 5 lat zobowiązania, jednak nie częściej niż co dwa lata, co określi ekspert przyrodniczy na poziomie dokumentacji przyrodniczej);
- dopuszcza się pozostawienie do 20% powierzchni nieskoszonej;

obowiązek zebrania i usunięcia skoszonej biomasy (w tym zakaz pozostawiania rozdrobnionej biomasy); w terminie do 2 tygodni po pokosie biomasa powinna zostać usunięta z działki rolnej lub ułożona w pryzmy, stogi lub brogi.

Załącznik 2. Wymogi Pakietów Działania rolnośrodowiskowo-klimatycznego w ramach poddziałania 10.2 Wsparcie ochrony i zrównoważonego użytkowania oraz rozwoju zasobów genetycznych w rolnictwie.

Pakiet 6. Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie

- 1) Obowiązek posiadania planu działalności rolnośrodowiskowej;
- 2) Obowiązek uprawy odmian regionalnych i/lub amatorskich zarejestrowanych w Krajowym Rejestrze z kwalifikowanego materiału siewnego w pierwszym i czwartym roku uprawy danej odmiany. W drugim, trzecim i piątym roku uprawy tej odmiany - obowiązek uprawy z materiału siewnego uzyskanego ze zbioru w poprzednim roku i/lub;
- 3) Obowiązek wytwarzania materiału siewnego zarejestrowanych w Krajowym Rejestrze odmian regionalnych i/lub amatorskich zgodnie z przepisami o nasiennictwie, przy utrzymaniu czystości tożsamości odmianowej, prowadzenie dokumentacji plantacji oraz wykonywanych zabiegów i uzyskanie świadectwa oceny laboratoryjnej i/lub;
- 4) Obowiązek wytwarzania nasion gatunków roślin zagrożonych erozją genetyczną, wskazanych w Programie, spełniających minimalne wymagania jakościowe (określone w przepisach krajowych) oraz posiadanie wyników badań laboratoryjnych.

Pakiet 7. Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie

Obowiązek posiadania planu działalności rolnośrodowiskowej.

Załącznik 3. Wymogi Pakietów Rolnictwa ekologicznego w ramach poddziałania 11.1 Płatności w okresie konwersji na rolnictwo ekologiczne

Wymogi wspólne dla wszystkich Pakietów:

- 1) Obowiązek posiadania planu działalności ekologicznej;
- 2) Obowiązek produkcji ekologicznej i odpowiedniego przeznaczenia plonu (m. in. do przetwórstwa, sprzedaży, przekazania do innych gospodarstw, spasanania).

Wymogi dodatkowe dla Pakietu 4. Uprawy sadownicze w okresie konwersji

- 1) Obowiązek corocznego wykonywania na plantacji zabiegów uprawowych i pielęgnacyjnych, w szczególności usuwanie odrostów i samosiewów;
- 2) Obowiązek utrzymania minimalnej obsady dla poszczególnych gatunków roślin z tolerancją do 10%;
- 3) Obowiązek uprawy gatunków drzew owocowych w okresie owocowania i/lub krzewów owocujących.

Załącznik 4. Wymogi Pakietów Rolnictwa ekologicznego w ramach poddziałania 11.2 Płatności w celu utrzymania rolnictwa ekologicznego

Wymogi wspólne dla wszystkich Pakietów:

- 1) Obowiązek posiadania planu działalności ekologicznej;
- 2) Obowiązek produkcji ekologicznej i odpowiedniego przeznaczenia plonu (m. in. do przetwórstwa, sprzedaży, przekazania do innych gospodarstw, spasania).

Wymogi dodatkowe dla Pakietu 10. Uprawy sadownicze po okresie konwersji

- 1) Obowiązek corocznego wykonywania na plantacji zabiegów uprawowych i pielęgnacyjnych, w szczególności usuwanie odrostów i samosiewów;
- 2) Obowiązek utrzymania minimalnej obsady dla poszczególnych gatunków roślin z tolerancją do 10%;
- 3) Obowiązek uprawy gatunków drzew owocowych w okresie owocowania i/lub krzewów owocujących.

Załącznik 5. Syntetyczne ujęcie analizy SWOT

Mocne strony (S)	Słabe strony (W)
<p><i>Konkurencyjność sektora rolnego</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Duże zasoby gruntów rolnych. • Wielokierunkowość produkcji sektora rolnego. • Specjalizacja terytorialna produkcji rolniczej. • Postępująca koncentracja produkcji w istotnych sektorach (mleko, zboże, owoce i warzywa). <p><i>Łańcuch żywnościowy</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Rosnący potencjał dużych zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego. • Rosnąca wartość eksportu produktów rolno-żywnościowych. <p><i>Ekosystemy powiązane z rolnictwem i leśnictwem</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Unikalna i dobrze zachowana różnorodność biologiczna obszarów wiejskich. • Różnorodność warunków przyrodniczych oraz krajobrazowych w rolnictwie i na obszarach wiejskich. • Mozaikowata struktura gruntów rolnych sprzyjająca zróżnicowaniu krajobrazu i różnorodności biologicznej 	<p><i>Konkurencyjność sektora rolnego</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Duże rozdrobnienie gospodarstw rolnych i niekorzystny rozłóg wielu z nich. • Duży udział gospodarstw o małym potencjale produkcyjnym, niskiej specjalizacji i niskim uczestnictwie w rynku. • Niska przeciętna produktywność pracy w sektorze rolnym i wzrost wieku rolników. • Wysokie zużycie obiektów inwentarskich i wyposażenia technicznego w części towarowych gospodarstw rolnych. • <p><i>Łańcuch żywnościowy</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Słaba integracja rolników z sektorem przetwórczym. • Niewystarczający w skali kraju poziom zorganizowania rolników i małe zainteresowanie współpracą. • Nieliczne i mało powszechne systemy jakości. • Słabo rozwinięte alternatywne kanały zbytu dla lokalnej żywności z małych gospodarstw. • Niewystarczające zasoby kapitału i know-how dla rozwoju MŚP w sektorze przetwórstwa rolno-spożywczego. • Mała powszechność ubezpieczeń w rolnictwie. • <p><i>Ekosystemy powiązane z rolnictwem i leśnictwem</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Słaba kondycja wielu siedlisk przyrodniczych i populacji roślin oraz zwierząt związanych z ekosystemami zależnymi od rolnictwa i leśnictwa. • Nieodpowiednia gospodarka rolna w obszarze niektórych cennych siedlisk przyrodniczych. • Brak szczegółowej inwentaryzacji zasobów przyrodniczych, w szczególności poza obszarami chronionymi oraz mała liczba planów zadań ochronnych i planów

Zrównoważone gospodarowanie zasobami

- Znaczący udział tradycyjnych, zrównoważonych technik produkcji rolnej.
- Duże powierzchniowo obszary trwałych użytków zielonych pełniące funkcje wodo i glebochronne.

Obszary wiejskie

- Duże zasoby pracy na obszarach wiejskich.
- Wysokie walory kulturowe, środowiskowe i turystyczne obszarów wiejskich.
- Silne więzi społeczne w ramach społeczności lokalnych.
- Rozwijające się formy współpracy mieszkańców obszarów wiejskich.

Transfer wiedzy i innowacji

- Doradztwo rolnicze, w tym publiczne, o ukształtowanej strukturze i potencjale dalszego rozwoju.
- Ukształtowana grupa instytutów naukowych i ośrodków akademickich mogących przekazywać wiedzę i dostarczać nowych rozwiązań.
- Rosnące aspiracje młodzieży wiejskiej.

ochrony przygotowanych dla obszarów Natura 2000.

Zrównoważone gospodarowanie zasobami

- Przewaga gleb lekkich o niskiej zawartości próchnicy oraz wynikające z tego konsekwencje środowiskowe i produkcyjne
- Specyfika położenia geograficznego skutkująca niewielkimi zasobami wodnymi, w tym czasowa i przestrzenna zmienność opadów.

Obszary wiejskie

- Wysokie bezrobocie i niskie dochody ludności wiejskiej w szczególności na obszarach oddalonych od miast.
- Słabo rozwinięta lub niskiej jakości infrastruktura techniczna (w tym drogi) i społeczna.
- Niski poziom jakości życia i wysoki poziom ubóstwa szczególnie na obszarach popegeerowskich i oddalonych od miast.
- Ograniczone wykorzystanie Internetu szerokopasmowego.

Transfer wiedzy i innowacji

- Brak wykształconych mechanizmów współpracy i transferu wiedzy pomiędzy sektorem naukowym, doradztwem i rolnictwem.
- Niewystarczające kompetencje zawodowe kadr doradczych i zahamowanie wdrażania nowych rozwiązań w sektorze.
- Niewystarczająca świadomość i niedopasowanie kwalifikacji rolników do nowych wyzwań w sektorze rolno-spożywczym i mieszkańców obszarów wiejskich na rynku pracy.
- Relatywnie niski poziom wykształcenia rolników w Polsce.
- Niewystarczający poziom innowacyjności na wsi i w sektorze rolno-spożywczego i podaży rozwiązań innowacyjnych.

Szanse (O)	Zagrożenia (T)
<p><i>Konkurencyjność sektora rolnego</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Globalny wzrost zapotrzebowania na produkty rolne. • Wzrost siły nabywczej konsumentów w Polsce. • Nowe technologie poprawiające produktywność i jakość produktów rolnych, pozytywnie wpływające na ochronę środowiska i zmiany klimatu. <p><i>Łańcuch żywnościowy</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Rosnący popyt na produkty wysokiej jakości (w tym ekologiczne) produkowane z zachowaniem wymogów środowiskowych. • Rosnący popyt na niskoprzetworzone produkty spożywcze, wytworzone bezpośrednio w gospodarstwach rolnych. • Rozwój rynków niszowych oraz produktów wytwarzanych w ramach systemów jakości. <p><i>Ekosystemy powiązane z rolnictwem i leśnictwem</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Utrzymywanie się cennych siedlisk przyrodniczych (w tym poprawa bilansu wodnego). • Utrzymywanie się stref przyrodniczych stanowiących ostoję dziko żyjących zwierząt i owadów. • Dalszy wzrost lesistości kraju, w tym poprzez zalesianie marginalnych gruntów rolnych i innych niż rolnych oraz płynące z tego korzyści środowiskowe. <p><i>Zrównoważone gospodarowanie zasobami</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Upowszechnianie się praktyk rolnych zgodnych z zasadami racjonalnej gospodarki zasobami i ich ochrony oraz ograniczeniem emisji CO₂ i zachowaniem różnorodności biologicznej. • Wzrost świadomości przyrodniczej 	<p><i>Konkurencyjność sektora rolnego</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Słaba koniunktura gospodarcza głównych partnerów handlowych Polski. • Konkurencja ze strony importowanej żywności w tym produktów o wysokiej jakości. • Wysokie koszty wdrażania nowoczesnych technologii w gospodarstwach rolnych. <p><i>Łańcuch żywnościowy</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Rosnąca konkurencja zagranicznego sektora rolno-spożywczego zwiększająca ryzyko utraty stabilnej bazy surowcowej w niektórych sektorach rynku. • Postępująca koncentracja sektora handlu. • Bariery prawne i fiskalne ograniczające rozwój handlu i przetwórstwa rolno-spożywczego małej skali. • Nasilenie sytuacji kryzysowych zwłaszcza związanych ze zmianami klimatu. <p><i>Ekosystemy powiązane z rolnictwem i leśnictwem</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Spadek różnorodności biologicznej, niszczenie ekosystemów oraz niekorzystne przekształcanie krajobrazu. • Zanik rodzimych gatunków roślin uprawnych i zwierząt gospodarskich – przystosowanych do lokalnych warunków. • Wzrost erozji i degradacji fizycznej gleb, spływu powierzchniowego i wymywania składników mineralnych oraz zmniejszenie retencji wody glebowej. <p><i>Zrównoważone gospodarowanie zasobami</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Niekorzystne zmiany w organizacji produkcji i praktykach rolniczych skutkujące pogorszeniem jakości gleb (w tym ubytkiem materii organicznej) i wód oraz zmniejszeniem ich zasobów. • Zaniechanie działalności rolniczej na

mieszkańców obszarów wiejskich.

- Wzrost popytu na żywność funkcjonalną w tym z gospodarstw ekologicznych.
- Wzrost produkcji i wykorzystania OZE na obszarach wiejskich

Obszary wiejskie

- Wzrost zainteresowania obszarami wiejskimi jako miejscem zamieszkania i odpoczynku.
- Rosnąca rola mniejszych ośrodków miejskich.
- Coraz skuteczniej funkcjonujące samorządy gmin.

Transfer wiedzy i innowacji

- Dynamiczny rozwój sektora B+R, w tym w zakresie sektora rolno-spożywczego w Europie i na świecie.
- Dynamiczny rozwój technologii informacyjnych i komunikacyjnych.
- Rosnąca oferta nowych form kształcenia ustawicznego.
- Poprawa dostępu do informacji rynkowej.

glebach najsłabszych o najgorszych, naturalnych warunkach gospodarowania.

Obszary wiejskie

- Pogłębiające się różnice w poziomie rozwoju między miastem a wsią.
- Pogłębiające się zróżnicowanie rozwoju obszarów wiejskich regionalne i wewnątrz regionalne.
- Postępujące zróżnicowanie regionalne i lokalne dochodów budżetowych samorządów lokalnych.
- Postępująca migracja z obszarów wiejskich szczególnie kobiet, osób młodych i wysoko wykwalifikowanych.

Transfer wiedzy i innowacji

- Niedostosowanie oferty sektora B + R i edukacyjnego do potrzeb odbiorców.
- Niski poziom finansowania badań, zwłaszcza ze środków prywatnych.
- Niewystarczające wykorzystanie Internetu na obszarach wiejskich.
- Niedostosowanie mechanizmów i zakresu transferu wiedzy do potrzeb sfery rolnictwa.

Załącznik 6. Powiązanie działań PROW 2014-2020 i celów szczegółowych z celami tematycznymi EFSI

CEL TEMATYCZNY WRS	CEL SZCZEGÓŁOWY PROW 2014-2020	DZIAŁANIE PROW 2014-2020	
CT 1. Wzmacnianie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji	1A. Wspieranie innowacji, współpracy i rozwoju bazy wiedzy na obszarach wiejskich	Transfer wiedzy i działalność informacyjna (art. 14)	
		Usługi doradcze, usługi z zakresu zarządzania gospodarstwem rolnym i usługi z zakresu zastępstw (art. 15)	
		Współpraca (art. 35)	
	1B. Wzmocnienie powiązań pomiędzy rolnictwem, produkcją żywności i leśnictwem, a badaniami i innowacją w celu poprawy zarządzania i ochrony środowiska	Współpraca (art. 35)	
		1C. Promowanie uczenia się przez całe życie oraz szkolenie zawodowe w sektorze rolnym i leśnym	Transfer wiedzy i działalność informacyjna (art. 14)
CT 3. Wzmacnianie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw, sektora rolnego (w odniesieniu do EFRROW) oraz sektora rybołówstwa i akwakultury (w odniesieniu do EFMR)	2A. Poprawa wyników gospodarczych wszystkich gospodarstw rolnych i ułatwienie restrukturyzacji i modernizacji gospodarstw rolnych, szczególnie z myślą o zwiększeniu uczestnictwa w rynku i zorientowania na rynek oraz zróżnicowania produkcji rolnej	Transfer wiedzy i działalność informacyjna (art. 14)	
		Usługi doradcze, usługi z zakresu zarządzania gospodarstwem rolnym i usługi z zakresu zastępstw (art. 15)	
		Inwestycje w środki trwałe - Modernizacja gospodarstw rolnych (art. 17)	
		Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej - Restrukturyzacja małych gospodarstw (art. 19)	
		Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej – Rozwój usług rolniczych (art. 19)	
		Współpraca (art. 35)	
	2B. Ułatwianie wejścia do sektora rolnictwa rolnikom posiadającym odpowiednie umiejętności, a w szczególności wymiany pokoleń	Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej - Premia dla młodych rolników (art. 19)	
		3A. Poprawa konkurencyjności głównych producentów w drodze lepszego ich zintegrowania z łańcuchem rolno-spożywczym poprzez systemy jakości, dodawanie wartości do produktów rolnych, promocję na rynkach lokalnych i krótkie cykle	Transfer wiedzy i działalność informacyjna (art. 14)
			Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych (art. 16)

	dostaw, grupy i organizacje producentów oraz organizacje międzybranżowe	Inwestycje w środki trwałe - Pomoc na inwestycje w przetwórstwo/marketing i rozwój produktów rolnych (Przetwórstwo i marketing produktów rolnych) (art. 17)
		Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich - Inwestycje w tworzenie, ulepszanie lub rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury oraz powiązanej infrastruktury (art. 20)
		Tworzenie grup i organizacji producentów w sektorze rolnym i leśnym (art. 27)
		Współpraca (art. 35)
CT 5. Promowanie dostosowania do zmian klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem	3B. Wspieranie zarządzania ryzykiem w gospodarstwach rolnych	Transfer wiedzy i działalność informacyjna (art. 14)
		Przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku klęsk żywiołowych i katastrof oraz wprowadzanie odpowiednich środków zapobiegawczych (art. 18)
CT 6. Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami	4A. Odtwarzanie i ochrona oraz wzbogacanie różnorodności biologicznej, w tym na obszarach Natura 2000, obszarach z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami, oraz rolnictwa o wysokiej wartości przyrodniczej i stanu europejskich krajobrazów	Transfer wiedzy i działalność informacyjna (art. 14)
		Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami (art. 31)
	4B. Poprawa gospodarki wodnej, w tym nawożenia i stosowania pestycydów	Działanie rolnośrodowiskowo-klimatyczne (art. 28)
		Rolnictwo ekologiczne (art. 29)
	4C. Zapobieganie erozji gleby i poprawa gospodarowania glebą	Inwestycje w środki trwałe – Scalanie gruntów (art.17)
	5E. Promowanie ochrony i pochłaniania dwutlenku węgla w rolnictwie i leśnictwie	Inwestycje w rozwój obszarów leśnych i poprawę żywotności lasów (art. 21)

CT 8. Promowanie trwałego i wysokiej jakości zatrudnienia oraz wsparcie mobilności pracowników	6A. Ułatwianie różnicowania działalności, zakładania i rozwoju małych przedsiębiorstw i tworzenia miejsc pracy	Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej - Pomoc na rozpoczęcie działalności gospodarczej na rzecz działalności pozarolniczej na obszarach wiejskich (Premie na rozpoczęcie działalności pozarolniczej) (art. 19)
CT 9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem	6B Wspieranie lokalnego rozwoju na obszarach wiejskich	Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich - Badania i inwestycje związane z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej (art. 20)
		Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich - Inwestycje w tworzenie, ulepszanie lub rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury oraz powiązanej infrastruktury (art. 20)
		LEADER (art. 42-45)
CT 10. Inwestowanie w kształcenie, szkolenie oraz szkolenie zawodowe na rzecz zdobywania umiejętności i uczenia się przez całe życie	1C. Wspieranie uczenia się przez całe życie oraz szkolenia zawodowego w sektorach rolnictwa i leśnictwa	Transfer wiedzy i działalność informacyjna (art. 14)

Załącznik 7. Rekomendacje ewaluatora ex-ante do projektu Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020

Data	Temat	Rekomendacja	Jak rekomendacja została uwzględniona
Analiza SWOT, ocena potrzeb			
26.04.2013	Analiza SWOT	Zmiany analizy SWOT dotyczące przeformułowań i doprecyzowania niektórych pojęć.	Uwagi zostały przeanalizowane i w miarę możliwości uwzględnione. W II projekcie Programu analiza SWOT została gruntownie przeformułowana oraz dostosowana do wytycznych KE (zlikwidowano podział analizy na części związane z poszczególnymi priorytetami UE)
5.02.2014	Analiza SWOT /Identyfikacja potrzeb	Analiza SWOT nie wskazuje jednoznacznie najważniejszych mocnych i słabych stron oraz zagrożeń i szans, w tym w szczególności dotyczących rolnictwa i pozarolniczego rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich. Jest to raczej analiza SWOT dotycząca aspektów środowiskowych i klimatycznych, z fragmentarycznym, zmarginalizowanym ujęciem: kwestii dochodowych, struktur agrarnych, konkurencyjności, koncentracji agrarnej i produkcyjnej, handlu, a przede wszystkim dotychczasowych przemian i rodzących się kolejnych wyzwań. Zalecamy wprowadzić zasadnicze zmiany mając na uwadze wiodącą rolę funkcji gospodarczych rolnictwa, agrobiznesu i obszarów wiejskich, a nie funkcji środowiskowych i klimatycznych. Ponadto w analizie SWOT	Zorganizowano dwa panele dyskusyjne z ewaluatorem na temat analizy SWOT, podczas których wspólnie wypracowano podejście do prezentacji wyników SWOT w dokumencie. Przedyskutowano podejście metodologiczne do analizy SWOT w tym m.in.: relacje między silnymi, słabymi stronami, szansami i zagrożeniami. Analiza SWOT została poprawiona, zgodnie z zaleceniami ewaluatora, pod kątem jej spójności, przejrzystości i adekwatności zidentyfikowanych na podstawie diagnozy charakterystyk. Uwzględniono również zalecenie odpowiedniego przedstawienia wyników analizy SWOT w obszarze rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich.

		wprawdzie zachowano podział na silne, słabe strony, szanse i zagrożenia, ale pominięto relacje między nimi i niejednokrotnie błędnie zaklasyfikowano poszczególne elementy. Z obecnego opisu nie wynika, że na podstawie analizy SWOT zostały zidentyfikowane potrzeby.	
5.02.2014	Opis ogólny	Opis ogólny wymaga poprawy w celu zwiększenia przejrzystości.	Uwagi zostały uwzględnione. Usunięto zbędne fragmenty, uaktualniono tam, gdzie to było możliwe, dane statystyczne, uzupełniono brakujące informacje, poprawiono przejrzystość tekstu.
5.02.2014	Ocena potrzeb	Zidentyfikowane potrzeby wydają się logiczne i dobrze uzasadnione. Jednakże ich kształt merytoryczny nie we wszystkich elementach jest wynikiem przeprowadzonej analizy SWOT.	Uwaga została przedyskutowana i wypracowano wspólne stanowisko na spotkaniu roboczym ewaluatora z IZ. Poprawiono zapisy w taki sposób, aby potrzeby jasno wynikały z analizy SWOT.
Logika interwencji			
26.04.2013	Wybór priorytetów	O ile założenie, iż PROW 2014-2020 przyczyni się do realizacji wszystkich sześciu priorytetów z Rozporządzenia nie budzi zastrzeżeń, o tyle przyjęcie tych sześciu priorytetów, jako własne jest niezrozumiałe. Postuluje się zmianę priorytetów, których realizacji ma służyć PROW 2014-2020. Priorytety powinny odpowiadać przede wszystkim celom przyjętym w strategicznych dokumentach krajowych.	Uwagi nie uwzględniono. Zgodnie z art. 5 rozporządzenia EFRROW, każdy program musi być ukierunkowany na priorytety unijne, wymienione w tym rozporządzeniu.
26.04.2013	Włączenie do polityki spójności niektórych instrumentów wsparcia	Katalog propozycji włączenia do polityki spójności instrumentów wsparcia obszarów wiejskich jest właściwy. Należy jednak pamiętać, że część propozycji wymienionych w dokumencie, nie będzie mogło być realizowane w ramach nowej polityki spójności w porównywalnym wymiarze jak w obecnym okresie programowania.	W ramach ścisłej współpracy międzyresortowej zapewniono odpowiednie środki na finansowanie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich ze środków Polityki Spójności. Zadania realizowane na rzecz rozwoju obszarów wiejskich w ramach PROW i PS ma charakter komplementarny.

Określenie celów, podziału alokacji finansowych			
14.08.2013	Alokacja finansowa	Program należy uzupełnić o kwestie budżetowe.	Brak budżetu w pierwszych wersjach programu wynikał z braku rozstrzygnięć budżetowych na poziomie UE. Ostateczny projekt Programu zawiera tabelę finansową oraz plan wskaźników.
14.08.2013	Ukierunkowanie wsparcia	Precyzując ukierunkowanie PROW stwierdzono, że będzie on zorientowany głównie na rolnictwo. Zgadając się ze zdefiniowanymi potrzebami rozwojowymi rolnictwa nie można zaakceptować sformułowania, że rolnictwo jest szczególnie istotne z punktu widzenia rozwoju obszarów wiejskich. Świadczą o tym wskaźniki makroekonomiczne, jak np. blisko 4% udział w PKB, czy około 13,0% odsetek zatrudnionych w rolnictwie, jak i wyniki badań IRWiR PAN z ostatnich lat wskazujące, że na polskiej wsi już ponad 60% mieszkańców deklaruje brak jakichkolwiek związków z produkcją rolniczą, a co za tym idzie nie uzyskuje dochodów z prowadzenia produkcji rolniczej. Jednocześnie tylko około 15% rolników deklaruje, że rolnictwo jest ich głównym źródłem dochodów". W tym świetle dla rozwoju obszarów wiejskich nie mniej istotne są kwestie związane z poza rolniczym rozwojem wsi.	Ze względu na ograniczony budżet konieczne jest ukierunkowanie programu na najważniejsze cele. Zgodnie z analizą SWOT i przyjętymi celami, program jest ukierunkowany głównie na poprawę konkurencyjności rolnictwa. Wsparcie rozwoju przedsiębiorczości realizowane będzie w ramach działania Leader. Ponadto środki finansowe na rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich zostały zapewnione, zgodnie z założeniami Umowy Partnerstwa, w odpowiednich programach finansowanych w ramach Funduszu Spójności.
5.02.2014	Ukierunkowanie wsparcia, alokacja finansowa	Marginalizacja w projekcie PROW instrumentarium związanego ze wspieraniem pozarolniczego rozwoju wsi i tworzeniem nowych miejsc pracy. W tym kontekście zarekomendowano wyłączenie z finansowania PROW płatności ONW na terenach nizinnych i przeznaczenie zaoszczędzonych kwot	Analiza SWOT identyfikuje problem zatrudnienia pozarolniczego. Ze względu na ograniczony budżet konieczne jest ukierunkowanie programu na najważniejsze cele. Program jest ukierunkowany głównie na poprawę konkurencyjności rolnictwa. Wsparcie rozwoju przedsiębiorczości realizowane będzie w ramach Leader. Środki na

		na tworzenie nowych, pozarolniczych miejsc pracy.	rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich zostały zapewnione w odpowiednich programach PS. Płatności ONW rekompensują utrudnienia, na jakie narażona jest produkcja rolnicza ze względu na występowanie ograniczeń. Rekompensata ta pozwala rolnikom kontynuować użytkowanie ziemi rolnej i utrzymanie zrównoważonych systemów działalności rolniczej, co ma na celu zapobieżenie zaprzestawaniu działalności rolniczej i utracie różnorodności biologicznej. ONW typu nizinnego są jednym z typów obszarów, wyszczególnionych w rozporządzeniach UE. W celu zagwarantowania równego traktowania nie jest uzasadnione wykluczenie jednego z poddziałań (płatności dla obszarów nizinnych).
26.04.2013	Wskaźniki monitorowania	W rozdziale VII PROW przedstawiono propozycje wskaźników monitorowania celów szczegółowych Programu. Rozdział zawiera wyłącznie propozycje mierników, ale bez opisu systemu monitorowania i ewaluacji. Na obecnym etapie prac nad Programem jest to zrozumiałe. Sugerujemy, aby w kolejnych wersjach Programu opis tegoż systemu zawierał m.in. odniesienie do wytycznych Komisji Europejskiej w sprawie monitorowania działań na rzecz rozwoju.	Uwaga została uwzględniona. Opis systemu monitorowania i oceny został zawarty, zgodnie z wytycznymi KE, w Planie Ewaluacji. Określono również wartości docelowe wskaźników monitorowania.
26.04.2013; 5.02.2014	Specyficzne wskaźniki monitorowania	Poza wskaźnikami wynikającymi z dokumentów KE należy uzupełnić PROW własnymi, krajowymi miernikami.	Uwagę uwzględniono. IZ wypracowała listę wskaźników produktu i rezultatu, specyficznych dla Programu, która została omówiona na spotkaniu z ewaluatorem oraz przekazana ewaluatorom do oceny pod względem poprawności metodologicznej i kompletności.
Przygotowane rozwiązania wdrożeniowe/ Uwagi do działań			
5.02.2014	Rola jednostek	W całym dokumencie PROW w kontekście	Uwaga uwzględniona. W Programie uwzględnione zostały, w wybranych działaniach, uczelnie wyższe.

	naukowo-badawczych i uczelni wyższych w transferze wiedzy	transferu wiedzy koniecznym jest przypisanie odpowiedniej roli państwowym wyższym uczelniom. Z dokumentu wynika nieraz zbyt jednostronny nacisk na Ośrodki Doradztwa Rolniczego w transferze wiedzy, szczególnie w zakresie badań i rozwoju oraz innowacji. Ich ważna rola w procesie transferu innowacji winna być wsparta przez publiczne uniwersytety i instytuty naukowe.	
5. 02. 2014	Plan ewaluacji	Uzupełnienie Planu ewaluacji o harmonogram, opis systemu zbierania danych na potrzeby monitorowania i oceny.	Plan ewaluacji został uzupełniony o elementy wymienione przez ewaluatora.
Działanie Transfer wiedzy i działalność informacyjna			
Poddziałanie: Szkolenia zawodowe i nabywanie umiejętności			
18.02. 2014	Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru	W opisie zaznacza się, że preferencje będą mieli wnioskodawcy którzy dysponują własną bazą dydaktyczno-lokalową oraz dysponują własną kadrą zatrudnioną na podstawie umowy o pracę. Tego typu preferencje dyskryminują potencjalnych wnioskodawców przedstawiających najlepsze oferty pod względem merytorycznym, ale nie posiadających bazy dydaktyczno-lokalowej (łatwo dostępnej do wynajęcia na rynku) oraz korzystających z zewnętrznych ekspertów na podstawie umów cywilno-prawnych. W ten sposób gubi się cel główny, czyli dążenie do wyboru najlepszej oferty merytorycznej. Rekomenduje się wykreślenie z opisu tego typu preferencji.	Uwagę uwzględniono.
Poddziałanie: Demonstracje i działania informacyjne - Inwestycje w projekty demonstracyjne w zakresie produkcji			

rolnej i leśnej lub przetwórstwa rolno spożywczego służące promowaniu innowacji			
18.02.2014	Beneficjenci	Opis ogranicza w praktyce paletę potencjalnych beneficjentów wyłącznie do podmiotów sfery publicznej. Rekomenduje się rozszerzenie kategorii beneficjentów, także na inne podmioty.	Uwaga nieuwzględniona. W ramach poddziałania 6.2.2.1 wsparcie ma charakter inwestycyjny i udzielane jest na inwestycje w projekty demonstracyjne w zakresie produkcji rolnej lub leśnej lub przetwórstwa rolno-spożywczego służące promowaniu innowacji. Projekty demonstracyjne nie powinny być wykorzystywane w celu uzyskiwania dochodu. W związku z tym nie jest uzasadnione rozszerzanie katalogu beneficjentów o podmioty nastawione na osiągnięcie zysku.
Działanie Usługi doradcze, usługi z zakresu zarządzania gospodarstwem rolnym i usługi z zakresu zastępstw; Poddziałanie: Wsparcie szkoleń dla doradców			
	Beneficjenci	Aktualny zapis Jednostki doradztwa rolniczego, jest niezgodny z istotą tego poddziałania. Zapis ten też oznacza, że beneficjent jest też odbiorcą szkoleń (Inne ważne uwagi istotne dla .....), co sugeruje że zadania związane z podnoszeniem umiejętności i kompetencji doradców będą miały charakter szkoleń realizowanych wyłącznie przez własnych pracowników. Istotą tak pomyślanych szkoleń jest natomiast pozyskiwanie nowej wiedzy i kompetencji z zewnętrznych źródeł poprzez szkolenia realizowane przez zewnętrzne podmioty (np. instytuty, uczelnie, organizacje pozarządowe, itd.) Rekomenduje się zmianę zapisu na: Publiczne i prywatne podmioty prowadzące szkolenia z zakresu objętego działaniem 6.3 Usługi doradcze, usługi z zakresu zarządzania gospodarstwem rolnym i usługi z zakresu zastępstw.	Uwagę uwzględniono poprzez wpisanie w poddziałaniu „Wsparcie szkoleń dla doradców” jako beneficjentów: Centrum Doradztwa Rolniczego, instytuty badawcze i uczelnie wyższe, w miejsce jednostek doradztwa rolniczego.

18.02.2014	Beneficjent	Wskaźniki dotyczące doświadczenia beneficjenta są zbyt wysokie, eliminujące podmioty powstające nawet tuż po integracji z UE. Rekomenduje się skrócenie okresu dotyczącego doświadczenia w świadczeniu usług doradczych do min. 5 lat, liczby porad w roku do 10 i liczby szkoleń do 3 w ciągu roku.	Uwaga uwzględniona. Skrócono wymóg dotyczący doświadczenia w świadczeniu usług doradczych z 10 lat do 12 miesięcy.
Działanie Inwestycje w środki trwałe			
Poddziałanie: Pomoc na inwestycje w gospodarstwach rolnych (Modernizacja gospodarstw rolnych)			
14.08.2013., 5.02.2014.	Warunki kwalifikowalności	Brak w przypadku tego działania celowości pomiaru efektów produkcyjnych lub dochodowych, gdyż niemożliwe jest jednoznaczne określenie wpływu efektu netto modernizacji. Ewentualnie miarą pomocniczą uzyskanych efektów modernizacji mogłaby być standardowa produkcja (wolumen produkcji, a szczególnie produkcji standardowej, cechuje się dużo mniejszą zmiennością wywołaną zmianami koniunktury niż GVA).	Działanie „Modernizacja gospodarstw rolnych” została zaprogramowana pod priorytetem 2A (poprawa rentowności gospodarstw rolnych i konkurencyjności (...)) w związku z tym należy wykazywać wpływ inwestycji dofinansowanej z działania na poprawę sytuacji ekonomicznej w gospodarstwie. Wzrost GVA w gospodarstwie był jednym z warunków w działaniu „Modernizacja gospodarstw rolnych” PROW 2007-2013. Ponadto wskaźnik wzrost GVA/AVU, zgodnie z zapisami projektu rozporządzenia wykonawczego dla rozporządzenia EFRROW, jest obligatoryjnym wskaźnikiem rezultatu dla tego działania.
14.08.2013	Warunki kwalifikowalności	Podstawowym kryterium dostępu powinna być powierzchnia gospodarstwa. Proponujemy obszar 20 ha, który przynajmniej potencjalnie powinien zapewnić konkurencyjność, a dopiero w przypadku gospodarstw mniejszych niż 20 ha UR mogłoby być zastosowane kryterium wielkości ekonomicznej	Ze względu na to, że w działaniu Modernizacja wspierane będą różne kierunki produkcji (roślinnej i zwierzęcej) podstawowym kryterium dostępu nie powinna być powierzchnia gospodarstwa. Pozostano przy wielkości ekonomicznej gospodarstw, mierzonej standardową produkcją (SO).
14.08.2013	Warunki kwalifikowalności	Należy rozważyć celowość pełnego wykluczenia wsparcia dla produkcji drobiarskiej. Należy rozważyć, czy nie byłoby uzasadnione wsparcie dla niskotowarowej, „niszowej” produkcji drobiarskiej, w zakresie np. lokalnych i tradycyjnych ras (np.	Uwagę uwzględniono częściowo. Umożliwiono w ramach działania wsparcie produkcji ekologicznej.

		kury zielononóżki) lub gatunków (np. przepiórki).	
5.02.2014	Warunki kwalifikowalności	Rekomenduje się podniesienie górnego progu wsparcia dla gospodarstw do SO równego 300 tys. euro, co nadal będzie eliminować efekt deadweight i także będzie ograniczać liczbę beneficjentów do takich, którzy mogą zrealizować określone cele, aczkolwiek nie są w stanie tego dokonać bez zewnętrznej pomocy.	Uwagę uwzględniono poprzez podniesienie górnego progu dostępu.
Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej			
Poddziałanie: Pomoc na rozpoczęcie działalności gospodarczej na rzecz młodych rolników (Premie dla młodych rolników)			
14.08.2013	Kryterium dostępu	Należy rozważyć zasadność wprowadzenia maksymalnego kryterium dostępu w wysokości 100 tys. euro z powodów zarówno rachunkowych, jak i merytorycznych, bowiem produkcja rzędu 100 tys. euro nie może być uznana za produkcję dużego zakresu.	Zgodnie z rozporządzeniem EFRROW w działaniu tym należy wyznaczyć dolny i górny próg wielkości gospodarstwa. Ustalając próg górny wychodzi się z założenia, że w przypadku gospodarstw powyżej 100 tys. euro nie ma potrzeby stosować zachęty (jaką jest premia dla młodych rolników) do podejmowania tych gospodarstw.
14.08.2013	Kryterium dostępu	<i>„Beneficjent zobowiązuje się do prowadzenia rachunkowości rolnej w gospodarstwie”</i> Zapis ten należy umieścić w warunkach kwalifikowalności. Należy również doprecyzować wymóg dotyczący zakresu prowadzonej rachunkowości (pełna, uproszczona)	Ostatecznie zrezygnowano z wymogu prowadzenia rachunkowości wprowadzając zobowiązanie do prowadzenia ewidencji przychodów i rozchodów w gospodarstwie. Nie będzie to kryterium dostępu, gdyż o pomoc mogą występować osoby, które dopiero planują przejście gospodarstwa.
18.02.2014	Warunki kwalifikowalności	Zapisana w Programie maksymalna wielkość gospodarstwa rolnego, mierzona arealem użytków rolnych oraz wielkością ekonomiczną (górne limity odpowiednio 300 ha i 100 tys. euro) wykluczają duże gospodarstwa, których potencjał umożliwi rozwój bez konieczności wykorzystywania pomocy	Zgodnie z rozporządzeniem EFRROW w działaniu tym należy wyznaczyć dolny i górny próg wielkości gospodarstwa. Ustalając próg górny wychodzi się z założenia, że w przypadku gospodarstw powyżej 100 tys. euro nie ma potrzeby stosować zachęty (jaką jest premia dla młodych rolników) do podejmowania

		<p>publicznej. Podniesienie górnego progu wsparcia dla gospodarstw do SO równemu 300 tys. euro nadal będzie eliminować efekt deadweight i także będzie ograniczać liczbę beneficjentów do takich, którzy mogą zrealizować określone cele, aczkolwiek nie są w stanie tego dokonać bez zewnętrznej pomocy. Poza gospodarstwami największymi w nielicznych przypadkach przejmujący gospodarstwo młody rolnik, po raz pierwszy rozpoczynający działalność rolniczą, posiada zasoby finansowe własne i zdolność kredytową na tyle duże, żeby móc zmodernizować gospodarstwo rolne. Stąd efekt deadweight można traktować jako niewielki. Rekomenduje się wprowadzenie górnego pułapu wielkości ekonomicznej wynoszącego 300 tys. Euro uprawniającego do ubiegania się o wsparcie dla gospodarstwa.</p>	<p>tych gospodarstw.</p>
<p>Poddziałanie: Pomoc na rozpoczęcie działalności gospodarczej na rzecz działalności pozarolniczej na obszarach wiejskich (Premie na rozpoczęcie działalności pozarolniczej)</p>			
18.02.2014	Koszty kwalifikowalne	<p>W opisie zaznaczono, że Premia powinna być wydatkowana zgodnie z założeniami biznesplanu, Nie ma zapisu, że kwoty wydatkowane niezgodnie z założeniami biznes planu będą podlegały zwrotowi. Rekomenduje się wprowadzenie dodatkowego zapisu: kwoty I raty płatności wydatkowane niezgodnie z biznes planem będą podlegały zwrotowi.</p>	<p>Sankcje za nierealizowanie założeń biznesplanu będą określone w przepisach krajowych.</p>
18.02.2014	Kwota i wielkość	<p>Proponowana kwota wsparcia jest zbyt duża w stosunku do założeń biznes planu zakładającego</p>	<p>Uwaga nieuwzględniona. Kwota wsparcia zależna jest od założeń biznesplanu.</p>

	wsparcia	utworzenie co najmniej jednego miejsca pracy, w tym samozatrudnienie, jak również w stosunku do proponowanej premii np. dla młodego rolnika. Rekomenduje się zmniejszenie kwoty wsparcia do 60 tys. zł.	
Poddziałanie: Pomoc na rozpoczęcie działalności gospodarczej na rzecz rozwoju małych gospodarstw (Restrukturyzacja małych gospodarstw)			
14.08.2013	Kryteria dostępu	Głównym kryterium dostępu powinien być biznesplan (pomysł na stworzenie przynajmniej jednego miejsca pracy). W innym przypadku wspieranie gospodarstw małych jest pozbawione racjonalności, zatem nie powinno być ograniczeń dolnych, poza definicją gospodarstwa rolnego, według której rolnik jest beneficjentem płatności bezpośrednich, natomiast maksymalna wielkość mogłaby być ustalona w hektarach albo w wielkości ekonomicznej, przy czym w tym drugim przypadku należy mieć na uwadze wcześniej wskazane trudności w jej ustalaniu.	Uwaga uwzględniona. Proponuje się skierować pomoc do osób prowadzących działalność rolniczą w małych gospodarstwach i realizujących konkretny projekt rozwoju gospodarstwa.
18.02.2014	Koszty kwalifikowane	W opisie zaznaczono, że Premia powinna być wydatkowana zgodnie z założeniami biznesplanu. Nie ma zapisu, że kwoty wydatkowane niezgodnie z założeniami biznes planu będą podlegały zwrotowi. Rekomenduje się wprowadzenie dodatkowego zapisu: kwoty I raty płatności wydatkowane niezgodnie z biznes planem będą podlegały zwrotowi.	Sankcje za nierealizowanie założeń biznesplanu będą określone w przepisach krajowych.
Poddziałanie: Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych			
18.02.2014	Beneficjent	Opis zawęża potencjalnych beneficjentów do tych, którzy prowadzili działalność co najmniej dwa lata przed złożeniem wniosku. W opisie zawarto	Uwaga nieuwzględniona. Wsparcie ukierunkowane jest na rozwój usług rolniczych w już istniejących firmach, posiadających doświadczenie w prowadzeniu działalności gospodarczej.

		warunek wykluczający wnioskodawców którzy prowadzi działalność gospodarczą w zakresie usług rolniczych jako mikro- lub małe przedsiębiorstwo przez okres krótszy niż dwa lata przed złożeniem wniosku o przyznanie pomocy lub też nie prowadzili takiej działalności w ogóle. Nie powinno wprowadzać się takiego ograniczenia, a podstawowym warunkiem kwalifikowalności potencjalnego wnioskodawcy powinien być biznes plan. Rekomenduje się wykreślenie wspomnianego warunku.	
Działanie: Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych			
Poddziałanie: Wsparcie dla nowych uczestników systemów jakości żywności			
5.02.2014	Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru	Wykreślenie preferencji w przyznawaniu pomocy dla gospodarstw do 5 ha.	Konieczność ustanowienia preferencji wynika z konieczności wprowadzenia kryteriów wyboru także w zakresie tego działania. Informacja o preferencji wskazuje na ukierunkowanie wsparcia dla gospodarstw małych, dla których koszty stałe, wynikające z udziału w systemach jakości, stanowią duże obciążenie finansowe.
Poddziałanie: Wsparcie na przeprowadzenie działań informacyjnych i promocyjnych			
18.02.2014		Wstępny opis działania nie jest zgodny z prawdą. Wsparcie udzielane w ramach poddziałania nie może być przeznaczone na dostosowanie produkcji do nowych warunków/wymogów. Stanowi ono jedynie refundację kosztów przystąpienia i udziału w systemie jakości i związanych z tym opłat administracyjnych i formalnych. W związku z tym rekomenduje się zmianę wstępnego opisu.	Wstępny opis działania dotyczy całego działania, w związku z czym ma ogólny charakter. Poprzez wsparcie uczestników systemów rozumiemy również wsparcie udzielone w celu promocji produktów wytwarzanych w tych systemach. Szczegółowy opis poddziałania zawarty jest w części bezpośrednio dotyczącej tego poddziałania.

18.02.2014	Zasady dotyczące ustanawiania kryteriów wyboru	<p>W opisie wskazuje się, że podmiot utworzony przez co najmniej dwóch producentów, wytwarzających produkty rolne lub środki spożywcze w ramach systemów jakości, zwany dalej „zespołem promocyjnym” może ubiegać się o wsparcie. Jest to zbyt małą liczbą jeśli działanie realnie ma skłaniać do podejmowania zespołowych działań. Rekomenduje się zwiększenie min. liczby producentów w „zespole promocyjnym” do 5.</p>	<p>Uwaga nie została uwzględniona. Może się np. zdarzyć, że dwóch dużych producentów (np. przetwórców) może zrealizować duże działanie promocyjne. Ponadto należy podkreślić, że każde z działań będzie oceniane pod kątem zasadności i ekonomicznej efektywności przez podmiot wdrażający, podobnie jak ma to miejsce w okresie 2007-2013.</p>

Działanie „Przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku klęsk żywiołowych i katastrof oraz wprowadzanie odpowiednich działań zapobiegawczych			
14.08. 2013	Warunki kwalifikowalności	Warunki powinny być skonstruowane w sposób preferencyjny dla działań prewencyjnych. Chociażby poprzez wprowadzenie wyższego progu intensywności pomocy np.: 60% dla odtworzeniowych, 80% dla prewencyjnych. W przeciwnym wypadku może być tak, że beneficjenci będą korzystać z ww. rozwiązania tylko w przypadku klęsk. Warunki kwalifikowalności powinny zakładać, że działania odtworzeniowe jeśli jest to możliwe zawierają obligatoryjnie mechanizm przeciwdziałania np. odtwarzanie sadu po klęsce gradobicia powinno wiązać się z założeniem siatek przeciw gradowych, odtwarzanie potencjału produkcji roślinnej po klęsce suszy wiązałoby się z zakupem deszczowni, innej instalacji nawodnieniowej lub budową zbiorników małej retencji.	Częściowo uwzględniono. Działanie zostało podzielone na 2 poddziałania: „Wsparcie inwestycji w środki zapobiegawcze...” oraz „Wsparcie inwestycji w odtwarzanie gruntów rolnych i przywracanie potencjału produkcji rolnej...”
5.02; 18.02. 2014 r.	Zakres	W Polsce coraz częściej występuje zjawisko suszy. Jest to zdarzenie o charakterze klęskowym, które powoduje znaczne straty w produkcji rolnej oraz destabilizuje rynek płodów rolnych. Rekomenduje się, aby poddziałaniem objąć również przeciwdziałanie negatywnym skutkom suszy.	Uwaga nieuwzględniona. W przypadku poddziałania „Wsparcie inwestycji w środki zapobiegawcze...” jedynym beneficjentem są spółki wodne, co oznacza, że zapobieganie dotyczy jedynie klęski powodzi lub deszczu nawalnego. W przypadku poddziałania Wsparcie inwestycji w odtwarzanie gruntów rolnych i przywracanie potencjału produkcji rolnej...” wsparcie może być przyznane pod warunkiem wystąpienia strat w środkach trwałych.
5.02; 18.02. 2014 r	Zaliczki	Beneficjenci, którzy byli narażeni na zniszczenie potencjału produkcyjnego mogą nie dysponować odpowiednimi zasobami kapitału. W tym kontekście problematyczne może być również uzyskanie kredytów umożliwiających sfinansowanie inwestycji do czasu refundacji. Rekomenduje się	Przewidziano możliwość przyznawania zaliczek beneficjentom tego działania.

		wprowadzenie możliwości zaliczkowego rozliczania płatności.	
<p>Działanie: Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich. Poddziałanie: Badania i inwestycje związane z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej; Poddziałanie: Budowa, przebudowa, modernizacja lub wyposażenie obiektów pełniących funkcje kulturalne oraz kształtowanie przestrzeni publicznej</p>			
18.02.2014		W opisie założono, że maksymalna wysokość pomocy ze środków EFRROW nie może przekroczyć 500 tys. zł na miejscowość w okresie realizacji Programu. Ograniczoność środków finansowych skłania do sformułowania wniosku o zmniejszenie maksymalnej kwoty wsparcia z EFRROW. Rekomenduje się zmniejszenie kwoty wsparcia do 300 tys. zł.	Uwaga nieuwzględniona. Z doświadczenia we wdrażaniu działania „Odnowa i rozwój wsi” w latach 2007-2013 wynika, że kwota 300 tys. zł nie byłaby wystarczająca dla zrealizowania operacji.
<p>Działanie Program rolnośrodowiskowo-klimatyczny</p>			
<p>Poddziałanie: Płatności w ramach zobowiązań rolno-środowiskowo-klimatycznych</p>			
<p>Pakiet 1. Rolnictwo zrównoważone</p>			
18.02.2014	Kwoty i wielkość wsparcia	Biorąc pod uwagę potencjalne korzyści środowiskowe i klimatyczne wynikające z realizacji działania zaleca się organicznie degresywność i zwiększenie limitu powierzchniowego objętego wsparciem. Ma to głębokie uzasadnienie merytoryczne ponieważ największe potencjalne negatywne oddziaływanie produkcji rolnej występuje w gospodarstwach większych obszarowo. W związku z tym tak drastyczne ograniczenie powierzchni objętej 100% płatnością powoduje wykluczenie z pakietu gospodarstw, które powinny go wdrażać w pierwszej kolejności. W przypadku rolnictwa zrównoważonego	Uwaga została uwzględniona.

		rekomenduje się zwiększenie limitu powierzchniowego objętego 100% płatnością do 50 ha.	
Pakiet 2. Ochrona gleb i wód			
18.02.2014		<p>Podobnie jak w pakiecie „Rolnictwo zrównoważone” rekomenduje się zwiększenie limitów powierzchniowych objętych wsparciem. Rekomenduje się wprowadzenie następujących progów degresywności:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 100 % stawki podstawowej – za powierzchnię od 0,1 ha do 25 ha; - 50 % stawki podstawowej – za powierzchnię od 25,01 do 50 ha 	<p>Proponowany mechanizm degresywności i limitu powierzchni wspieranej:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wynika przede wszystkim ze zmniejszenia budżetu PROW 2014-2020, jak i jego obciążenia w zakresie tych instrumentów zobowiązaniami podejmowanymi w latach 2010-2013; - pozwala na zmniejszenie wielkości zobowiązań wieloletnich generowanych przez nabór w 2014 r. a obciążających budżet PROW 2014-2020 - w połączeniu z zastosowaniem tego mechanizmu także w odniesieniu do PROW 2014-2020, tj. do naborów od 2015 r., ułatwi to utrzymanie ciągłości naborów przez cały okres jego trwania w okresie 2014-2020; - pozwala na właściwy kompromis między całkowitą powierzchnią a liczbą gospodarstw objętych wsparciem; - wynika z założenia, że dla realizacji celów środowiskowych ważnym efektem wsparcia jest nie tylko powierzchnia nim objęta, ale także liczba gospodarstw. Liczba beneficjentów programu decyduje o jego efekcie edukacyjnym (efekt trwały) i pośrednio przekłada się na poprawę dbałości o wymogi środowiskowe na dużej powierzchni nie objętej bezpośrednio wsparciem a znajdujących się gospodarstwach wspieranych; - ukierunkowanie wsparcia na grupę małych i średnich gospodarstw zapewnia spójność programu ze strukturą zasobów z jaką mamy do czynienia w polskim rolnictwie, tj, do lepszego wykorzystania dużych zasobów siły roboczej, szczególnie w regionach południowej i wschodniej Polski, gdzie średnia wielkość gospodarstw jest kilkukrotnie niższa niż proponowany limit powierzchni wspieranej, tj, 20 ha. - ukierunkowanie na małe i średnie gospodarstwa nie oznacza wyłączenia ze wsparcia gospodarstw dużych, w przypadku których pierwsze 20 ha także będzie z niego

			<p>mogło korzystać, niemniej jednak, ta grupa gospodarstw jest w stanie korzystać z ekonomicznych efektów skali, "kompensujących" niższe wsparcie - posiadają one większe możliwości, zarówno na etapie produkcji jak i dystrybucji dostępu do rynku zbytu i tym samym są bardziej konkurencyjne; - w konsekwencji ukierunkowanie na małe i średnie gospodarstwa poprawia spójność Programu z jednym z celów strategii Europa 2020, jakim jest wzrost sprzyjający włączeniu społecznemu (inclusive growth);</p> <p>- podejście takie jest zbieżne z nowymi rozwiązaniami unijnymi w zakresie płatności bezpośrednich na lata 2014-2020, w ramach których państwa członkowskie mają znacznie większe niż obecnie możliwości preferowania małych gospodarstw poprzez mechanizmy: płatności redystrybucyjnej (do pierwszych hektarów), degresywności płatności powyżej 150 tys. euro, mechanizm cappingu, a także możliwość płatności ryczałtowej dla najmniejszych gospodarstw;</p> <p>- takie ukierunkowanie wsparcia daje także możliwość ograniczenia ryzyka wystąpienia efektu deadweight, bowiem wśród dużych gospodarstw bardziej prawdopodobna jest możliwość, iż poradzą sobie one bez pomocy finansowej.</p>
Działanie: Rolnictwo ekologiczne			
14.08.2013		Nieuzasadnione jest wymaganie, aby całe gospodarstwo zostało przestawione na produkcję metodami ekologicznymi. Zarówno w Polsce, jak i w innych krajach UE do tej pory możliwe było prowadzenie ww. produkcji w części gospodarstwa. Proponujemy umożliwienie produkcji metodami ekologicznymi w części gospodarstwa.	Uwaga została uwzględniona.
18.02.2014	Ogólny opis	Biorąc pod uwagę niewielkie różnice w wysokości stawek w PROW 2007-2013, potencjalne korzyści z ich różnicowania są dużo mniejsze niż koszty	Uwaga została uwzględniona częściowo. W przypadku pakietów takich jak: uprawy zielarskie oraz uprawy

	działania	administracyjne podziału. Rekomenduje się ustalenie jednolitej stawki płatności dla grup upraw w okresie konwersji i po konwersji.	paszowe na gruntach ornych stawki płatności są jednolite.
14.02.2014	Ogólny opis działania	Zaproponowany podział na dwa poddziałania jest sztuczny i nie wnosi dodatkowej wartości. Wszystkie elementy i kryteria poddziałań są tożsame, a ich połączenie znacznie uprości projekt PROW 2014-2020. Rekomenduje się, aby połączyć poddziałania występujące w ramach działania.	Uwaga nie została uwzględniona. Podział na poddziałania wynika z projektu aktu wykonawczego do rozporządzenia bazowego w sprawie rozwoju obszarów wiejskich.
18.02.2014	Wymogi dodatkowe dla Pakietów 5 i 10	Rekomenduje się aby dla pakietu „Uprawy paszowe po okresie konwersji” wprowadzić wymiarną obsadę zwierząt na minimalnym poziomie 0,3 DJP/ha całkowitej powierzchni paszowej.	Zapis zostanie doprecyzowany na poziomie przepisów krajowych.
18.02.2014	Degresywność	Dla upraw rolniczych i paszowych, odpowiednio w okresie konwersji i po konwersji (zgodnie z rekomendacją powyżej) należy zwiększyć limit powierzchniowy uprawiający do płatności Rekomenduje się dla Pakietów 1 i 5 zwiększyć limity powierzchniowe odpowiednio do: - 100% stawki podstawowej – za powierzchnię od 0,1 ha do 25 ha; - 50% stawki podstawowej – za powierzchnię od 20,01 do 50 ha.	Uwaga została uwzględniona; zwiększono limit powierzchni wspieranej do 70 ha oraz zwiększono progi degresywności w ramach wszystkich pakietów, tj: <ul style="list-style-type: none"> • 100 % stawki podstawowej – za powierzchnię od 0,10 ha do 50 ha; • 50 % stawki podstawowej – za powierzchnię powyżej 50 ha do 100ha; • 25 % stawki podstawowej – za powierzchnię powyżej 100 ha do 150 ha;
Działanie: Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami (ONW)			
18.02.2014	Wymogi dla beneficjenta	Opis nie przewiduje żadnych dodatkowych zobowiązań beneficjentów poza powszechnie	Płatności ONW, zgodnie z przepisami zawartymi w art. 31 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady nr 1305/2013

		<p>obowiązującym prawem. Nałożenie na beneficjentów obligatoryjnych wymogów pozwoliłoby na częściowe zniwelowanie niekorzystnych warunków gospodarowania, podniosłoby konkurencyjność gospodarstw położonych na terenach ONW, oraz ograniczyłoby niekorzystne oddziaływania środowiskowe wynikające ze złego stanu agrochemicznego gleb. Rekomenduje się wprowadzenie wymogu, który obligowałby rolników ubiegających się o płatności ONW do wykonania w pierwszym roku badania zasobności (P,K,Mg) i odczynu gleb. W przypadku niekorzystnych wyników tego badania rolnik byłby zobligowany do podjęcia działań naprawczych tj.: zastosowania nawożenia mineralnego i wapnowania gleb zgodnie z ustalonym planem nawozowym</p>	<p>udzielane są rocznie na hektar użytków rolnych w celu zrekompensowania rolnikom dodatkowych kosztów i dochodów utraconych w wyniku ograniczeń dla produkcji rolnej na danym obszarze. Przepisy rozporządzenia nie przewidują nakładania dodatkowych warunków na rolników w celu uzyskania płatności ONW. Jednocześnie należy wziąć pod uwagę, że rolnicy gospodarujący na obszarach ONW zobowiązani są do przestrzegania przepisów objętych zasadą wzajemnej zgodności (ang. cross-compliance) więc z założenia dbają o utrzymanie gruntów wchodzących w skład gospodarstwa w Dobrej Kulturze Rolnej zgodnej z ochroną środowiska i przestrzegają podstawowych wymogów z zakresu zarządzania (art. 93 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1306/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie finansowania wspólnej polityki rolnej, zarządzania nią i monitorowania jej oraz uchylające rozporządzenia Rady (EWG) nr 352/78, (WE) nr 165/94, (WE) nr 2799/98, (WE) nr 814/2000, (WE) nr 1290/2005 i (WE) nr 485/2008).</p>
Działanie: Zalesianie i tworzenie terenu zalesionego			
18.02.2014	Warunki kwalifikowalności	<p>Proponuje się żeby w kryteriach wyboru uwzględnić możliwość tworzenia korytarzy ekologicznych.</p>	<p>Opis działania został doprecyzowany w następujący sposób: „Premiowane będą zalesienia wpływające na jak najlepsze osiągnięcie celów w zakresie zapobiegania erozji oraz wzmocnienia ekologicznej stabilności obszarów leśnych.”. W wyniku dalszych analiz zapis ew. zostanie doprecyzowany na poziomie przepisów krajowych.</p>
Działanie Współpraca			
5.02.2014	Beneficjenci	<p>Grupy operacyjne na rzecz innowacji zraszające podmioty współpracujące w rolnictwie i łańcuchu żywnościowym lub leśnictwie, w tym organizacje międzybranżowe, przyczyniające się do osiągnięcia celów i priorytetów polityki rozwoju obszarów wiejskich poprzez opracowywanie i</p>	<p>Udział jednostek naukowych lub uczelni nie jest niezbędny we wszystkich operacjach, jakie mogą uzyskać wsparcie w ramach działania. W związku z tym proponowane rozszerzenie zapisu nie zostanie uwzględnione. Innowacje nie są obligatoryjnie powiązane z nauką. Uwzględniano natomiast uczelnie wyższe w opisie działania.</p>

		<p>wdrażanie praktycznych rozwiązań zidentyfikowanych problemów. Proponujemy dodać:</p> <p>Grupy operacyjne na rzecz innowacji zrzeszające podmioty współpracujące w rolnictwie i łańcuchu żywnościowym lub leśnictwie, w tym organizacje międzybranżowe zrzeszające przynajmniej jedną jednostkę naukową lub uczelnię wyższą, przyczyniające się do osiągnięcia celów i priorytetów polityki rozwoju obszarów wiejskich poprzez opracowywanie i wdrażanie praktycznych rozwiązań zidentyfikowanych problemów.</p>	
	Warunki kwalifikowalności	<p>Z opisu wynika, że wystarczą dwa różne podmioty, aby utworzyć grupę operacyjną na rzecz innowacji. Może się więc zdarzyć, że grupę będą chcieli stworzyć rolnik i właściciel lasu,. W takim przypadku trudno sobie wyobrazić, że grupa taka będzie zdolna realizację zadań będących istotą tego działania.</p>	<p>Uwzględniono zapis. Grupa operacyjna na rzecz innowacji jest utworzona przez co najmniej dwa różne podmioty (z wyłączeniem sytuacji gdy grupę chcą utworzyć rolnik i właściciel lasu),</p>
LEADER - Przygotowane rozwiązania wdrożeniowe			
5.02.2014	Ogólny opis działania LEADER	<p>W ogólnym opisie LEADER należy wspomnieć, że jest on częścią RLKS dzięki czemu zostanie uzasadnione nawiązanie do celów z Umowy Partnerstwa.</p> <p>Opis podejścia LEADER w żaden sposób nie odnosi się do zapisów Umowy Partnerstwa wskazujących że podejście LEADER w PROW 2014-2020 jest częścią obligatoryjną mechanizmu</p>	<p>Uwaga uwzględniona. W ogólnym opisie zostanie dodane zdanie że Leader jest elementem RLKS. Dodatkowo zostanie wskazane że ma na celu zwiększenie partycypacji społecznej poprzez realizację LSR. Zwracamy jednak uwagę że w części opisującej cele szczegółowe działania Leader wskazane już jest wzmocnienie kapitału społecznego poprzez wspieranie inicjatyw obywatelskich.</p>

		<p>Rozwój Kierowany Przez Lokalna Społeczność. W Umowie Partnerstwa wskazano bardzo precyzyjne zapisy dotyczące celów budowania kapitału społecznego w ramach RLKS, których wyraźnie brakuje w opisie podejścia LEADER w obecnej wersji PROW 2014 – 2020. W umowie Partnerstwa na stronie 151 zapisano: „zwiększenie udziału społeczności lokalnych w programowaniu i zarządzaniu rozwojem danego obszaru, poprzez realizację RLKS, przyczyniać się będzie do wzrostu poziomu kapitału społecznego - zwiększania partycypacji społecznej lub szeroko rozumianej aktywności obywatelskiej w Polsce. Budowanie kapitału społecznego jest podstawą budowy społeczeństwa obywatelskiego i warunkuje rozwój społeczno-gospodarczy kraju, regionu jak i lokalnych społeczności”</p>	
5.02. 2014	<p>Poddziałanie Realizacja operacji w ramach lokalnych strategii rozwoju</p>	<p>Brak na liście zaproponowanych działań bezpośrednich instrumentów dla „wspierania włączenia społecznego, ograniczenia ubóstwa i rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich” Istniejące działanie „Aktywizacja” bezpośrednio służy wsparciu potencjalnych beneficjentów LSR w przygotowywaniu wniosków. Dodać działanie służące wzmocnieniu aktywności społecznej i samoorganizacji mieszkańców wsi, która jest bazą dla rozwoju społeczno – gospodarczego Dodanie działania wspierającego samoorganizację, jest odrębne od działania „aktywizacja”, gdyż ma służyć samoorganizacji mieszkańców obszaru, a nie tylko aktywizacji do wdrażania LSR.</p>	<p>Uwaga uwzględniona częściowo. Z uwagi na napływające komentarze w konsultacjach społecznych proponuje się odejście od formułowania szczegółowego opisu rodzajów operacji o wskazanie że realizacja LSR powinna przyczyniać się do osiągnięcia celów szczegółowych działania Leader. Działanie LEADER zostało przypisane do celu 6B, który ma za zadanie przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu. Ważnym zadaniem w ramach tego celu jest aktywizacja osób z obszarów objętych LSR. Wytyczna do działania LEADER odnosi się również do realizacji zadań w zakresie animacji i budowania potencjału społeczności lokalnych, w kontekście wsparcia przygotowawczego, ewentualnie pakietu startowego LEADER. Ponadto wskazane poddziałanie ma na celu realizację operacji w ramach lokalnych strategii rozwoju, a nie aktywizowanie społeczności lokalnych do organizowania i tworzenia ww. strategii, co powinno nastąpić odpowiednio wcześniej. Na etapie wdrażania strategii aktywizacja społeczności objawia się poprzez</p>

			aktywny udział we wdrażaniu strategii np. realizację konkretnych projektów.
5.02.2014	Poddziałanie Realizacja operacji w ramach lokalnych strategii rozwoju	<p>Rekomendacja : Rozszerzyć działanie o „rozwój istniejących inkubatorów” gdyż mogą się pojawić potrzeby rozwoju już istniejących lub powstałych ze źródeł innych niż PROW. Ograniczenie kwotowe jest wystarczające.</p> <p>Uzasadnienie/wyjaśnienie: Inkubatory kuchenne gospodarcze/społeczne jako instytucje wspierające nie mogą być nastawione na zysk. Taka jest logika i zasada funkcjonowania wszelkich inkubatorów. Polega ona na udostępnianiu infrastruktury i wspieraniu podmiotów po kosztach niższych niż rynkowe, aby rozwinęły się nowe działalności gospodarcze w tym wypadku drobni przetwórcy.</p> <p>Ogromny problem sprzedaży w Polsce żywności tzw. lokalnej/tradycyjnej bez kontroli, certyfikatów podczas różnego rodzaju uroczystości i imprez winien zostać uregulowany przede wszystkim przez prawodawstwo krajowe. Inkubatory udostępniając po umiarkowanych cenach przestrzeń dla drobnego przetwórstwa lokalnych wyrobów mogą stać się krokiem pośrednim do profesjonalizacji „przetwórstwa i produkcji domowej”</p>	Uwaga uwzględniona.
5.02.2014	Poddziałanie Realizacja operacji w ramach lokalnych strategii	<p>Rozszerzyć możliwość zakładania i rozwój przedsiębiorczości do całego obszaru nie tylko do 5 tysięcy mieszkańców.</p> <p>Jeżeli inne operacje mogą być wdrażane dla obszaru całej LSR, dlaczego wprowadzane jest</p>	Zrezygnowano z ograniczania wsparcia operacji w zakresie przedsiębiorczości do tych realizowanych jedynie w miejscowościach o liczbie mieszkańców poniżej 5 tys.

	rozwoju	takie ograniczenie dla operacji z zakresu zakładania i rozwoju przedsiębiorczości?	
5.02. 2014	Poddziałanie Realizacja operacji w ramach lokalnych strategii rozwoju	Dodać wśród grup defaworyzowanych młodzież wchodzącą na rynek pracy. Uzasadnienie: w niektórych regionach poziom bezrobocia w tej grupie wynosi powyżej 30%	Uwaga uwzględniona poprzez dodanie: osoby młode do grup defaworyzowanych.
5.02. 2014	Poddziałanie: Wdrażanie projektów współpracy	Proponujemy rozważyć ograniczenie kwoty maksymalnej do 300 000 zł Uzasadnienie: potrzebne jest zabezpieczenie, aby LGD nie stały się „biurami podróży zagranicznych” bez osiągnięcia przy tej okazji wartości dodanej. Możliwe jest tu zabezpieczenie kwotą dofinansowania lub proporcją kosztów kwalifikowalnych podróży do pozostałych oraz doprecyzowaniem celów poszczególnych projektów	Uwaga uwzględniona częściowo. Limit zostanie określony jako 5% środków LSR, a racjonalność i zasadność kosztów podróży i pobytu będzie przedmiotem kontroli administracyjnej. Dodatkowo w samym opisie podziałania jest informacja o tym, że każdy projekt współpracy musi wskazywać jaki wskaźnik LSR realizuje co powinno przyczynić się do zwiększenia mierzalności celów tych projektów.
5.02. 2014	Poddziałanie: Koszty bieżące	Proponowany poziom wsparcia min. 90% Uzasadnienie: 85% to zbyt niski poziom współfinansowania dla kosztów bieżących funkcjonowania LGD, gdyż poza składkami – głównie samorządów lokalnych nie mają one możliwości pozyskiwania wkładu własnego. Wiele opracowań m.in. IRWiR PAN, Uniwersytetu Łódzkiego, UMK Toruń wskazywało na zbyt wielkie uzależnienie LGD w okresie 2007 - 13 od samorządów gminnych.	Uwaga uwzględniona częściowo. Proponuje się zapis: Intensywność pomocy wynosi do 95% kosztów kwalifikowanych operacji. W przypadku gdy w danym województwie w ramach innych programów współfinansowanych ze funduszy EFSI przewiduje się niższy poziom intensywności pomocy, intensywność pomocy EFFROW będzie obniżona do tego poziomu.
5.02. 2014	Poddziałanie: Aktywizacja	Rekomendacja: Proponowany poziom wsparcia 100%. Uzasadnienie:	Uwaga nieuwzględniona. 100% poziom wsparcia były niezgodny z zapisami umowy partnerstwa gdzie wskazuje się na zapewnienie przez LGD wkładu własnego. Proponuje się przyjęcie rozwiązania jak w przypadku

		Powyższe działania mają najczęściej charakter edukacyjny i podobnie jak inne działania edukacyjne w PROW winny być zwolnione z opłat beneficjentów.	kosztów bieżących
Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich			
18.02.2014	Grupa robocza KSOW i grupy robocze na poziomie województw	Opis nic nie mówi o wyłanianiu składu i strukturze grup roboczych na poziomie centralnym i wojewódzkim. Rekomenduje się wyraźne zarysowanie w opisie woli do pogłębienia uspołecznienia KSOW w stosunku do aktualnego okresu programowania poprzez zapewnienie w składzie grup roboczych co najmniej 50% udziału organizacji poza rządowych.	Uwaga zostanie uwzględniona na poziomie przepisów krajowych.
18.02.2014	Sieć na rzecz innowacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich – poziom regionalny	W opisie wskazano, że realizacja zadań SIR na poziomie regionów jest kompetencją samorządów wojewódzkich (w domyśle istniejących sekretariatów regionalnych), następnie wskazując, że jest to zadanie 16 wojewódzkich ODR, nie opisując relacji między tymi dwoma ogniwami. Rekomenduje się wyraźne wskazanie jakie instytucje i z jakimi kompetencjami będą pełniły na poziomie regionów zadania KSOW i SIR.	Z opisu jasno wynika, że zadania realizowane są przez samorządy województw a SIR to ośrodki doradztwa rolniczego, które podlegają samorządom województw.
18.02.2014	Struktura organizacyjna na KSOW i SIR	Niejasny opis struktur organizacyjnych na poziomie centralnym i regionalnym. Rekomenduje się opracowanie jednolitego schematu struktury organizacyjnej KSOW (w tym SIR) obejmującego poziom centralny i regionalny.	Opis struktur organizacyjnych jest zamieszczony w Programie.
Rozwiązania dotyczące wdrażania Programu			
5.02.2014	Warunkowości ex-ante	Konieczność uaktualnienia opisu spełnienia warunkowości ex-ante.	Uwagę uwzględniono. Zapisy dotyczące spełnienia warunkowości ex-ante zostały zmodyfikowane, zgodnie z zapisami Umowy Partnerstwa w tym obszarze.

Europejski Fundusz Rolny
na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich

„Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”

Instytut Uprawy
Nawożenia i Gleboznawstwa
Państwowy Instytut Badawczy

**Podsumowanie strategicznej oceny
oddziaływania na środowisko projektu
Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020**

Załącznik 8 do PROW 2014-2020

Puławy 2014

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Pomocy Technicznej
Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013

Spis treści

1. Wstęp	3
2. Ramowy przebieg strategicznej oceny oddziaływania na środowisko	3
2.1. <i>Uzgodnienie stopnia szczegółowości informacji zawartych w prognozie</i>	3
2.2. <i>Sporządzanie prognozy oddziaływania na środowisko</i>	3
2.3. <i>Uzyskanie wymaganych opinii</i>	4
2.4. <i>Zapewnienie udziału społeczeństwa w opiniowaniu</i>	4
3. Podsumowanie przebiegu postępowania w sprawie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko	4
3.1. <i>Ustalenia zawarte w prognozie oddziaływania na środowisko</i>	4
3.2. <i>Opinie właściwych organów oraz przyjęte wobec nich stanowisko</i>	5
3.3. <i>Zgłoszone uwagi i wnioski oraz przyjęte wobec nich stanowisko</i>	6
3.4. <i>Wyniki postępowania dotyczącego transgranicznego oddziaływania na środowisko</i>	6
3.5. <i>Propozycje dotyczące metod i częstotliwości przeprowadzania monitoringu skutków realizacji postanowień dokumentu</i>	6

1. Wstęp

Celem przygotowanej prognozy oddziaływania na środowisko jest kompleksowa ocena wpływu realizacji zapisów projektu Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich w latach 2014-2020 (PROW 2014-2020) na poszczególne elementy środowiska. Oceniono również możliwość występowania oddziaływań skumulowanych oraz zastosowania rozwiązań alternatywnych i ewentualnych działań kompensacyjnych.

Podstawą prawną opracowania Prognozy oddziaływania na środowisko projektu Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020 jest ustawa z dnia 3 października 2008 r. *o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko*¹ (ustawa OOS), która zawiera transpozycję do prawodawstwa polskiego dyrektywy 2001/42/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 27 czerwca 2001 r. *w sprawie oceny wpływu niektórych planów i programów na środowisko*².

2. Ramowy przebieg strategicznej oceny oddziaływania na środowisko

Postępowanie w sprawie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko przebiegało w czterech etapach:

- uzgodnienie stopnia szczegółowości informacji zawartych w prognozie oddziaływania na środowisko,
- sporządzenie prognozy oddziaływania na środowisko,
- uzyskanie wymaganych opinii,
- zapewnienie udziału społeczeństwa w postępowaniu.

2.1. Uzgodnienie stopnia szczegółowości informacji zawartych w prognozie

Zgodnie z ustawą OOS, Minister MRiRW w dniu 30 lipca 2013 roku wystąpił do Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska oraz Głównego Inspektora Sanitarnego o określenie zakresu i stopnia szczegółowości informacji wymaganych w prognozie oddziaływania na środowisko dla projektu PROW 2014-2020. Oba organy uzgodniły zakres prognozy oddziaływania na środowisko: Główny Inspektor Sanitarny w piśmie z dnia 2 sierpnia 2013 r., a Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska w piśmie z dnia 12 września 2013 r.

2.2. Sporządzanie prognozy oddziaływania na środowisko

---

¹ Dziennik Ustaw Nr 199, poz. 1227, z późn. zm.

² Dziennik Urzędowy Wspólnot Europejskich L197/30 z dn. 21.07.2001 r.

W dniu 20 listopada 2013 podpisana została umowa z Instytutem Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowym Instytutem Badawczym na sporządzenie wymaganej przez ustawę OOS Prognozy oddziaływania na środowisko „Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020.

2.3. Uzyskanie wymaganych opinii

Zgodnie z art. 54. ust. 1 ustawy OOS, Minister MRiRW w dniu 14 lutego 2014 r. przekazał projekt „Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020”, wraz z prognozą oddziaływania na środowisko, do zaopiniowania przez Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska oraz Głównego Inspektora Sanitarnego.

2.4. Zapewnienie udziału społeczeństwa w opiniowaniu

Zgodnie z art. 54 ust. 2 ustawy OOS, Minister MRiRW zapewnił możliwość udziału społeczeństwa w opracowywaniu dokumentów. W informacji o skierowaniu ww. dokumentów do konsultacji społecznych wskazano na możliwość składania uwag i wniosków w terminie od 14 lutego 2014 roku do 7 marca 2014 roku. Podczas konsultacji była możliwość zapoznania się z projektami dokumentów w wersji elektronicznej zamieszczonymi na stronie internetowej MRiRW www.minrol.gov.pl oraz w Biuletynie Informacji Publicznej MRiRW, natomiast wersje papierowe dostępne były w siedzibie MRiRW w godzinach pracy.

3. Podsumowanie przebiegu postępowania w sprawie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko

3.1. Ustalenia zawarte w prognozie oddziaływania na środowisko

Prognozę oddziaływania na środowisko wykonano na poziomie każdego z poddziałań, co umożliwiło przygotowanie syntetycznych ocen działań i ostatecznie całego Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020. Wykonanie oceny na poziomie poddziałań, pomimo powielania części zapisów, pozwala osobom zainteresowanym na zapoznanie się z ich bezpośrednim oddziaływaniem na środowisko, bez konieczności analizowania całego projektu PROW 2014-2020. Podejście takie umożliwia również zachowanie jednolitej i spójnej struktury dokumentu.

Zapisy projektu PROW 2014-2020 wskazują, że będzie on realizował liczne i wielopoziomowe cele odnoszące się do różnych aspektów funkcjonowania i rozwoju obszarów wiejskich. Podkreślić należy, że problematyka ochrony środowiska przyrodniczego na obszarach wiejskich jest jednym z głównych zagadnień i celów programu. Bardzo szeroki jest także zdefiniowany w tym dokumencie wachlarz istotnych problemów i celów ochrony środowiska.

Przedstawiona diagnoza stanu środowiska na obszarach wiejskich wskazuje na jego dość dobry, aczkolwiek zróżnicowany regionalnie, stan. Niemniej jednak istnieje wiele problemów związanych z zachowaniem i ochroną środowiska oraz wykorzystaniem jego zasobów do produkcji rolnej (gleba, woda, klimat). Wymagają one niezwłocznego podjęcia działań i rozwiązyjących pałace kwestie. Ocena wykazała, że bez wdrożenia aktywności przewidzianych w PROW 2014-2020 i alokowania związanych z tym środków finansowych wiele z nich nie mogłoby być rozwiązanych w niezbędnym zakresie.

Należy więc wnioskować, że stan środowiska przyrodniczego uległby pogorszeniu a zadania ochronne realizowane byłyby w dużo mniejszym stopniu i z ograniczoną skutecznością.

Biorąc pod uwagę powyższe przesłanki oraz wyniki analizy wykonanej na poziomie działań i poddziałań ocenia się, że realizacja całości projektu PROW 2014-2020 będzie pozytywnie oddziaływać na środowisko. Wdrożenie proponowanych rozwiązań powinno przyczynić się również do zachowania i poprawy stanu środowiska przyrodniczego na obszarach wiejskich. Pozytywny wpływ dotyczył będzie całego kompleksu ocenianych elementów środowiska i realizowany będzie poprzez wszystkie rodzaje oddziaływań. W największym stopniu wdrażanie programu będzie oddziaływać na ludzi i dobra materialne. Warunkowane jest to znacznym udziałem w projekcie PROW 2014-2020 działań o charakterze edukacyjnym i doradczym oraz inwestycyjnym.

Niewielkie negatywne oddziaływanie, w skali lokalnej, może się wiązać z realizacją poddziałania „Scalanie gruntów”. Dotyczyć ono może takich elementów środowiska jak: różnorodność biologiczna, zwierzęta, rośliny i krajobraz. Wpływ ten będzie zarówno bezpośredni, pośredni, wtórny jak i skumulowany, o charakterze chwilowym i stałym, w całej perspektywie czasowej. Również słabe negatywne oddziaływanie o charakterze pośrednim zdiagnozowano w przypadku poddziałania „Pomoc na inwestycje w gospodarstwach rolnych (Modernizacja gospodarstw rolnych)”. Dotyczy ono takich elementów środowiska jak woda, powietrze i powierzchnia ziemi. Będzie to oddziaływanie chwilowe i odnosić się będzie do krótkoterminowej perspektywy czasowej. Biorąc jednak pod uwagę skalę i siłę potencjalnego oddziaływania negatywnego oraz możliwość wdrożenia działań kompensacyjnych nie wpływa to na ogólną pozytywną ocenę oddziaływania na środowisko projektu PROW 2014-2020.

Pozytywny wpływ wdrażania PROW 2014-2020 na środowisko przyrodnicze obszarów wiejskich uzależniony jest ściśle od stopnia spełnienia celów założonych w projekcie programu. Składa się na to spełnienie warunków kwalifikowalności oraz ustanowienie odpowiednich kryteriów wyboru projektów w ramach poddziałań o charakterze otwartym. Przyjęte kryteria powinny premiować rozwiązania cechujące się największą efektywnością wykorzystania zasobów naturalnych, ze szczególnym naciskiem na ich energochłonność i emisyjność. Istotne jest również preferowanie nowoczesnych technologii i rozwiązań komunikacyjnych. Przykładem tego może być przekazywanie uczestnikom szkoleń i osobom korzystającym z usług doradczych materiałów w formie elektronicznej zamiast wydruków papierowych.

Ocena projektu Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 wskazuje na znaczne potencjalne korzyści wynikające z jego realizacji w odniesieniu do zachowania stanu oraz ochrony środowiska przyrodniczego na obszarach wiejskich.

3.2. *Opinie właściwych organów oraz przyjęte wobec nich stanowisko*

Zgodnie z art. 54. ust. 1 ustawy OOŚ, Minister MRiRW w dniu 14 lutego 2014 r. przekazał projekt „Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020”, wraz z prognozą oddziaływania na środowisko, do zaopiniowania przez Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska oraz Głównego Inspektora Sanitarnego.

Główny Inspektor Sanitarny w piśmie z 19 lutego 2014 r., po zapoznaniu się z projektem PROW 2014-2020 oraz Prognozą oddziaływania na środowisko nie wniósł żadnych uwag i zaopiniował pozytywnie obydwa dokumenty.

Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska w piśmie z 1 kwietnia 2014. zgłosił uwagi do projektu PROW 2014-2020 oraz Prognozy.

Uwagi dotyczące treści Prognozy wraz ze stanowiskiem autorów opracowania - zakresem i sposobem uwzględnienia uwag zawarto w dokumencie o nazwie: „Odpowiedzi na uwagi zgłoszone do prognozy oddziaływania na środowisko projektu Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020”

3.3. Zgłoszone uwagi i wnioski oraz przyjęte wobec nich stanowisko

W trakcie konsultacji społecznych zgłoszono znaczną liczbę uwag, jednak część z nich pokrywała się co treści i zakresu merytorycznego. W związku z tym potraktowano je jako pojedyncze uwagi, ze wskazaniem pełnej listy osób i instytucji zgłaszających. W efekcie uzyskano listę zawierającą 97 uwag skierowanych bezpośrednio do prognozy oddziaływania na środowisko PROW 2014-2020 oraz listę uwag do Projektu PROW 2014-2020.

Autorami uwag były jednostki administracji publicznej, organizacje pozarządowe i branżowe oraz firmy i osoby prywatne.

Ponadto kilka jednostek administracji państwowej różnego szczebla przekazało w stosownych pismach informację, że po zapoznaniu się z prognozą nie wnoszą do niej uwag.

Uwagi i wnioski zgłoszone w związku z udziałem społeczeństwa oraz w toku opiniowania przez uprawnione organy, wraz ze sposobem ich uwzględnienia, zamieszczono w dokumencie: „Odpowiedzi na uwagi zgłoszone do prognozy oddziaływania na środowisko projektu Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020”.

3.4. Wyniki postępowania dotyczącego transgranicznego oddziaływania na środowisko

Analiza projektu Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 nie wykazała potencjalnego oddziaływania środowiskowego o charakterze transgranicznym wynikającego z realizacji przyjętych w dokumencie celów i założeń.

3.5. Propozycje dotyczące metod i częstotliwości przeprowadzania monitoringu skutków realizacji postanowień dokumentu

Projekt PROW zakłada, że w okresie programowania 2014-2020 poddany zostanie trzykrotnej ewaluacji:

- ex ante – przed rozpoczęciem realizacji,
- bieżącej– w trakcie realizacji programu,
- ex post – po zakończeniu realizacji programu.

W procesie oceny skutków PROW 2014-2020 wykorzystane będą dane pozyskane przez instytucje wdrażające i agencje płatniczą w ramach monitorowania programu. Dodatkowo baza danych będzie poszerzona o wyniki badań pierwotnych wykonanych przez zewnętrznych ewaluatorów. Do oceny programu będą wykorzystane również dostępne dane kontekstowe pochodzące ze statystyk publicznych, badań naukowych, badań ewaluacyjnych dotyczących I filara WPR i innych programów EFSI.

Wskaźniki monitorowania zostały zdefiniowane dla PROW 2014-2020 zgodnie z systemem określonym na poziomie UE, przy uwzględnieniu specyfiki poszczególnych działań realizowanych w ramach programu. Określone zostały:

- *wskaźniki kontekstowe* - opisujące ogólne trendy, które mogą mieć wpływ na realizację WPR, na rozwój społeczno-gospodarczy, sektor rolnictwa oraz środowiska w Polsce,
- *wskaźniki produktu* - charakteryzują zakres wsparcia udzielanego w ramach realizacji polityki, będące bezpośrednio efektem realizacji operacji w ramach działania, jako pierwszy krok w kierunku realizacji celu interwencji.
- *wskaźniki celu* - określone przez KE dla poszczególnych celów szczegółowych na poziomie sześciu priorytetów rozwoju obszarów wiejskich, powiązane bezpośrednio z logiką oraz celami interwencji i mierzone na podstawie planowanych wskaźników produktów dla poszczególnych działań,
- *wskaźniki rezultatu* - określone na poziomie KE dla wybranych celów szczegółowych i mierzące bezpośrednie efekty realizacji działań, które nastąpiły po zakończeniu i w wyniku realizacji operacji,
- *wskaźniki oddziaływania* – wychodzą poza bezpośredni efekt interwencji, oceniają efekty operacji w dłuższej perspektywie.

Ponadto w celu uzupełnienia systemu wskaźników określonego na poziomie UE, Instytucja Zarządzająca określi dodatkowy zestaw wskaźników rezultatu dla poszczególnych działań Programu, co umożliwi właściwą ocenę efektów PROW.

Ocena programu będzie organizowana na bazie wieloletniej i obejmowała będzie okres 2014-2023. Harmonogram ewaluacji jest ściśle powiązany z terminami wynikającymi z przepisów UE, dotyczącymi przekazywania poszczególnych raportów z realizacji programu oraz terminami dotyczącymi przekazania głównych raportów ewaluacyjnych (ex ante i ex post).

W związku z powyższym odstąpiono od określania dodatkowego monitoringu skutków realizacji dokumentu.

Załącznik 9. PLAN WSKAŹNIKÓW - DODATKOWE WSKAŹNIKI KRAJOWE

Priorytet 1. Ułatwianie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie, leśnictwie i na obszarach wiejskich

1) Cel szczegółowy 1A

1A Wspieranie innowacji, współpracy i rozwoju bazy wiedzy na obszarach wiejskich		
planowane dodatkowe wskaźniki produktu 2014-2023		
Transfer wiedzy (art. 14)	Liczba projektów demonstracyjnych służących promowaniu innowacji	
	Liczba projektów upowszechniających dobre praktyki	
Doradztwo (art. 15)	Liczba usług doradczych w zakresie rolnictwa i leśnictwa	
	Liczba przeszkolonych doradców	
	Liczba szkoleń dedykowanych doradcom	
	Liczba osobodni szkoleń doradców	
Współpraca (art. 35)	Liczba partnerów, którzy zaangażowali się w EPI	NGO
		Jednostki naukowo- badawcze
		Rolnicy
		Właściciele lasów
		MŚP
		Inne publiczne
planowane dodatkowe wskaźniki rezultatu 2014-2023		
Transfer wiedzy (art. 14)	Liczba osób wizytujących projekty upowszechniające dobre praktyki lub innowacyjne rozwiązania, którzy zastosowali poznane metody	
Doradztwo (art. 15)	Liczba osób, które skorzystały z usług doradczych i dokonały reorganizacji produkcji, deklarujących zwiększenie konkurencyjności i rozwój swojego gospodarstwa	
Współpraca (art. 35)	Zróżnicowanie grup EPI ze względu na udział partnerów	NGO
		Instytuty badawcze
		Rolnicy
		Właściciele lasów
		MŚP
	Inne publiczne	
	Liczba innowacyjnych rozwiązań wprowadzonych do praktyki gospodarczej przez EPI składające się z:	- 2 podmiotów
- 3 podmiotów		
- 4 podmiotów		
- 5 podmiotów		
- więcej niż 5 podmiotów		

2) Cel szczegółowy 1B

1B Wzmocnienie powiązań między rolnictwem, produkcją żywności i leśnictwem a badaniami i innowacją w celu poprawy wydajności zarządzania i ochrony środowiska

planowane dodatkowe wskaźniki produktu 2014-2023

Współpraca (art. 35)	Kwota poniesiona na prace rozwojowe w ramach zrealizowanych operacji
----------------------	--

planowane dodatkowe wskaźniki rezultatu 2014-2023

Współpraca (art. 35)	Liczba rozwiązań innowacyjnych wdrożonych do praktyki w sektorze rolno-spożywczym, będących wynikiem zrealizowanych operacji w działaniu
	Liczba rozwiązań opatentowanych będących rezultatem operacji zrealizowanych w ramach działania
	Liczba użytkowników będących rezultatem działania w okresie dwóch lat od zakończenia realizacji operacji

3) Cel szczegółowy 1C

1C Promowanie uczenia się przez całe życie oraz szkolenia zawodowego w sektorach rolnym i leśnym.

planowane dodatkowe wskaźniki produktu 2014-2023

Transfer wiedzy (art. 14)	Liczba osobodni odbytych szkoleń (1.1)
	Liczba projektów szkoleniowych

planowane dodatkowe wskaźniki rezultatu 2014-2023

Transfer wiedzy (art. 14)	Liczba osób oceniających działania szkoleniowe jako adekwatne do oczekiwań zawodowych
---------------------------	---

Priorytet 2. Poprawa rentowności gospodarstw rolnych i konkurencyjności wszystkich rodzajów gospodarki rolnej we wszystkich regionach, promowanie innowacyjnych technologii rolnych oraz zrównoważone zarządzanie lasem

1) Cel szczegółowy 2A

2A Poprawa wyników gospodarczych wszystkich gospodarstw rolnych i ułatwienie restrukturyzacji i modernizacji gospodarstw rolnych, szczególnie z myślą o zwiększeniu uczestnictwa w rynku i zorientowania na rynek oraz zróżnicowania produkcji rolnej

planowane dodatkowe wskaźniki produktu 2014-2023

Inwestycje w środki trwałe (art. 17)	Liczba gospodarstw rolnych, które otrzymały pomoc w ramach tematu (4.1):	Rozwój produkcji prosiąt
		Rozwój produkcji mleka krowiego
		Rozwój produkcji bydła mięsnego
		Operacje związane z racjonalizacją technologii produkcji, wprowadzeniem innowacji, zmianą profilu produkcji, zwiększeniem skali produkcji, poprawą jakości produkcji lub zwiększeniem wartości dodanej produktu

Inwestycje w środki trwałe (art. 17)	Całkowita wartość inwestycji w zł (4.1)	Rozwój produkcji prosiąt
		Rozwój produkcji mleka krowiego
		Rozwój produkcji bydła mięsnego
		Operacje związane z racjonalizacją technologii produkcji, wprowadzeniem innowacji, zmianą profilu produkcji, zwiększeniem skali produkcji, poprawą jakości produkcji lub zwiększeniem wartości dodanej produktu
	Liczba projektów (4.1)	Rozwój produkcji prosiąt
		Rozwój produkcji mleka krowiego
		Rozwój produkcji bydła mięsnego
		Operacje związane z racjonalizacją technologii produkcji, wprowadzeniem innowacji, zmianą profilu produkcji, zwiększeniem skali produkcji, poprawą jakości produkcji lub zwiększeniem wartości dodanej produktu
	Liczba projektów zbiorowych (4.1)	Rozwój produkcji prosiąt
		Rozwój produkcji mleka krowiego
		Rozwój produkcji bydła mięsnego
		Operacje związane z racjonalizacją technologii produkcji, wprowadzeniem innowacji, zmianą profilu produkcji, zwiększeniem skali produkcji, poprawą jakości produkcji lub zwiększeniem wartości dodanej produktu
Rozwój gospodarstw rolnych i działalności gospodarczej (art. 19)	Liczba przedsiębiorców korzystających ze wsparcia	
	Liczba producentów rolnych, którzy korzystali z usług rolniczych świadczonych przez beneficjentów	
Współpraca (art. 35)	Kwota poniesiona na prace rozwojowe w ramach zrealizowanych operacji	
	Liczba wspartych operacji EPI wg typów	produkcja roślinna
		produkcja zwierzęca

		leśnictwo
		kompleksowe z przewagą zastosowań rolniczych
	Liczba wspartych operacji EPI wg przedmiotu rozwiązań innowacyjnych dotyczących:	produktów
		procesów
		organizacji
		marketingu
		kompleksowe

planowane dodatkowe wskaźniki rezultatu 2014-2023

Inwestycje w środki trwałe (art. 17)	Rozwój produkcji mleka krowiego	Wzrost produkcji mleka we wspieranych gospodarstwach
		Liczba gospodarstw, które zwiększyły stado do co najmniej 25 krów
		Wzrost GVA w gospodarstwach, w których zrealizowano operacje
	Rozwój produkcji bydła mięsnego	Wzrost/Wielkość żywca wyprodukowanego/sprzedanego we wspieranych gospodarstwach
		Wzrost GVA w gospodarstwach, w których zrealizowano operacje
	Rozwój produkcji prosiąt	Liczba prosiąt sprzedanych we wspieranych gospodarstwach w I roku po realizacji operacji
		Wzrost liczby loch utrzymanych we wspieranych gospodarstwach
		Liczba wybudowanych/zmodernizowanych stanowisk dla loch
		Liczba gospodarstw, które w wyniku zrealizowanego projektu osiągnęły skalę produkcji min. 200 prosiąt jednorazowo
		Wzrost GVA w gospodarstwach, w których zrealizowano operacje
	Operacje związane z racjonalizacją technologii produkcji, wprowadzeniem innowacji, zmianą profilu produkcji, zwiększeniem skali produkcji, poprawą jakości produkcji lub zwiększeniem wartości dodanej produktu	Wzrost GVA w gospodarstwach, w których zrealizowano operacje
	Liczba projektów innowacyjnych	
	Wzrost wartości dodanej brutto w gospodarstwach, którym udzielono pomoc	
	Wskaźniki rzeczowe	
	Rozwój gospodarstw rolnych i działalności	Średni wzrost wielkości ekonomicznej (SO)
Średni procentowy wzrost wielkości ekonomicznej (SO)		

gospodarczej (art. 19)	Wskaźniki rzeczowe	
Współpraca (art. 35)	Zróżnicowanie grup EPI ze względu na udział partnerów	NGO
		Instytuty badawcze
		Rolnicy
		Właściciele lasów
		MŚP
		Inne publiczne

planowane dodatkowe wskaźniki dla celów pośrednich 2014-2023

Inwestycje w środki trwałe (art. 17)	Liczba projektów zrealizowanych przez młodych rolników (2B)	
	Liczba projektów realizujących inne, dodatkowe cele szczegółowe z priorytetu 5 (4.1)	poprawy efektywności korzystania z zasobów wodnych w gospodarstwie (5A)
		poprawy efektywności korzystania z energii w gospodarstwie (5B)
		zwiększenia wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w gospodarstwie (5C)
		redukcji emisji gazów cieplarnianych i amoniaku z rolnictwa w gospodarstwie (5D)
	Całkowita wartość inwestycji w zł (4.1)	poprawy efektywności korzystania z zasobów wodnych w gospodarstwie (5A)
		poprawy efektywności korzystania z energii w gospodarstwie (5B)
		zwiększenia wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w gospodarstwie (5C)
		redukcji emisji gazów cieplarnianych i amoniaku z rolnictwa w gospodarstwie (5D)
	Całkowite wydatki publiczne w zł (4.1)	poprawy efektywności korzystania z zasobów wodnych w gospodarstwie (5A)
		poprawy efektywności korzystania z energii w gospodarstwie (5B)
		zwiększenia wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w gospodarstwie (5C)
		redukcji emisji gazów cieplarnianych i amoniaku z rolnictwa w gospodarstwie (5D)

2) Cel szczegółowy 2B

2B Ułatwianie wejścia do sektora rolnictwa, rolnikom posiadającym odpowiednie umiejętności, a w szczególności wymiany pokoleń

planowane dodatkowe wskaźniki rezultatu 2014-2023

Rozwój gospodarstw rolnych i działalności gospodarczej (art. 19)	Średnia wartość dodana brutto we wspartych gospodarstwach (zł)_MR
	Średni procentowy wzrost wartości dodanej brutto we wspartych gospodarstwach
	Wielkość gospodarstw młodych rolników po realizacji biznes planu (wskaźnik pomocniczy do wyliczenia średniej wielkości gospodarstw MR w stosunku do średniej w województwie)_MR

Priorytet 3. Poprawa organizacji łańcucha żywnościowego, w tym przetwarzania i wprowadzania do obrotu produktów rolnych, dobrostanu zwierząt i promowanie zarządzania ryzykiem w rolnictwie

1) Cel szczegółowy 3A

3A Poprawa konkurencyjności głównych producentów w drodze lepszego ich zintegrowania z łańcuchem rolno-spożywczym poprzez systemy jakości, dodawanie wartości do produktów rolnych, promocję na rynkach lokalnych i krótkie cykle dostaw, grupy i organizacje producentów oraz organizacje międzybranżowe

planowane dodatkowe wskaźniki produktu 2014-2023

Inwestycje w środki trwałe (art. 17)	Liczba przedsiębiorstw, które otrzymały pomoc (4.2)
	Liczba projektów (4.2)
Tworzenie grup i organizacji producentów (art. 27)	Liczba wspieranych grup producentów, objętych pomocą w okresie programowania 2007-2013
	Wysokość uzyskanego wsparcia przez grupy lub organizacje producentów w zł (rocznie)
Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych (art. 16)	Liczba dokonanych płatności z tytułu uzyskania certyfikatu jakości (3.1)
	Liczba wspartych działań promocyjnych (3.2)
	Liczba beneficjentów, którzy zrealizowali działania promocyjne (3.2)

Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich (art 20)	Liczba beneficjentów (7.4)	
	Liczba operacji (7.4)	
	Całkowita wartość inwestycji w euro (7.4) (targowiska)	
Współpraca (art. 35)	Kwota poniesiona na prace rozwojowe w ramach zrealizowanych operacji	
	Liczba wspartych operacji EPI wg typów	przetwórstwo rolno-spożywcze
		kompleksowe z przewagą zastosowań w przetwórstwie rolno - spożywczym
	Liczba wspartych operacji EPI wg przedmiotu rozwiązań innowacyjnych dotyczących:	produktów
		procesów
		organizacji
marketingu		
	kompleksowe	

planowane dodatkowe wskaźniki rezultatu 2014-2023

Inwestycje w środki trwałe (art. 17)	Liczba przedsiębiorstw, które wprowadziły nowe produkty, procesy lub technologie (4.2)
	Liczba projektów dotyczących nowych produktów, procesów lub technologii (4.2)
	Wzrost wartości dodanej brutto w przedsiębiorstwach, którym udzielono pomocy w euro (4.2)
	Liczba licencji i patentów wykorzystanych w ramach projektów inwestycyjnych (4.2)
	Poprawa efektywności korzystania z energii w przetwórstwie spożywczym oraz zmiana energochłonności (MWh/sprzedaż) rocznie
	Liczba gospodarstw posiadających umowy na dostawę produktów rolnych do przetwórców
	Liczba umów zawartych pomiędzy przetwórcą a gospodarstwami rolnymi, na dostawę produktów rolnych
Tworzenie grup i organizacji producentów (art. 27)	Roczna wartość sprzedaży produktów rolnych grupy lub organizacji producentów
	Roczny wzrost przychodów ze sprzedaży produktów rolnych grupy lub organizacji producentów
Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych (art. 16)	Roczny wzrost produkcji produktów wytwarzanych w ramach systemów jakości
Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich (art. 20)	Liczba sprzedających w nowo wybudowanych lub wyremontowanych targowiskach [osobodni/rok]
planowane dodatkowe wskaźniki dla celów pośrednich 2014-2023	
Inwestycje w środki trwałe (art. 17)	Liczba projektów, które przyczyniły się do poprawy efektywności korzystania z energii w przedsiębiorstwie (5B) (4.2)

2) Cel szczegółowy 3B

3B Wspieranie zarządzania ryzykiem w gospodarstwach rolnych

planowane dodatkowe wskaźniki produktu 2014-2023

Przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku klęsk żywiołowych i katastrof oraz wprowadzenie odpowiednich działań zapobiegawczych (art. 18)	Liczba beneficjentów (5.1 i 5.2)
	Liczba operacji (5.1 i 5.2)
	Całkowita wartość inwestycji (zł)

planowane dodatkowe wskaźniki rezultatu 2014-2023

Przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku klęsk żywiołowych i katastrof oraz wprowadzenie odpowiednich działań zapobiegawczych (art. 18)	Wskaźniki rzeczowe
---	--------------------

Priorytet 4. Odtwarzanie, chronienie i wzmacnianie ekosystemów zależnych od rolnictwa i leśnictwa

1) Cel szczegółowy 4A, 4B, 4C

4A Odtwarzanie i ochrona oraz wzbogacanie różnorodności biologicznej, w tym na obszarach Natura 2000, obszarach z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami, oraz rolnictwa o wysokiej wartości przyrodniczej i stanu europejskich krajobrazów 4B Poprawa gospodarki wodnej, w tym nawożenia i stosowania pestycydów 4C Zapobieganie erozji gleby i poprawa gospodarowania glebą	
planowane dodatkowe wskaźniki produktu 2014-2023	
Działanie rolnośrodowiskowo-klimatyczne (art. 28)	Liczba beneficjentów w ramach zobowiązań podjętych w ramach PROW 2007-2013 w podziale na pakiety
	Powierzchnia zobowiązań podjętych w ramach PROW 2007-2013 w podziale na pakiety [ha]
	Liczba beneficjentów w ramach zobowiązań podjętych w ramach PROW 2014-2020
	Powierzchnia zobowiązań dla pakietów podjętych w ramach PROW 2014-2020 [ha]
	Łączna liczba unikalnych beneficjentów wspieranych w ramach PROW 2014-2020
	Powierzchnia nowych zobowiązań na działkach nie objętych wcześniej jakimkolwiek zobowiązaniem [ha]
	Liczba beneficjentów wcześniej nie uczestniczących w PROW
	Liczba beneficjentów realizujących więcej niż 1 pakiet z podziałem na liczbę pakietów równolegle realizowanych
	Powierzchnia fizyczna pod poszczególnymi pakietami z rozróżnieniem na typ wsparcia [ha]
	Liczba beneficjentów w poszczególnych pakietach z rozróżnieniem na typ wsparcia
	Liczba gospodarstw w poszczególnych pakietach z rozróżnieniem na typ wsparcia
	Wydatkowane środki publiczne ogółem dla poszczególnych pakietów z rozróżnieniem na typ wsparcia
	Powierzchnia TUZ na stokach o nachyleniu >20% [ha] w pakiecie „Ochrona gleb i wód”
	Powierzchnia międzyplonów w systemie bezorkowym [ha] w pakiecie „Ochrona gleb i wód”
	Średnia powierzchnia wspieranego obszaru w ramach siedlisk lęgowych ptaków w pakiecie „Cenne siedliska i zagrożone gatunki ptaków na obszarach Natura 2000”
	Powierzchnia [ha] ekstensywnego użytkowanie na OSO w pakiecie „Cenne siedliska i zagrożone gatunki ptaków na obszarach Natura 2000” w podziale na: - użytkowanie kośne, - użytkowanie pastwiskowe/kośno-pastwiskowe.
	Średnia powierzchnia wspieranego obszaru w ramach ekstensywnego użytkowania OSO w pakiecie „Cenne siedliska i zagrożone gatunki ptaków na obszarach Natura 2000”
Powierzchnia [ha] w ramach poszczególnych typów siedlisk w rozbiu na powierzchnię objętą wymogami podstawowymi i uzupełniającymi dla słonorośli, torfowisk i muraw w pakiecie „Cenne siedliska i zagrożone gatunki ptaków na obszarach Natura 2000”	

	Powierzchnia [ha] w ramach poszczególnych typów siedlisk w rozbiu na powierzchnię objętą wymogami podstawowymi i uzupełniającymi dla słonorośli, torfowisk i muraw w pakiecie „Cenne siedliska poza obszarami Natura 2000”
	Liczba wspieranych zwierząt w podziale na gatunek w pakiecie „Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie”
Działanie „Rolnictwo ekologiczne” (art. 29)	Liczba beneficjentów w ramach zobowiązań PROW 2007-2013
	Powierzchnia zobowiązań PROW 2007-2013 [ha]
	Liczba beneficjentów w ramach zobowiązań PROW 2014-2020
	Powierzchnia zobowiązań PROW 2014-2020 [ha]
	Łączna liczba unikalnych beneficjentów wspieranych w ramach PROW 2014-2020
	Liczba beneficjentów w okresie konwersji i po okresie konwersji w podziale na pakiety
	Liczba gospodarstw w okresie konwersji i po okresie konwersji w podziale na pakiety
	Ilość wytworzonych produktów ekologicznych
	Liczba zwierząt utrzymywanych w systemie ekologicznym w podziale na gatunki
Działanie „Płatności dla obszarów z ograniczaniem i naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami” (art. 31)	Liczba unikalnych beneficjentów wspieranych w ramach PROW 2014-2020 w podziale na typy ONW
	Liczba gospodarstw wspieranych w ramach PROW 2014-2020 w podziale na typy ONW
planowane dodatkowe wskaźniki rezultatu 2014-2023	
Działanie rolnośrodowiskowo-klimatyczne (art. 28)	Wskaźniki ogólne:
	Powierzchnia o skutecznym zarządzaniu gruntami cennymi przyrodniczo - (utrzymanie lub zwiększenie bioróżnorodności) [ha]
	Powierzchnia, na której chronione są siedliska lęgowe ptaków [ha]
	Powierzchnia, na której zachowano lub zwiększono różnorodność biologiczną oraz walory krajobrazowe obszarów wiejskich [ha]
	Powierzchnia z kontrolą/wymogiem prawidłowego zmianowaniem roślin [ha]
	Powierzchnia działań z obowiązkiem nieingerowania w poziom wód gruntowych [ha]
	Powierzchnia pakietów chroniących glebę przed utratą/wymywaniem składników mineralnych (pochodzącymi m.in. z nawozów, ŚOR) poprzez ekstensyfikację, prawidłowe następstwo roślin, międzyplony [ha]
	Powierzchnia, na której kontroluje się wykonywanie bilansu N na powierzchni pola [ha]
	Powierzchnia pakietów, na których jest ograniczone wykorzystanie przemysłowych/chemicznych środków produkcji (nawozy, ŚOR) [ha]
	Powierzchnia pod okrywą roślinną w okresie zimy - (utrzymanie i poprawa jakości gleby) [ha]
	Powierzchnia, na której zachodzi poprawa gospodarowania glebą (np. nie wznawianie zabiegów przed 1 marca) [ha]
	Powierzchnia, na której zapobieganie się zaniechaniu gospodarki rolnej na gruntach mniej przydatnych do produkcji rolnej [ha]
	Wskaźniki dla Pakietu 1 „Rolnictwo zrównoważone”:
	Udział roślin strączkowych i motylkowatych drobnonasiennych w strukturze

zasiewów na obszarze wdrażania [%]
Udział zbóż w strukturze zasiewów na powierzchni realizacji pakietu 1 [%]
udział gospodarstw, w których % zbóż w strukturze zasiewów jest mniejszy niż 66% [%]
Powierzchnia GO pokrytych roślinnością w okresie zimy na obszarze realizacji pakietu [ha]
Udział gospodarstw, w których % GO pokrytych roślinnością w okresie zimy był większy niż 60% [%]
Wskaźniki dla Pakietu 2 „Ochrona gleb i wód”:
Udział roślin strączkowych i motylkowatych drobnonasiennych w strukturze zasiewów na obszarze wdrażania pakietu [%]
Udział zbóż w strukturze zasiewów na powierzchni realizacji pakietu [%]
Udział gospodarstw, w których % zbóż w strukturze zasiewów jest mniejszy niż 66% [%]
Powierzchnia GO pokrytych roślinnością w okresie zimy na obszarze realizacji pakietu [ha]
Udział gospodarstw, w których % GO pokrytych roślinnością w okresie zimy był większy niż 60% [%]
Udział roślin strączkowych i motylkowatych drobnonasiennych w strukturze zasiewów na obszarze wdrażania pakietu [%]
Udział zbóż w strukturze zasiewów na powierzchni realizacji pakietu [%]
Wskaźniki dla Pakietu 3: „Zachowanie sadów tradycyjnych odmian drzew owocowych”:
Średnia powierzchnia sadów tradycyjnych w stosunku do upraw sadowniczych w obrębie całego gospodarstwa objętego wsparciem [ha]
Powierzchnia utrzymywanych sadów tradycyjnych w podziale na poszczególne gatunki drzew [ha]
Liczebność/lista poszczególnych gatunków i odmian utrzymywanych drzew [szt.]
Udział powierzchni sadów tradycyjnych objętych wsparciem do całkowitej powierzchni sadów tradycyjnych
Wskaźniki dla Pakietu 4: „Cenne siedliska i zagrożone gatunki ptaków na obszarach Natura 2000”:
Powierzchnia wdrażania wariantu w podziale na poszczególne gatunki ptaków, ze względu na występowanie których podjęto zobowiązanie [ha]
Udział wspieranego siedliska w całkowitej powierzchni tego siedliska na obszarze Natura 2000 w podziale na typ siedliska [%]
Wskaźniki dla Pakietu 5: „Cenne siedliska poza obszarach Natura 2000”:
Relacja powierzchni wspieranego siedliska w stosunku do powierzchni takich siedlisk wspieranych na obszarze Natura 2000 [%]
Wskaźniki dla Pakietu 6: „Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie”:
Powierzchnia gospodarstw otrzymujących wsparcie i udział powierzchni objętych wsparciem w całkowitej powierzchni tych gospodarstw [ha]
Powierzchnia uprawy w podziale na poszczególne gatunki i odmiany (w przypadku Krajowego Rejestru) [ha]
Lista utrzymywanych gatunków i odmian (w przypadku Krajowego Rejestru) roślin uprawnych
Powierzchnia uprawy w podziale na poszczególne gatunki i odmiany (w przypadku Krajowego Rejestru) w celu uzyskania nasion [ha]
Lista utrzymywanych gatunków i odmian (w przypadku Krajowego Rejestru) roślin uprawnych w celu uzyskania nasion
Wskaźniki dla Pakietu 7: „Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie”:

	Udział zwierząt objętych wsparciem w podziale na gatunki i rasy w stosunku do wszystkich zwierząt danego gatunku i rasy w Polsce (również w stosunku do liczby zwierząt wpisanych do ksiąg hodowlanych)
	Liczba zwierząt objętych wsparciem w podziale na poszczególne gatunki i rasy [szt]
	Średnia wielkość stada objętego wsparciem w podziale na gatunki i rasy
	Liczba stad zwierząt danego gatunku i rasy z podaniem liczebności w przedziałach
Działanie „Rolnictwo ekologiczne” (art. 29)	Udział rolników realizujących działanie do wszystkich rolników w systemie rolnictwa ekologicznego [%]
	Udział rolników realizujących dany pakiet do wszystkich rolników realizujących działanie [%]
	Udział rolników w okresie konwersji do liczby rolników po okresie konwersji [%]
	Udział powierzchni, na której jest realizowane działanie do całkowitej powierzchni znajdującej się w systemie rolnictwa ekologicznego [%]
	Udział powierzchni, na której jest realizowany dany pakiet do całkowitej powierzchni na której jest realizowane działanie [%]
	Udział powierzchni w okresie konwersji do powierzchni po okresie konwersji [%]
	Udział ilości poszczególnych produktów sprzedanych w stosunku do wyprodukowanych w ramach działania [%]
	Udział ilości poszczególnych produktów w okresie konwersji/po okresie konwersji do ilości takich samych produktów konwencjonalnych [%]
	Udział powierzchni uprawy poszczególnych produktów w okresie konwersji/po okresie konwersji do ilości powierzchni uprawy takich samych produktów konwencjonalnych [%]
Ilość poszczególnych gatunków zwierząt ekologicznych do wszystkich gatunków zwierząt ekologicznych [%]	

4C Zapobieganie erozji gleby i poprawa gospodarowania glebą

planowane dodatkowe wskaźniki produktu 2014-2023

Inwestycje w środki trwałe (art. 17)	Liczba projektów (4.3)
	Całkowita wartość inwestycji w zł (4.3)

planowane dodatkowe wskaźniki rezultatu 2014-2023

Inwestycje w środki trwałe (art. 17)	Łączna powierzchnia gruntów objętych postępowaniami scaleniowym: rolnych i leśnych (4.3)	
	Średnia powierzchnia gospodarstwa podlegającego scaleniu (4.3)	
	Ogólna liczba działek ewidencyjnych na obiekcie scaleniowym przed scaleniem	
	Ogólna liczba działek ewidencyjnych na obiekcie scaleniowym po scaleniu	
	Średnia liczba działek ewidencyjnych w gospodarstwie przed scaleniem (4.3)	
	Średnia liczba działek ewidencyjnych w gospodarstwie po scaleniu (4.3)	
	Średnia liczba gospodarstw uczestniczących w projekcie scaleniowym (4.3)	
	Średnia powierzchnia działki ewidencyjnej przed scaleniem	
	Średnia powierzchnia działki ewidencyjnej po scaleniu	
	Średnia odległość od siedziby gospodarstwa do działek przed scaleniem	
	Średnia odległość od siedziby gospodarstwa do działek po scaleniu	
	Długość dróg dojazdowych wykonanych w ramach zagospodarowania poscaleniowego (4.3)	nowo wybudowanych
		zmodernizowanych
	Powierzchnia, na której wykonano prace rekultywacyjne	
	Długość wykonanych w ramach zagospodarowania poscaleniowego zadrzewień i zakrzewień (np. nasadzenia wzdłuż dróg i cieków wodnych) (4.3)	

PRIORYTET 5. WSPIERANIE EFEKTYWNEGO GOSPODAROWANIA ZASOBAMI I PRZECHODZENIA NA GOSPODARKĘ NISKOEMISYJNĄ I ODPORNĄ NA ZMIANĘ KLIMATU W SEKTORACH ROLNYM, SPOŻYWCZYM I LEŚNYM

1) Cel szczegółowy 5E

5E Promowanie ochrony i pochłaniania dwutlenku węgla w rolnictwie i leśnictwie	
planowane dodatkowe wskaźniki produktu 2014-2023	
Działanie „Zalesianie i tworzenie terenów zalesionych” (art. 21)	Liczba beneficjentów w ramach zobowiązań PROW 2007-2013
	Powierzchnia zobowiązań PROW 2007-2013 w podziale na typ zalesienia (iglaste, liściaste, mieszane) [ha]
	Liczba beneficjentów w ramach zobowiązań PROW 2014-2020
	Powierzchnia zobowiązań PROW 2014-2020 w podziale na typ zalesienia (iglaste, liściaste, mieszane) [ha]
	Łączna liczba unikalnych beneficjentów wspieranych w ramach PROW 2014-2020
	Wydatkowane środki publiczne
planowane dodatkowe wskaźniki rezultatu 2014-2023	
Działanie „Zalesianie i tworzenie terenów zalesionych” (art. 21)	Ilość pochłoniętego dwutlenku węgla (ekw. CO ₂)

Priorytet 6. Zwiększanie włączenia społecznego, ograniczenie ubóstwa i promowanie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich

1) Cel szczegółowy 6A

6A Ułatwianie różnicowania działalności, zakładania i rozwoju małych przedsiębiorstw i tworzenia miejsc pracy

planowane dodatkowe wskaźniki produktu 2014-2023

Rozwój gospodarstw rolnych i działalności gospodarczej (art. 19)	Liczba beneficjentów (gospodarstw), którzy otrzymali wsparcie na inwestycje w działalność pozarolniczą na obszarach wiejskich (6.2)
--	---

2) Cel szczegółowy 6B

6B Wspieranie lokalnego rozwoju na obszarach wiejskich

planowane dodatkowe wskaźniki produktu 2014-2023

Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich (art 20)	Łączna wartość inwestycji (euro) (7.4;7.6;)	
	Liczba beneficjentów (7.4;7.6;)	
	Liczba kilometrów wybudowanych sieci wodociągowych i kanalizacyjnych w wyniku realizacji programu	
	Liczba km wybudowanych lub zmodernizowanych dróg lokalnych	
	Liczba wybudowanych lub zmodernizowanych obiektów pełniących funkcje kulturalne	
	Liczba miejscowości, w których zrealizowano operacje z zakresu kształtowania przestrzeni publicznej	
	Liczba zabytków	odnowionych zakupionych na cele publiczne
LEADER (art. 42–44)	wsparcie na koszty bieżące LGD (19.7) (Funkcjonowanie LGD)	Liczba osobodni szkoleń dla pracowników LGD
		Liczba osobodni szkoleń dla organów LGD
		Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa
	animacja (19.8)	Liczba spotkań informacyjno- konsultacyjnych LGD z mieszkańcami
	realizacja LSR (19.3) w tym:	
	przedsiębiorczość	Liczba projektów polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa
		Liczba projektów polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa
	przedsięwzięcia szkoleniowe	Liczba szkoleń
	turystyka	Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej
		Liczba nowych miejsc noclegowych
Liczba sieci w zakresie usług turystycznych, które otrzymały wsparcie w ramach realizacji LSR		
dziedzictwo	Liczba zabytków poddanych pracom konserwatorskim lub restauratorskim w wyniku wsparcia otrzymanego w ramach	

		realizacji strategii
		Liczba projektów obejmujących wyposażenie podmiotów działających w sferze kultury
		Liczba podmiotów działających w sferze kultury, które otrzymały wsparcie w ramach realizacji LSR
	infrastruktura służąca przetwarzaniu produktów rolnych udostępniania lokalnym przetwórcom	Liczba centrów przetwórstwa lokalnego
		Liczba sieci w zakresie krótkich łańcuchów żywnościowych lub rynków lokalnych które otrzymały wsparcie w ramach realizacji LSR
	infrastruktura techniczna	Liczba projektów infrastruktury technicznej
	projekty współpracy	Liczba przygotowanych projektów współpracy
		Liczba zrealizowanych projektów współpracy w tym projektów współpracy międzynarodowej
		Liczba LGD uczestniczących w projektach współpracy

planowane dodatkowe wskaźniki rezultatu 2014-2023

Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich (art 20)	Wzrost liczby osób odwiedzających miejscowość, w której zrealizowano operację z zakresu przestrzeni publicznej lub odnawiania/zakupu zabytków
	Wzrost osób/ organizacji społecznych korzystających z infrastruktury społeczno – kulturalnej
	Wzrost liczby gospodarstw domowych przyłączonych do sieci

LEADER (art. 42–44)	wsparcie na koszty bieżące LGD (19.7) (Funkcjonowanie LGD)	Liczba osób, które otrzymały wsparcie po uprzednim udzieleniu indywidualnego doradztwa w zakresie ubiegania się o wsparcie na realizację LSR, świadczonego w biurze LGD	
	animacja (19.8)	Liczba osób uczestniczących w spotkaniach informacyjno – konsultacyjnych	
		Liczba osób zadowolonych ze spotkań przeprowadzonych przez LGD	
	realizacja LSR (19.3) w tym:		
	przedsiębiorczość	Liczba utworzonych miejsc pracy (ogółem)	
	przedsięwzięcia szkoleniowe	Liczba osób przeszkolonych w tym liczba osób z grup defaworyzowanych objętych ww. wsparciem	
		Liczba osób oceniających szkolenia jako adekwatne do oczekiwań zawodowych	
	turystyka	Wzrost liczby osób korzystających z obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	
		Liczba osób, które skorzystały z miejsc noclegowych w ciągu roku	
		Liczba osób, które skorzystały z więcej niż jednej usługi turystycznej objętej siecią, która otrzymała wsparcie w ramach realizacji LSR	
	dziedzictwo	Wzrost liczby osób odwiedzających zabytki i obiekty	
	infrastruktura służąca przetwarzaniu produktów rolnych udostępniania lokalnym przetwórcom	Liczba podmiotów korzystających z infrastruktury służącej przetwarzaniu produktów rolnych	
	infrastruktura techniczna	Liczba osób korzystających z nowej lub zmodernizowanej infrastruktury technicznej	
	projekty współpracy	Liczba projektów wykorzystujących lokalne zasoby:	-ludzkie
-przyrodnicze			
-kulturowe			
-historyczne			
-turystyczne			
-produkty lokalne			
Liczba projektów skierowanych do następujących grup docelowych:		-przedsiębiorcy	
		-grupy defaworyzowane (określone w LSR)	
	-młodzież		
-turyści			

Załącznik 10.

Szczegółowe informacje w zakresie identyfikacji i definicji odpowiednich wymagań podstawowych w Działaniu rolnośrodowiskowo-klimatycznym

Pakiety	Odpowiednie wymagania i normy zasady wzajemnej zgodności	Odpowiednie minimalne wymagania dotyczące stosowania nawozów ¹ i środków ochrony roślin oraz inne odpowiednie obowiązkowe wymagania ustanowione ustawodawstwem krajowym
Pakiet 1 – Rolnictwo Zrównoważone	<ul style="list-style-type: none"> - zachowanie charakterystycznych cech krajobrazu (drzew będących pomnikami przyrody, rowów o szerokości do 2 m, oczek wodnych o łącznej powierzchni mniejszej niż 100 m²); - na obszarach OSN obowiązek posiadania planu nawożenia w przypadku rolnika, który (i) prowadzi chów lub hodowlę drobiu powyżej 40 000 stanowisk lub chów lub hodowlę świń powyżej 2 000 stanowisk dla świń o wadze ponad 30 kg lub 750 stanowisk dla macior (z wyjątkiem tych rolników, którzy zbywają w całości nawozy naturalne), (ii) rolnika który nabył nawóz naturalny od rolnika, o którym mowa w pkt (i), lub (iii) gospodaruje na powierzchni przekraczającej 100 ha użytków rolnych położonych na obszarze OSN; - na obszarach OSN maksymalna roczna dawka azotu w czystym składniku na 1 hektar użytków rolnych zawarta w nawozach naturalnych nie powinna przekraczać 170 kg, a na użytkach rolnych – w przypadku użytkowania	<ul style="list-style-type: none"> - okresy, kiedy rolnicze wykorzystanie nawozu jest niewłaściwe; - rolnicze wykorzystanie nawozu na terenie o dużym nachyleniu; - rolnicze wykorzystanie nawozu na gruntach nasyconych wodą, zalanych wodą, zamrzniętych lub przykrytych śniegiem; - warunki rolniczego wykorzystania nawozów w pobliżu cieków wodnych; - rolnicze wykorzystanie nawozów mineralnych i nawozów pochodzenia zwierzęcego, w tym dawki, terminy i sposób stosowania w celu ograniczenia ich wpływu do wód; - utrzymania czystości i porządku na obszarze

¹ Minimalne wymagania dotyczące stosowania nawozów zawierają odpowiednie elementy Kodeksu Dobrej Praktyki Rolniczej

	<p>kośno-pastwiskowego i przy wypasie kwaterowym tych użytków, nie powinna przekraczać 85 kg w nawozach płynnych naturalnych;</p> <ul style="list-style-type: none"> - na obszarach OSN możliwość stosowania osadów ściekowych przy zachowaniu odpowiednich warunków; - zakaz wypalania gruntów rolnych; - utrzymywanie na gruntach ornych uprawy roślin lub ugorowania. 	całego gospodarstwa.
Pakiet 2 – Ochrona gleb i wód	<ul style="list-style-type: none"> - zachowanie charakterystycznych cech krajobrazu (drzew będących pomnikami przyrody, rowów o szerokości do 2 m, oczek wodnych o łącznej powierzchni mniejszej niż 100 m²); - na obszarach OSN możliwość stosowania osadów ściekowych przy zachowaniu odpowiednich warunków; - na obszarach zagrożonych erozją wodną obowiązek utrzymania określonej powierzchni gruntów ornych pod okrywą w okresie zimy; - w przypadku gruntów ornych położonych na stokach o określonym nachyleniu gruntów tych nie wykorzystuje się pod uprawę roślin wymagających utrzymywania redlin wzdłuż stoku, nie utrzymuje się jako ugór czarny. 	<ul style="list-style-type: none"> - okresy, kiedy rolnicze wykorzystanie nawozu jest niewłaściwe; - rolnicze wykorzystanie nawozu na terenie o dużym nachyleniu; - rolnicze wykorzystanie nawozu na gruntach nasyconych wodą, zalanych wodą, zamrzniętych lub przykrytych śniegiem; - warunki rolniczego wykorzystania nawozów w pobliżu cieków wodnych; - rolnicze wykorzystanie nawozów mineralnych i nawozów pochodzenia zwierzęcego, w tym dawki, terminy i sposób stosowania w celu ograniczenia ich spływu do wód; - utrzymania czystości i porządku na obszarze całego gospodarstwa.
Pakiet 3 – Zachowanie sadów tradycyjnych odmian drzew owocowych	<ul style="list-style-type: none"> - zachowanie charakterystycznych cech krajobrazu (drzew będących pomnikami przyrody, rowów o szerokości do 2 m, oczek wodnych o łącznej powierzchni mniejszej niż 100 m²). 	- utrzymania czystości i porządku na obszarze całego gospodarstwa.
Pakiety 4 i 5 – Cenne siedliska i zagrożone	<ul style="list-style-type: none"> - zachowanie charakterystycznych cech krajobrazu (drzew będących pomnikami przyrody, rowów o szerokości do 2 m, oczek wodnych o łącznej 	- okresy, kiedy rolnicze wykorzystanie nawozu jest niewłaściwe;

<p>gatunki ptaków na obszarach Natura 2000 i cenne siedliska poza obszarami Natura 2000</p>	<p>powierzchni mniejszej niż 100 m²);</p> <ul style="list-style-type: none"> - stosowanie na gruntach rolnych nawozów w określonej odległości od cieków wodnych; - na obszarach OSN stosowanie nawozów zgodnie z określonymi przepisami w zakresie miejsca, sposobu i okresu stosowania; - na obszarach OSN możliwość stosowania osadów ściekowych przy zachowaniu odpowiednich warunków; - na obszarach OSN ograniczenie nawożenia azotem zawartym w płynnych nawozach naturalnych (do 85 kg/ha/rok) na użytkach rolnych – w przypadku użytkowania kośno-pastwiskowego i przy wypasie kwaterowym tych użytków; - na obszarze Natura 2000 ekstensywne użytkowanie trwałych użytków zielonych oraz obowiązek zachowania siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków stanowiących przedmioty ochrony położonych na trwałych użytkach zielonych w ramach wymogów <u>obligatoryjnych</u> z planów zadań ochronnych lub planów ochrony (PZO/PO); <ul style="list-style-type: none"> - <u>w strefach ochrony ostoi i miejsc rozrodu i regularnego przebywania określonych ptaków objętych ochroną</u>, zakaz wycinania drzew lub krzewów, dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli nie jest to związane z potrzebą ochrony poszczególnych gatunków, wznoszenia obiektów, instalacji i urządzeń; - możliwość stosowania środków ochrony roślin pod warunkiem spełnienia określonych warunków. 	<ul style="list-style-type: none"> - rolnicze wykorzystanie nawozu na terenie o dużym nachyleniu; - rolnicze wykorzystanie nawozu na gruntach nasyconych wodą, zalanych wodą, zamrzniętych lub przykrytych śniegiem; - warunki rolniczego wykorzystania nawozów w pobliżu cieków wodnych; - rolnicze wykorzystanie nawozów mineralnych i nawozów pochodzenia zwierzęcego, w tym dawki, terminy i sposób stosowania w celu ograniczenia ich spływu do wód; - postępowanie z opakowaniami jednostkowymi środków ochrony roślin zgodnie z etykietą; - przechowywanie przez okres 3 lat dokumentacji (ewidencji zabiegów) dotyczącej stosowanych przez rolników środków ochrony roślin, zawierającej nazwę środka ochrony roślin, terminy zastosowania i zastosowaną dawkę, obszar i uprawy, na których zastosowano środek ochrony roślin; - przechowywanie środków ochrony roślin w miejscach lub obiektach: 1) położonych w odległości nie mniejszej niż 20 m od studni oraz zbiorników i cieków wodnych, chyba że środki te są przechowywane na utwardzonej nawierzchni z betonu szczelnego lub z innych trwałych materiałów izolacyjnych, które są
---	--	---

		nieprzepuszczalne dla cieczy, oraz 2) umożliwiającą ich zamknięcie w sposób zapewniający, że przechowywane w nich środki są niedostępne dla osób trzecich; - utrzymania czystości i porządku na obszarze całego gospodarstwa.
Pakiet 6 – Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie	- zachowanie charakterystycznych cech krajobrazu (drzew będących pomnikami przyrody, rowów o szerokości do 2 m, oczek wodnych o łącznej powierzchni mniejszej niż 100 m ²).	- utrzymania czystości i porządku na obszarze całego gospodarstwa.
Pakiet 7 - Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie	- zachowanie charakterystycznych cech krajobrazu (drzew będących pomnikami przyrody, rowów o szerokości do 2 m, oczek wodnych o łącznej powierzchni mniejszej niż 100 m ²).	- utrzymania czystości i porządku na obszarze całego gospodarstwa.